CARPICA

I

1968

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE BACĂU

MUZ.U. JUD. D ISTO I ŞI A .TA
BACĂU
BIBLIOTECA
Inven ar nr. 2 — Anul 1990

CARPICA

2771
1970
1181 V
8.2.

1968

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Apare sub ingrijirea
Muzeului de Istorie din Bacău
Strada Karl Marx, nr. 14, telefon : 11084

Fotografiile au fost executate de :
G. Bandrabur, M. Bandrabur şi V. Ursachi
Coperta de Marius Cristescu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE BACĂU

404 P/1998

CARPICA

SUMAR:

PAG.

IULIAN ANTONESCU, Zece ani de muzeografie băcăuană 5
V. CĂPITANU, Descoperiri paleolitice în bazinul Bistriței . 9
MARCEL DRĂGOTESCU, Așezarea paleolitică de la Bicaz . . . 17
MINODORA URSACHI, Depozitul de obiecte de bronz de la Ruginoasa . . . 27
MARILENA FLORESCU și **VIOREL CĂPITANU,** Câteva observații privitoare la sfîrșitul epocii bronzului în lumina săpăturilor ultimelor cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Bacău 35
MARILENA FLORESCU și **VIOREL CĂPITANU,** Descoperiri recente de obiecte de aramă și bronz în Moldova 49
CONSTANTIN BUZDUGAN, Cimitirul din epoca bronzului de la Căbești 63
VIOREL CĂPITANU, Un mormînt hallstattian descoperit la Cîmbala 68
C. BUZDUGAN, Mormîntul hallstattian descoperit la Recea 73
C. BUZDUGAN, Necropola getică de la Slobozia 67
C. BUZDUGAN, O nouă așezare getică în bazinul Zeletinului . 95
C. BUZDUGAN, Descoperiri arheologice în depresiunea Onești 101
VASILE URSACHI, Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona rîurilor Siret și Moldova 111
IULIAN ANTONESCU, Depozitul carpic de la Negri și implicațiile sale istorice 189
C. BUZDUGAN și **V. CĂPITANU,** Necropola daco-carpică de la Bărboasa . . 199
VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA, Noi descoperiri de tezaure imperiale romane la Piatra Neamț 209
DAN GH. TEODOR, V. CĂPITANU și **I. MITREA,** Cercetările arheologice de la Mănioaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec. V-VI din Moldova 233
ION MITREA, Descoperiri prefeudale pe teritoriul județului Bacău . 249
C. MATASĂ, Importanța toponimiei în cunoașterea trecutului 261
ALEXANDRU ARTIMON, Cîteva considerații asupra tezaurului monetar de la Cetatea Neamțului (sec. al XVII-lea) . . 265
ALEXANDRU ZUB, Vasile Pârvan, Corespondență inedită din vremea studiilor 1904-1909 281
ALEXANDRU ZUB, Vasile Pârvan, Preocupări bibliografice și documentariste 329

ARTA

EUGENIA ANTONESCU, N. Tonitza și pictura de la Durău 337
EUGENIA ANTONESCU, Specificul moldovenesc în opera lui A. Băeșu . 347

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEE D'HISTOIRE BACAU

CARPICA

SOMMAIRE:

PAG.

IULIAN ANTONESCU, Dix années de muséographie à Bacău 5
VIOREL CAPITANU, Découvertes paléolithiques dans le basin de Bistritza 9
MARCEL DRAGOTESCU, La station paléolithique de Bicaz . . 17
MINODORA URSACHI, Le dépôt d'objetés de bronze de Ruginoasa . . 27
MARILENA FLORESCU et VIOREL CĂPITANU, Quelques observations concernant la fin de l'époque du bronze ayant en vue les dernières recherches archéologiques faites par les Muséee d'historie de Bacău 35
MARILENA FLRESCU et VIOREL CĂPITANU, Récentes découvertes d'objets de cuivre et bronze faites en Moldavie . . . 49
C. BUZDUGAN, Une nécropole de l'époque du bronze à Căbeşti . . 63
VIOREL CAPITANU, Une tombe hallstattienne découverte à Cimbala 68
C. BUZDUGAN, Une tombe hallstattienne découverte à Recea 73
C. BUZDUGAN, La nécropole gétique de Slobozia 67
C. BUZDUGAN, Un nouveau habitat dans le basin de Zeletin . . . 95
C. BUZDUGAN, Découvertes archéologiques dans la dépression d'Oneşti 101
VASILE URSACHI, Recherches archéologiques effectuées par le Musée d'histoire de Roman dans la zone des rivières Sereth et Moldova . . 111
IULIAN ANTONESCU, Le dépôt carpique de Negri et ses implications historiques 189
C. BUZDUGAN et VIOREL CĂPITANU, La nécropole daco-carpique de Bărboasa 199
VIRGIL MIHAILESCU-BIRLIBA, Nouvelles découvertes de trésors impériaux romains à Piatra Neamţ 209
DAN GH. TEODOR, VIOREL CĂPITANU et I. MITREA, Les racherches arhéologiques de Mănicaia-Costişa et leur contribution pour une connaissance de la culture matérielle locale des Ve—VIe siècles en Moldavie 233
I. MITREA, Découvertes pré féodales de la region est-centrale des Carpates Orientaux et de la zone de contact avec le plateau moldave . . . 249
CONSTANTIN MATASA, L'importance de la toponimie pour une bonne connaissance du passé 261
ALEXANDRU ARTIMON, Quelques considérations concernant le trésor monétaire de la cité de Neamţ (le XVII siècles) 265
ALEXANDRU ZUB, Vasile Pârvan, Corespondance inédite du temps de ses études (1904—1909) 281
ALEXANRDU ZUB, Vasile Pîrvan, Préoccupations biliographiquese et documentaires 329

BEAUX ARTS

EUGENIA ANTONESCU, N. Tonitza et la peinture de Durău 337
EUGENIA ANTONESCU, Le spécifique moldave dans l'oeuvre d'Aurel Băeşu . . 371

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ZECE ANI DE MUZEOGRAFIE BĂCĂUANĂ

IULIAN ANTONESCU

Răspunzînd unor stringente necesități de valorificare creatoare a unui nesecat filon de tradiții și frumuseți naturale, centrul Moldovei și-a organizat între 1957 și 1968 o variată și reprezentativă rețea muzeistică. Ca urmare a acestui proces, patrimoniul muzeal a cunoscut o impresionantă creștere numerică și calitativă, putînd înregistra, de la un muzeu organizat în 1934 la Piatra Neamț, alte 15 muzee.

Astfel, an după an, Bacăul s-a îmbogățit cu o secție de istorie, apoi cu o secție de artă românească modernă și contemporană, și în ultima vreme cu o secție de științele naturii. reprezentată la un înalt nivel științific și muzeografic.

În anul 1960, se deschidea, la Roman, Muzeul de istorie, profilat tematic pe realitatea carpo-dacică din bazinul Siretului, eveniment urmat la cîțiva ani doar mai tîrziu, de înființarea unui Muzeu de științele naturii și a unui parc zoologic, în prezent în plină dezvoltare.

Nu a fost uitată nici valea Trotușului, în 1960, luînd ființă o unitate cu profil de științele naturale la Adjud, în zona de confulență Trotuș-Siret, într-o regiune variată ca formă de relief, zonă cu importante resurse naturale privind fauna și flora. Și în orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej se deschide în 1961, o mică, dar cochetă și bogată în materiale instituție muzeografică cu profil arheologic. Dar, de o deosebită atenție s-a bucurat din partea autorităților centrale și locale, cît și din aceea a entuziaștilor și harnicilor muzeografi, bătrînul și încîntătorul ținut al Neamțului.

Evident, aici exista o zestre vrednică de luat în seamă : frumosul muzeu al ceramicii pictate cucuteniene organizat de C. Mătasă și casele memoriale Calistrat Hogaș din Piatra Neamț și Ion Creangă de la Humulești.

Dar rîvna pionieratului și impetuozitatea mișcării muzeografice din țara au adăugat celor trei locașuri de cultură amintite, Muzeul „Ștefan

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cel Mare" de la Tg. Neamț și două instituții reflectînd tematic lupta dintre om și natură pe meleagurile Bistriței ; Muzeul rețelei hidro-energetice de la Bicaz și Muzeul Carpaților Orientali de la Piatra Neamț, aceasta din urmă încă în faza de organizare.

Firesc, în această nobilă activitate s-a format și călit o adevărata școală muzeografică, înscriind pentru merite și pasiune profesională, alături de binecunoscuta personalitate a decanului de vîrstă și experiență Constantin Mătasă, numele unor muzeografi-arheologi ca : V. Căpitanu, V. Ursachi, C. Buzdugan, Virgil Bîrliba, Marcel Drăgotescu, Minodora Ursachi, a unor muzeografi naturaliști dintre care ne mulțumim să amintim pe C. Sova, Mihai Ciobanu și C. Tărăbuță, sau a uneia dintre colegele noastre, Eugenia Antonescu, care și-a închinat strădaniile valorificării comorilor de frumos.

În spatele acestor pionieri, cu care scriitorul acestor rînduri a pornit la drum acum 10 ani, se ridică printr-un firesc proces de creștere, noua pleiadă de tineri muzeografi, în fața căreia stă nobila sarcină de a spori neîncetat această moștenire culturală.

Exigențele muzeografiei contemporane, spiritul critic al publicului, sporul de informație științifică, adus de cercetările specialiștilor, cer reprofilarea unora dintre instituții, adîncirea tematicii, o grijă mai atentă pentru monumentele istorice și cele ale naturii.

Dacă muzeograful reușește să participe la procesul instruirii marelui public, prin organizarea expozițiilor de bază sau temporare, el o face conștient și sistematic, valorificînd rezultatele cercetărilor științifice proprii sau întreprinse de colegi.

Activitatea științifică hrănește, în cel mai complex înțeles al cuvîntului, viața fiecărui muzeu în parte, îi dăruiește personalitate și rosturi creatoare în viața cultural-științifică a întregii țări.

Această activitate științifică nu s-a desfășurat capricios, ci a ținut seama de specificul zonei în care s-a dezvoltat rețeaua muzeografică. Este binecunoscut pe țară, aportul pe care specialiștii din județul nostru, în colaborare cu cei de la Institutele Academiei Republicii Socialiste România le-au adus în elucidarea unor probleme legate de paleoliticul superior, aspecte ale culturii bronzului sau în pasionanta urmărire a continuității elementului băștinaș, în spațiul est-carpatic, pentru secolele II î.e.n.—X e.n.

Au intrat în patrimoniul științific al istoriei naționale fiind intens folosite ca atare, rezultatele unor săpături ca cele întreprinse la Lespezi și Buda pentru paleolitic, sau Gabăra, Văleni, Călugăra, Lozinca, Slobozia, Bradu și Săbăoani pentru zbuciumata istorie dacică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nu mai puțin fructoase au fost investigațiile consacrate faunei și florei actuale sau fosile, pe care naturaliștii acestor muzee le-au practicat cu pasiune și competență, unele dintre ele soldîndu-se cu colecții și studii. Între acestea, se impun ca valoare științifică cercetările lui M. Ciobanu în bazinul fosilifer din jurul orașului Piatra Neamț, problemele de biologie modernă abordate de C. Șova, în studiul populațiilor de amfibii și reptile în bazinul Siretului și studiile asupra cerambicidelor de pe valea Siretului, aparținînd lui C. Tărăbuță.

Frumosul pămînt românesc, scăldat de apele Siretului, Moldovei și Bistriței, a atras de la memorabila ședere a lui Grigorescu la Agapia și pînă în zilele noastre, renumiți artiști români. Personalul științific al secțiilor și colecțiilor de artă, din această zonă, a acordat o deosebită atenție acestui proces creator și în special aspectelor legate de contribuția unor pictori ca Aurel Băeșu și Nicu Enea, ce și-au trăit viața în ținuturile băcăuane sau nemțene. Expozițiile retrospective N. Enea și A. Băeșu au fost rodul unor îndelungate cercetări, fructificate prin însăși tematica lor, cataloage monografice și comunicări științifice.

Ele au itinerat prin numeroase centre din țară, atrăgînd atenția specialiștilor asupra valorii operei celor doi pictori.

La eforturile Direcției Monumentelor Istorice, pentru valorificarea științifică și turistică a acestora, se adaugă în ultima vreme, scoaterea la lumina zilei a curților lui Alexăndrel de la Bacău, dovadă grăitoare a înaltului nivel cultural și economic, atins de Moldova marelui Ștefan.

Prin natura lucrurilor, muzeografia cultivă cu sporită exigență, alături de latura științifică și pe cea cultural-educativă.

Concomitent cu procesul de înființare și dezvoltare, tînăra rețea muzeistică din centrul Moldovei a dus o susținută activitate de atragere și cîștigare a marelui public. Un interesant și ingenios pionierat, care a născut o adevărată gamă de activități culturale, unele dintre ele adaptate ulterior pe plan național, cum ar fi caravana muzeistică, expozițiile retrospective de artă plastică, care au circulat prin numeroase orașe din țară, brigăzile speciale muzeografice pentru sate, etc.

În ultimii trei ani, s-a bucurat de un deosebit succes în rîndul marelui public, abordarea unor cicluri de conferințe pe teme majore, susținute în orașele Bacău și Piatra Neamț cum ar fi: „Continuitate și autohtonie în spațiul carpato-dunărean", „Istoria civilizațiilor" și „Agendă muzeografică".

În cele cca. 2000 de conferințe, cîte au fost susținute de personalul științific al muzeelor, au fost evocate momente înălțătoare din viața poporului român: „Unirea", „Lupta de la Războieni", sau „Contribuții ale

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

geniului românesc la tezaurul culturii universale", de ar fi doar să amintim de medalionul „C. Brâncuşi" sau expunerile „Nicolae Grigorescu pe pământ băcăuan", „Ştefan Luchian pe valea Trotuşului", etc.

Cu unealta de cremene în mînă sau cu abecedarul vieţii scris în slove de roci şi fosile, însoţiţi de multe ori de film, am purtat, după priceperea şi talentul fiecăruia dintre noi, cuvîntul ştiinţei, departe, pînă în depărtatele sate de seş sau munte.

Alături de arta meşteşugită a cuvîntului şi expoziţiilor, muzeografii au slujit cultura şi prin expoziţiile de artă plastică contemporană (personale, de grup, interjudeţene) care au polarizat în jurul galeriilor de artă de la Bacău, Piatra Neamţ şi Roman o vie activitate creatoare şi educativ estetică. Au fost confruntate şi dezbătute, cu prilejul acestor expoziţii, probleme ale artei contemporane şi ale accesibilităţii ei pentru marele public.

Astfel, în măsura în care sîntem siliţi să ne folosim de cifre, fără a pierde din vedere aspectul calitativ al fenomenului, la cei 2.500.000 de vizitatori ai expoziţiilor de bază, temporare şi itinerante, se adaugă cel al zecilor de mii de ascultători adunaţi în săli orăşeneşti de conferinţe, clase sau cămine culturale.

Privită în toată complexitatea ei, activitatea celor zece ani de muzeografie băcăuană, romaşcană sau nemţeană, desfăşurată pe pământ dacic şi muşatin, se încadrează procesului cultural trăit în întreaga ţară şi face parte integrantă cu succese şi tatonări, realizări şi eşecuri, din istoria acestui proces.

Bucurîndu-ne de dragostea şi îndrumarea competentă a autorităţilor, precum şi a specialiştilor de la Institutele Academiei, beneficiind de experienţa şi precedentul cultural datorate activităţii lui C. Mătasă, dar mai ales încurajaţi de nobilul interes al marelui public, ne-am continuat drumul în decursul celor zece ani, cu bucuria trăirii unor împliniri şi îndatoriri sacre. Ne-o cerea imperioasa realitate a prezentului, ne-o cerea tradiţia săpată în ziduri de cetăţi, întîmpinîndu-ne cu graiul domol al înţelepciunii veacurilor, în pragul caselor memoriale M. Sadoveanu, I. Creangă sau C. Hogaş.

Naturaliştii primeau îndemnuri poposind la casa muzeu Ioan Borcea din Racova, istoricii amintindu-şi că la Perchiu-Huruieşti se născuse marele arheolog şi savant Vasile Pârvan.

Păşim în cea de a doua decadă a existenţei muzeistice, cu convingerea că noi şi cei care ne vor urma slujim o nobilă şi obştească cauză, folosind una dintre cele mai avansate şi eficace arme pentru progres, muzeografia, în întreita sa ipostază de ştiinţă, artă şi pasiune.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI PALEOLITICE ÎN BAZINUL BISTRIȚEI

V. CĂPITANU

Primele descoperiri arheologice pe valea Bistriței au fost făcute la jumătatea secolului al XIX-lea, în mod cu totul întîmplător. Astfel, în anul 1843 Gh. Asachi semnala „cea dintîi așezare preistorică", de pe valea Bistriței, la Văleni-Piatra Neamț, unde-și întemeiase cunoscuta-i fabrică de hîrtie, fiind încredințat că descoperea vechea cetate dacică — Petrodava [1]). În 1904, cu ocazia unor lucrări edilitare, au apărut pe Cozla indicii sigure ale unor așezări străvechi [2]). În 1928 I. Andrieșescu, împreună cu C. Mătasă descopereau cu ocazia cercetărilor de suprafață noi puncte de interes arheologic printre care: Bîtca Doamnei, Văleni și Cetățica de la Frumușica-Bodești [3]), etc.

Aceste descoperiri și încă multe altele, datorate arheologului C. Mătasă, au stîrnit un legitim interes în lumea specialiștilor, interes care s-a manifestat prin deschiderea primelor șantiere arheologice pe valea Bistriței. Astfel în anul 1932 Ecat. Vulpe efectuează sondaje de informare în mai multe puncte de pe teritoriul comunei Costișa, iar între anii 1935—1938, Radu Vulpe întreprinde săpături sistematice la Horodiște-Calu, Izvoare-Piatra Neamț, Costișa, Pomelea-Tg. Neamț, Tîrpești-Petricani etc. Alte săpături arheologice s-au făcut în anul 1938 la Dobreni și Traian-Zănești[4]) sub conducerea lui Vladimir Dumitrescu.

În unele dintre stațiunile amintite, printre care Frumușica, Traian-Zănești și Costișa cercetările au fost continuate, cu unele întreruperi, pînă în anul 1942.

După cel de al doilea război mondial, odată cu reluarea cercetărilor arheologice inițiate și coordonate de Academia Republicii Socialiste

1). C. Matasă, Cercetări din preistoria județului Neamț, Extras din „B.C.M.I.", fasc. 97, iulie-sept., 1938.
2). Idem, p. 6.
3). Idem, p. 9.
4). Vladimir Dumitrescu, Fouilles de Traian, în Dacia, IX-X, 1941-1944, p. 11. (Cf. și SCIV, III, 1952, p. 121-140; IV, 1953, 1-2, p. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

România, interesul pentru vestigii aparţinînd trecutului a crescut considerabil. S-au reluat cercetările în o serie de aşezări mai vechi, şi alte noi puncte au fost descoperite. O activitate de cercetare mai intensă în judeţele Neamţ şi Bacău începe în anul 1957, cînd Muzeului din Piatra Neamţ, singurul pînă la acea dată în regiune, i s-au adăugat noi unităţi muzeale înfiinţate la Bacău, Roman, Tg. Ocna şi Tg. Neamţ. Prin cercetări de suprafaţă, sondaje şi săpături arheologice sistematice avea să se descopere un număr impresionant de aşezări aparţinînd orînduirii comunei primitive.

Dacă pentru epoca neolitică şi a metalelor în general au existat unele preocupări, apoi pentru paleolitic, cel puţin pentru judeţul Bacău, ele au lipsit cu desăvîrşire. Singura descoperire din 1926, şi aceea cu totul întîmplătoare, aparţine geografului V. Tufescu şi constă dintr-un răzuitor descoperit în prundişurile rîului Moldova, în apropierea oraşului Roman, şi aparţine, probabil, paleoliticului superior [5]). Mai mult decît atît, pînă în 1955, în afara restrînselor săpături ale lui N. N. Moroşan [6]), paleoliticul moldovean nu a reprezentat o preocupare specială, fiindcă în afară de descoperirile întîmplătoare şi a cercetărilor de suprafaţă nu s-a executat măcar un singur sondaj în vreuna din aşezările paleolitice mai vechi cunoscute, sau în vreuna din cele nou descoperite [7]).

Începerea lucrărilor pentru amplasarea barajului de la Bicaz, în 1955, aveau să determine şi reluarea cercetărilor paleolitice în Moldova [8]). Meritul avea să-i revină lui C. S. Nicolăescu-Plopşor, care a creat pe valea Bistriţei o adevărată şcoală de arheologie, chemată să formeze o nouă generaţie de specialişti pentru epoca paleolitică.

Zona actualului lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz a fost amănunţit cercetată de către un grup complex de cercetări din cadrul Academiei Republicii Socialiste România [9]).

Cercetările ştiinţifice întreprinse aici, la Ceahlău şi Bistricioara, au dovedit că cele mai vechi urme de viaţă din această zonă datează de la începutul paleoliticului superior (cca. 80.000 de ani).

---

5). I. Simionescu et N. N. Moroşan, Le Pleistocene et la Paleolithique de la Roumanie du Nord-est, în Anuarul Institutului geografic al României, XIX, 1938, p. 5-6.

6). N. N. Moroşan, Le Pleistocene et la Paleolithique de la Roumanie du Nord-Sest, în AIGR, XIX, 1938, p. 6.

7). N. Zaharia, Descoperiri paleolitice în Moldova, efectuate între anii 1952 şi 1957, în AM, I, 1961, p. 11-39.

8). C. S. Nicolăescu-Plopşor şi M. Petrescu-Dîmboviţa, Principalele rezultate ale cercetărilor de la Bicaz, în Materiale V, 1959, p. 45-52, idem, Şantierul arheologic Bicaz, în Materiale, VI, 1959, p. 57-63; C. S. Nicolăescu-Plopşor şi colab., Şantierul arheologic Bicaz, în Materiale VII, p. 37-41.

9). C. S. Nicolăescu-Plopşor, Alexandru Păunescu, Florea Mogoşan, Le Paléolithique de Ceahlău, în Dacia, NS. X, 1966, Extras, p. 1-24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mulțimea materialelor arheologice și a resturilor paleontologice descoperite, precum și observațiile stratigrafice ample au dus pe specialiști la cunoașterea din ce în ce mai adîncită a așezărilor în aer liber din paleoliticul superior (acropaleolitic). Cele mai vechi dovezi de locuire paleolitică descoperite în zona cercetată sînt reprezentate de cultura aurignaciană. Bogate resturi de locuire aurignaciană au fost descoperite la Cetățica [10]), I, (aurignacian inferior), Dîrțu [11]) și Bistricioara-Lutărie [12]) (arignacian mijlociu), Bistricioara-Lutărie și Podiș [13]) (aurignacian superior). Slabe urme de locuire aparținînd aurignacianului mijlociu s-au descoperit la Lutărie-Ceahlău [14]), Secu și Grințieș-Frasinu [15]). În această din urmă așezare s-au mai găsit și puține resturi de locuire din aurignacianul superior.

Subliniam cu acest prilej cultura gravetiană care reprezintă o treaptă nouă în dezvoltarea paleoliticului superior din România. Această cultură, care a cuprins cea mai mare parte din Europa răsăriteană și centrală, a afectat și teritoriul țării noastre. Gravetianul definește etapa superioară de dezvoltare a aurignacianului și din punct de vedere stratigrafic urmează aurignacianului mijlociu pentru partea de răsărit a Europei [16]).

În forme asemănătoare, cultura gravetiană orientală, se întinde pe un imens teritoriu din Europa estică și centrală, ce cuprinde cîmpia rusă cu numeroasele sale grupe : grupa Nistrului superior și mijlociu, nordul Mării Negre și de Azov, a Niprului mijlociu și în deosebi a bazinului Donului cu bogatul său raion Kostenki-Borșevo, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Austria și România [17]).

Locuirile gravetian-orientale cercetate pînă acum pe teritoriul României, se găsesc în marea lor majoritate în stațiuni în aer liber. Unele din acestea cuprind trei sau patru niveluri de locuire, cum ar fi așezările de pe valea Bistriței : Bistricioara-Lutărie, Podiș, Dîrțu, Lespezi [18]) și Buda [19]) (județele Neamț și Bacău), sau cu un singur nivel

10). Idem, op. cit. p. 17.
11). Idem, op. cit. p. 21.
12). Idem, op. cit. p. 21.
13). Idem, opt. cit. p. 23.
14). Idem, op. cit. p. 21.
15). Idem, op. cit. p. 21.
16). Idem, op. cit. p. 25.
17). Idem, op. cit. 25.
18). M. Bitiri, O nouă așezare paleolitică pe valea Bistriței, în SCIV, XIV, 1963, 1, p. 135-137.
19). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Cercetările și săpăturile arheologice de la Buda, în Materiale VII, p. 21-25, V. Căpitanu, C. Buzdugan și V. Ursachi, Săpăturile de la Buda, în Materiale VIII, 1962, p. 141-143.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

foarte bogat în material litic cum ar fi Movileni-Heleşteni [20]) (judeţul Iaşi), Boineşti, Remetea [21] (judeţul Maramureş).

În stadiul actual al cercetărilor, aşa după cum afirmă C. S. Nicolăescu-Plopşor, „Moldova reprezintă regiunea cea mai bogată în locuiri gravetiene în aer liber".

Cercetările arheologice efectuate în zona Bistriţei au dovedit, pe temeiul unor observaţii stratigrafice, a unor fluctuaţii în folosirea materiei prime, precum şi a tipurilor de unelte, că evoluţia gravetiană comportă patru etape de dezvoltare şi anume: 1. inferioară, 2. superioară şi finală.

La Ceahlău aceste patru locuiri succesive au fost întîlnite în aşezările Podiş şi Bistricioara-Lutărie, şi au oferit în primele trei niveluri gravetiene, vetre de foc şi pete de arsură. Bogăţia urmelor de locuiri gravetiene în unele aşezări de pe valea Bistriţei la Podiş, Bistricioara-Lutărie, Cetăţica I, Bofu Mic; dovedesc ţinînd seama de numeroasele piese atipice (bulgări întregi şi sparţi, aşchii de descojire, spărturi), că uneltele se prelucrau pe loc, în aşezare. Se poate vorbi chiar de mici ateliere de prelucrare în special în ultima locuire gravetian finală. Asociaţia faunistică de la Ceahlău este săracă în specii, iar piesele scheletice care provin de la aceste specii sînt tot atît de sărace. La aceasta se adaugă practica spargerii oaselor în fragmente mici şi efectul corosiv al solului foarte acid. Determinările efectuate au stabilit prezenţa lui Bos primigenius, Equus Cabalus fossilis, Rangifer sp., Mamuthus primigenius [22]).

În cadrul aşezărilor paleolitice cercetate pe valea Bistriţei, aşezarea de la Buda prezintă anumite particularităţi. Ele se referă printre altele la poziţia ei dominantă, la varietatea tipurilor de unelte şi la bogăţia materialului faunistic. Prin variatele tipuri de unelte cît şi prin mărimea lor putem conchide că primul nivel de locuire atribuit gravetianului mijlociu de la Buda-Blăgeşti [23]) prezintă unele similitudini cu materialul litic descoperit în nivelul inferior de la Kostenki IV-Alexandrovka de pe Don [24]).

La Buda este vorba fără îndoială de o locuire aparţinînd populaţiei culturii gravetiene-orientale, unde s-au descoperit numeroase resturi faunistice care datorită carbonatului de calciu s-au conservat destul de

20). Idem, opt. cit. p. 26.
21). Maria Bitiri şi Aurel Socolan, Cercetări paleolitice în Ţara Oaşului, p. 5, 6, 11.
22). Idem, op. cit. p. 37.
23). V. Căpitanu, Aşezarea paleolitică de la Buda-Blăgeşti, în Revista Muzee, 3, anul IV, 1967, p. 267-271.
24). A. N. Rogacev, Kostenki IV — poselenie drevne-camennogo veka na Donu, în MIA, 45, Moscova, 1955, p. 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bine. De o deosebită importanță sînt aglomerările de oase, așezate special de mîna omului. Precizăm că este vorba îndeosebi de capete de la oasele lungi retezate și concentrate pe suprafețe ce depășesc cîțiva metri pătrați. Tot aici se mai întîlnesc și oase mici întregi și maxilare aparținînd lui Bos primigenius și Rangifer Sp.

Apariția acestor complexe la Buda nu constituie un caz izolat. În musterianul superior de la Ripiceni-Izvor [25]), au fost descoperite trei complexe de cult, de data aceasta din fildeși de Mamut. Asemenea aglomerări de fildeși și molari de Mamut s-au mai găsit în așezările paleolitice în aer liber de la Cannstatt (Germania), Predmost, Dolni Vestonice (R. S. Cehoslovacă), Honci, toate grupate într-o anumită ordine [26]). Interesant de amintit pentru locuirile gravetiene orientale este osuarul de la Ambrozievka, U.R.S.S., care a oferit resturile a cca. 950-1000 bizoni [27]).

În concluzie la Buda este vorba de o practică magică în procesul producției vînătorești.

În ceea ce privește problema epipaleoliticului din România, cercetările și săpăturile din ultima vreme au dovedit că această epocă poate fi reprezentată prin patru faciesuri culturale: azilo-romanellian, swiderian, tardenoazian și campignian arhaic.

Azilo-romanellianul a fost descoperit pînă în prezent numai în două așezări din județele Caras-Severin și Mehedinți [28]), Swiderianul a fost documentat în două așezări de înălțime din Carpații Orientali [29]), Tardenoazianul este prezent în peste șapte așezări în Moldova, Transilvania și Muntenia [30]) și în sfîrșit Campignianul arhaic este prezent numai la Lapoș [31]) județul Buzău, într-o bogată așezare-atelier.

Ne vom referi în cele ce urmează la cele două așezări Swideriane din Carpații Orientali, singurele pînă la această dată prezente în România, la Scaune-Ceahlău și Bardos-Bicaz-Chei.

---

25). Al. Păunescu, Sur la succesion des habitates paleolithiques et post-paléolithiques de Ripiceni-Izvor, în „Dacia", N. S., 1965, p. 17-20.

26). Johannes Maringer, L'Homme préhistorique et ses Dieux, Artahnd, 1958, p. 79-99, 120-133..

27). P. I. Boriskovschi, în MIA, SSSR, nr. 40, Moscova, 1953, p. 328-362.

28). C. S. Nicolăescu-Plopșor și Al. Păunescu, Azilianul de la Băile Herculane în lumina noilor cercetări, în SCIV, XII, 1961, 2, p. 203-210; C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, St. Roman și V. Boroneanț, Cercetările arheologice de la Cazane, în SCIV, XVI, 1965, 2, p. 407-411.

29). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Sur la présence du Swiderien en Roumanie, dans „Dacia", N.S., II, 1958, pp. 5-35; M. Bitiri și V. Căpitanu, O nouă așezare swideriană în Carpații Orientali, în SCIV, 1, T, 18, 1967, p. 63-69.

30). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Date noi cu privire la cunoașterea începutului și sfîrșitului paleoliticului în România, în SCIV, XV, 1964, 3 p. 307-320.

31). Fl. Mogoșan, Probleme noi în așezarea de la Lapoș, în SCIV, XV, 1964, 3, p. 337

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Așezarea de la Scaune-Ceahlău a oferit un bogat material litic (cca. 2460 piese tipice între care se remarcă prezența vîrfurilor de săgeți mărunte cu peduncul, lame răzuitoare, burine, etc.).

Așezarea de la Bardos-Bicaz-Chei se găsește în punctul „Curmătura Bardosului" la o altitudine de 1135 m. și-a oferit peste 200 piese, care după tehnica și forma tipurilor de unelte, după materia primă din care sînt confecționate aceste unelte sînt identice celor descoperite la Scaune. Atrage atenția tipul de unealtă dublă, gratoarul-burin, care a apărut pînă în prezent doar în așezarea de la Bardos.

Așezările Swideriene de la Scaune și Bardos aparțin unor cete de vînători care au migrat către sfîrșitul ultimei glaciațiuni Würm și începutul Holocenului, din regiunile nord-nord-estice ale Europei, spre sud, în Carpații Orientali, în căutarea vînatului.

Cu toate că originea și evoluția culturii Swideriene nu este bine precizată, credem că s-a dezvoltat tot pe un fond gravetiano-magdalenian. Se pare că prezența de altfel destul de sporadică a acestor vîrfuri din paleoliticul superior și în deosebi în cel final, constituie un argument în favoarea acestei culturi. Subliniem că atît la Scaune cît și la Bicaz-Chei, lipsesc elementele tardenoaziene, ceea ce ne permite să credem că aceste locuiri sînt anterioare celor tardenoaziene, cum ar fi de exemplu cele de la Erbiceni-Iași [32]) sau Ripiceni-Izvor [33].

Se remarcă faptul că atît la Scaune cît și la Bardos nu au apărut vîrfuri de săgeată în formă de frunză de salcie așa cum se întîlnesc într-o serie de așezări în aria de răspîndire a culturii Swideriene [34]. De aceea noi nu putem lega așezările swideriene din țara noastră decît de cele din faza tîrzie, situate pe teritoriul Poloniei [35], unde întîlnim vîrfuri de săgeată pedunculate. Cît privește așezările situate în bazinul Bistriței, la Ceahlău și Bistricioara-Lutărie, menționăm, că în toate așezările gravetiene nu s-au întîlnit vîrfuri de săgeată cu peduncul. Se pare că atît așezarea de la Bicaz-Chei cît și cea de la Scaune-Ceahlău, aparțin unei etape mai tîrzii și unor populații de vînători veniți din regiunea nord-nord-est europeană.

Prin descoperirea acestor două așezări, răspîndirea geografică a culturii swideriene tîrzii coboară brusc spre sud. Atrag atenția cele două des-

32). Idem, op. cit.

33). Idem, op. cit.

34). E. A. Vekilova, K voprosu o swiserskoi Kulture k krîtu (stoianka v Siuren II, în Kratkie Soobscenia, 82, 1961, p. 143-149.

35). L. Sawicki, Prezemysl swiderski I ze stanowiska Wydmoweg o Swidr Wielike I, în Przeg Arch,. 5, 1, 1935, Poznan, p. 1-23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

coperiri swideriene prin faptul că se găsesc la o altitudine ce variază între 1135 m. (Bardos) și 1328 m. (Scaune). Astfel de așezări în aer liber în paleolitic sau în epipaleolitic sînt necunoscute pînă în prezent în România și obligă pe specialiști să ajungă la unele concluzii și anume că la Scaune-Ceahlău, datorită cantității mari de unelte și așchii, bulgări și nuclee, spărturi etc., ne aflăm în fața unui atelier de proporții, unde uneltele erau prelucrate pe loc. Mai mult, materia primă lipsește cu desăvîrșire, fiind adusă din locuri mai îndepărtate. La Scaune nu poate fi vorba de un atelier în exclusivitate, ci că atît la Scaune cît și la Bardos putem vorbi de așezări permanente care prin bogăția materialului litic, mai ales cea de la Scaune, constituie o adevărată așezare atelier cu caracter permanent. La Bardos torenții au distrus o mare parte din așezare. Referindu-se la sfîrșitul acropaleoliticului, putem conchide că elementele arctice încep a se rări în asociațiile faunistice. Tundra și taiga periglaciară, urmărind retragerea ghețarilor se deplasează spre nord. Locul lor este luat de pădurile de conifere înlocuite și ele la rîndul lor de pădurile de foioase.

Animalele de climă rece ca : Mamutul, Vulpea polară și în deosebi turmele de Reni, care au constituit baza economiei vînătorești a acropaleoliticului de sfîrșit urmează treptat, treptat retragerea ghețarilor spre nord-nord-est. În schimb alte animale ca țapul de munte, capra neagră, etc., urcă pe înălțimile prăpăstioase ale munților. Retragerea speciilor de tundră fac loc speciilor de pădure ca : Bouri, Zimbri, Cerbi, etc. Aclimatizați de milenii la clima periglaciară, învățați să locuiască în aer liber, pentru acele populații nu se schimba nimic în rău, urcînd treptat cu îndulcirea climei la munte, s-ar putea crede că ei continuau să trăiască în același mediu prielnic în care se obișnuiseră. Dar dacă în vremea aceea unele cete de vînători, purtători ai acestei culturi obișnuiți cu clima periglaciară din jurul calotei în retragere, puteau trăi în nord-nord-estul Europei, tot așa de bine puteau locui la Ceahlău și Bardos, unde crestele abrupte ale munților din jur nu îngăduiau acumulări masive de zăpezi veșnice pentru a constitui adevărați ghețari, ca în Parîng și Retezat.

Cît privește resturile faunistice, ele nu s-au păstrat nici la Scaune și nici la Bardos, probabil că și aici ca și în alte așezări de pe valea Bistriței, în straturile superioare aciditatea solurilor a măcinat totul. Menționăm și faptul că n-au fost descoperite la Bardos nici resturi de vetre de foc și nici cărbuni.

În concluzie cele două așezări swideriene din Carpații Orientali românești de la Scaune și Bicaz-Chei, de tipul așezărilor în aer liber,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cunoscute pînă acum pentru vremea aceea, lărgesc spre sud aria geografică a acestui complex cultural şi impun minuţioase cercetări în spaţiul intermediar cuprins în masivul Ceahlău şi cele mai sudice aşezări de acest tip de pe teritoriul Ucrainei subcarpatice şi Poloniei.

DÉCOUVERTES PALEOLITHIQUES DANS LE BASSIN DE LA BISTRITZA

Résumé

Dans cet article l'auteur présente d'une manierè succinte les découvertes paléolithiques dans le bassin de la Bistritza, accentuant surtout sur les stations de Buda et de Bicaz-Chei.

A Buda, au niveau d'habitation du gravettien moyen on a découvert de nombreuses fossiles faunistiques de Bos Primigenius et Rangifer sp., disposeés en aglommérations qui doivent être mises en liaison avec les pratiques de la magie des chasseurs, comme lieux de culte.

A Bardos-Bicaz-Chei, à une altitude de 1135 m on a découvert une nouvells station épipaléolithique. D'après l'inventaire lithique, la station de Bardos est apparentée à celle de Ceahlău-Scaune et appartient au Swidérien.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AȘEZAREA PALEOLITICĂ DE LA BICAZ

MARCEL DRĂGOTESCU

Lucrările hidroenergetice inițiate după 1950 la Bicaz, au deschis o nouă etapă nu numai în viața economico-socială a acestui județ, ci și în acțiunea de studiere sistematică și multilaterală a unui trecut istoric în mare măsură ignorat.

Activitatea depusă în perioada 1955-1958 de fostul „Grup de cercetări complexe" al Academiei Republicii Socialiste România, s-a materializat într-o serie de remarcabile lucrări care au permis o cunoașetre științifică aproape exhaustivă a zonei dintre Bicaz și Galu.

Marea majoritate a așezărilor paleolitice de la Ceahlău sînt concentrate în bazinul Răpciuni care oferă excelente condiții de locuire și popas, pe terasele de la confluența Bistriței cu Bistricioara. La nord și la sud de acest bazin, mărturiile vieții paleolitice fie că lipsesc cu desăvîrșire, fie că sînt nesemnificative, cum este cazul celor de la Grințieș, Popești și Secu [3]).

Oricum, de la Ceahlău spre sud, valea Bistriței nu mai oferise pînă la Buda [2]) și Lespezi [3]) nici un prilej pentru o cercetare paleolitică de oarecare amploare și importanță. În aceste condiții, așezarea de la Bicaz merită toată atenția, cîștigînd în valoare prin însăși existența sa într-o zonă care-i conferă rolul unei verigi de legătură între centrul paleolitic de la Ceahlău și cel de la Buda.

* * *

În vara anului 1964, cu ocazia amenajării unei stații de benzină în centrul orașului Bicaz, muncitorii constructori au descoperit în pămîntul excavat, numeroase așchii de silex și de roci locale. Fiind preveniți asupra posibilității apariției unor asemenea materiale, ei au anunțat personalul muzeului din localitate, care a supravegheat și a condus lucrările pentru a salva și valorifica pe cît posibil așezarea inclusă în perimetrul de construcție.

---

1). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Alexandru Păunescu, Florea Mogoșanu, „le paléolithique de Ceahlău", în „Dacia" N.S.X.. 1966, p. 7.

2). C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii, „Cercetările și săpăturile arheologice de la Buda" în „Materiale" vol. VII, p. 21-27.

3). M. Bitiri, „O nouă așezare paleolitică pe valea Bistriței" în S.C.I.V., XIV, 1961/1, p. 135-137.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Descoperirea paleolitică la care ne referim, este situată pe terasa Ciungi care domină punctul de confluență al Bistriței cu Bicazul în așa fel încît se situează pe malul drept al apei Bicazului și tot în dreapta cursului Bistriței (fig. 1).

Locul nu a fost întîmplător ales, deoarece îndeplinește unele condiții de maximă importanță pentru grupul de vînători care a poposit pentru mai multă vreme aici : este însorit cea mai mare parte din zi, nu intră în zona dominată de curenții aerieni care se formează pe valea Bicazului și a Bistriței și este din toate privințele accesibil, fiind situat chiar pe „Drumul mare" ce însoțește firul Bistriței de la nord spre sud [4]). Însă argumentul cel mai puternic care a determinat statornicirea cetelor de vînători paleolitici pe terasa Ciungi, a fost poziția sa avansată de adîncă penetrație în bazinul larg pe care apele Bistriței și Bicazului l-au deschis prin eroziune, la punctul lor de confluență. Această conformație oarecum peninsulară a terasei, avea pentru vînătorii paleolitici o importanță de loc neglijabilă : ea constituie un punct obligatoriu de trecere pentru vînatul care se perinda în migrațiile sale sezoniere atît pe valea Bicazului, cît și pe valea Bistriței.

Din acest punct de vedere, similitudinile topografice dintre punctul de confluență al Bistricioarei și cel al Bicazului cu Bistrița, ne îndreptățesc să considerăm că și Bicazul constituie un punct de „vamă cinegetică", dacă nu de proporțiile celui de la Cetățica [5]), cel puțin tot atît de căutat.

Situată ca toate celelalte așezări de pe valea Bistriței pe malul drept al rîului [6]), tabăra vînătorească de la Bicaz, ocupă aceeași terasă mijlocie a cărei îndelungată geneză este rezultatul direct al schimbărilor geoclimatice și al depunerilor succesive din timpul glaciațiunii Würm [7]). Din păcate, numeroasele construcții, excavări și umpluturi efectuate în ultimii ani pe această terasă, la care se adaugă caracterul de salvare al investigațiilor noastre, nu ne-au permis să reconstituim întreaga schemă stratigrafică proprie văii Bistriței[8].

---

4). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Alexandru Păunescu, Florea Mogoșanu, op. cit. în „Dacia", N.S. X, 1966, p. 10.

5). Ibidem, p. 12.

6). Ibidem, p. 7.

7). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Mircea Petrescu-Dîmbovița și colaboratori : „Șantierul arheologic Bicaz" în „Materiale", vol. VI, p. 56.

8). Referitor la geocronologia și stratigrafia văii Bistriței, vezi capitolul redactat de C. S. Nicolăescu-Plopșor, op. cit. în „Dacia", N.S.X., 1966, Idem „Le phenoménes périglaciares et la géochronologie du paléolithique supérieur de terase en Roumanie", în „Dacia", N.S. 11, 1958, pag. 383-391. Idem „Geochronology of the paleolithic in Romania" în „Dacia", N.S.V., 1961, pag. 15-18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

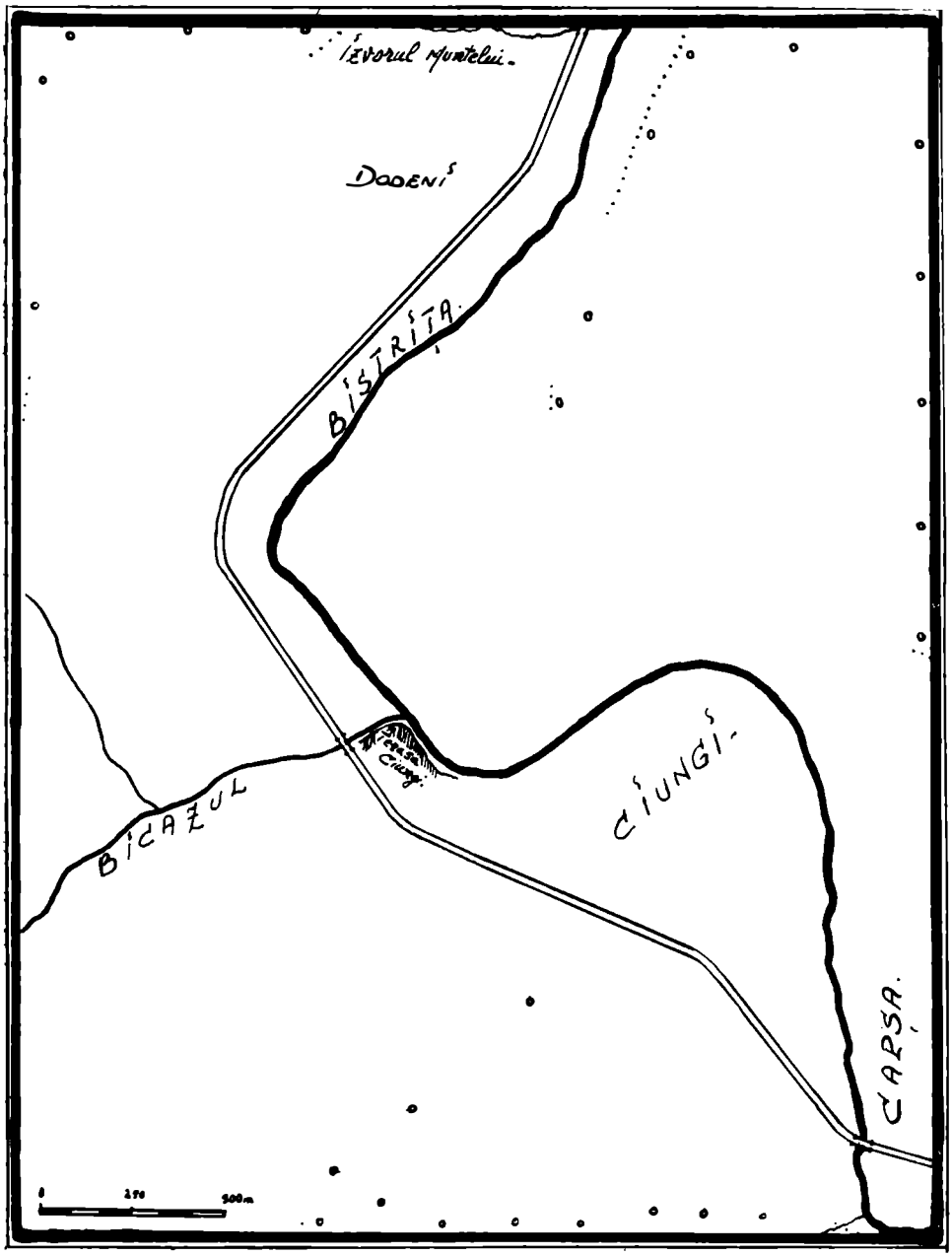

FIG. NR. 1. PUNCTUL DE CONFLUENŢĂ AL BISTRIŢEI CU BICAZUL.

Fig. 1. – Punctul de confluenţă al Bistriţei cu Bicazul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În primul rînd nu a mai putut fi identificat stratul superior de depuneri loessoide galben-prăfoase pe care C. S. Nicolăescu-Plopşor îl atribuie ultimului stadiu würmian (WIII) [9]. Aşa după cum rezultă din schiţa

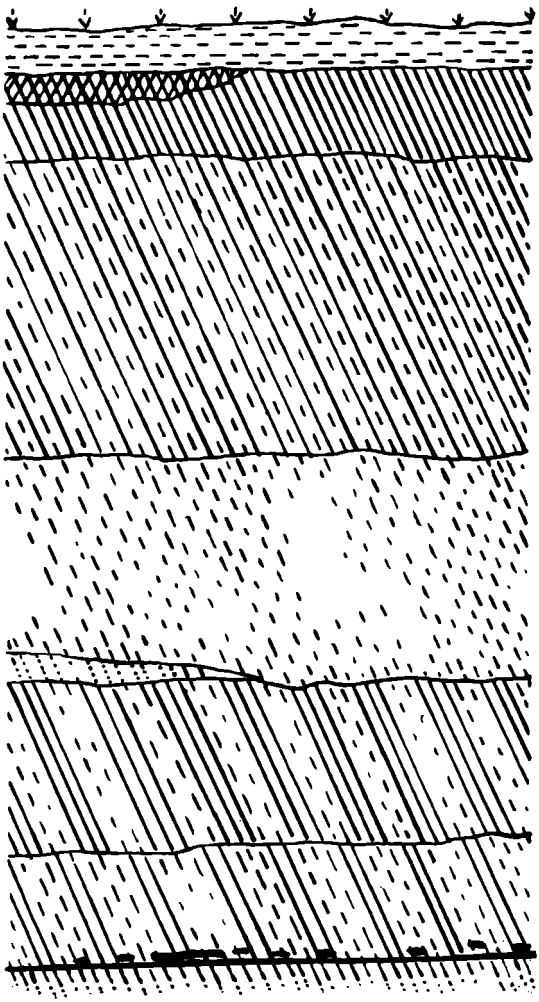

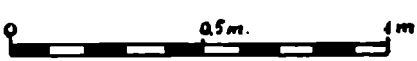

Fig. 2. — Secţiune stratigrafică (profiiul laturei nordice)

9). C. S. Nicolăescu-Plopşor, Alexandru Păunescu, Florea Mogoşanu, op. cit., în „Dacia" N.S.X., 1966, pag. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

noastră stratigrafică (fig. 2) solul a suferit la acest nivel — și chiar mai profund, o puternică bulversare dovedită în prezent prin existența unor numeroase și consistente straturi de umplutură. Este firească în aceste condiții, inexistența depunerilor corespunzătoare stadiului Wurm 3 și ca atare, materialul litic răzlețit și de altfel atipic, descoperit în straturile superioare de umplutură, nu poate fi atribuit nici măcar ipotetic, gravettianului final [10].

Pe de altă parte, constrînși de urgența și de caracterul lucrării de construcție, nu am avut posibilitatea de a săpa în adîncime pînă la roca de bază (vezi fig. 2). A trebuit să ne mulțumim cu delimitarea stratului fosil brun-roșcat cu desprinderi prismatice, care corespunde din punct de vedere geocronologic, interstadialului Würm 2-Würm 3 [11]) și în structura căruia au fost descoperite mărturii neîndoielnice de viețuire paleolitică.

* * *

De pe o suprafață de 36 m.p. la o adîncime de 2,30 m., s-au recoltat 64 de așchii, nuclee și unelte diferite, confecționate din menilit, șist negru, gresii locale și silex de Prut. Analizînd frecvența materiei prime, constatăm o mai largă folosire a rocilor locale (76%) și prezența mai puțin convingătoare a silexului de Prut (9,14%).

Tipologic frapează în primul rînd, marele număr de gratoare și vîrfuri de tip gravettian (28,12% din piesele care au constituit obiectul unei prelucrări) și apoi, procentajul relativ ridicat al pieselor mai mult sau mai puțin finite (31,21%). De altfel, caracterele tipologice și raporturile cantitative ale materialului litic descoperit la Bicaz, impun următoarea clasificare :

— gratoare	9 buc.	— 14,06%
— vîrfuri „La Gravette"	9 buc.	— 14,06%
— lame cu latura teșită	1 buc.	— 3,12%
— lame neretușate	8 buc.	— 12,50%
— nuclee	5 buc.	— 7,81%
— așchii atipice	31 buc.	— 48,43%

Rezultă deci, că din toată gama tipologică pe care au oferit-o așezările paleolitice de pe valea Bistriței, făuritorii de unelte statorniciți la Bicaz vădeau preferințe pentru gratoare și vîrfuri, neglijînd în schimb alte tipuri și în primul rînd burinul, care nu apare în nici un exemplar. Această constatare nu poate fi pusă în legătură cu existența anumitor limite în cunoștințele tehnice ale producătorilor sau cu unele necesi-

10). Idem, vezi și „Materiale", vol. VII, pag. 22.
11). C. S. Nicolăescu-Plopșor, Alexandru Păunescu, Florea Mogoșanu, op. cit. în „Dacia", N.S.X., 1966, pag. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăți de grup care ar exclude utilitatea acestui tip de unealtă. Considerăm că eventualele lacune tipologice se datoresc mai degrabă limitelor fortuite ale cercetării noastre, care nu au putut afecta o mai mare suprafață a așezării.

Pentru a încheia această problemă, trebuie remarcată și la Bicaz, tendința de microlitizare manifestată în așezările de la Ceahlău, mai evident la Dîrțu, Podiș, Bistricioara-Lutărie și Bofu mic [12].

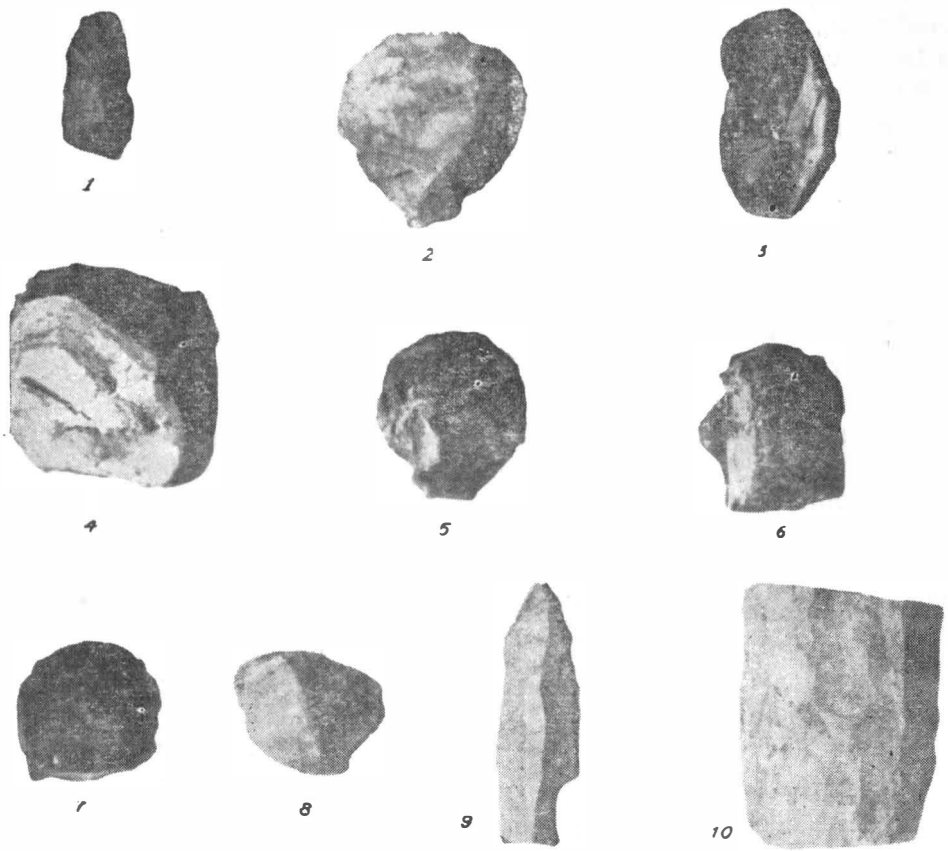

Fig. 3. — Unelte din silex

Proporția microlitelor este de 16% din numărul pieselor finisate și ne limităm a menționa printre altele, 4 vîrfuri de tip „La Gravette" (fig 4) și un gratoar de formă semicirculară confecționat dintr-un silex de culoare maron-roșcată (fig. 3/8).

12). Ibidem pag. 29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din cele expuse mai sus, lăsam a se înțelege că pe terasa Ciungi de la Bicaz, ar putea fi vorba nu numai de o locuire paleolitică mai mult decît efemeră, ci chiar de existența unui punct de prelucrare și confecționare ad-hoc a uneltelor. În favoarea acestei supoziții pledează

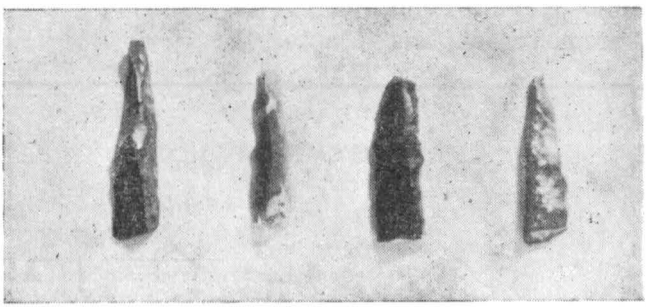

Fig. 4. — Vîrfuri microlitice de tip „La gravette"

nu numai marele număr de așchii și unelte, recoltate de pe o suprafață redusă, dar și existența unor puternice urme de arsură care pe alocuri capătă consistența și aspectul unor adevărate vetre. Cea mai mare parte a suprafeței cercetate este acoperită cu cenușă și resturi carbonizate pulverulente, iar în două puncte, solul a căpătat duritatea și culoarea caracteristică unei arderi mai îndelungate (fig. 5).

* * *

Încadrarea cronologică a descoperirii paleolitice de la Bicaz, nu este deloc facilă, date fiind condițiile neprielnice în care a fost realizată. Incompleta determinare stratigrafică și cercetarea unei suprafețe atît de limitate, ne obligă la multă circumspecție și la noi investigații viitoare.

Analiza tipologică a materialului litic, ne conduce cu toată certitudinea spre gravettianul oriental și mai precis spre o etapă mai evoluată a acestuia. Iar faptul că nivelul de cultură paleolitică a fost cu precizie identificat la baza stratului brun-roșcat cu desprinderi prismatice, atribuit interstadiului $Würm_2$—$Würm_3$, ne obligă să atribuim așezarea de la Bicaz gravettianului superior. Nu poate fi vorba de un gravettian final, deoarece în primul rînd, nu au fost identificate depozitele loessoide din ultimul stadiu, $Würm_3$. Apoi, tendința de microlitizare nu este atît de evidentă încît să se ajungă la o proporție de peste 40% microlite (ca la Dîrțu și Podiș) și se pare — în plus — că în nici o așezare atribuită

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gravettianului final, nu s-au găsit urme de ardere și vetre, ceea ce nu este cazul cu descoperirile de pe terasa Ciungi [13].

Succintele noastre considerații și aprecieri, trebuiesc privite cu toată rezerva pe care o impune o cercetare arheologică atît de sumară și atît de restrînsă. Ceea ce este bun cîștigat, este însăși existența acestei așezări care întrunește toate condițiile pentru a deveni obiectul unor noi cercetări, mai ample și mai perseverente.

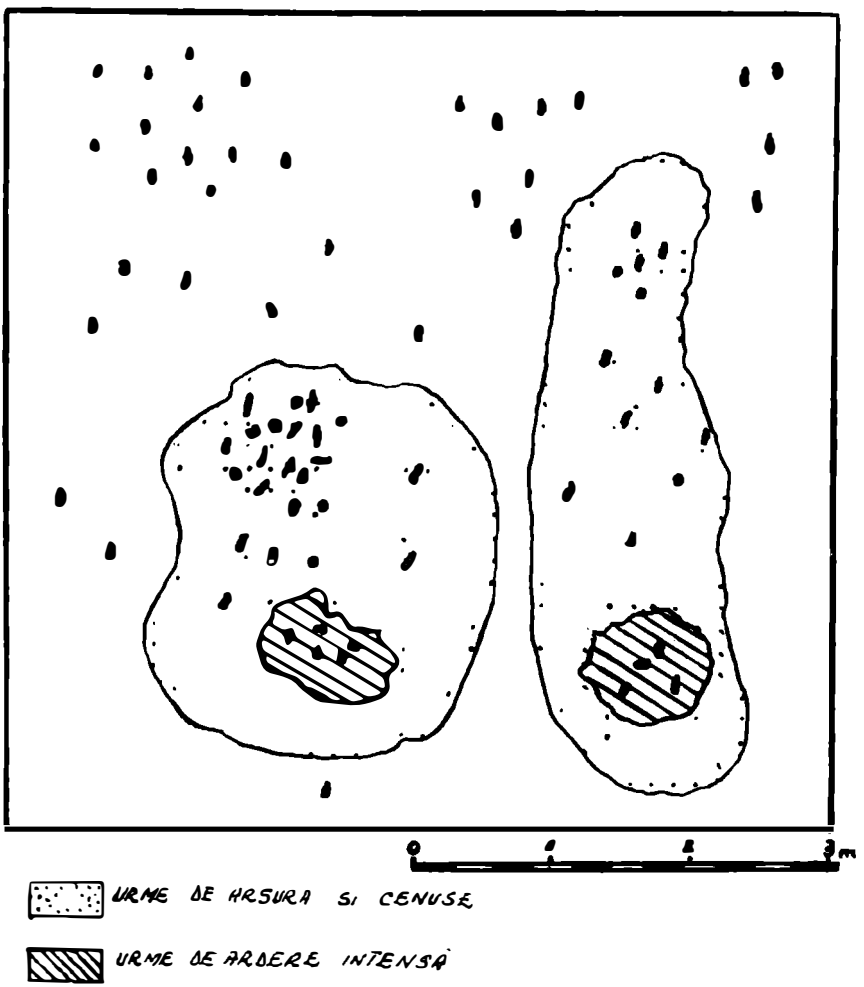

Fig. 5. — Plan general al săpăturii

13). Ibidem, pag. 28.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LE STADION PALÉOLITHIQUE DE BICAZ

Résumé

L'été de l'année 1964, à l'ocassion de certains travaux d'utilité publique, sur la terrase de Ciungi-Bicaz, on a fait la découverte de beaucoup d'éclats de silex et de rocs locaux.

On a réoclté un nombre de 64 éclats nuclei et différents outils, parmis lesquelles des gratoirs, des pointes à „la Gravette" de même que lames à dos abattu.

L'analyse typologique du matériel permet de l'encadrer avec certitude à l'époque gravéttienne orientale.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — La confluence des rivière Bistritza et Bicaz
Fig. 2. — (Séction stratigraphique du profil du Nord)
Fig. 3. — Outilles en silex
Fig. 4. — Pointes microlitiques „à la gravette"
Fig. 5. — Plan général des fouilles

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DEPOZITUL DE OBIECTE DE BRONZ DE LA RUGINOASA

URSACHI MINODORA

În toamna anului 1962, cu ocazia lucrărilor agricole, s-a descoperit pe raza satului Ruginoasa, comuna Bozieni, județul Neamț, un depozit de bronzuri, care constă din 14 seceri cu cîrlig, două celturi, o dăltiță și o bucată de metal brut. Greutatea totală a depozitului este de 4,387 kg.

După informațiile descoperitorilor, care au săpat la locul unde au fost găsite piesele, din depozit lipsesc două seceri, un celt, o dăltiță și o bucată de sîrmă de bronz, torsionată, care nu au mai putut fi recuperate.

La cîteva zile de la descoperirea obiectelor de bronz, colectivul Muzeului de istorie din Roman a efectuat o cercetare de suprafață pentru a se controla dacă nu au mai rămas obiecte pe teren și dacă obiectele au fost depozitate în cuprinsul unei așezări sau nu.

Locul descoperirii se află la circa 2 km. nord de satul Ruginoasa, comuna Bozieni, pe „Dealul Frățeștilor", în apropiere de confluența pîrîului „Frățești" cu „Valea Seacă".

Piesele au fost așezate direct în groapă, la o adîncime de circa 0,40 m., așa încît au putut fi ușor scoase de fierul plugului și împrăștiate pe o distanță de cîțiva metri.

La locul descoperirii, pe o suprafață de cîteva hectare s-au găsit fragmente ceramice aparținînd primei epoci a fierului, care atestă o așezare din această perioadă (fig. 1/1-10).

Fragmentele ceramice fac parte din vase mai mari cu buza răsfrîntă în afară, decorate cu caneluri orizontale, vase mici cu buza dreaptă, cu caneluri sau vase în formă de sac, decorate cu brîu simplu sau alveolat, în relief. Nu lipsesc nici străchinile cu marginea îndoită spre interior.

Din punct de vedere tipologic ceramica de la Ruginoasa poate fi încadrată în perioada timpurie a primei epoci a fierului, Hallstatt A și eventual mai tîrziu, spre Hallstatt B.

Descrierea pieselor: 1. Celt de tip transilvănean cu gaura de înmănușare ovală, gura dreaptă și ușor îngroșată. Talia zveltă, tăișul puțin

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

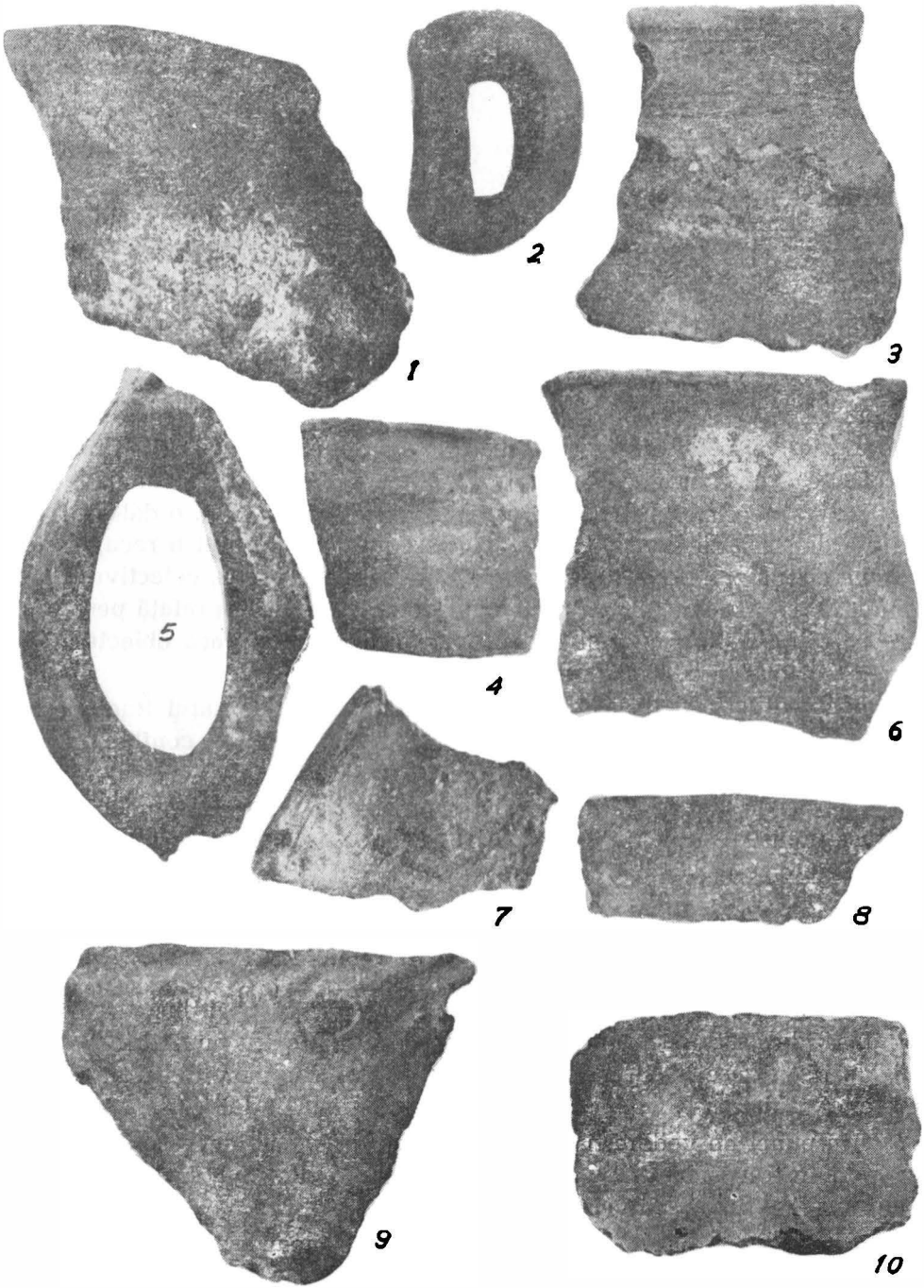

Fig. 1. — Ruginoasa. Fragmente ceramice din prima epocă a fierului (1—10).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lăţit şi uşor curbat. Tortiţa prelungă se uneşte cu latura mai îngustă a triunghiurilor care împodobesc cele două feţe laterale înguste. Dunga de la turnat, vizibilă, a fost prelucrată cu grijă. De asemenea a fost îndepărtat şi ciotul de la turnare.

Este acoperit cu patină de culoare verde închis, prezentînd pe alocuri pete de culoare verde deschis.

Dimensiuni: lungimea — 15,8 cm; diametrul maxim la gură — 4 cm, diametrul minim la gură — 3,1 cm, adîncimea găurii de înmănuşare — 8,8 cm, lăţimea tăişului — 5,3 cm, greutatea — 640 gr (fig. 2/1).

2. Celt de tip transilvănean cu gaura de înmănuşare ovală şi marginea gurii uşor îngroşată. Corpul, decorat atît pe feţele late, cît şi pe cele înguste, cu nervuri în relief, are tăişul drept şi lat. Linia de turnare a fost lăţită prin ciocănire către tăiş. Este acoperit cu patină de culoare verde închis, cu pete de verde deschis şi cu urme de oxizi de fier.

Dimensiuni: lungimea — 9,8 cm, diametrul maxim la gură — 3 cm, diametrul minim la gură 2,5 cm, adîncimea găurii de înmănuşare — 6 cm, lăţimea tăişului — 4,2 cm, greutatea 212 gr (fig. 2/2).

După informaţiile tractoriştilor care au descoperit obiectele, exemplarul pierdut a fost asemănător cu cel descris mai sus.

3. Dăltiţă cu gaura de înmănuşare rotundă, gura uşor îngroşată, tăişul drept zimţuit de descoperitori. Linia de turnare a fost îndepărtată prin ciocănire. Pe ambele feţe ale tăişului sînt urme evidente de ciocăniri.

Dimensiuni: lungimea — 9,3 cm, diametrul gurii — 1,6 cm, adîncimea găurii de înmănuşare — 4,8 cm, lăţimea tăişului — 1,2 cm, greutatea — 67 gr. (fig. 2/3).

Un exemplar asemănător a fost pierdut de descoperitori.

4 — 17: 14 seceri cu cîrlig dintre care 10 întregi şi 4 fragmentare, care pot fi împărţite, după mărimea lor, în 3 categorii:

4. Seceră cu cîrlig de dimensiuni mici cu lama puternic arcuită şi mînerul dezvoltat. Spinarea este îngroşată şi rotunjită în dreptul mînerului. Cîrligul dezvoltat se termină în formă de coadă de rîndunică datorită, probabil, unei greşeli de la turnare. Prezintă ciotul de la turnat pe spinarea îngroşată, înspre mîner (fig. 3/1).

5—10: 6 exemplare de dimensiuni obişnuite (fig. 3/2-7). Din această categorie menţionăm, în primul rînd, o seceră cu lama puţin arcuită şi care prezintă două orificii pe mîner. Lama nu prea lată, este zimţuită din vechime şi de descoperitori. Vîrful lamei este uşor îndoit în sus. Prezintă ciotul de la turnat în dreptul îndoiturii mînerului. Spinarea îngroşată e zgrunţuroasă de la turnare. La partea inferioară a mînerului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

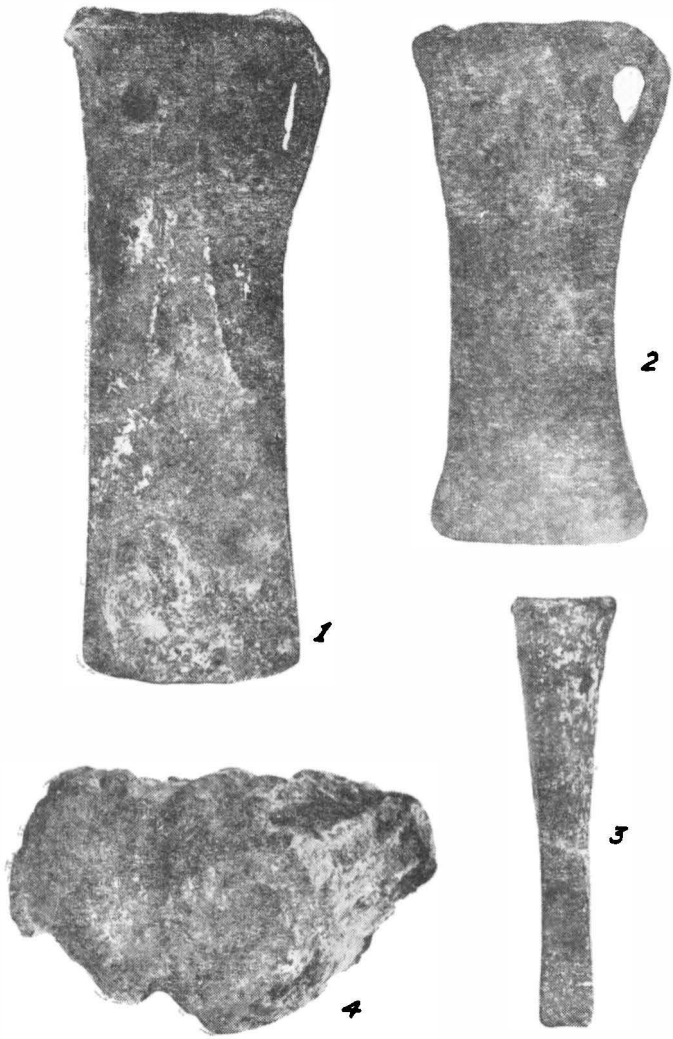

Fig. 2. — Ruginoasa. Celturi de bronz (1, 2), dăltiță (3) și o bucată de bronz brut (4)

prezintă spinarea aplatizată prin ciocănire în vederea folosirii ei și fără cîrlig (fig. 3/3).

Un alt exemplar cu lama puțin ascuțită și spinarea îngroșată unde are și ciotul de la turnare, prezintă pe mîner, ca decor, o nervură verticală în relief (fig. 3/6). O altă seceră, cu lama lată și ciotul de la turnat în spre vîrf, are vîrful cîrligului rupt și prezintă pe cîrlig o proeminență de la turnat (fig. 3/4). Alt exemplar are partea inferioară a mînerului și

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

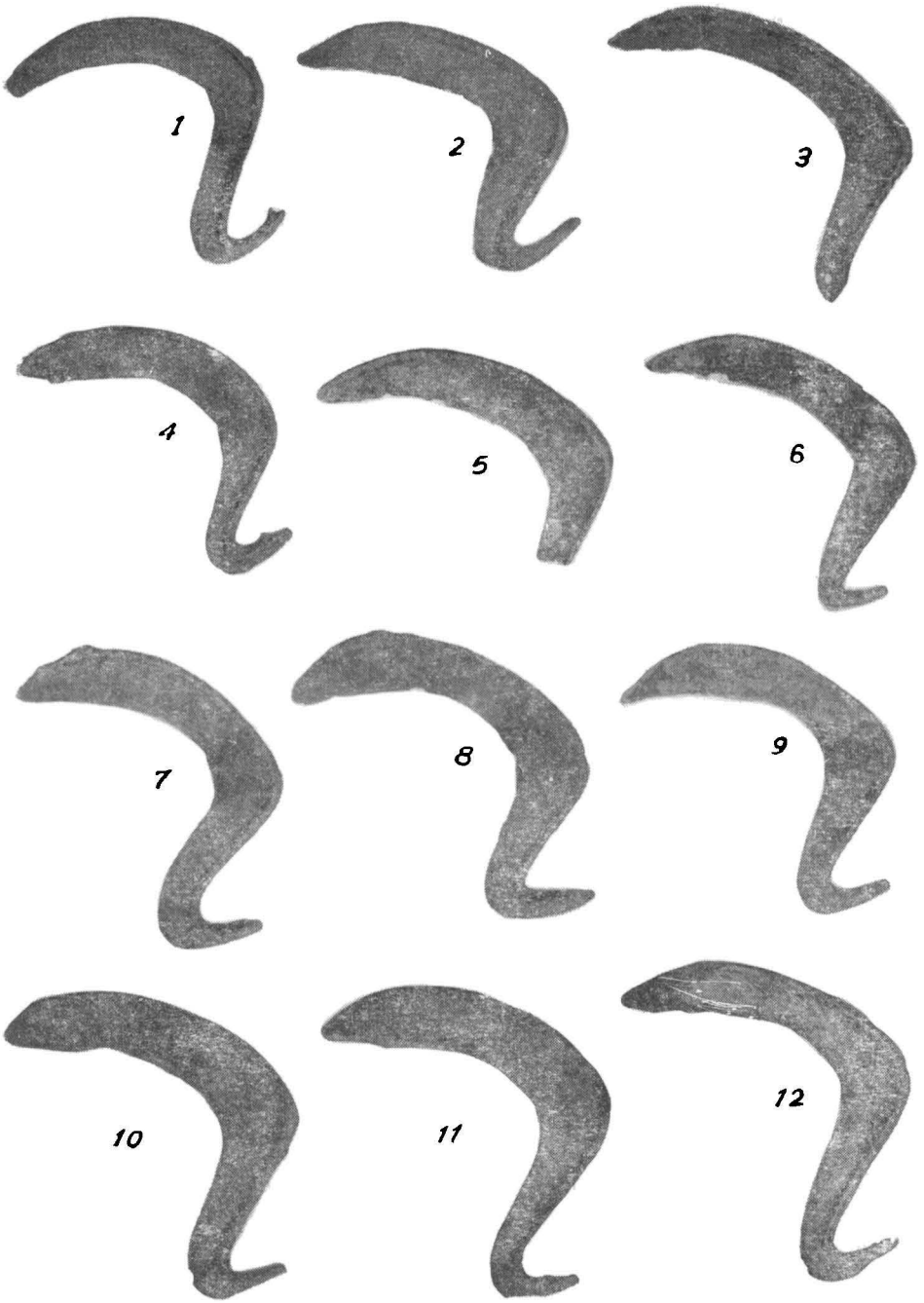

Fig. 3. – Ruginoasa. Seceri cu cîrlig (1–12)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cîrligul rupt din vechime, iar în dreptul arcuirii lamei spre mîner, prezintă două orificii, datorate probabil unor defecte de turnare (fig. 3/5).

În afară de acestea, mai menționăm o seceră cu lama lată, puțin arcuită, cîrligul dezvoltat, avînd ciotul de la turnat spre vîrf, care este ușor îndoit în sus (fig. 3/2).

11—15 : Seceri de dimensiuni mari cu lama puțin arcuită și mînerul dezvoltat (fig. 3/8-12). Două dintre exemplare (fig. 3/8,10) prezintă ciotul de la turnat în spre vîrful lamei. Din cele cinci exemplare, trei au lama lată (fig. 3/8, 10, 11). O seceră a fost curățată prin frecare de către descoperitori (fig. 3/12).

Cele două fragmente de seceri (fig. 4/1, 2) necuprinse în clasificarea noastră, una are lama lată, iar cealaltă lama îngustă și puțin arcuită. După forma și arcuirea lor, se poate deduce că aparțin tot unor seceri cu cîrlig, cu toate că nu s-au păstrat decît porțiuni din partea superioară.

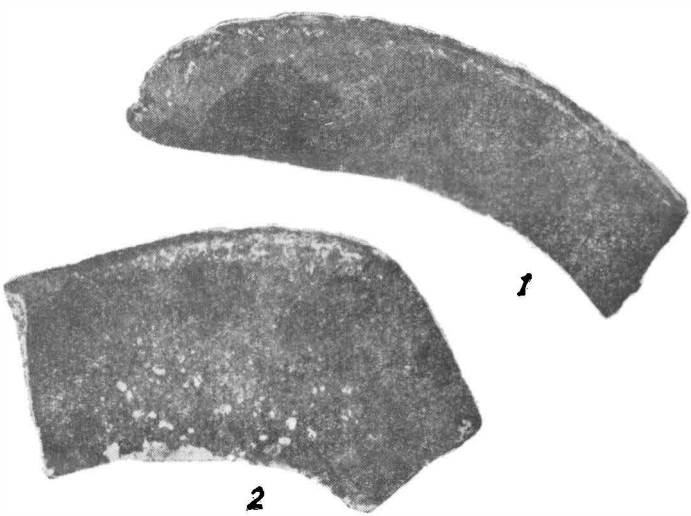

Fig. 4. — Ruginoasa. Fragmente de seceri (1–2).

Cele două exemplare pierdute fac parte tot din categoria secerilor cu cîrlig, fără a putea preciza căreia din cele trei categorii îi aparțin.

16. O bucată de bronz brut, în greutate de 402 gr. care a făcut parte, probabil, din obișnuitele turte de bronz (fig. 2/4).

Sîrma de bronz, după informațiile culese, avea o grosime de 0,5 cm. răsucită, cu capetele lățite și îndoită în formă de semicerc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Toate eforturile noastre de a recupera o parte din obiectele pierdute nu au dus la nici un rezultat. A trebuit pînă la urmă să ne mulțumim cu cîteva informații sumare, asupra caracteristicilor pe care le prezentau.

Obiectele de bronz de la Ruginoasa, după caracteristicile pe care le prezintă, sînt de origine transilvăneană [1]), iar tipurile de obiecte, cu excepția celor două dăltițe și sîrma torsionată, a cărei descriere este incertă, sînt cunoscute și în alte descoperiri de pe teritoriul Moldovei [2].

Tipul de dăltițe descoperite la Ruginoasa, credem că este de origine central europeană, răspîndit și în depozitele din Transilvania [3]), dar necunoscut încă în nici un depozit din Moldova. Prezența lui la Ruginoasa poate fi pusă în legătură cu schimburile existente între triburile din Transilvania și cele din Moldova, care au facilitat pătrunderea atît de sporadică în această regiune.

Bucata de bronz, descoperită alături de celelalte piese, indică o prelucrare locală a metalului brut, adus probabil, din Transilvania odată cu piesele finite [4].

Depozitarea unor obiecte de bronz, în apropiere [5]) sau chiar în cuprinsul unor așezări din prima epocă a fierului [6]), cum este cazul la noi, ar putea constitui un punct de plecare în admiterea datării unor depozite într-o perioadă mai tîrzie decît sfîrșitul epocii bronzului.

Pe baza analogiilor cu descoperirile de obiecte asemănătoare de la Drajna de Jos [7] din Muntenia, Valea Largă, Moci [8] din Transilvania, Bozia Nouă [9], Ilișeni [10], Ciorani, Mîndrișca [11], Doljești [12], Dersca [13] din

---

1). M. Petrescu Dîmbovița, *Contribuții la problema sfîrșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova* în *SCIV, IV*, 3-4, 1953, p. 475.

2). *Idem*, p. 460 și urm.; *ibidem*, *Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova*, în *AM, II-III*, p. 251-272.

3). Informație primită de la M. Rusu.

4). Vezi *Istoria României, I*, 1960,, p. 149.

5). Grigore Foit, *Depozitul de obiecte de bronz de la Ilișeni*, în *AM*, II-III, p. 461-462.

6). Un depozit de obiecte de bronz a fost descoperit la Băleni, comuna Bujor, județul Galați, în cuprinsul unei așezări din prima epocă a fierului. Informație primită de la I. T. Dragomir.

7). I. Andrieșescu, *Nouvelles contributions sur l'âge du bronze en Roumanie*, în *Dacia, II*, 1925, p. 345-384.

8). Cf. M. Roșka, *Repertorium*, p. 176, nr. 177, fig. 209 și p. 184, nr. 247, fig. 222.

9). M. Dinu și Ghenuță Coman, *Depozitul de obiecte de bronz de la Bozia Nouă*, în *AM, II-III*, p. 471-474.

10). Grigore Foit, *art. cit.*, p. 461-469.

11). Cf. M. Petrescu-Dîmbovița, *art. cit.*, în *AM, II-III*, p. 255-256.

12). I. Teștiban, *Depozitul de obiecte de bronz de la Doljești*, în *SCS Iași, VIII*, 1957, p. 221-222.

13). Tadeusz Sulimirski, *Einige rumänische Funde in polnischen Mussen*, în *Revista de Preistorie și Antichități Naționale, I*, 1937, p. 33-37, fig. 11.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Moldova, care se datează la sfîrşitul epocii bronzului, putem încadra depozitul de bronzuri de la Ruginoasa în aceeaşi perioadă, în una din seriile de bronzuri caracteristice pentru Moldova şi anume, în seria Ulmi-Liteni-Ilişeni [14]).

Descoperirea depozitului de bronzuri de la Ruginoasa constituie o contribuţie la cunoaşterea sfîrşitului epocii bronzului în Moldova, mărindu-se prin aceasta numărul depozitelor cunoscute.

LE DÉPOT D'OBJETS DE BRONZE DE RUGINOASA

Résumé

L'automne de l'année 1962, à l'ocasion des travaux agricoles, on a découvert, dans la région du village de Ruginoasa, com. Bozieni, un dépôt d'objets de bronze dont 14 faucilles à crochets, deux celtes, un burin et un morceau de métal brut. Le dépôt de bronze de Ruginoasa date de la fin de l'époque du bronze et appartient à la série d'Ulmi, Liteni et Ilişeni.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Ruginoasa. Fragments céramiques de la premiére épouqe du fer (1—10)
Fig. 2. — Ruginoasa. Celte en bronze (1, 2), burin (3) un morceau en bronze brut (4)
Fig. 3. — Ruginoasa. Faucilles à crochet (1—12)
Fig. 4. — Ruginoasa. Fragments de faucilles (1—2)

14). M. Petrescu-Dîmboviţa, *art. cit., în AM, II-III*, p. 265.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA OBSERVAȚII PRIVITOARE LA SFÎRȘITUL EPOCII BRONZULUI ÎN LUMINA ULTIMELOR CERCETĂRI ARHEOLOGICE EFECTUATE DE MUZEUL DE ISTORIE DIN BACĂU

MARILENA FLORESCU, VIOREL CĂPITANU

În cadrul problemelor pe care le ridică studierea diferitelor aspecte de cultură materială de la sfîrșitul epocii bronzului din Moldova, un aport deosebit la completarea datelor existente îl au numeroase sondaje și cercetări de suprafață, efectuate între anii 1960-1965 în regiunea cuprinsă între bazinul Bîrladului cu afluenții din zona lui vestică și lunca Siretului între Bacău și Adjud[1]).

În sensul celor relatate mai sus, ne vom opri în continuare la rezultatele obținute în urma săpăturilor de mai mare amploare de la Lichitiseni, Banca și Lozinca-Bărboasa (județul Bacău), prin care, pe de o parte, permit să se pună în discuție noi aspecte sub care se manifestă cultura Noua și pe de altă parte se poate adînci orizontul cunoașterii de pînă acum referitoare la această cultură.

Din acest punct de vedere, trebuie să reliefăm în primul rînd, datele privind structura cenușarelor, obținute prin cercetarea integrală sau parțială a 10 cenușare descoperite cu prilejul săpăturilor din stațiunile enumerate mai sus. Aducem în discuție această problemă cu atît mai mult cu cît semnificația cenușarelor a suscitat o serie de ipoteze a căror verificare pe teren era absolut necesară. În acest sens, citățm o ipoteză mai veche potrivit căreia cenușarele nu prezintă decît grămezi de gunoaie sau depuneri cu caracter rezidual, așezarea propriu-zisă fiind plasată

1). Cu prilejul cercetărilor de suprafață efectuate între anii 1959-1964, V. Căpitanu de la Muzeul județean Bacău, a identificat în regiunea de mai sus circa 20 așezări aparținînd culturii Noua.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

undeva în apropierea lor [2]) Ulterior pe baza unor observaţii mai noi s-a arătat că în interiorul cenuşarelor se găsesc urmele unor locuinţe de suprafaţă care constau din podine din lut crud şi bucăţi de pereţi cu impresiuni de nuiele sau pari, ceea ce a permis să se emită şi o altă ipoteză privitoare la tipul de locuinţă şi la semnificaţia însăşi a cenuşarelor, care trebuie astfel să fie socotite ca reprezentînd resturile de locuire specifice locuirei Noua [3]. Pornindu-se de la aceste două ipoteze cercetările din regiunea amintită mai sus au avut în vedere nu numai secţionarea cenuşarelor ci şi a spaţiului dintre ele. În acest sens, prima observaţie pe care o remarcăm în mod deosebit este aceea că, suprafaţa cuprinsă între cenuşare nu conţine decît sporadic urme de locuire care constau doar din fragmente ceramice. Stratul de cultură propriu-zis încetează odată cu zonele care marchează limitele cenuşarului şi reapare în apropierea unui nou cenuşar. În sprijinul acestor relatări citãm observaţiile stratigrafice de la Bărboasa, unde resturile de locuire care aparţineau culturii Noua erau acoperite de urmele unei aşezări din Hallstattul tîrziu. În zona afectată de cenuşar locuinţele hallstattiene acopereau stratul de cenuşă

2). I. T. Dragomir pe baza cercetărilor de la Cavadineşti consideră că „cenuşarele nu reprezintă urme materiale ale locuinţelor, ci s-ar putea să reprezinte locurile unor vetre fixe unde se ardea continuu bălegarul şi gunoaiele". (Mateirale, VI, p. 462). La această problemă însă nu putem trece cu vederea observaţiile făcute de M. Petrescu-Dîmboviţa la Truşeşti-Movila din Şesul Jijiei, prin care a scos în evidenţă faptul că în cel de al III-lea nivel de locuire aparţinînd culturii Noua propriu-zise conţine urmele unor colibe a căror pereţi erau construiţi pe împletituri de nuiele sau pari, precum şi resturi de vetre cu lipituri din lut amestecat cu mult nisip şi feţuiţi la partea superioară (Şantierul arheologic Truşeşti, SCIV 1-2 1953, p. 30-31; SCIV, 3-4 ,1953, p. 450). Ulterior, săpăturile din 1955 de la Truşeşti au confirmat prezenţa fragmentelor de chirpici provenind de la pereţii colibelor, precum şi existenţa lipiturilor de vetre fără a se putea aduce precizări asupra formei, dimensiunilor şi dispoziţiei lor în planul aşezării (vezi A. C. Florescu, în Materiale III, p. 213-214). Pe de altă parte trebuie să mai menţionăm că s-a observat în săpăturile de la Piatra Neamţ-Ciritei locuinţe în bordeie cu groapa aproximativ rectangulară, colţurile rotunjite şi laturile arcuite (A. C. Florescu, Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua, AM, II-III, p. 146). De asemenea prin cercetările din aşezările corespunzătoare culturii Noua din U.R.S.S. cu toate că s-au relevat prezenţa în cenuşare a unor urme de chirpici nu s-au dat date ample privitoare la structura „zolniki-lor" care să permită unele confuzii asupra tipurilor de locuinţe. G. Smirnova, Poselenie bronzogo veka i rannevo jeleza vozle s. Magala, K., S., 70, 1957, p. 107 şi urm.; A. I. Meliukova, Culturî predskisrovo perioda v lesoctepnoi Moldavii, M.I.A., 96, p. 6; M. A. Romanovskaia, Poselsnie u. s. Kotlujanî, S. A. 1. 1961, p. 171 şi urm. Faptele relatate mai sus scot în evidenţă că cenuşarele conţin totuşi urme de locuinţe iar ipoteza lui I. T. Dragomir sau Gh. E. Berevanskaia, Novi razkopki pamiatok belogrudivskogo tipu, Arch. IX 93, p. 134, nu pot fi acceptate cu atît mai mult cu cît săpăturile mai recente din sudul Moldovei (vezi mai jos nota 3) confirmă prezenţa locuinţelor în cenuşar şi nu în afara lui.

3). Aşa cum s-a arătat mai sus săpăturile de la Gîrbovăţ (Tecuci) efectuate între anii 1960-1964 au avut ca rezultat identificarea în interiorul cenuşarelor a podinelor din lut crud şi a movilelor cu cenuşă din preajma lor, a cuptoarelor cu boltă şi a altor elemente de construcţie permiţînd să se dea pentru prima oară o interpretare justă a semnificaţiei cenuşarelor (cf. observaţiilor lui A. C. Florescu ; idem, în AM, II-III, p. 146).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

al acestuia iar în porțiunile situate în afara limitelor lui nivelul de locuire hallstattian se afla pe un sol brun gălbui în care în mod cu totul sporadic și numai în apropierea unui cenușar se găseau și fragmente ceramice Noua. De asemenea, la Lichitișeni sau Banca în zonele din afara cenușarului nu au fost descoperite resturi de locuire care să poată fi puse în legătură cu cultura Noua. Chiar în cazurile cînd în afara cenușarelor din așezările menționate se aflau totuși urme sporadice, ele afectau doar o zonă de 5-6 m în jurul movilei cu cenușă și se găseau într-un sol brun cenușiu care continua pe acela al cenușarului propriu-zis, după care înceta și aceasta cu totul. Deși nu socotim observațiile de mai sus drept concluzii definitive, totuși ele constituie argumente în plus în sprjiinul ipotezei căreia resturile de locuire propriu-zise se găsesc în interiorul cenușarelor și nu în afara lui.

Și, într-adevăr, cercetările efectuate în cele trei așezări aduc noi date, mai bogate relativ la structura cenușarelor ceea ce permite să se concretizeze și să se contureze mai precis semnificația și rolul lor. Astfel, în interiorul cenușarelor s-a observat prezența a 2 sau 3 podine din lut, plasate deobicei în centrul movilei cu cenușă la distanță de 3-4 m unele de altele a căror mărime variază între 3,50×4 m sau 4,20×4 m și au un contur cvasirectangular (fig. 1/B-c). În unele cazuri ca de exemplu la Banca podina de lut crud era așezată pe un strat de pietriș bine tasat iar partea superioară o avea acoperită cu un rînd sau două de lipituri care avea rolul de a crea o suprafață netedă și uniformă. De cele mai multe ori bucățile de pereți calcinate puternic, prevăzute cu impresiuni de nuiele și mai rar de pari erau prăbușite peste podină sau în imediata apropiere a limitelor ei. În alte cazuri ca de exemplu la Lichitișeni sau Bărboasa podina este constituită din lut crud, amestecat cu cenușă sau prundiș și apoi bine tasată fiind acoperită și aici cu un strat sau două de lipituri. În mod deosebit remarcăm și faptul că în cinci din cele zece cenușare cercetate au fost descoperite vetre *in situ*, plasate deobicei la limitele podinei și numai într-un singur caz ea era construită pe podină aproximativ în centrul ei. Lipiturile vetrelor a căror grosime nu depășea 5-6 cm., erau aplicate de cele mai multe ori pe un strat de prundiș sau pietre plate de dimensiuni mai mari. Cele cîteva observații prezentate mai sus ne permit să considerăm (în cazul așezărilor de la Banca, Lichitișeni și Bărboasa) podinele din lut crud drept platformele unor locuințe de suprafață a căror pereți erau probabil construiți mai mult din material lemnos decît din chirpici dacă avem în vedere faptul că resturile de pereți au lipiturile foarte subțiri. Descoperirea, în cenușarele mai mici de la Lozinca, a uneia, sau la Banca și Lichitișeni, a două, sau trei platforme

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din lut crud, la distanțe, unele de altele, constituie argumente prin care se poate considera că cenușarul reprezintă urmele unei locuințe sau a unui grup de locuințe separate, între ele, în cadrul așezării de un spațiu liber de 20-30 m. Relativ la structura cenușarelor trebuie să mai subliniem în continuare încă o serie de observații ; astfel, în spațiul dintre podinele de lut crud, descoperite în cenușarele de la Banca sau Bărboasa s-au identificat mici movile de cenușă, care, conțineau oase de animale, fragmente ceramice neîntregibile pietre și uneori bucăți de rîșnițe sau frecătoare și mai rar unelte, topoare sau ace și cuțite din os (fig. 1/B). Nu este exclus ca aceste mici movile să aibă rolul unor adevărate gropi cu resturi menajere, avînd în vedere că ele sînt dispuse tocmai în jurul locuințelor [4]). De altfel, prin secționarea transversală sau longitudinală a cenușarelor s-a observat clar în interiorul lentilei mari de cenușă, movile mici plasate lîngă podina de lut crud, precum și structura lor care consta din straturi de cenușă, cărbune sau pămînt ars, dispuse succesiv (fig. 1/B). Mai remarcăm că în cenușarele de la Lichitișeni sau Banca, uneltele din os sau bronz, precum și vasele întregi sau întregibile s-au descoperit la nivelul platformei din lut crud și în imediata apropiere a acestora, ele lipsind cu desăvîrșire în cazul așezărilor de mai sus, în spațiul dintre cenușare și în interiorul movilelor cu resturi menajere.

În ceea ce privește materialul arheologic propriu-zis amintim doar că el conține toate trăsăturile culturii Noua care sînt îndeajuns de cunoscute [5]). Astfel, indiferent la care din așezările cercetate ne referim, oasele de animal constituie circa 60% din totalul materialului descoperit, iar uneltele din os, foarte numeroase, prezintă toată gama de tipuri identificate pînă acum, începînd cu ácele mici, simple și terminînd cu cuțite și seceri (fig. 4/1-16/5/1-14). De asemenea, dintre obiectele de bronz, predomină ácele simple, dăltițele cu secțiune poligonală, după care urmează acele cu capul globular sau cu protuberanțe (fig. 6/1-6). In sfîrșit, cosoarele din piatră și topoarele perforate completează inventarul obiectelor, la care se adaugă ceramica cu formele tipice — vasul în formă de sac și ceașca cu toarta prevăzută cu buton sau crestată (fig. 2/1-6) 3/1-7).

4). Observațiile efectuate la Gîrbovăț ne-au permis să putem interpreta în mod judicios movilele cu resturi menajere din jurul locuințelor (cf. A. C. Florescu, studiu în manuscris).

5). Pentru interpretarea materialelor provenind din așezările aparținînd culturii Noua de la Banca, Lichitișeni, Bărboasa, am folosit îndeosebi două articole cu caracter monografic : M. Petrescu-Dîmbovița, Contribuții la problema sfîrșitului epocii bronzului și începutului epocii fierului în Moldova, SCIV, IV, 3-4, 1953, p. 430 și urm. ; și A. C. Florescu, *art. cit.*, AM, II-III, p. 134-216.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

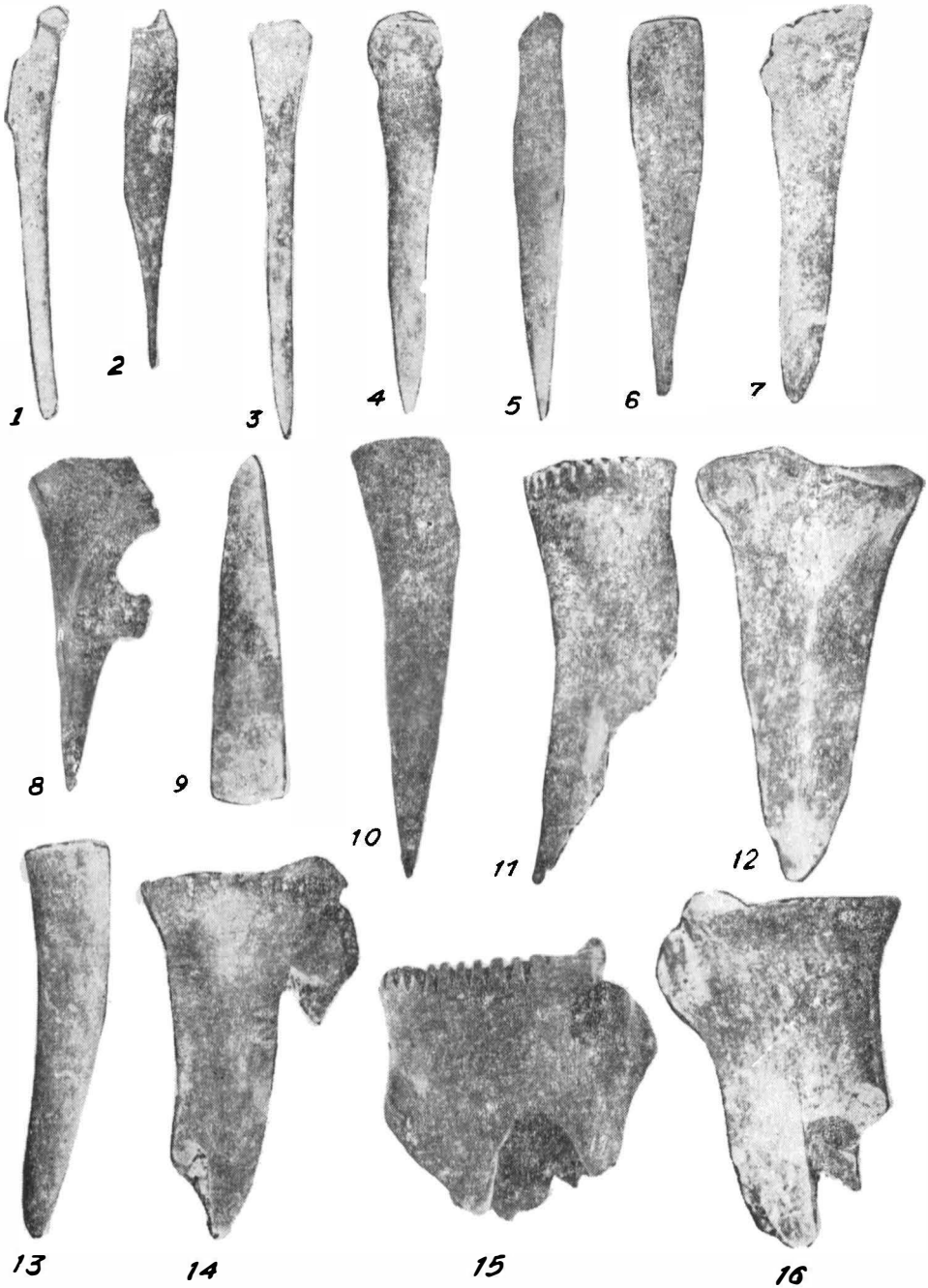

Fig. 4 — Obiecte din os descoperite în cenușarele de la Bărboasa

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

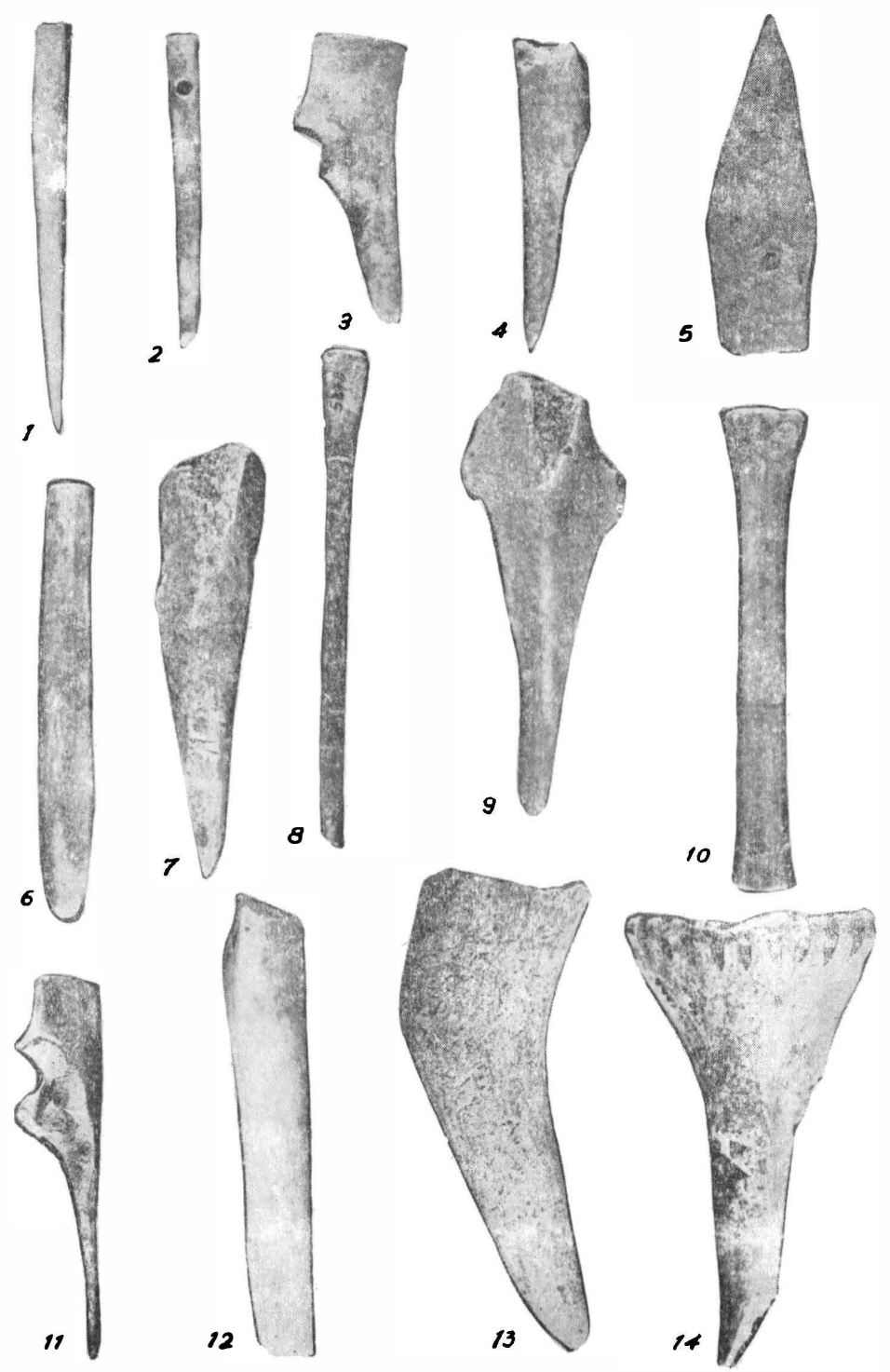

Fig. 5. – Obiecte din os. Lichitiseni (1, 11–14); Bonda-Tăvădărești (2–10)

http://www.cimec.ro /http://cimec.ro

Nu insistăm asupra materialului arheologic întrucît el nu aduce date noi față de ceea ce se cunoaște pînă acum, ci vom sublinia de astădată alte aspecte privind evoluția culturii Noua.

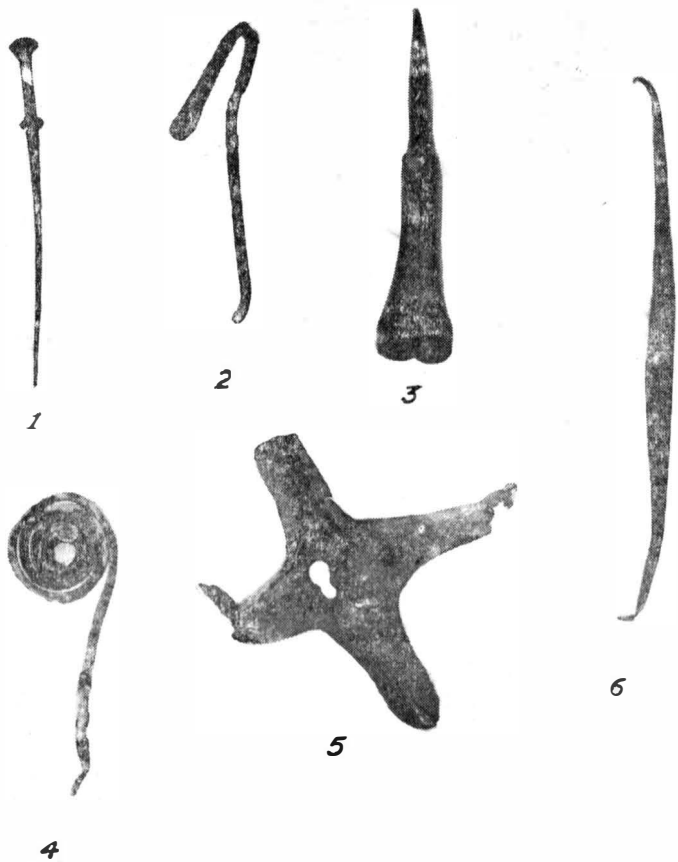

Fig. 6. — Obiecte din bronz. Banca—Tăvădărești (1-5); Lichitișeni (6)

În acest sens, cercetările de la Lichitișeni, Banca sau Bărboasa, aduc unele date prin care, pe de o parte, se confirmă periodizarea de pînă acum, iar pe de altă parte o adîncește și o completează [6]). Din acest punct de vedere, menționăm că în așezările de la Lichitișeni și Băr-

6). Conform observațiilor de la Corlăteni (SCIV, III, 1952, p. 89 și urm.), Trușești-Movila Șesul Jijiei, SCIV, 1-2, 1953, p. 29 și urm.) au fost determinate două sau trei nivele de locuire aparținînd culturii Noua și s-a subliniat că în evoluția acestei culturi există o etapă premergătoare în care elementele culturilor bronzului mijlociu sînt mai pregnante decît în nivelul superior. Ulterior, cercetările din Moldova au confirmat precizările de la Corlăteni și Trușești ajungîndu-se astfel la o periodizare a culturii Noua în Moldova (vezi A. C. Florescu, art. cit., AM, II-III, p. 134-216).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

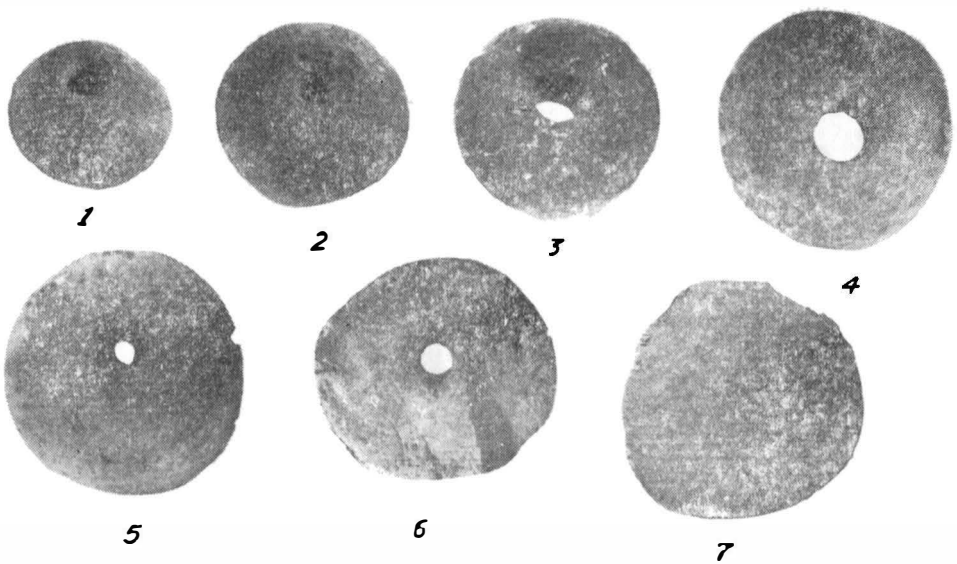

Fig. 7. – Rondelă și fusaiole din lut ars și os (6); Bărboasa (1–4); Banca–Tăvădărești (5–7)

boasa s-au identifcat cele două etape de dezvoltare ale culturii Noua atît pe baza succesiunii stratigrafice cît și pe baza unor diferențieri în ceea ce privește formele și motivele decorative ale ceramicii. În afară însă de aceste două mari etape au mai fost surprinse alte nivele de locuire care marchează trecerea de la o etapă la alta. Astfel, în așezarea de la Bărboasa, etapa Noua I este reprezentată prin două nivele de locuire a căror bază o constituie podinele din lut crud cu vetrele adiacente lor. Menționăm că platformele nu se suprapun riguros una peste alta, ci se poate deosebi fiecare nivel cu grupul lui de podini de locuințe, precum și porțiunile în care ele se succed direct (fig. 1/B). În ceea ce privește materialul arheologic, doar în ceramică s-au putut surprinde deosebiri între cele două nivele de locuire. Remarcăm cu acest prilej numărul mai mare al fragmentelor ceramice a căror motive decorative sînt legate de tradițiile culturii Monteoru (fragmente decorate cu ghirlande, triunghiuri cu cîmpul haşurat, spirale, incizii asociate cu caneluri etc.) și mai puțin reprezentate vasele în formă de sac, iar în ceea ce privește torțile predomină acelea decorate cu butoni incipienți sau cu creastă (fig. 2/1-2). În nivelul superior s-a putut urmări schimbarea raportului dintre elementele caracteristice culturilor bronzului mijlociu și acelea ce vor constitui apoi trăsăturile specifice culturii Noua (fig. 2/6). Totuși, cu aceste mici deosebiri cele două nivele sesizate la Bărboasa

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

se încadrează în aceeași etapă din evoluția culturii Noua, ele dovedind doar modul în care se face trecerea la formele tipice ale ceramicii acestei culturi. În așezarea Noua II de la Lichitișeni s-au identificat de asemenea 2 nivele de locuire, fiecare din ele conținînd resturile locuințelor de suprafață, vetre și movile mici de cenușă cu resturi menajere în preajma platformelor din lut crud (fig. 1/c). Menționăm însă că aici nu s-au putut surprinde deosebiri în inventarul ceramic sau al obiectelor de bronz și os, între cele 2 nivele de locuire, ambele avînd identice repertoriul de forme și motive decorative (vase în formă de sac, cești cu torți prevăzute cu butoni și mai rar cu creastă, străchini tronconice cu buza dreaptă etc.) (fig. 2/3-4, 6). Totuși, existența locuințelor și a vetrelor care

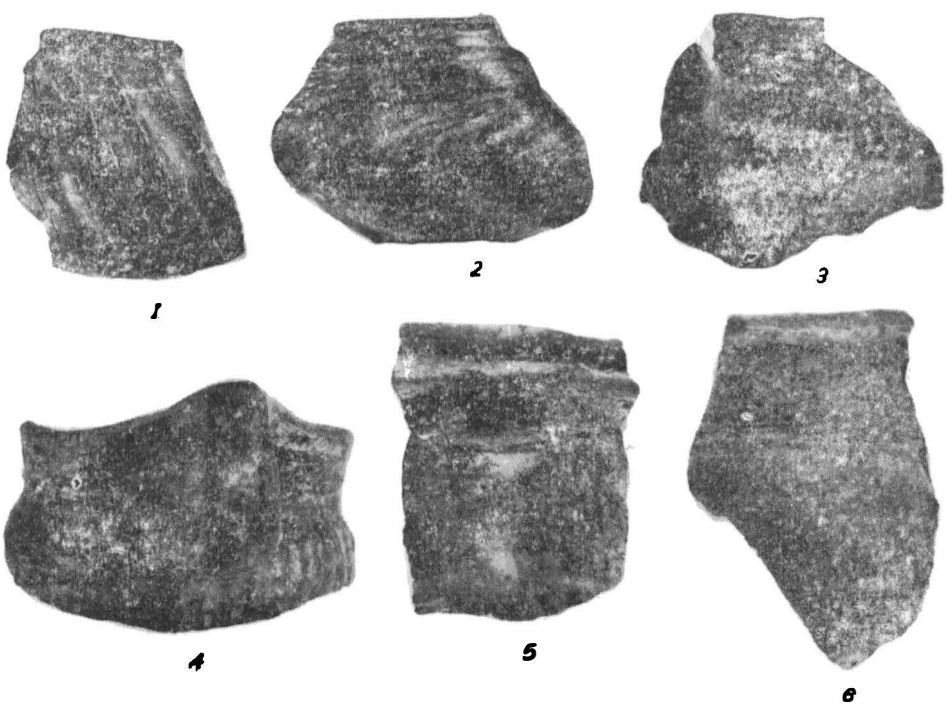

Fig. 2. — Fragmente ceramice aparținînd culturii Noua descoperite în cele două nivele de locuire de la Lichitișeni (3, 4, 6) și Bărboasa (1, 2, 5)

se succed impune separarea în nivele de locuire distincte. Evident că se poate pune problema unor refaceri continui ale locuințelor dar a căror cauze nu pot fi însă elucidate.

În afară de aceste observații prin care se poate urmări mai amănunțit dezvoltarea culturii Noua de-a lungul celor două etape cunoscute

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pînă acum, cercetarea așezării Noua de la Banca aduce în discuție problema transformărilor survenite la sfîrșitul celei de a doua etape din evoluția acestei culturi. Astfel, în această stațiune au fost identificate

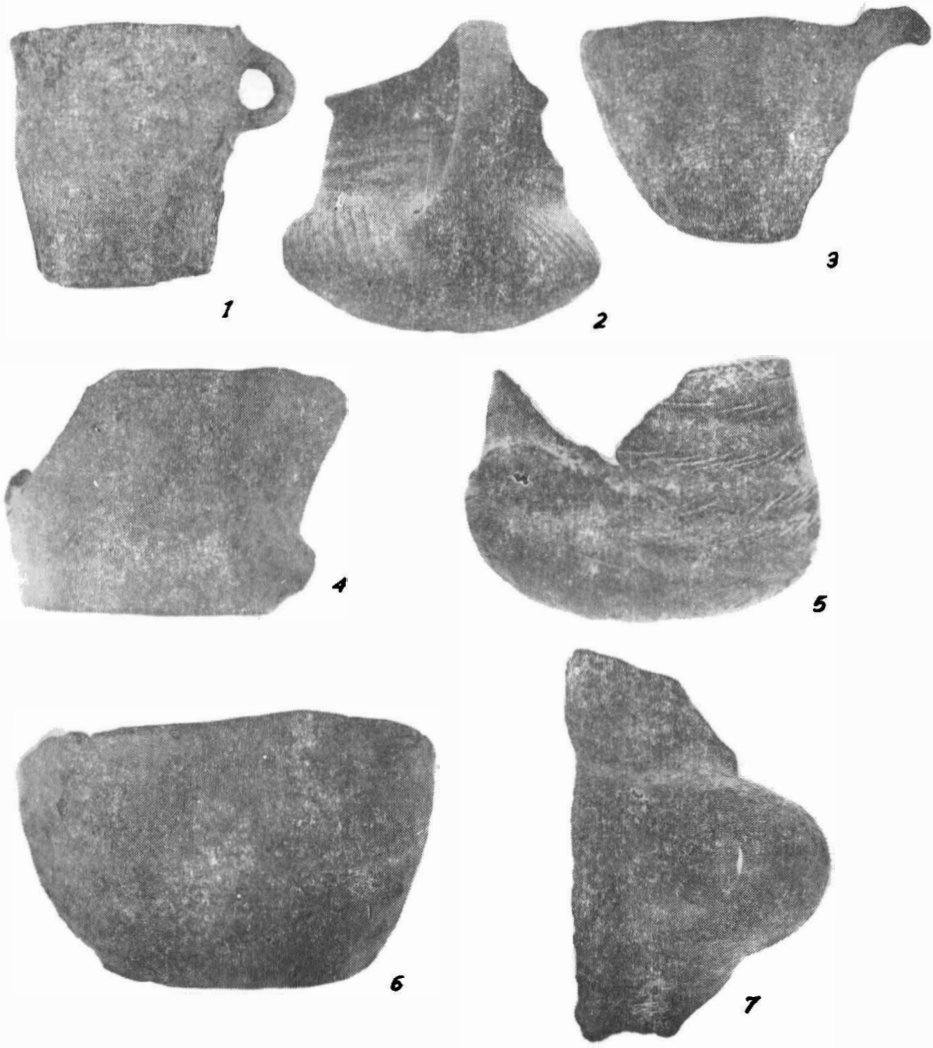

Fig. 3. – Vase și fragmente ceramice aparținînd culturii Noua. Bărboasa (1-5); Banca–Tăvădărești ; (6–7). (cca. 1/3 m. nat.)

două așezări aparținînd culturii Noua care se deosebesc net în ceea ce privește tipul de așezare. Cele cinci cenușare conținînd locuințele de suprafață din prima sau a doua etapă a culturii Noua, sînt acoperite de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

resturile unei așezări datată de asemenea în a doua etapă din evoluția acestei culturi, dar care nu se mai caracterizează prin prezența cenușarelor [7]) (fig. 1/A). Locuințele mari de formă rectangulară se deosebesc de acelea din interiorul cenușarelor prin lipsa podinelor din lut crud, prin bucăți de pereți masive care erau susținute la colțuri de pari groși, vetre de dimensiuni mari dar cu lipituri mai subțiri. În afara locuințelor au fost de asemenea identificate vetre construite pe prundiș peste care s-a spart — probabil ritual? — unul sau două vase. Nu se poate trece cu vederea nici prezența gropilor mici cu resturi menajere din apropierea locuințelor, sau a anexelor constînd din resturi de pereți subțiri și uneori lipituri de vetre. Dacă s-au putut urmări în ceea ce privește tipul de locuință deosebiri între cele două așezări Noua, inventarul principal al obiectelor și uneltelor pe care îl conține cea de a doua așezare se constată că el este identic cu acela din cenușar. Astfel omoplatul crestat, secerile, cuțitele și acele din os, precum și obiectele din bronz ca: dălțițele mici cu secțiunea poligonală, acele cu capul globular sau cu protuberanțe, cosoarele și topoarele perforate din piatră sînt prezente în ambele așezări. De asemenea, mai trebuie subliniată și identitatea principalelor forme ceramice cum sînt vasele în formă de sac decorate cu brîu în relief simplu sau crestat, ceștile cu torți cu buton și castroanele tronconice. O cercetare amănunțită însă a întregului material arheologic permite să se întrevadă unele mici deosebiri. În acest sens, s-a observat că resturile osteologice reprezintă acum doar 40-50% în timp ce în așezarea cenușar procentajul atingea 60-65%, în schimb a crescut numărul rîșnițelor întregi și fragmentare. Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că torțile prevăzute cu buton deși tipologic identice în ambele așezări, ele sînt acum mai puțin numeroase, locul lor fiind luat de torțile simple. Au apărut sporadic și proeminențe plate mult asemănătoare acelora ce se vor dezvolta în Hallstatt-ul timpuriu. Se remarcă în continuare și tendința la unele castroane de a se arcui marginea spre interior. Cu toate acestea cele două așezări prin caracteristicile esențiale ale inventarului nu pot fi diferențiate net, deosebirea principală constînd numai în noul tip de așezare care a părăsit forma tipică de cenușar devenind o așezare deschisă în care locuințele nu mai sînt grupate ci dispersate pe întreaga suprafață afectată de urmele de locuire.

---

7). Din cercetările efectuate pînă în prezent în așezările aparținînd culturii Noua de la Gîrbovăț, Cavadinești și Corlăteni resturile de locuire fie că se datează în etapa Noua I sau etapa Noua II, se concentrează în cenușar și cu rare excepții depășește limitele acestuia cum ar fi de exemplu în așezarea de la Trușești-Movila din Șesul Jijiei (SCIV, 1-2, 1953, p. 30, fig. 18/c).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu toate că cercetările de la Banca nu sînt suficiente pentru a se formula concluzii privitoare la etapele și sfîrșitul culturii Noua de pe teritoriul Moldovei, se poate totuși atrage atenția asupra aspectului nou sub care se manifestă această cultură aici. Identificarea noului nivel de locuire caracterizat prin așezare deschisă și locuințe mari de suprafață fără podină dar care este strîns legată prin trăsăturile esențiale ale culturii materiale ca atare de așezarea cenușar, permite să se formuleze ipoteza potrivit căreia în evoluția culturii Noua a existat și o a treia etapă cu care probabil se și încheie dezvoltarea ei.

In strînsă legătură cu transformările care au survenit prin schimbarea tipului de așezare, se mai pune și problema identificării cauzelor care le-au generat. Desigur că și aici pot fi puse în discuție o serie de ipoteze de lucru pentru viitor. În acest sens trebuie să avem în vedere faptul că cultura Noua care este rezultatul unui întreg proces de asimilare și transformare în sens convergent a culturilor clasice din bronzul mijlociu, proces dinamizat de influența elementelor Srubno-Chvalinsc [8]), a avut probabil o perioadă mai mare de nestabilitate și fluctuație. Echilibrul și stabilitatea însăși a comunităților omenești ar fi ilustrată tocmai prin această nouă etapă care marchează și trecerea la o activitate sedentară mai pronunțată (judecînd după schimbarea raportului dintre resturile osteologice și celelalte elemente de inventar). Nu este exclus însă nici o a doua ipoteză potrivit căreia schimbarea tipului de așezare, precum și noile elemente care apar în inventarul ceramic să fie determinate de contactul cu civilizația hallstattiană cristalizată în zona din afara ariei de răspîndire a culturii Noua cu acelea identificate în așezarea de la Banca.

În încheiere, cercetările arheologice efectuate la Lichitișeni, Banca și Bărboasa deși nu permit să se formuleze concluzii privitoare la evoluția și conținutul complex al culturii Noua din Moldova, atrage totuși atenția asupra necesității studierii structurii cenușarelor și a etapei de încheiere a acestei culturi. Astfel, identificarea locuințelor din interiorul cenușarelor, a movilelor cu resturi menajere ce gravitează în jurul lor descoperite în interiorul cenușarului, precum și faptul că în spațiul dintre cenușare nu există urme de locuire, pune într-o lumină nouă semnificația cenușarelor ca atare. De asemenea identificarea așezării deschise fără cenușar care marchează probabil ultima etapă de dezvoltare a acestei culturi atrage atenția asupra adîncirii cunoașterii sfîrșitului culturii Noua din Moldova, prin noi cercetări.

8). Pentru această problemă vezi A. C. Florescu, loc. cit., AM, II-III.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

QUELQUES OBSERVATIONS CONCERNANT LA FIN DE L'ÉPOQUE DU BRONZE AYANT EN VUE LES DERNIÉRES RECHERCHES ARCHÉLOGIQUES FAITES PAR LE MUSÉE D'HISTOIRE DE BACAU

Résumé

Les résultates obtenus à la suite des fouilles de Lichitișeni et Lozinca-Bărboasa (district Bacău) permettent de mettre en discusion de nouveaux aspects concernant la culture Noua.

Les recherches effectuées dans ces trois habitats fournissent de nouvelles dates concernant la culture Noua. A l'intérieur de ces habitats furent trouvés 2-3 planchers en argilese mélangée de cendre ayant un contour quasi-rectangulaire. Les âtres sont placés d'habitude entre les limites des cendriers et en un seul cas ils furent construits au centre des „cendriers". Le matériel archéologique découvert correspond entièrement aux caracteristiques spécifiques à la culture Noua. L'on mentionne la présence de nombreux outils en os (couteaux, faucilles, épingles) objets en bronze (épingles, etc) serpes en pierre et haches perforées. En fait de céramique, l'on mentionne les vases en forme de sac et ayant des unse sà boutons ou à crétes. On doit ancore mentionner outre les formes et les motifs décoratifs spécifiques pour la culture Noua, l'apparition des proéminences applaties, très ressemblantes de celles qui se développent ou début de l'époque Hallstatt. L'on remarque les anses simples et la tendance de la marge de certains bols de se renfler à l'intérieur.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Profiles stratigraphiques : A, profil du murouset du fossé L, de la station Banca ; 1, sol labouré et humus. 2. sol brun contenant des restes d'habitats qui appartiennent à la dèrniere étape de développement de la culture Noua; 3, sol brun de l'habitat du type „cendrier" ayant à la base les restes du plancher d'argile non cuite; 4, sol brun — jaunâtre, stérile. B, profil du mur est du fossé 1 de Bărbosaa et structure du „cendrier" 1 : 1 — sol labouré ayant du humus ; 2, sol brun contenant les réstes des habitats hallstattiens. 3—9, couche brune contenant différents dépôts de cendres des „cendriers" 3, sol brun clair ; 4, sol brun foucé avec restes de charbon. 5, planchers d'argile non cuite; 6, sol brun avec restes calcinés et charbons ; 7, cendres rougies ; 8, tas de cendres avec restes ménagers formés par la déposition consécutive quarte couches de charbon, calcination, os, fragments céramiques, etc. 9, sol brun — jaunâtre ; 10, sol jaune stérile, C, profil du mur ouest du fossé de Lichitișeni : 1, sol labouré avec humus ; 2—4 : couches avec cendres, séparées entre elles par le plancher d'argile non cuite (P; 3, lentilles de cendres et calcination ; 5, trous avec des restes ménageres appartenant aux stations néolithiques Cucuteni A et B ; 6, sol jaune.

Fig. 2. — Fragments céramiques appartenant à la culture Noua découverts entre les deux niveaux d'habitats de Lichitișeni (3—4, 6) et Bărboasa (1—2, 5).

Fig. 3. — Vases et cérmaniques appartenant à la culture Noua. Bărboasa (1—5); Bnaca—Tăvădărești ; (6—7), (approximativement 1/3 taille nature).

Fig. 4. — Objets en os découverts dans les „cendriers" de Bărboasa.

Fig. 5. — Objets en os. Lichitișeni (1, 11—14) ; Banca—Tăvădărești (2—10).

Fig. 6. — Objets en bronze. Banca—Tăvădărești (1—5); Lichitișeni (6).

Fig. 7. — Rondelle et fusaiole en terre cuite et os. (6); Bărboasa (1—14); Banca—Tăvădărești (5—7).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI RECENTE DE OBIECTE DIN ARAMĂ ŞI BRONZ ÎN MOLDOVA *

MARILENA FLORESCU şi VIOREL CĂPITANU

Numărul mare de obiecte din aramă şi bronz, identificate mai ales în zona intra carpatică şi parţial în regiunile sud-vestice ale României, au lărgit mult sfera cunoaşterii aspectelor sub care s-a manifestat diferitele grupe etnico-culturale din epoca bronzului [1]. Spre deosebire de aceste regiuni, în zona estică a spaţiului carpato-dunărean, deşi, prin cercetările din ultimii ani, a rezultat un bogat material arheologic, nu a oferit şi datele necesare cunoaşterii depline a metalurgiei, aramei şi bronzului, din primele două perioade ale epocii bronzului [2].

Din acest motiv, în stadiul actual, se face utilă prezentarea diferitelor obiecte din aramă şi bronz din Moldova, chiar dacă acestea provin

---

*) Articolul a fost redactat de către autori după cum urmează : Marilena Florescu (problema toporului de la Osăbiţi şi consideraţii asupra topoarelor de la Balaia şi Lunca-Filipeni), Viorel Căpitanu (observaţii asupra condiţiilor de găsire a celor cinci obiecte din aramă şi bronz din judeţul Bacău şi consideraţiile referitoare la problema toporului din depozitul de la Scărişoara).

1). Pentru repertoriul descoperirilor de obiecte de aramă şi bronz din zonele sud-vestice ale României, vezi : J. Hampel, *A bronzkor emlékei magyarhonban*, II, 1892, Budapest ; I. Marţian, *Archäologisch-Prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen*, Mitteilungen d. Antropog. Gesell, Wien, XXXIX, 1909 ; Marton Roska, *Erdély régészeti repertóriuma*, I, Kolozsvár, 1942 ; Dorin Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, Buc., 1944 ; C. Moisil, *Privire asupra antichităţilor preistorice ale României*, BCMI, III, 1910, p. 115-124, 171-176 ; Idem, BCMI, IV, 1911, p. 83-94 ; Ibidem, *Colecţiuni particulare de antichităţi din România, Colecţia Istrati-Capşa*, BCMI, IV, 1911, p. 135-145 ; Al. Bărcăcilă, *Antiquités pré et protohistoriques des environs de Turnu Severin*, Dacia, I, 1924 p. 280-296 ; D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939 ; Idem, *Catalogul Muzeului arheologic din Turnu-Severin*, Materiale, I, p. 589-693.

2). În ceea ce priveşte Moldova, obiectele din aramă şi bronz sînt incomparabil mai puţin numeroase. Spre deosebire de Transilvania şi Oltenia pentru care există cataloage consacrate fie special pentru obiectele din metal sau fie că sînt cuprinse în repertoriile mai mult sau mai puţin complete a „antichităţilor" preistorice (vezi nota 1), descoperirile din Moldova nu au constituit obiectul unor studii separate, cu toate acestea menţionăm : Jahrbuch des Bukovinen, Landes Muzeums, 1893, Aus den Mitheilungen der k. k. Central-Commision, p. 49-51 ; C. Moisil, vezi în BCMI, III, 1910, p. 171-176 ; Idem, *Colecţia Istrati-Capşa*, BCMI, IV, 1911, p. 133-145 ; D. Ciurea, *Aperçu des antiquités préhistoriques du département de Baïa*, Dacia, III-IV, p. 46-55.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din descoperiri întîmplătoare şi aparţin unor timpuri deosebite, dar care completează gama prototipurilor cunoscute pînă acum.

În acest scop, vom prezenta în continuare cinci topoare din aramă şi bronz identificate recent în judeţul Bacău [3]).

Din punct de vedere tipologic cît şi cronologic, ele se împart în două categorii: astfel, trei din acestea, aparţin grupului de topoare cu gaură de înmănuşare transversală, simple, sau prevăzute cu manşon şi lama curbată, generalizate în prima etapă a bronzului timpuriu în tot spaţiul carpato-dunărean [4], dar al căror prototip iniţial fusese identificat încă mai devreme [5]; iar celelalte două se încadrează în grupa topoarelor de luptă cu ceafa prelungită şi arcuită sub formă de creastă, caracteristice bronzului mijlociu [6].

* * *

Din prima categorie două topoare provin din descoperiri izolate iar unul face parte dintr-un mic depozit identificat în satul Scărişoara (judeţul Bacău), constînd din două topoare şi un cosor în curs de prelucrare, din silex de Nistru, alburiu-vineţiu, o mică daltă din aramă de formă dreptunghiulară şi secţiunea lenticulară cu ceafa îngustă şi tăişul uşor

---

3). Obiectele la care ne vom referi în continuare, au fost descoperite cu prilejul cercetărilor de suprafaţă efectuate de către Viorel Căpitanu în judeţul Bacău între anii 1956-1966. Rezultatele au fost valorificate: Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, Cercetări arheologice în judeţul Bacău, AM, VI, sub tipar.

4). G. Childe, *The down of the European civilisation*, London, 1939; Idem, Bronze age; Ibidem, Le mouvement de l'histoire, Paris, 1964; Max Ebert, *Reallexikon.*, Bronzezeit; N. Aberg, *Vorgeschichte Kulturkreise in Europa*, III, Bronzezeit; R. Hachmann, *Die frühe Bronzezeit in westlichen Ostseegebiet und ihre u. Südeuropäische Beziehungen*, Hamburg, 1957; J. Deshayes, *Les outils de bronze de l'Indus au Danube (IV-II-e millenaire)*, Paris, 1960; El. Dullo, *Die Kaukasischen Axte der Bronzezeit*, Pz, XXVII, 1936, p. 65 şi urm.; I. Nestor, *Der Stand....* BerRGK, 22, 1932; Idem *Asupra începuturilor metalurgiei, aramei şi bronzului în R.P.R.*, Studii şi Referate, I, 1955, p. 51 şi urm.; Ibidem, în Nouvelles études d'histoire, Buc. 1955, p. 47-65; E. Dunăreanu-Vulpe, *Sull'origine e evoluzione scuri din rame Carpato-Danubiane*, ED, IV, p. 190 şi urm.; R. Vulpe, în BUST, 2, 1960, p. 165-187; D. Popescu, *op. cit.*, Buc. 1944; I. Andrieşescu, *Asupra epocii de bronz în România*, BCMI, VIII, 1915, p. 158 şi urm.; D. Berciu, *Unelte de cupru şi bronz de origine transilvană: securi de tip Baniabic*, Apullum, I, 1939-1942; Idem, *Zorile civilizaţiei de la Carpaţi la Dunăre*, Buc. 1965; M. Roska, *Le dépôt de hache en cuivre de Baniabic*, Dacia, III-IV, p. 132 şi urm.

5). I. Nestor, *op. cit.*, Studii şi Referate, I, p. 51 şi urm.; Idem, *op. cit.*, Nouvelles études d'histoire, I, p. 47 şi urm.; D. Berciu, *Quelques données préliminaires concernant la civilisation de Cernavoda*, Slóv. Arch., Nitra, XII, I, 1964, p. 269-280; Idem, op. cit., Buc., 1966, p. 146-169.

6). G. Childe, op. cit.,; Idem, *Notes on the chronology of the Hungarian Bronze age*, Acta Arch., VII, 1-4, p. 291-294; P. Reinecke, vezi în WPZ, XXIX, 1944, J. Werner, *Mykene-Siebenbürgen-Skandinavien, Atti* del V Congresso, Firenze-Napoli-Roma, 1950; J. Deshayes, op. cit., Paris, 1960; N. Äberg, op. cit., Bronzezeit; J. E. Forssander, *Europäische Bronzezeit*, 1939; L. Zóltai, *Two bronze hoards from Hàjdu-Samsón near Debrecen*, Man, 26, 1926; F. Tompa, vezi în BerRGK, 36, 1935; I. Nestor, op. cit., BerRGK, 22, 1932, p. 1-130 şi urm.; D. Popescu, *Dépôt des bronzes de Apa*, Dacia, VII-VIII, p. 119 şi urm.; Idem, *Asupra începuturilor epocii bronzului de Transilvania*, SCIV, XII, 2, 1961, p. 382 şi urm.; A. Moszolics, vezi în Act Arch., VII, 1957; p. 135 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

curbat şi toporul menţionat mai sus, din aramă, cu gaură de înmănuşare transversală, fără manşon, cu lama curbată tăişul uşor lăţit şi tocit de la întrebuinţare. Dimensiuni : l = 10 cm ; lt = 4,6 cm ; lc = 3 cm. ; gr. = 325 gr.; pe toată suprafaţa toporului se păstrează patina de culoare verde deschis. În ceea ce priveşte tehnica de lucru, se observă că finisarea a constat doar din înlăturarea prin ciocăniturl dese şi neglijent executate, a muchiilor rezultate de la turnare (fig. 1/2) Metalul folosit, este de ca-

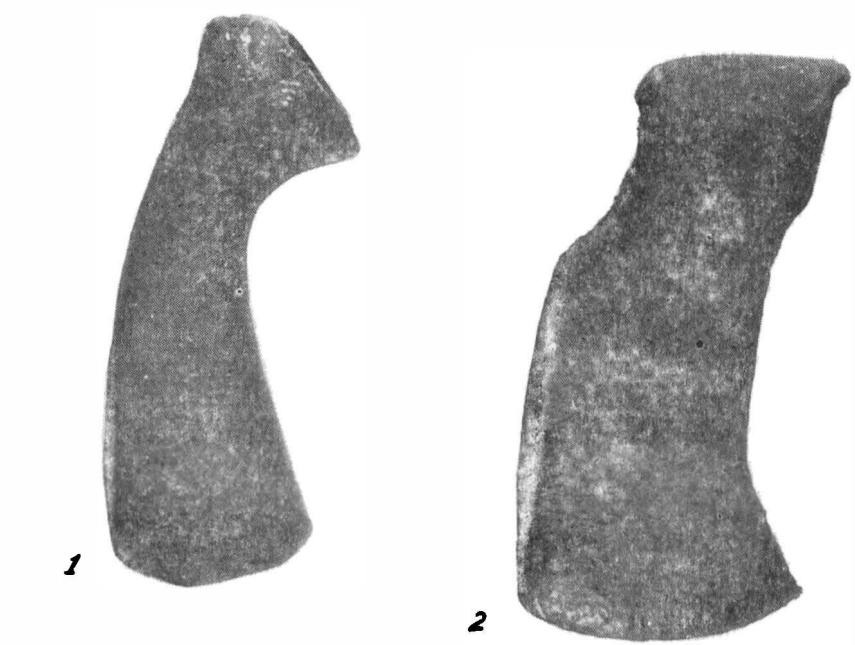

1.– Topoare de aramă. 1. Mărăşti ; 2. Scărişoara ; circa 3/4 m. nat.

litate inferioară, cu o compoziţie neomogenă, ceea ce face ca suprafaţa obiectului să prezinte asperităţi. În general, toporul are un caracter rudimentar, iar prin forma sa el se încadrează în seria cea mai veche (sub-

7). În cadrul acestei prime variante, a topoarelor de aramă cu gaură de înmănuşare transversală şi cu un singur tăiuş, fără manşon şi cu lama mai mult dreaptă se pot observa totuşi două grupe : aceea a topoarelor cvasirectangulare de tipul celor descoperite la Baniabic şi care ar putea constitui subvarianta A (incluzînd aici şi cele cinci grupe, a—e determinate, de D. Berciu), (op. cit. Apulum, I, 1939-1942, p. 1-23) a tipului Baniabic) şi cea mai veche, după care ar urma un al doilea grup de topoare cu lama uşor îngustă şi curbată uneori şi cu început de manşon ce pot fi încadrate în subvarianta B. Aceasta face de altfel tranziţia spre categoria topoarelor cu manşon. (Asupra acestei probleme vezi Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, *Depozitul de la Scărişoara*, ms.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

varianta B) de topoare cu gaură de înmănușare transversală, cunoscute în țara noastră la începutul epocii bronzului [7].

Spre deosebire de aceasta, toporul descoperit la Mărăști, reprezintă un tip evoluat; gaura de înmănușare este prevăzută cu manșon, iar lama suplă, ușor curbată, se lățește spre tăișul deteriorat de la întrebuințare. Dimensiuni: l = 14,5 cm.; lt. = 5,4 cm.; tubul de înmănușare a = 3 × 2,3 cm.; b = 2,3 × 2,8 cm.; gr. = 630 gr.; patina de culoare verde închis se păstrează îndeosebi, în interiorul tubului de înmănușare și mai puțin pe corp (fig. 1/1).

Deși ca formă el constituie un tip evoluat, prin tehnica de lucru și compoziția metalului, nu prezintă nici un fel de deosebiri față de toporul de la Scărișoara. Astfel, și aici înlăturarea muchiilor de la turnare s-a făcut prin ciocănituri dese neglijent executate; de asemenea pentru a se subția însăși lama s-au folosit ciocănituri dispuse în șiruri orizontale. Metalul este de calitate inferioară, ceea ce a determinat ca suprafața să prezinte asperități sau mici goluri.

Dacă pentru primul exemplar, ținînd seama atît de contextul în care apare, cît și prin forma sa rudimentară, nu-i găsim cu ușurință analogii, în schimb, toporul de la Mărăști își găsește o replică identică în exemplarul descoperit la Găiceana (județul Bacău) [8].

În sfîrșit, cel de al treilea topor, a fost identificat pe teren unde s-au semnalat resturi de locuire aparținînd culturii Monteoru: din satul Osăbiți, comuna Măgura, județul Bacău. Din punct de vedere tipologic el nu se deosebește de toporul de la Scărișoara. Această piesă a fost descoperită cu prilejul lucrărilor agricole, iar prin cercetări ulterioare nu au fost atestate și alte urme de locuire, ceea ce ne determină deocamdată să punem în legătură toporul de la Osăbiți cu resturile așezării Monteoru [9]) (fig. 2).

Problema apariției, a evoluției tipologice și a ariei de răspîndire a topoarelor cu gaură de înmănușare transversală simple sau cu manșon din țara noastră a fost deja stabilită de Marton Roska, I. Andrieșescu, E. Vulpe, Dorin Popescu, Ion Nestor, D. Berciu și alții [10], precum și prin lucrări de sinteză, ale lui G. Childe, P. Reinecke, J. Deshayes, R. Hachmann, etc. [11], încît nu este cazul aici să repetăm o serie de date deja

8). Vezi, Marilena Florescu și V. Căpitanu, *Topoare de aramă și bronz descoperite la Găiceana*, AM, II-III, p. 445 și urm. și fig. 1.

9). Cercetarea la fața locului a fost făcută de către V. Căpitanu de la Muzeul din Bacău. Toporul se păstrează în colecția preotului V. Heisu din Răcăciuni, căruia îi aducem mulțumiri că ne-a pus la dispoziție toporul la care ne-am referit mai sus.

10). Vezi notele 1 și 4 (menționăm că autorii au fost citați în ordinea apariției lor).

11). Idem, notele 1 și 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cunoscute şi acceptate ca adevăruri absolute. Ne vom limita deci a scoate în evidenţă cîteva observaţii care se desprind mai ales din cercetarea condiţiilor de găsire în care au apărut topoarele menţionate mai sus, cît şi din unele trăsături tipologice. Astfel, ca o trăsătură comună a acestor trei topoare remarcăm caracterul rudimentar al finisării, după turnare, precum şi calitatea inferioară a metalului din care au fost lucrate. Nu putem trece cu vederea nici faptul că, deşi de dimensiuni mici greutatea lor variază între 300 şi 600 grame.

2. — Toporul descoperit la Osăbiţi.

Din punct de vedere tipologic ele aparţin primelor două serii, stabilite în evoluţia topoarelor cu gaura în înmănuşare transversală [12]. Astfel, cele descoperite la Scărişoara şi Osăbiţi se încadrează în seria cea mai veche ; iar toporul de la Mărăşti în seria imediat ulterioară [13].

Prin prezenţa celor trei topoare amintite mai sus, pe lîngă faptul că se îmbogăţeşte repertoriul uneia din grupele tipului de obiecte de aramă din Moldova, dar aduce şi în discuţie şi alte probleme. În acest sens, revenim la depozitul de la Scărişoara. Am arătat deja că el conţine şi două topoare din silex, de Nistru. Acestea din punct de vedere tipologic sînt

12). Vezi E. Dunăreanu-Vulpe, op. cit., ED, IV, p. 190-195 ; D. Popescu, *op. cit.*, Buc., 1944, p. 33-38.

13). Idem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

identice cu topoarele cunoscute în inventarul mormintelor cu amfore sferice [14]. Pe de altă parte trebuie să menționăm că în cultura amforelor sferice nu au fost identificate pînă în prezent, topoare de aramă cu gaură de înmănușare transversală de tipul celui semnalat la Scărișoara [15]. Din acest motiv asocierea acestora pe teritoriul Moldovei ridică o serie de ipoteze. Astfel, prototipuri ale topoarelor de aramă amintite aici sînt răspîndite în țara noastră într-o etapă mai veche de începutul epocii bronzului, așa cum se semnalează în cadrul culturii Cernavoda exemplarele de tip Veselinovo înrudite de altfel cu acelea de tip Baniabic [16]. În acest caz nu ar fi exclus ca și în Moldova să apară într-o perioadă anterioară epocii bronzului, prototipuri ale topoarelor cu gaură de înmănușare transversală, chiar dacă filiera lor aici nu este cea sudică, așa cum opinează mai recent D. Berciu pentru exemplarele descoperite în cadrul culturii Cernavodă [17]. Cu toate acestea este greu să admitem că seria tipologică identificată la Scărișoara apare într-o etapă corespunzătoare culturii amforelor sferice. De aceea ni se pare mai verosimilă ipoteza potrivit căreia din inventarul grupelor culturale destul de eterogene, din perioadele de tranziție, să fi fost preluate la începutul epocii bronzului, anumite categorii de obiecte cum ar fi de exemplu topoarele din silex a căror eficacitate este indiscutabilă. Asocierea acestor două categorii pare plauzibilă cu atît mai mult cu cît în Moldova și în special în bazinul Nistrului superior și mijlociu, topoare șlefuite din silex sînt cunoscute în așezarea aparținînd bronzului mijlociu (ca de ex. la Babin) [18]) și chiar mai tîrziu în etapa Noua I (ca de ex. la Trușești) [19]). Evident că pentru a admite asocierea toporului cu gaură de înmănușare transversală și acelora șlefuite din silex, în bronzul timpuriu este necesară o cunoaștere mai aprofundată a repertoriului de unelte din această perioadă, provenind din contextele diferite (așezare, cimitir, depozite). În ceea ce privește toporul

14). L. Kozlowski, *Epoka kamienna na wydnmach wschodniej cześci* Wyzyny *Malopolskiej*, Lwów, 1923; T. Sulimirsky, *Polska przedhistoryczna*, Londra, 1957-1958; J. M. Zaharuk, *Do pitania pro spidvojogennia i swiezki mir kulturna, Mat. i Doslid*, II, Kiev, 1959; K. V. Berniakovič, vezi în A.R. XI, 1959; I. K. Svejnikov, vezi în Mat. 1 Doslid, IV, Kiev; Jan Machnik, *Uwagi o zwiazkach i cronologii niektorych znalezisk kultury ceramiki sznurowej w Karpatach*, A. Arch. car., IV, 1-2, p. 91-107; A. C. Florescu, *K voprosu o kremnevith toporah v Moldove*, Dacia III, p. 79 și urm.; M. Dinu, *K voprosu o șarovidnih amfori na terumorii Moldove*, Dacia IV, p. 189 și urm.

15). Idem.

16). D. Berciu, *op. cit.*, Slov. Arch., Nitra, XII, 1964, 1, p. 269-280; D. Berciu, D. Pippidi, Din Istoria Dobrogei, vol. I. I, 1965, p. 60-66.

17). D. Berciu, *Zorile istoriei de la Carpați la Dunăre*, Buc., 1966, p. 140-169 cu bibliografia citată pentru această problemă.

18). T. S. Passek, *Stolanko komrovskoi kulturi po srednem Dnestre*, K. S., 75, p. 154-163.

19). A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, A.M., II-III, p. 143 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Osăbiţi am arătat deja că el apare într-o aşezare cu resturi de locuire aparţinînd culturii Monteoru. Din cele publicate pînă acum rezultă că în inventarul acestei culturi sînt frecvente topoarele cu gaură de înmănuşare transversală şi cu nervuri în relief pe manşon evoluate din prototipurile cu manşonul simplu de la începutul epocii bronzului [20]. Amintim, de asemenea, că s-a ajuns la stabilirea seriilor tipologice a topoarelor cu nervuri pe manşon, care se încheie de altfel odată cu sfîrşitul culturii Monteoru [21]. În cazul de faţă avem însă de a face cu prezenţa în mediul Monteoru şi a prototipului iniţial alături (prin asociere, bineînţeles) de cel evoluat. Totuşi, ţinînd seama că, după observaţiile lui I. Nestor şi Eug. Zaharia, începuturile culturii Monteoru se produce către sfîrşitul bronzului timpuriu, iar primele faze ale acesteia sînt semnalate şi în Moldova [22]), asocierea celor două tipuri de topoare nu este neverosimilă. Trebuie să mai adăugăm că în aşezarea de la Osăbiţi cele mai vechi resturi aparţin unei faze timpurii a culturii Monteoru (Ic 3) şi în acest caz pare plauzibilă ipoteza potrivit căreia în inventarul acestei culturi să coexiste în primele ei faze prototipul iniţial alături de forma sa evoluată. Fără discuţie că în momentul de faţă, aceste observaţii trebuie privite cu multă rezervă pînă la obţinerea şi a altor date mai concludente.

Din cele relatate pînă acum rezultă că prin identificarea în contexte deosebite în ceea ce priveşte datarea a celor trei topoare descoperite recent în Moldova, se aduce în discuţie problema limitelor cronologice ale acestor tipuri în zona estică a României, dar datele ce le avem sînt insuficiente pentru a depăşi ipotezele de lucru prezentate mai sus.

Aşa cum au arătat la început, a doua categorie o formează cele două topoare de luptă cu ceafa prelungită şi arcuită sub formă de creastă.

Primul a fost descoperit întîmplător în satul Balaia, comuna Mărăşti, judeţul Bacău. Ulterior, pe terenul unde a fost identificată această piesă, s-au semnalat şi sporadic resturi aparţinînd culturii Monteoru [22]. Toporul de la Mărăşti se remarcă prin forma sa sveltă şi elegantă, îngrijit lucrată şi printr-o ornamentare bogată. Manşonul are partea superioară uşor arcuită şi prelungită, fiind prevăzut şi cu un mic buton pe creastă. De asemenea, pe ambele feţe ale tubului de înmănuşare, se găsesc dis-

20). I. Nestor, în *Istoria României*, vol. I, p.100 şi urm.; Al. Vulpe, *Cu privire la unele topoare de aramă şi bronz din Moldova*, AM, II-III, p. 127-142; M. Florescu şi V. Căpitanu, *op. cit.*, AM, II-III, p. 445-451.

21). Idem.

22). I. Nestor, în *Istoria României*, vol. I, p. 90 şi urm.

23). Cercetările la faţa locului au fost făcute de către V. Căpitanu de la Muzeul din Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

puse simetric, cîte o protuberanță. Corpul toporului are două părți, cea superioară, cilindrică, subțire și cea inferioară (lama propriu-zisă) ușor lățită cu marginile reliefate și care se termină cu un tăiș ascuțit și arcuit. În ceea ce privește ornamentarea, motivele decorative executate îndeosebi din linii punctate, împodobesc manșonul și muchiile. Astfel, pe manșon decorul este împărțit în două registre orizontale după ce de o parte și de alta a crestei, s-a executat o linie punctată și sus de o bnadă subțire constituită din două linii paralele, incizate, haşurată în interior cu linii verticale. Registrul superior se compune dintr-un șir de arcade, formate printr-o bandă din două linii punctate fin; iar cel inferior este prevăzut cu un șir de romburi cu unghiurile ușor rotunjite, executate de asemenea, dintr-o linie punctată. O bandă subțire compusă din două linii incizate, avînd la mijloc un șir de puncte, separă manșonul de tubul propriu-zis, unde s-a aplicat un cap de spirală realizate din două linii punctate, plasată sub proeminență. De asemenea, pe marginile tubului ușor întărite, se găsesc cîte două linii punctate care se îmbină pe creastă cu liniile incizate. Corpul toporului a fost despărțit în două registre orizontale separate printr-o linie punctată. Decorul însă din interiorul lor nu s-a păstrat, cu excepția doar a două mici cercuri punctate de sub marginea tubului. Muchia lamei, este ornamentată; motivele decorative și aici sînt dispuse în două registre orizontale delimitate la partea superioară cu două șiruri punctate și la cea inferioară cu trei linii punctate. Registrul superior a fost prevăzut cu un grup de romburi legate așezate vertical, cu unghiurile rotunjite și a căror laturi se deschid la partea superioară și formează două capete de spirală; registrul inferior nu are decor. Pe marginile ușor ridicate ale lamei s-a aplicat cîte un șir de crestături fine. Patina a fost îndepărtată de către descoperitor și cu acest prilej o parte din decor s-a șters. Dimensiuni: I = 14,9 cm.; lc = 6,5 cm.; lt = 4 cm; tub de înmănușare = 2,5 cm.×2,4 cm; greutate = 325 gr. (fig. 2/2; fig. 4).

Cel de al doilea topor provine din satul Lunca, comuna Filipeni, județul Bacău. Deși face parte din aceeași categorie, toporul de la Lunca se deosebește de cel de la Mărăști. Astfel, manșonul se arcuiește foarte puțin. Lama este aproape dreaptă, doar cu slabe tendințe de arcuire și lățire spre tăiș. Marginile tubului și ale lamei sînt ușor ridicate. Muchiile rezultate de la turnare sînt vizibile, fiind îndepărtate doar la partea inferioară a lamei. În general, este îngrijit lucrat fără a avea însă eleganța sau ornamentarea exemplarului de la Mărăști. Patina de culoare verde deschis s-a păstrat în întregime (fig. 3/1). Dimensiuni: I = 15,6 cm.; lc. = 5,5 cm.; lt. = 2,8 cm.; lm = 1,9; gr. = 380.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4. – Partea superioară a toporului de la Bălaia–Mărăşti cu detaliile de ornamentare ; circa 2/4 m. nat.

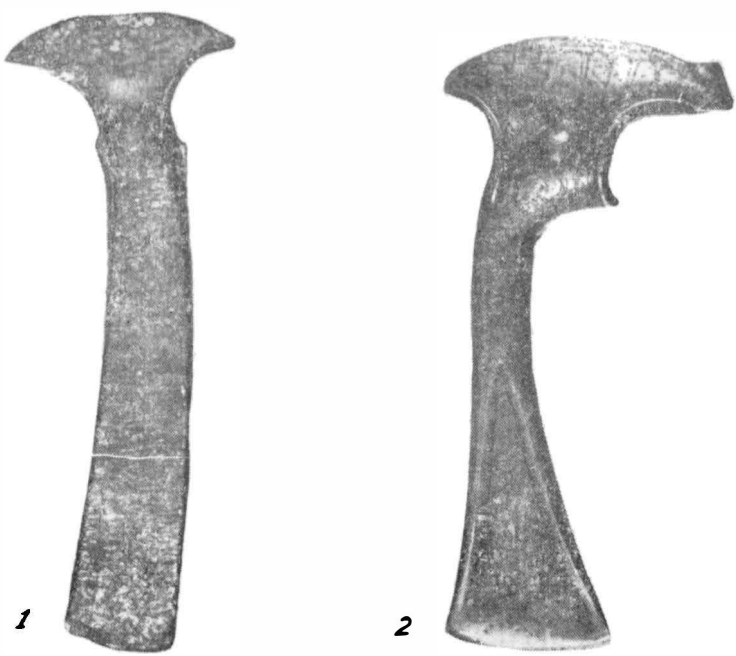

3. – Tapoare din bronz. 1. Lunca–Fillpeni; 2. Balala–Mărăşti

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Descoperirea topoarelor de la Mărăşti şi Lunca prezintă o deosebită importanţă atît pentru cunoaşterea prototipurilor din bronz din Moldova, cît şi pentru delimitarea ariei de răspîndire a acestora. În acest sens, amintim că pînă acum limita estică a topoarelor de luptă prevăzute cu creastă şi ornamentate nu depăşea arcul Carpaţilor răsăriteni [24]. Prin identificarea exemplarului de la Mărăşti, se semnalează pentru prima oară această categorie în Moldova şi permite extinderea limitei estice a ariei lor de răspîndire pînă în apropierea bazinului Bîrladului (localităţile Mărăşti şi Lunca fiind situate pe afluenţii Berheciului). În ceea ce priveşte varianta neornamentată a topoarelor de luptă, prezenţa lor în Moldova a fost consemnată mai demult [25]. Astfel, în colecţiile muzeului din Sofia se păstrează două topoare asemănătoare prototipului de la Mărăşti şi pe care Cilinghirov arată că provin dintr-o localitate necunoscută din Moldova (nu sînt date amănunte asupra filierii prin care acestea au ajuns în colecţiile muzeului [26].

În continuare revenind la cele două topoare descoperite în judeţul Bacău, se impune în primul rînd stabilirea celor mai apropiate analogii cu alte exemplare din seria topoarelor de luptă, cu creastă, cunoscute pînă acum. Astfel, prototipul de la Lunca, Filipeni este cunoscut în Transilvania şi în bazinul Tisei, printr-o serie de exemplare provenind însă în majoritatea cazurilor din descoperiri izolate şi întîmplătoare [27]. Din acest motiv ne oprim doar la prezentarea unei singure analogii dintr-un context bine stabilit. În acest sens citărm două din topoarele depozitului de la Hajdu-Sámson identice aceluia de la Lunca (au ceafa uşor prelungită; lama aproape dreaptă, lăţită doar uşor spre tăiş şi bineînţeles sînt tot neornamentate [28]. In ceea ce priveşte toporul de la Mărăşti, sub aspect tipologic el se încadrează în aceeaşi serie cu acelea de la Ernei [29]) şi Nehoiu [30]) (au linia sveltă, prelungirea cefei este proporţională cu înălţimea, ornamentarea este bogată, iar motivele decorative sînt dispuse în registre orizontale). Pot fi sesizate şi unele deosebiri dar acestea nu afectează încadrarea lor în acelaşi grup. Astfel se observă că butonul plasat deobicei la unul din capetele prelungirii cefei, la toporul de la Mărăşti butonul se găseşte pe creastă. De asemenea, pentru ornamentare, sînt

24). M. Rusu, *Toporul de la Ernei*, SCIV, X, 1959, 2, p. 277-285.
25). An. D. Cilinghirov, *Due bronzovi bradvighi ot Moldovi*, Izvestia, III, fasc. 1, Sofia 1912, p. 88-89. I. Nestor, *op. cit.*, BerRGK, 22, 1932, p. 130-132.
26). Idem.
27). Vezi nota 1.
28). L. Zoltai, *Two bronze hoards from Hajdu-Sámson near Debrecen*, Man 26, 1926; I. Nestor, *op. cit.*, BerRGK, 22, 1932, p. 124-140; R. Hachmann, *op. cit.*, p. 90-98.
29). M. Rusu, *op. cit.*, SCIV, X, 1959, 2, p. 277 şi urm.
30). C. Moisil, *op. cit.*, BCMI, 4, 1911, fig. 1/2-3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

preferate, în cazul nostru, arcadele şi romburile realizate, din puncte fine, în timp ce la Nehoiul şi Ernei — de exemplu —, se folosesc liniile incizate încadrate de şiruri punctate dispuse în S sau semiove.

Desigur că, problema topoarelor de luptă cu ceafa prelungită şi cu creastă, simple sau ornamentate a fost pusă în discuţie încă mai demult ajungîndu-se la o opinie aproape unanimă în ceea ce priveşte originea, evoluţia şi dezvoltarea lor [31]. Întrucît toporul de la Mărăşti şi cel de la Lunca nu prezintă deosebiri esenţiale faţă de celelalte prototipuri din aceeaşi serie, care să prilejuiască o nouă interpretare sau să modifice încadrarea lor cronologică, nu este necesar în cazul prezentării de faţă să repetăm fapte deja cunoscute. Se ştie astfel, că aceste topoare au evoluat din prototipurile cu gaură de înmănuşare transveraslă şi au constituit aşa cum observa Gordon Childe „un tip remarcabil transilvănean" [32]), că aria lor de răspîndire se limita la cîmpia transilvană şi cîmpia ungară depăşind cu rare excepţii zonele limitrofe ale acestora şi în sfîrşit că apariţia şi evoluţia lor se petrece în cadrul perioadei mijlocii a epocii bronzului (în această privinţă sînt unele opinii mai noi potrivit cărora aceste prototipuri apar mai devreme) [33].

Ne oprim totuşi asupra variantelor stabilite în evoluţia topoarelor cu ceafă prelungită. În acest sens, amintim că prin asocierea lor cu topoarele cu disc pe ceafă din depozitele de la Hajdu-Sámson şi Apa, cît şi prin unele deosebiri tipologice se admite că în seria topoarelor de luptă cu ceafa prelungită şi cu creastă exista două variante: Apa care se datează în cea de a doua perioadă a epocii bronzului şi Ţufalău a cărei limite cronologice sînt plasate la sfîrşitul celei de a doua şi începutul celei de a treia perioadă a epocii bronzului [34]. Avîndu-se în vedere asocierile ce se pot face între toporul de la Mărăşti şi acelea de la Nehoiu şi Ernei încadrate de Mircea Rusu în varianta Ţufalău [35]), este firesc să admitem că şi exemplarul din judeţul Bacău face parte din această grupă mai tîrzie.

În ceea ce priveşte toporul de la Lunca atît pe baza analogiilor cu exemplarele similare din depozitul de la Hajdu-Sámson şi a asocierilor

31). Citäm în acest sens o lucrare mai recentă: R. Hachmann, *op. cit.*, Berlin, 1957, cu bibliografia respectivă la capitolul referitor la depozitul de la Hajdu-Sámson şi Apa.

32). G. Childe, *op. cit.*, Acta Arch., Budapest, VIII, 1-4, 1956, p. 272-274.

33). Vezi discuţiile din lucrarea lui R. Hachmann (nota 31).

34). Pentru aceasta vezi discuţia citată de M. Rusu, *op. cit.*, SCIV, X, 2, 1959, p. 281 (cu bibliografia citată).

35). Idem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu topoarele cu disc cu ceafă, el poate fi încadrat în seria cea mai veche a topoarelor cu creastă [36].

Desigur că prin descoperirile de obiecte de aramă și bronz din județul Bacău pe care l-am prezentat mai sus nu se pot formula aici concluzii referitoare la metalurgia primelor două perioade ale epocii bronzului în Moldova. Cu toate acestea, semnalarea topoarelor de aramă în contexte diferite din punct de vedere cronologic, cît și identificarea pentru prima oară în provincia de la răsărit de Carpați a unui topor cu ceafa prelungită și cu creastă, ornamentat, completează repertoriul prototipurilor cunoscute pînă acum în Moldova și permite, formularea unor ipoteze a căror verificare se va face prin noi descoperiri și cercetări arheologice.

RÉCENTES DÉCOUVERTES D'OBJETS DE CUIVRE ET BRONZE FAITES EN MOLDAVIE

Résumé

A l'occasion de quelques récentes recherches on a identifié dans le district de Bacău, cinq haches en couivre et bronze. Du point de vue typologique et chronologique ou peut les diviser en deux catégories: trois appartenent aux haches à oriffice d'emmanchement transversal, généralisées dans les premières étapes du commencement du l'époque du bronze dans tout l'espece carpato-danubien, mais dont le prototype avait été signalé auparavent, et les deux autres peuvent être attribuées au groupe des haches de combat caractéristiques pour le bronze moyen.

De la première catégorie, deux haches proviennent de deux découvertes fortuites (la première du village de Mărăști et la deuxième du village d'Osăbiți et la troisième appartient à un petit dépot de Scărișoara (toutes ces localités sont situées dans le district de Bacău). Comme une caractéristique très rudimentaire commune de ces trois haches on remarque le finissage aussi bien que la qualité inférieure du métal dont elles ont été confectionées.

Du point de vue typologique, elle appartiennent aux premières deux séries établies dans l'évolution des haches, celles découvertes à Scărișoara et Osăbiți appartenant à la plus ancienne série et celles de Mărăști dans la série suivante. L'identification de ces haches présente une grande importance parce qu'elle met en discussion le problème des limites chronologiques du prototype mentionné dans les zones de l'est de la Roumanie. La hache de Scărișoara a été découverte dans un contexte dont font partie aussi également deux autres exemplaires et une serpe en silex blanc grisâtre. Tous ces outils appartiennent du point de vue typologique à l'inventaire spécifique à la culture des amphores sphériques et la hache d'Osăbiți, a été trouvé à côté des vesitges appartenant à la phase de Monteoru I c3. Tenant compte des différentes limites chronologiques des haches les auteurs considérent que la limite chronologique, inférieure ne peut être abaissee au niveau de la culture d'amphores sphéques, parce que, jusqu'à présent on n'a pas

36). I. Nestor, *op. cit.*, BerRGK, 22, 1932, p. 129-133; Idem, *Die verzierte Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, Marburgen Studien, 1935, p. 189-190; D. Popescu, *op. cit.*, Buc., 1944, p. 33-37; Idem, *art. cit.*, SCIV, XII, 2, 1961, p. 382 și urm.; A. Moszolics, Acta Arch, Budapest, VII, 1957, p. 135 și urm.; Idem, *A. Cófalvi (Tufalău) aranyleletei*, Ant. Hung., III 1-2, 1949, p. 14-29; G. Childe, *op. cit.*, Acta Arch., VIII, 1-4, p. 291 și urm.; Kőszegi Frigyes, *Kéléti tipusú bronzkori baltăk a Magyar Nemzeti Múzeumban*, Folia Arch., Budapest, 1957, IX, p. 47-62.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trouvé des outils deus similaires cet inventaire. En ce qui concerne quant l'exemplaire d'Osăbiţi il est posible qu'il appartienne à la culture Montéoru (au moins dans les premières phases de son développement quand il a pu coexister avec le type plus évolué la hache à douelle décorée à nervures. Une seconde catégorie est formée par les deux haches à crête ; dont a première, découverte à Balaia, offre une typologie toute à fait semblable à celles identifiées à Nehoiu—Buzău, Ernei et Apa. et la seconde, celle de Mărăşti, fait partie du groupe des haches sans ornamentations, analogues aux exemplaires du dépôt de Hajdu-Samson.

Grâce à ces découvertes récentes l'aire de ces haches a été élargie josqu'à la zone centrale de la Moldavie (le bassin du Bîrlad) Auparavent la limite estique ne dépaspasaient pas l'arc des Carpates Orientaux.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Haches en cuivre. 1. Mărăşti ; 2. Scărişoara; approximativement 3/4, taille nature
Fig. 2. — Hache trouvée à Osăbiţi
Fig. 3. — Haches en bronze 1. Lunca Filipeni, 2. Balaia—Mărăşti
Fig. 4. — Partie supérieure de la hache de Balaia—Mărăştl avec les détails ornementaux; approximativement 2/3 taille nature

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CIMITIR DIN EPOCA BRONZULUI LA CĂBEȘTI (BACĂU)

C. BUZDUGAN

În anul 1962 erau semnalate Muzeului de istorie din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej importante vestigii numismatice și arheologice [1]), descoperite cu totul întîmplător în comuna Căbești. Pentru a verifica locul și condițiile descoperirii, s-a întreprins o cercetare în teren, efectuîndu-se totodată și cîteva periegheze, cu prilejul cărora au fost identificate pe teritoriul comunei un număr însemnat de așezări din vremea comunei primitive.

În anul următor, în cadrul unui plan mai vast de cercetare, muzeul din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej a întreprins, în colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei R.S.R., mai multe sondaje de informare în comuna Căbești. Cu această ocazie s-a efectuat un sondaj și pe valea Peresehivului, la punctul cunoscut de localnici cu numele de „Milești", situat în partea de est a satului, unde au apărut diferite resturi arheologice, cele mai numeroase aparținînd unei așezări din perioada migrației popoarelor. Spre limita de sud a acestei așezări s-au putut observa bucăți de vase din lut și oase umane împrăștiate pe suprafața arăturii. Ele reprezentau, fără îndoială, resturile unor morminte deranjate de fierul plugului.

Pentru a salva ceea ce mai era cu putință din inventarul mormintelor afectate de distrugere, cît și pentru obținerea datelor necesare rezolvării principalelor probleme privind aspectul cultural căruia mormintele îi aparțin, s-a hotărît extinderea lucrărilor prin deschiderea unei secțiuni de 35×1 m. Pe cuprinsul ei s-au găsit 6 morminte.

Deoarece secțiunea săpată a permis constatarea că mormintele erau dispuse cu spații foarte mari între ele și pentru că lucrările nu puteau

1). Cîteva monede și materiale arheologice provenite din descoperirile întîmplătoare au fost prezentate muzeului din Orașul Gheorhge Gheorghiu-Dej de către prof. Ichim Dorinel din Căbești, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

continua, din cauza timpului nefavorabil, s-a procedat la săparea unor casete în locurile unde rămăşiţele arheologice erau vizibile la suprafaţă. În felul acesta au fost identificate încă 5 morminte, al căror conţinut funerar fusese distrus aproape în întregime în timpul lucrărilor agricole.

Din cele 11 morminte descoperite, 10 sînt de înhumaţie şi numai unul singur de incineraţie.

În ceea ce priveşte forma gropilor, nu a putut fi observată, deoarece cele mai multe dintre ele au fost săpate în solul vegetal antic. La un singur mormînt doar (M9) s-a putut preciza că groapa sepulcrală era de formă rectangulară, cu colţurile uşor rotunjite. Adîncimea gropilor variază între 0,25 m şi 0,90 m. Ele vor fi fost, desigur, săpate mai adînc, însă fenomenul de eroziune, care acţionează asupra terenului, mai mult sau mai puţin înclinat, a redus, în decursul timpului, adîncimea lor.

Mormintele de înhumaţie sînt toate chircite moderat. Majoritatea lor sînt orientate VNV—ESE şi mai rar nord-sud.

Relativ la poziţia scheletelor, nu se poate constata vreo preferinţă de a le aşeza pe o anumită parte, ele găsindu-se cînd pe partea dreaptă cînd pe cea stîngă.

Inventarul mormintelor conţine în exclusivitate vase de lut, în fiecare mormînt aflîndu-se unul dacă nu două sau chiar mai multe vase. Ele erau aşezate de obicei în regiunea craniană, în dreptul feţei şi mai rar lîngă picioare.

În cadrul ceramicii se semnalează în special frecvenţa formelor de dimensiuni mici şi mijlocii, printre care locul important îl ocupă, în primul rînd, ceştile. Tipul caracteristic îl cosntituie ceaşca cu două torţi în bandă, trase din buza vasului, mai mult sau mai puţin supraînălţate (fig. 1/1,3 şi 2/4).

În această categorie se includ, probabil, şi vasele de formă aproximativ bitronconică cu umerii rotunjiţi cu o singură toartă. Toarta, prinsă cu capătul inferior puţin mai jos de diametrul maxim al vasului, iar cu partea superioară de umărul lui, are forma ovală şi se termină cu un buton cilindric (fig. 2/1). Acest tip, de vas apare, destul de rar, e adevărat, în repertoriul culturii Noua [2]. El este foarte frecvent în inventarul aşezărilor şi necropolelor din epoca bronzului de pe teritoriul U.R.S.S. [3].

De asemenea, nu lipsesc vasele cu corpul alungit şi puţin bombat, prevăzute cu două torţi tubulare, pe direcţia cărora se află două caneluri orizontale, paralele (fig. 2/3) şi nici vasele oarecum asemănătoare

2). Adrian C. Florescu, Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua, în Arheologia Moldovei, II-III, 1964, p. 148-150, fig. 25/3.

3). Ibidem, fig. 25/1, 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1. – Ceramică din mormintele de la Căbești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. — Ceramică din mormintele de la Căbești :

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu ele, de dimensiuni mai mici, cu fundul profilat, avînd pe linia maximei rotunzimi două proeminenţe perforate vertical (fig. 1/5), considerate drept o variantă a vaselor în formă de sac.

Semnalăm, în sfîrşit, prezenţa vasului bitronconic de dimensiuni mari, cu pereţii mult arcuiţi, cu deschidere largă. Puţin mai sus de diametrul maxim al vasului se găsesc două torţi cu prelungiri conice pe partea superioară. Imediat sub marginea vasului se află trei caneluri orizontale, cu spaţii largi între ele (fig. 2/8).

Decorul ceramicii este în general destul de sărac, constînd dintr-un număr limitat de motive în care rolul esenţial îl deţine canelura. Canelura apare de obicei pe cești, dispusă vertical pe corpul acestora (fig. 1/5 şi 2/1). Acest element decorativ este asociat uneori cu motive incizate constînd din ghirlande (fig. 1/2 şi2/4) sau cu şiruri de puncte incizate (fig. 1/4).

Aşa după cum s-a putut constata din prezentarea făcută, ceramica din cimitirul de la Căbeşti păstrează unele trăsături specific monteorene avînd în acelaşi timp elemente caracteristice culturii Noua. Aceste două categorii de elemente care privesc deopotrivă şi forma şi decorul ceramicii plasează mormintele descoperite la Căbeşti în acelaşi cadru cultural cu cimitirul de la Balinteşti-Cioinagi [4], cu care are, de altfel, asemănări foarte strînse.

UNE NÉCROPOLE DE L'ÉPOQUE DU BRONZE A CĂBEŞTI

Résumé

Dans l'année de 1963, le Musée d'Histoire de la ville de Gheorghe Gheorghiu-Dej a éffectué un sondage archéologique à Mileşti-Căbeşti. À cette occasion on a découvert quelques tombes d'une nécropole de la fin de l'époque du bronze.

La céramique trouvée dans les tombes concerne quelques caractères spécifiques pour la culture „Monteoru", ayant en meme temps des éléments typiques de la culture de Noua.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. – Céramique trouvée dans les tombes de Căbeşti
Fig. 2. – Céramique trouvée dans les tombes de Căbeşti

4). Eugenia Zaharia, Das Bronzezeitliche Gräberfeld von Balinteşti-Cioinagi, Dacia, N.S., VII, 1963, p. 139-176.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN MORMÎNT HALLSTATTIAN, DESCOPERIT LA CIMBALA

V. CĂPITANU

În primăvara anului 1959 a fost descoperit pe teritoriul satului Cimbala [1] din comuna Gloduri, jud. Bacău, cu ocazia lucrărilor agricole un mormînt de înhumație din prima epocă a fierului.

Locul descoperirii se află la punctul „Dealul Morii" situat la circa 400—500 m spre est de satul menționat.

După relatările descoperitorului, mormîntul se afla la o adîncime de aproximativ 0,30 m. Scheletul era întins pe spate, cu capul orientat spre nord-vest. În jurul scheletului se aflau mai multe obiecte de inventar, fără a se putea preciza poziția lor inițială.

Pentru a întregi informațiile noastre legate de această descoperire, am întreprins în toamna anului 1961 o recunoaștere în teren [2], cu ocazia căreia am descoperit la punctul citat urmele unor stațiuni cu intense urme de locuire aparținînd epocilor bronz, Hallstatt și ceramică din ceramică din secolele III—IV e.n.

Astfel, sînt semnificative fragmentele din pastă neagră — cenușie cu urme de lucîu la exterior, decorate cu linii în relief și provenind de la vase de dimensiuni mari cu gura largă și buza evazată, aparținînd fazei Monteoru Ic.2. Remarcăm de asemenea prezența vaselor în formă de sac, decorate cu brîu simplu în relief, specifice culturii Noua. În sfîrșit, semnalăm și existența cîtorva fragmente de vase din pastă grosolană de culoare brun-cărămizie prevăzute cu proeminențe plate aparținînd Hallstattului tîrziu.

---

1). Mormîntul a fost descoperit de către locuitorul V. Vasilaș din satul Cimbala, care a predat Muzeului din Bacău inventarul descoperit.

2). Cercetările de suprafață au fost făcute de noi împreună cu C. Buzdugan, de la Muzeul din Bacău. Rezultatul cercetărilor de suprafață au fost incluse în articolul „Cercetări arheologice în regiunea Bacău", de Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, în Arheologia Moldovei, VI, sub tipar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1. — Inventarul mormîntului hallstattian de la Cimbala : 1, diademă din bronz; 2, dispozitive din bronz; 3, aplice din bronz; 4, ace cu capete discoidale; 5, mărgele; 6, mărgică de tip „Saltaleoni"; 7, obiect de bronz cu capete zoomorfe.

Inventarul mormîntului — în măsura în care a putut fi recuperat — se compune din următoarele obiecte :

1. O diademă din bronz, din sîrmă torsionată, cu capetele mult lăţite. Lungimea diademei este de 520 mm, lăţimea maximă la unul din capte este de 15 mm, iar la celălalt de 10 mm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. Cinci dispozitive din bronz cu trei aripioare în formă de elice. Locul unde cele trei aripioare se unesc este prevăzut cu un orificiu mic pentru introducerea acului. Distanța maximă dintre aripioare este de 38 mm, înălțimea maximă a aripioarelor este de 21 mm, iar lățimea de 22 mm.

3. Opt aplice din bronz de formă discoidală; unele din ele avînd marginile deteriorate. Diametrul lor maxim nu depășește 40 mm.

4. O mărgică de bronz de tip „Saltaleoni".

5. Se mai întîlnesc patru ace în stare fragmentară; ele sînt făcute din sîrmă torsionată de bronz, dintre care două au părțile terminale în formă de disc.

6. Nouă perle din sticlă mată de diferite culori și patru cochilii de melci, folosite drept mărgele.

Odată cu descoperirea mormîntului, pe suprafața arăturii s-a găsit un obiect din bronz cu cele două capete stilizate zoomorf (cap de cal). La mijloc este prevăzut cu două crestături.

Mormîntul de la Cimbala, datorită inventarului pe care îl are, oferă posibilitatea unei încadrări cronologice destul de exacte. Cea mai mare parte din inventarul mormîntului ca de exemplu acele de păr, diadema cît și mărgelele, își găsesc strînse analogii în descoperirile hallstattiene de la Ciumbrud [3]) și Simeria [4]) din Transilvania și cele de la Cernavoda [5], Satu Nou [6] și Nastradin [7] din Dobrogea.

Avînd în vedere că aproape toate descoperirile enunțate sînt fixate în timp la sfîrșitul secolului VI și începutul secolului V î.e.n., considerăm că mormîntul de la Cimbala poate fi datat în aceiași perioadă de timp.

Cercetările viitoare vor trebui să stabilească dacă mormîntul face parte dintr-un complex funerar sau este izolat. Totodată se vor putea face observațiile necesare, care vor îmbogăți cunoștințele noastre despre această perioadă.

---

3). Ștefan Ferenczi, Cimitirul „Scitic", de la Ciumbrud, în Acta Musei Napocensis, II, 1965, pag. 90, fig. 8/7, 10, 3, 18.

4). V. Pârvan, Getica, 1926, pag. 351, fig. 243/1.

5). D. Berciu, Descoperirile getice de la Cernavoda, în Materiale și Cercetări Arheologice, vol. IV, pag. 288, fig. 11/4, fig. 14/4.

6). B. Mitrea, C. Preda și N. Anghelescu, Săpături de salvare la Satu-Nou, în Materiale și Cercetări Arheologice, vol. VII, pag. 287, fig. 4.

7). Andrei Aricescu, Depozitul de bronzuri din Dobrogea, în SCIV, XI, 1, 1965, pag. 34, fig. 10/3, 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNE TOMBE HALLSTATTIENNE DÉCOIVERTE À CIMBALA

Résumé

Dans cet article l'auteur présente une tombe d'inhumation hallstattienne découverte par hassard au village de Cimbala, com. Gloduri, district de Bacău, dans la zone „Dealul Morii".

En utilisant les analogiés faites avec les materiaux découverts à Ciumbrud, Simeria, Cernavoda, Satu Nou et Nastradin. La tombe de Cimbala peut être datée à la fin du VI-ème et au commencement du V-ème siècle a.n.è.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Inventaire du tombeau Hallstattien de Cimbala : 1, diadème en bronze, 2, dispositifs en bronze, 3, appliques en bronze, 4, aiguilles à têt en forme de disque, 5, perles, 6, perle de type „Saltaleoni", 7, pièce en bronze à têtes zoomorphiques.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MORMÎNTUL HALLSTATTIAN DESCOPERIT LA RECEA

C. BUZDUGAN

În vara anului 1961, în timpul efectuării unor cercetări arheologice pe teritoriul comunei Găiceana [1], raionul Adjud, ni se semnala descoperirea întîmplătoare, în satul Recea [2], a cîtorva fragmente de vase vechi, de aspect hallstattian. Pentru verificarea condițiilor de descoperire a fost întreprinsă imediat o recunoaștere în teren, cu prilejul căreia s-a putut constatat că resturile arheologice fuseseră descoperite pe drumul principal ce străbate satul de la un capăt la altul. Ele apăruseră într-o viitură veche și adîncită de o ploaie torențială de dată recentă. Printre fragmentele de vase, ale căror urme se mai puteau observa încă, s-au găsit și cîteva resturi de oase umane calcinate, ceea ce sugerează ideea apartenenței lor unui mormînt de incinerație, distrus în împrejurările relatate. Răspîndirea fragmentelor de vase și a oaselor arse pe o suprafață destul de redusă, de formă oarecum circulară, cu diametrtul de aproximativ 0,50 m., ne ajută să deducem că resturile cinerare au fost depuse într-o urnă acoperită cu capac.

Inventarul mormîntului — fără a fi în măsură să știm dacă a fost sau nu recuperat în întregime — se compune din două vase :

1. Un vas lucrat cu mîna din pastă bine frămîntată, amestecată cu nisip și cioburi pisate. Culoarea suprafeței exterioare este brun-cenușie, pe cînd cea din interior este cenușiu-cărămizie. El reprezintă unul din tipurile de urne bitronconice cu jumătatea superioară mai înaltă decît cea inferioară. Imediat sub linia de maximă rotunzime se află patru apu-

1). În vara anului 1961 M .Florescu, V. Căpitanu și C. Buzdugan au efectuat un sondaj arheologic în satul Unguri, comuna Găiceana, la punctul „Dealul Popii", unde s-au descoperit resturi ale unei așezări neolitice. În legătură cu aceasta, vezi art. „Cercetări arheologice în județul Bacău" de Marilena Florescu și V. Căpitanu, în Arheologia Moldovei, VI (sub tipar).

2) Cu ocazia unor periegheze, întreprinse în fostul raion Adjud, colectivul șantierului Poiana a descoperit la nord de satul Recea o stațiune neolitică. Vezi Radu Vulpe și colaboratori, Șantierul Poiana, în SCIV, I, 1951, p. 210 și urm.; idem, în SCIV, III, 1952, p. 214 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cătoare late și oblice, dispuse simetric. Spre gură, vasul n-a putut fi reconstituit, dar după începutul de ușoară înclinare spre exterior a părții superioare se vede că buza lui se răsfrîngea în afară. Înălțimea actuală a vasului este de 0,37 m., iar diametrul fundului de 0,15 m (fig. 1/1).

2. O strachină lucrată de asemenea la mînă, din pastă amestecată cu nisip și cioburi. Culoarea pe ambele suprafețe (interioară și exterioară) este neagră-cenușie.

Strachina reprezintă o formă tronconică cu buza larg răsfrîntă. Pe corpul străchinii se găsește o toartă perforată vertical. Fundul este puțin scobit și ușor profilat. Înălțimea străchinii este de 0,13 m., diametrul gurii de 0,33 m., iar diametrul fundului de 0,11 m., (fig. 1/2).

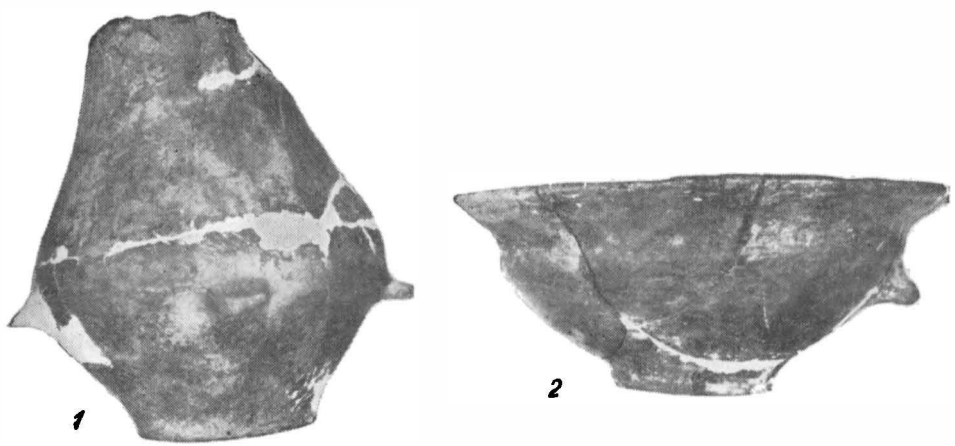

Fig. 1. — Inventarul mormîntului de la Recea

Ritul de înmormîntare al incinerației, întîlnit atît de frecvent la populațiile traco-getice din prima epocă a fierului, precizează apartenența etnică a mormîntului de la Recea. Însuși inventarul, prin conținutul său restrîns și omogen, lipsit de orice elemente susceptibile de interpretări, atestă etnicul getic al acestui mormînt.

Deși nu îndeajuns de bine reprezentat, mormîntul de incinerație de la Recea oferă totuși posibilități de datare, inventarul său ceramic aparținînd unor forme caracteristice cimitirelor din a doua jumătate a primei epoci a fierului de pe teritoriul R.S.R. Astfel, vasul bitronconic, cu partea superioară mai înaltă decît cea inferioară, are analogii în necro-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

polele de la Ciumbrud [3], Cristeşti [4], Cernavodă [5], Bîrseşti [6] şi Ferigele [7]. Tot aşa, strachina cu buza larg răsfrîntă îşi găseşte corespondent în formele asemănătoare întîlnite la Ferigele [8], dar şi mai frecvente la Bîrseşti [9].

Pe baza acestor analogii, mormîntul de la Recea, atribuit celei de a doua jumătăţi a Hallstattului, poate fi şi mai precis fixat în timp.

Toate necropolele enumerate mai sus sînt plasate din punct de vedere cronologic între secolele IV—V î.e.n., oarecare excepţie făcînd cea de la Ferigele, care se întinde pe o durată mai mare de timp (sec. VI—IV î. e. n.) [10].

Prezenţa în inventarul mormîntului de la Recea a străchinii cu buza larg răsfrîntă îl apropie şi mai mult de grupul Bîrseşti—Ferigele. Ritul de înmormîntare constituie şi el un element de legătură cu complexul funerar menţionat.

Pe baza acestor trăsături comune, mormîntul de la Recea poate fi considerat contemporan cu necropola de la Bîrseşti şi prima grupă a complexului Ferigele, ceea ce permite datarea lui către finele secolului VI şi începutul secolului V î.e.n.

UNE TOMBE HALLSTATTIENNE DÉCOUVERTE À RECEA

Résumé

C'est tout à fait par hazard que l'on à découvert pendant les mois d'été de l'année 1961, sur la route nationale qui relie le village Recea d'un lout à l'autre quelques vestiges archéologiques. À la suite des recherches, on a constaté que ces vestiges représentent des fragments céramiques et des restes calcinés ostéologiques humains, qui firent partie d'une tombe à incinération de la première époque du fer, détruite sous l'action des phénomènes naturels. L'inventaire récupéré se compose de deux vases à savoir.

3). St. Ferenczi, Cimitirul „scitic" de la Ciumbrud, în Acta MN, II, 1965, p. 100, fig. 11/5; I. Ferenczi, Săpăturile de salvare de la Ciumbrud, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, p. 191-197.

4). I. H. Crişan, Săpături şi sondaje în valea mijlocie a Mureşului, în Acta MN, II, 1965, p. 60, fig. 12/14.

5). D. Berciu, Descoperirile getice de la Cernavoda (1954) şi unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de jos, în Materiale, IV, 1957, p. 285, fig. 7/2 sau 8/2.

6). Sebastian Morintz, Săpăturile de la Bîrseşti, în Materiale, VII, 1961, p. 202, fig. 1/1.

7). Alexandru Vulpe, Necropola hallstattiană de la Ferigele, 1967, pl. XI. 7(36).

8). Idem, Cimitir din prima epocă a fierului, în Materiale, V, 1959, p. 364, fig. 2/2; idem, Săpăturile de la Ferigele, în Materiale, VII, 1961, p. 221, fig. 3.

9). Sebastian Morintz, Săpăturile de la Bîrseşti-Vrancea, în Materale, V, 1959, p. 357, fig. 3/1; idem, în Materiale, VI, 1957, fig. 2/4.

10). Alexandru Vulpe, Săpăturile de la Costeşti-Ferigele, în Materiale, p. 237-246.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1. Un vase travaillé à la main, de forme bitronconique ayant immédiatement sous la panse quatre protubérances, d'une forme aplatie et oblique, de disposition symétrique.

2. Une écuelle, travaillée à la main, de forme tronconique, ayant la marge largement évasée en dehors.

Le rituel de l'incinération ainsi que les pièces d'inventaire attestent l'appartenance ethnique de cette tombe à l'élément gétique.

Se basant sur des analogies entre les nécropoles de la deuxième moitié de la première époque du fer sur le territoire de la Roumanie, la tombe de Recea peut être considérée contemporain avec ceux du groupe Bîrsești—Ferigile ce qui permet de la dater vers la fin du V-eme siècle et le début du IV-eme siècle avant notre ére.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — L'inventaire de la tombe de Recea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NECROPOLA GETICA DE LA SLOBOZIA *

C. BUZDUGAN

În partea de nord-vest a cartierului Slobozia al orașului Gheorghe Gheorghiu-Dej se înalță un promontoriu de terasă care înaintează spre sud în pantă repede pînă în apele Tazlăului. Versantul sudic, distrus în mare parte din cauza lunecărilor de teren ce se produc mai ales în anotimpurile cu precipitații abundente și atacat de torenții formați în urma ploilor și a topirii zăpezilor dă promontoriului înfățișarea unui monticul cu două platforme (fig. 1), una mai înaltă spre vest (x) și alta mai joasă spre est (xx).

Pe una din aceste platforme (cea de vest) cîțiva elevi de la Școala generală din Slobozia, aflați într-o excursie tematică, au descoperit în primăvara anului 1962, în peretele rămas de la o prăbușire de dată recentă, două vase sparte cu resturi de oase umane arse. Profesorul Alexandru Bîrgăoanu, care conducea pe elevi, a adunat materialele și le-a prezentat Muzeului de istorie din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

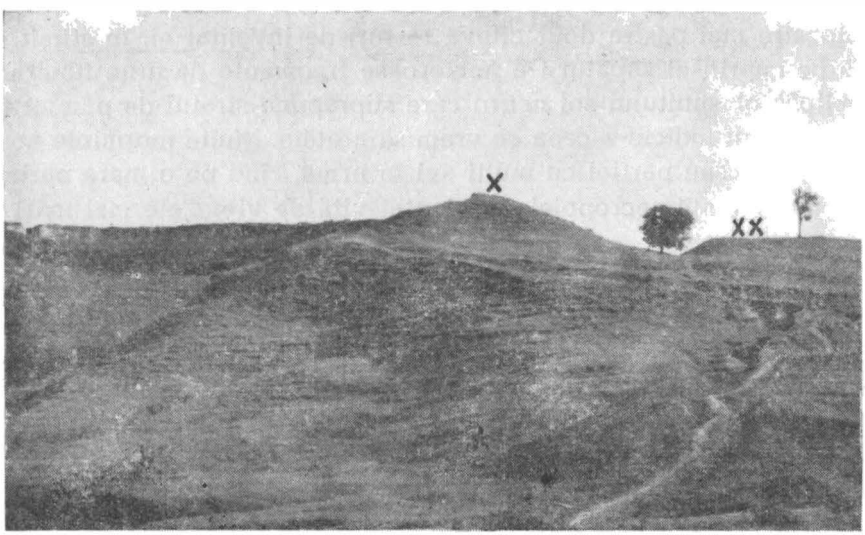

Fig. 1. – Vedere dinspre sud a dealului de la Slobozia

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În vara aceluiași an am întreprins o cercetare de suprafață [1], cu prilejul căreia, în apropierea locului descoperirii anterioare (de data aceasta pe platforma de est) am observat o aglomerare de vase sparte, cîteva oase foarte mici calcinate și puține resturi de cărbune, ajunse la suprafața solului în urma unei ploi torențiale ce provocase eroziuni în pantă. Ele reprezentau, fără îndoială, inventarul unui mormînt de incinerație. Aceste descoperiri constituiau dovada existenței aici a unui cimitir de incinerație, pe lîngă resturile de locuire mai vechi, cunoscute încă mai dinainte [2].

În scopul de a salva resturile acestui cimitir, cît și pentru obținerea datelor necesare rezolvării principalelor probleme privind aspectul cultural căruia îi aparține, Muzeul de istorie din orașul Gh. Gheorghiu-Dej a întreprins, în colaborare cu Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, săpături sistematice, în vara anului 1963.

Săpăturile noastre au avut un caracter de salvare și s-au efectuat la început pe platforma de est a promontoriului, mai puțin afectată de distrugeri. Dar și aici s-a putut constata că, deși panta este mai lină, acțiunea de eroziune a fost destul de puternică.

Pe de altă parte, o bună porțiune de teren a fost răzuită cu plugul mecanic pentru folosirea pămîntului la unele construcții de interes public. Aceasta a dus, desigur, și la deranjarea unor morminte care se aflau la o adîncime mai mică. Că este așa ne-o dovedește M. I. [3], al cărui conținut funerar ajunsese la suprafața solului, M VIII, care la data intervenției noastre mai păstra doar cîteva resturi de inventar și, în sfîrșit, prezența pe cuprinsul săpăturii a numeroase fragmente de urne funerare și chiar lipsa obișnuitului sol negru care suprapune stratul de pămînt brun gălbui este un indiciu a ceea ce vrem să arătăm. Multe morminte au fost distruse total sau parțial cu mulți ani în urmă, cînd pe o mare parte din suprafața afectată necropolei s-a plantat viță de vie. Cele mai mari dis-

---

*) Săpăturile au fost conduse de S. Morintz, responsabil științific și C. Buzdugan, responsabil de șantier.

1). Cercetările de suprafață au fost făcute de V. Căpitanu și C. Buzdugan.

2). Rămășițe ale unei așezări din epoca bronzului erau semnalate de prof. I. Șandru de la Facultatea de geografie și geologie din Iași. Vezi I. Șandru, Contribuții geografice economice asupra evoluției așezărilor omenești în depresiunea subcarpatică Onești, în Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași (Serie nouă), Secțiunea II (Științe naturale) tom. VII, 1961, fasc. 1, pag. 221. Cu ocazia cercetărilor perieghetice efectuate de colectivul Muzeului de istorie din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej, au fost descoperite și resturile unei așezări neolitice. Vezi C. Buzdugan, Descoperiri arheologice în depresiunea Onești (în prezentul volum).

3). În timpul săpăturilor s-a constatat că vasele cu oase, descoperite de noi în vara anului 1962, constituiau sigur inventarul unui mormînt, pe care l-am înscris în planul general M. I.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trugeri au fost provocate de prăbuşirile de teren de pe latura sudică a promontoriului, puternic atacată de apele Tazlăului. În împrejurările menţionate au dispărut majoritatea mormintelor din această necropolă. În timpul cercetărilor au fost identificate doar 11 morminte de incineraţie, ceea ce nu poate reprezenta nici pe departe o cifră reală (pl. I).

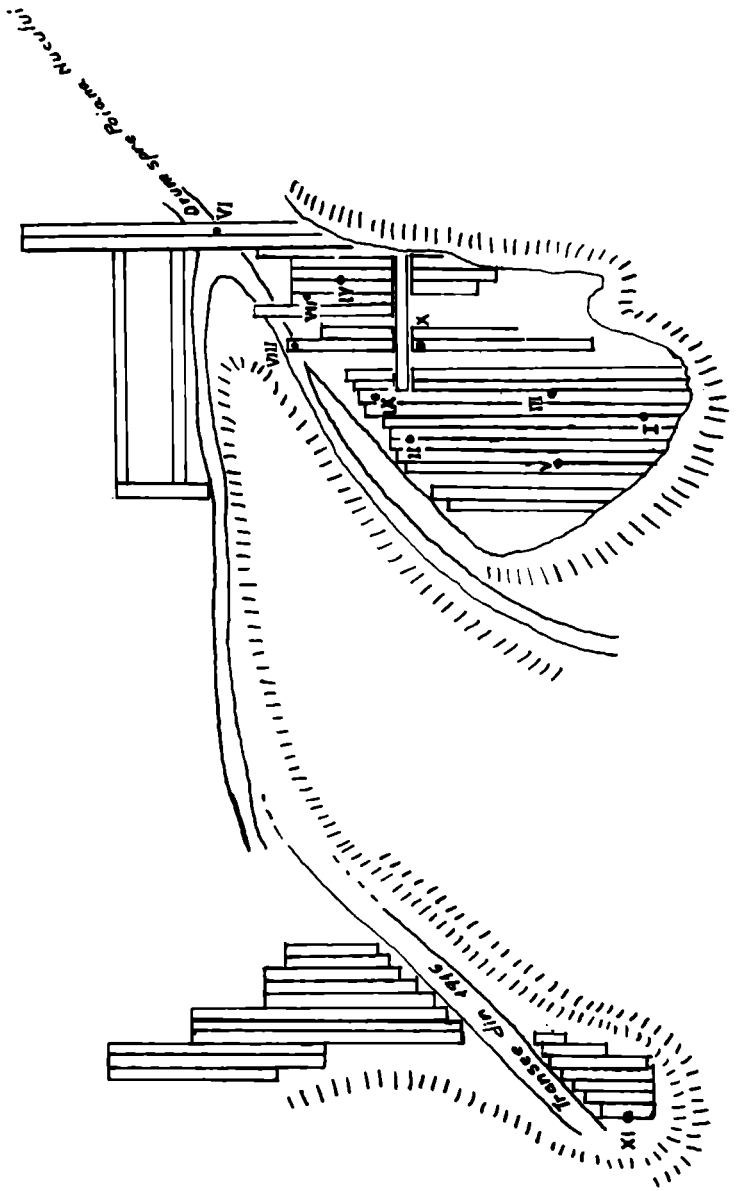

Pl. 1. — Planul săpăturilor de la Slobozia

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mormintele din necropola de la Slobozia se înscriu în categoria mormintelor plane, deasupra cărora nu s-a ridicat nici un fel de tumul funerar. Datele obținute prin săpăturile efectuate nu permit să se afirme că ar fi existat o anumită ordine în repartizarea mormintelor în cadrul necropolei.

Gropile sepulcrale au formă rectangulară cu laturile de aproximativ 2/0,80 m, iar adîncimea lor, acolo unde conturul putea fi urmărit (la mormintele tulburate în timpul diverselor lucrări acest lucru fiind cu neputință) nu depășește 0,50 m față de suprafața actuală a solului, limita gropilor oprindu-se la linia de interferență a solului brun-gălbui cu pămîntul galben. Profilul gropii mormîntului nr. XI [4], care se mai păstra încă pe peretele rămas de la prăbușirea malului înainte de începerea lucrărilor noastre, avea însă adîncimea de aproximativ 1 m, ceea ce îndreptățește presupunerea că și în rest, inițial gropile vor fi fost săpate mai adînc, însă acțiunea de eroziune ce s-a produs asupra pantei în decursul timpului, a redus an de an adîncimea lor.

Majoritatea mormintelor dezvelite trebuie considerate individuale, afară numai de M IX, care reprezintă singur un mormînt dublu. N-ar fi exclus ca și M I, care conținea un inventar ceramic foarte bogat și M IX, unde se pare că ambele vase au fost folosite pentru depunerea oaselor arse, să reprezinte tot înmormîntări duble.

Inventarul principal al unui mormînt, cu o singură excepție, constatată în M VII, îl constituie urna funerară cu strachina care va fi îndeplinit funcția de capac, deși în multe cazuri a fost găsită lîngă vasul urnă.

Ritul funerar este unitar, incinerația întîlnindu-se în toate mormintele descoperite la Slobozia. Ritul incinerației exclusive este documentat în unele necropole din epoca tîrzie și finală hallstattiană de pe teritoriul României, cum ar fi de pildă cele de la Bîrsești (Vrancea) [5] și Ferigele (Argeș) [6]. De asemenea îl găsim în cimitirele geto-dacice din perioada de început a celei de a doua epoci a fierului, printre care menționăm pe

4). După observațiile ce s-au putut face în timpul săpăturilor, materialele donate Muzeului din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej de prof. Al. Bîrgăoanu reprezentau inventarul unui singur mormînt, M XI.

5). Sebastian Morintz, în Materiale, III, 1957, p. 221; V, 1959, p. 355; VI, 1959, p. 231 și urm.; VII, 1961, p. 201.

6). Alexandru Vulpe, Cimitir din prima epocă a fierului la Ferigele, în Materiale, V, 1959, p. 363-370; VI, 1959, p. 239 și urm.; VII, 1961, p. 219-224; idem Necropola hallstattiană de la Ferigele, București, 1967, p. 20-36.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cele de la Murighiol (Tulcea) [7], Satu Nou (Constanța) [8], Cernavodă (Constanța) [9].

Ritualul de înmormîntare se manifestă sub aspecte diferite. Primul și cel mai des întîlnit constă în depunerea rămășițelor funerare direct pe fundul gropii, lîngă urnă, iar cel de al doilea în depunerea oaselor și a obiectelor de inventar în urne. Alteori oasele arse erau depuse în groapă, fără a se așeza lîngă ele vreun vas sau piese metalice. Un astfel de exemplu ne este oferit de M VII. Toate aceste variante de ritual se întîlnesc în necropola de la Ferigele [10].

În ceea ce privește ceremonia incinerării, nu s-au găsit resturi care să poată fi atribuite cu certitudine unui rug funerar. Cele cîteva fragmente de podină arsă, descoperite în M II și M V nu sînt convingătoare în acest sens. În schimb, urmele de ardere secundară atît de evidente pe unele vase găsite în morminte, deformarea unora din ele din cauza arderii excesive, precum și unele obiecte de bronz deteriorate de foc dovedesc că în timpul incinerării pe rug nu era instalat numai defunctul, ci și o parte din „zestrea" sa funerară.

Materialul ceramic descoperit la Slobozia este reprezentat de vase de factură autohtonă în formă de „sac", lucrate cu mîna din pastă poroasă de culoare brună cu nuanțe mergînd de la roșcat pînă la brun-cenușiu, prevăzute cu patru apucătoare, dispuse simetric, aproape întotdeauna imediat sub linia maximei lor rotunzimi (fig. 4/1) sau în formă de „clopot", lucrate tot la mînă dintr-o pastă cărămiziu-gălbuie, împodobite pe partea superioară cu brîu alveolar drept și întrerupt de patru apucătoare oblice (fig. 4/3).

Ultimul tip de vas marchează o etapă importantă în evoluția îndelungată a formelor autohtone, ajungînd cu unele modificări pînă în cultura Latène geto-dacă tîrzie și finală [11].

O altă formă de vas, întîlnită în M V, este urna bitronconică, confecționată din pastă amestecată cu nisip și cioburi pisate, cu partea superioară mai înaltă decît cea inferioară, cu buza ușor răsfrîntă și lustruită într-o culoare neagră în interior. Pe partea mai bombată se găsesc patru

7). Expectatus Bujor, Săpăturile de salvare de la Murighiol, în SCIV, VI, 3-4, 1955, p. 171 ; idem, în Materiale, III, 1957, p. 247-248 ; idem Șantierul arheologic Murighiol în Materiale, VI, 1959, p. 325 ; VII, 1961, p. 297.

8). B. Mitrea, C. Preda și N. Anghelescu, Săpăturile de salvare de la Satul Nou, în Materiale, VII, 1961, p. 284, 286 ; VIII, 1962, p. 369.

9). D. Berciu, Descoperirile de la Cernavoda (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos, în Materiale, IV, 1957, p. 281.

10). Alexandru Vulpe, Necropola hallstattiană de la Ferigele, București, 1967, p. 22-23.

11). D. Berciu, art. cit. în Materiale, IV, 1957, p. 290.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

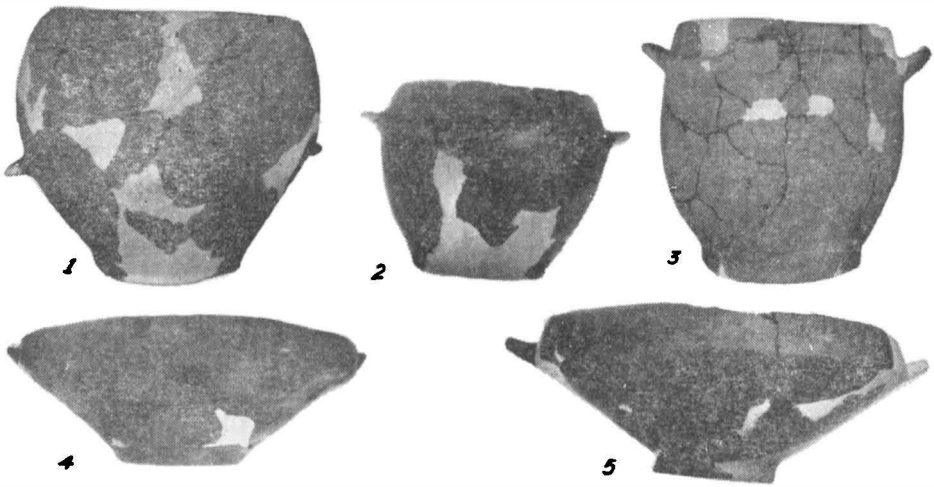

Fig. 4. – Vase şi străchini

apucătoare late, aşezate în cruce (fig. 3/4). Deosebindu-se mult de exemplanul descoperit la Cernavodă [12], această urnă trebuie considerată o variantă locală specifică hallstattului final, sau poate chiar începutului celei de a doua epoci a fierului.

Din M I provine un vas bitronconic din pastă cenuşie şi gălbuie pe unele porţiuni mici. Este vorba de o cană cu profil scund cu toartă din bandă cu secţiune ovală, prinsă puţin mai sus de diametrul maxim al vasului. Capătul de sus al torţii se pare că era prins de partea superioară a vasului care nu a mai putut fi reconstituită (fig. 2/7). Vasul prezintă analogii cu cana de la Cernavoda [13], socotită ca prototip al cănilor cu o singură toartă care se dezvoltă în Latènul geto-dacic [14], apropiindu-se pînă la identitate de exemplarul descoperit în necropola de la Telița (Tulcea) [15]. De asemenea, cana de dimensiuni mici, cu toarta uşor supraînălţată (fig. 5/2) din MXI îşi găseşte corespondent în formele asemănătoare găsite la Telița [16].

12). Ibidem, p. 285, fig. 7/2 şi 8/2.
13). Ibidem, p. 284, fig. 6/2 şi p. 288, fig. 12/1.
14). Ibidem, p. 293.
15). G. Simion şi Gh. I. Cantacuzino, Cercetările arheologice de la Telița în Materiale, VIII, 1962, p. 376, fig. 3/15.
16). Ibidem, fig. 3/16, 18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe lîngă ceramica lucrată la mînă din pastă poroasă degresată cu cioburi pisate și nisip conținînd mică și pietricele semnalăm prezența ceramicii de tehnică superioară, reprezentată de o căniță descoperită în M IX, lîngă urna nr. 2, depusă probabil cu ofrande pentru defunct. Cănița, lucrată din pastă fină de culoare cenușie, are forma bitronconică cu toarta din bandă, care a fost prinsă pe linia diametrului maxim al vasu-

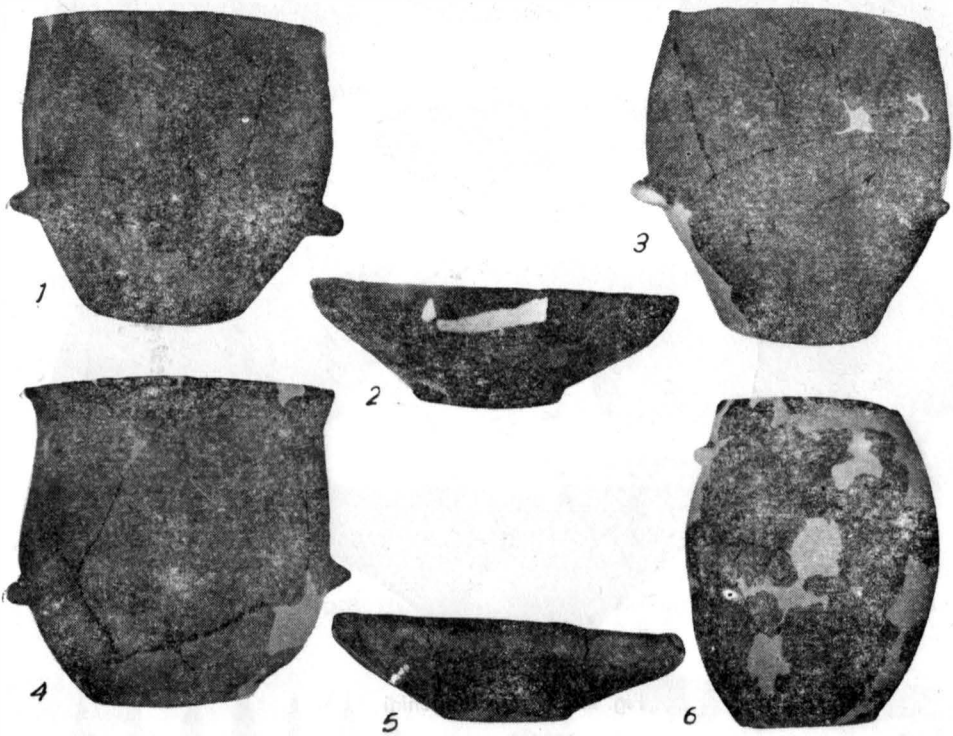

Fig. 3. – Vase și străchini

lui și înălțîndu-se mult deasupra buzei (fig. 5/1). Pe partea superioară a toartei, de la un capăt la celălalt au fost realizate două caneluri, iar deasupra liniei de maximă rotunzime a vasului se găsește o șănțuire îngustă, fin executată.

Prezența acestui vas într-un mediu arheologic de tradiție hallstattiană ridică problema proveniențiței sale din lumea sudică.

Străchinile — capace, prezente aproape în fiecare mormînt, sînt toate lucrate la mînă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O formă frecvent întîlnită o constituie strachina din pastă de culoare brun-cenușie cu pete gălbui, cu profilul înalt cu deschiderea largă, cu buza îngustă, aproape dreaptă. Aceste străchini sînt prevăzute de obicei

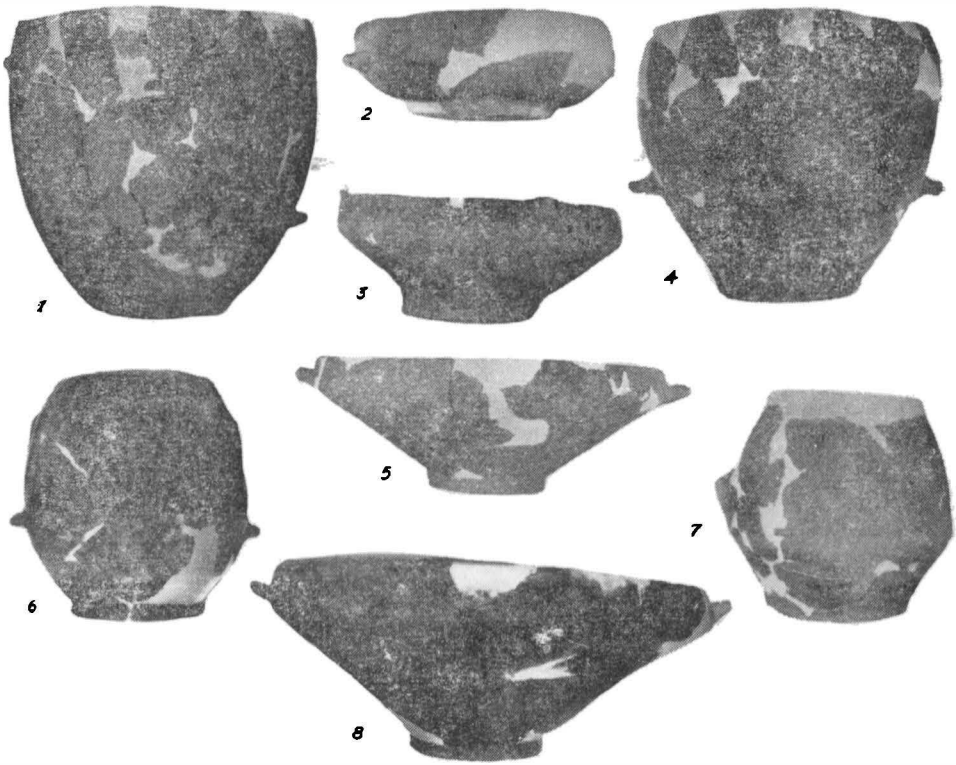

Fig. 2. — Vase și străchini

cu „apucătoare" late sau în formă de șa, așezate simetric pe buza vasului, și uneori perforate vertical (fig. 2/8). Una din străchinile descoperite în M I, prevăzută cu trei mici perforații rotunde, executate înainte de ardere, pare să fi avut o anumită destinație în cadrul ritului funerar. Străchinile cu apucătoarele late perforate vertical se aseamănă întrutotul cu cele găsite la Murighiol [17], iar cele cu apucătoare simple (fig. 2/2) se apropie de formele din grupa A de la Ferigele [18].

17). Exspectatus Bujor, Săpăturile de salvare de la Murighil, în Materiale, III, 1957, pl. I/3.

18). Alexandru Vulpe, op. cit., p. 38, fig. 13/2-4 și pl. I/2-4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cea de a doua categorie cuprinde străchini simple din pastă cenușie, cu buza ușor arcuită spre interior (fig. 3/5).

Din inventarul metalic menționăm vîrfurile de săgeți din bronz cu trei muchii (fig. 6/1), foarte numeroase în unele morminte dar mai întotdeauna prost conservate sau deformate de foc.

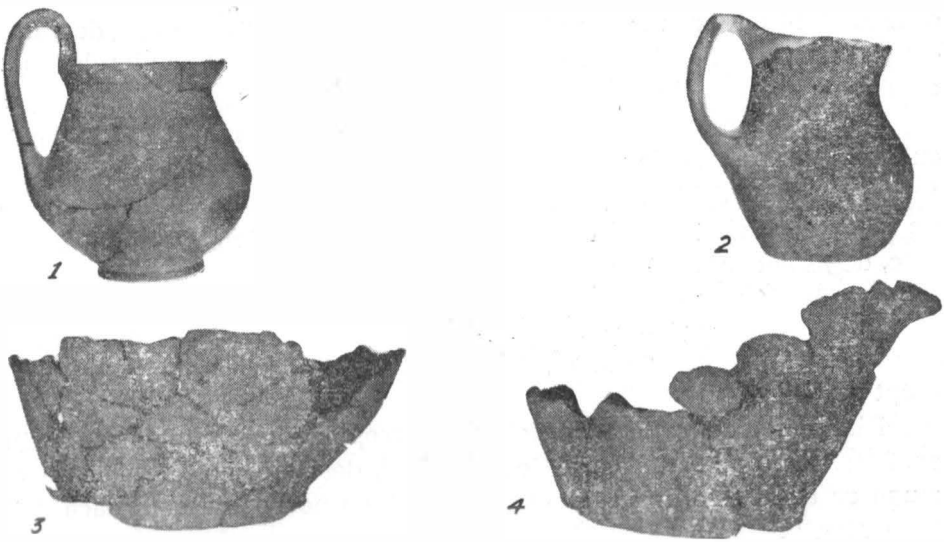

Fig. 5. — Ceramică

Destul de frecvente sînt cuțitașele de fier, care pot fi împărțite în două grupe. Prima și cea mai numeroasă cuprinde cuțitașe cu lama ușor curbată, aproape dreaptă (fig. 6/7), cu strînse analogii în descoperirile

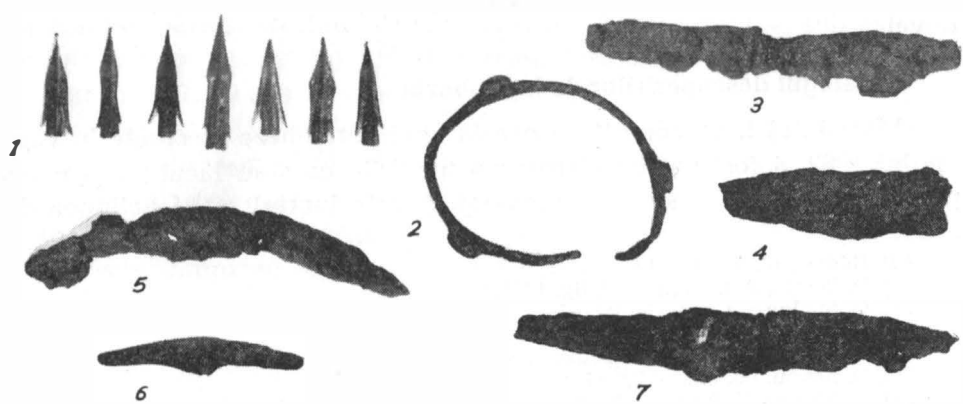

Fig. 6. — Diverse obiecte

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Ferigele [19], Cernavoda [20] și Telița [21]. A doua grupă, reprezentată prin două exemplare, conține cuțitașe cu lama mult curbată (fig. 6/5,6), asemănătoare cu cele găsite la Ferigele [22]. Mînerul cuțitașelor era deseori îmbrăcat în os, după cum ne-o dovedesc unele resturi descoperite în M V.

Ca podoabe a apărut în M VI o brățară din sîrmă de bronz crestată, ornamentată cu trei motive stilizate zoomorf, în formă de cap de șarpe, cu extremitățile deschise (fig. 6/2). Ea se apropie de exemplarele oarecum asemănătoare descoperite la Telița [23].

Din scurta prezentare rezultă că materialul ceramic de la Slobozia, cu excepția căniței de tehnică superioară, caracterizează principalele forme ale ceramicei autohtone din perioada de sfîrșit a Hallstattului și de început a celei de a doua epoci a fierului. Obiectele de metal își găsesc, de asemenea, strînse analogii în varietățile asemănătoare provenite din descoperiri atribuite elementului autohton.

Avînd în vedere inventarul ceramic, precum și ritul de înmormîntare și toate practicile legate de el, cimitirul de la Slobozia trebuie considerat drept getic.

Din punct de vedere cronologic necropola de la Slobozia se situează în timp după cea de la Cernavoda [24], deși are multe elemente comune cu ea și este în parte contemporană cu necropola geto-dacă de la Satu Nou [25].

Pe baza analogiilor cu descoperirile menționate, necropola getică de la Slobozia trebuie datată spre sfîrșitul celei de a doua jumătăți a sec. V și prima jumătate a sec. IV î.e.n.

Descoperirile de la Slobozia aduc prin ele însăși o contribuție prețioasă la cunoașterea perioadei de sfîrșit a primei epoci a fierului și de început a celei de a doua epoci a fierului în regiunea subcarpatică a Moldovei.

Catalogul descoperirilor de la Slobozia

Mormîntul I, descoperit cu ocazia unei periegheze efectuate în vara anului 1962, a fost parțial distrus de lucrările ce s-au făcut pe o mare porțiune din zona afectată necropolei. Aceste lucrări cît și acțiunea de

19). Ibidem, pl. XVIII/1-14.
20). D. Berciu, Art. cit., p. 289, fig. 14/1, 2.
21). G. Simion și Gh. I. Cantacuzino, art. cit., p. 277, fig. 5/3, 14.
22). Alexandru Vulpe, opt. cit., pl. XVIII/15, 16.
23). G. Simion și Gh. I. Cantacuzino, art. cit., p. 347, fig. 5/5, 17.
24). D. Berciu, op. cit., p. 296 și urm.
25). B. Mitrea C. Preda și N. Anghelescu, Șantierul Satu Nou. Necropola geto-dacă, Materiale, VIII, 1962, p. 371.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

eroziune produsă asupra terenului în pantă au făcut ca unele părți din inventarul mormîntului să ajungă la suprafața solului. Restul inventarului mormîntului cuprinzînd în exclusivitate ceramică era răspîndit pe o suprafață de cca. 0,80 m.p. Unele vase mici fuseseră așezate în vasele de dimensiuni mai mari.

1. Urna nr. 1 este lucrată la mînă din pastă amestecată cu nisip și pietricele. Arderea este inegală, ceea ce face ca vasul să aibă o culoare neuniformă, petele cenușii alternînd cu porțiunile rămase cărămiziii. În secțiune vasul este de culoare neagră. După formă urna aparține grupei de vase așa numite în formă „clopot". Decorul este format din două motive în relief în formă de potcoavă și două proeminențe conice mici așezate simetric sub buza vasului, iar puțin mai jos de linia unde vasul începe să se îngusteze se află patru apucătoare ovale, dispuse orizontal. Înălțimea urnei este de 0,272 m, diametrul gurii de 0,270 m și cel al fundului de 0,130 m (fig. 2/1).

2. Urna nr. 2 este de asemenea lucrată cu mîna dintr-o pastă cu amestec de nisip și pietricele. Culoarea vasului pe ambele suprafețe (interioară și exterioară) este cenușie-cărămizie și brună în secțiune. Forma vasului este de „sac". Buza este retezată spre interior. Puțin mai jos de linia maximei rotunzimi a vasului se găsesc patru apucătoare late și drepte (fig. 2/4). Înălțimea urnei este de 0,219 m, diametrul gurii de de 0,232 m și diametrul fundului de 0,122 m.

3. Urna nr. 3 este lucrată tot la mînă din pastă amestecată cu calcar și fire de nisip. Culoarea este brun-cărămizie pe ambele suprafețe. Vasul are formă de borcan cu buza retezată în interior și fundul bine profilat. Imediat sub buza vasului sînt fixate simetric patru motive în relief, în formă de potcoavă iar pe linia maximei sale rotunzimi se întîlnesc patru apucătoare late și crestate vertical, așezate, fiecare din ele, sub motivele în formă de potcoavă (fig. 2/6). Înălțimea vasului este de 0,218 m, diametrul gurii de 0,160 m și al fundului de 0,135 m.

4. Vas lucrat tot la mînă din pastă amestecată cu nisip și pietricele. Culoarea este cenușie și gălbuie pe unele porțiuni mici. Este un vas bitronconic, în formă de cană cu toarta din bandă cu secțiune ovală, care a fost prinsă de partea superioară a vasului, puțin mai sus de linia maximei sale rotunzimi. Din toartă s-a păstrat doar un rest din capătul inferior, așa că nu se știe dacă celălalt capăt al torții se prindea de buza vasului sau era o toartă supra înălțată. Înălțimea actuală a vasului este de 0,165 m, iar diametrul fundului de 0,110 m. Partea superioară a vasului n-a putut fi reconstituită, dar după înclinarea ușoară în afară, indicată de ultimul fragment, este cert că buza cănii este răsfrîntă (fig. 2/7).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. Strachina lucrată cu mîna din pastă brună amestecată cu nisip conținînd mică și pietricele. Strachina are buza ușor arcuită în interior, iar fundul plat și bine profilat. Pe buză sînt două apucătoare dreptunghiulare oblice, una mai mică și alta mai mare și perforate vertical (fig. 2/8). Strachina va fi avut de bună seamă alte două apucătoare pe partea opusă, care lipsesc însă. Înălțimea străchinii este de 0,138 m, diametrul gurii de 0,335 m și diametrul fundului de 0,107 m.

6. Strachină lucrată la mînă din pastă amestecată cu nisip și pietricele. Arderea este inegală ceea ce a făcut să capete o culoare brună cu nuanțe castanii. Strachina are forma tronconică cu deschiderea largă și fundul bine profilat. Buza ei, ușor trasă spre interior, este prevăzută cu două apucătoare late, perforate vertical (fig. 2/5). Strachina prezintă pe corpul ei un grup de trei perforații mici ce se leagă, probabil, de anumite obiceiuri funerare. Înălțimea străchinii este de 0,115 m, diametrul gurii de 0,304 m și diametrul fundului de 0,103 m.

7. Strachină lucrată la mînă din pastă cu amestec de nisip și pietricele. Culoarea este brună cu nuanțe castanii pe ameble suprafețe (interioară și exterioară). Forma ei nu se deosebește de a celorlalte descrise pînă acum. Strachina are marginea ușor arcuită în interior și pe partea de sus a buzei se află patru proeminențe oblice (fig. 2/3). Înălțimea ei este de 0,085 m, diametrul gurii de 0,210 m și diametrul fundului de 0,907 m.

8. O altă strachină, lucrată în aceeași tehnică din pastă în amestec cu pietricele și nisip, de culoarea cenușie cu nuanțe gălbui pe ambele suprafețe. Strachina are marginea trasă spre interior. Pe linia maximei sale rotunzimi se află două apucătoare ovale (fig. 2/2). Înălțimea străchinii este de 0,07 m și diametrul fundului de 0,112 m.

Mormîntul II se afla la o adîncime de 0,40 m de la suprafața solului actual. Groapa sepulcrală, săpată în solul antic și pămîntul galben, avea formă rectangulară cu dimensiunile de 2,20/1 m. Inventarul se compune dintr-un vas, așezat într-un capăt al gropii găsit în poziție oblică, o strachină cu gura în jos așezată în celălalt capăt al gropii, două vîrfuri de săgeți din bronz și un cuțitaș de fier. Oasele mortului foarte calcinate au fost depuse pe fundul gropii, între urnă și capac. În pămîntul din jurul urnei s-au găsit cîteva fragmente de podină. Podina a fost făcută din pămînt nisipos și din cauza arderii puternice a căpătat la suprafață o culoare albicioasă și roșietică în rest.

1. Urna este lucrată la mînă din pastă amestecată cu pietricele și nisip. Arderea neegală a determinat o culoare neuniformă: brun-cenușie cu pete cărămizii. Urna este tipică avînd formă de sac. Puțin mai jos de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

diametrul maxim se găsesc patru apucătoare ovale, așezate oblic (fig. 3/1). Buza este retezată în interior, iar fundul este plat. Arderea secundară a provocat urnei mici deformări pe unele porțiuni. Înălțimea vasului este de 0,230 m, diametrul gurii de 0,235 m și diametrul fundului de 0,132 m.

2. Strachina-capac este lucrată din aceeași pastă și tehnică cu urna. Arderea inegală a făcut să capete o culoare brun-cenușie cu nuanțe cărămizii pe ambele suprafețe. Culoarea în secțiune este neagră. Strachina are formă tronconică cu buza ușor arcuită în interior (fig. 3/2). Fundul străchinii este plat și puțin profilat. Înălțimea ei este de 0,095 m, diametrul gurii de 0,285 m și diametrul fundului de 0,115 m.

3. Două vîrfuri de săgeți de bronz în trei muchii.

4. Un cuțitaș de fier în stare fragmentară (fig. 6/4).

Mormîntul III a fost distrus în întregime în timpul diferitelor lucrări. Din inventarul lui mai rămăseseră fragmente din urna funerară și capacul ei și resturi de oase calcinate. Urna, lucrată din pastă poroasă amestecată cu cioburi pisate și nisip se încadrează în seria vaselor în formă de sac. Strachina capac este lucrată din pastă degresată cu cioburi mărunt pisate și nisip. Culoarea pe ambele părți este brun-cenușie. Strachina are formă asemănătoare cu cele din M I, avînd pe margine apucătoare perforate vertical.

Mormîntul IV, descoperit la adîncimea de 0,40 m, avea ca inventar o strachină și un vas înalt, distrus în mare parte din cauza tasărilor de teren și a lucrărilor agricole. Forma și dimensiunile proprii n-au putut fi stabilite, deoarece pămîntul avea peste tot aceeași consistență și culoare. Oasele calcinate erau depuse pe fundul gropii. Printre ele s-a găsit un cuțitaș de fier.

1. Urna este lucrată la mînă din pastă grosolană cu amestec de cioburi pisate și pietricele. Arderea inegală a determinat o culoare neuniformă pe ambele suprafețe, care variază între cărămiziu și cenușiu. În secțiune peretele este negru. Din cauza arderii secundare urna prezintă mari deformări. Cu corpul înalt și suplu, cu lărgimea maximă la mijloc, urna aparține grupei de vase așa zise în formă de clopot. Imediat sub buza vasului se găsesc patru apucătoare așezate în cruce și legate între ele printr-un brîu crestat. Din cauza proastei conservări și a deformării în urma arderii secundare, urna a fost reconstituită cu mare dificultate. Se pare că a avut și un lustru negru care a fost distrus în întregime din cauza condițiilor nefavorabile. Înălțimea ei este de 0,288 m iar diametrul fundului de 0,130 m (fig. 3/6).

2. Strachina-capac este lucrată tot la mînă însă într-o manieră mai îngrijită, dintr-o pastă mai bine aleasă amestecată cu cioburi mărunt

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pisate. Culoarea pe ambele suprafețe este cenușie închisă cu nuanțe cărămizii. Pe suprafața exterioară a avut un lustru, care a căzut în cea mai mare parte, păstrîndu-se doar pe porțiuni foarte mici. Forma strachinii este tronconică, iar buza puternic arcuită în interior. Fundul este plat și ușor profilat. Înălțimea este de 0,065 m, diametrul gurii 0.243 m și diametrul fundului de 0,094 m (fig. 3/5).

3. Un cuțitaș din fier cu lama pronunțat curbată (fig. 6/5).

Mormîntul V a fost depus într-o groapă de formă rectangulară cu colțurile rotunjite avînd laturile de 2,40/0,80 m. Urna funerară în poziție verticală cu buza la adîncimea de 0,25 m față de suprafața solului actual. Lîngă urnă se găsea o strachină. Oasele calcinate ale defunctului fuseseră depuse direct în groapă. Printre oasele arse s-au găsit fragmente de la cuțitașe din fier și cîteva fragmente de os lustruit, foarte friabile, care proveneau de la mînerul unui cuțit. Tot printre oasele arse s-au găsit aproximativ 150 de vîrfuri de săgeți din bronz, foarte multe din ele deteriorate de focul puternic prin care au fost trecute.

1. Urna este lucrată la mînă din pastă nu îndeajuns de bine frămîntată. Pe fața exterioară vasul are o culoare brun-cenușie. Suprafața interioară a fost lustruită într-o culoare neagră. Vasul reprezintă tipul urnelor bitronconice cu jumătatea superioară mai înaltă decît cea inferioară. Pe linia maximei rotunzimi a vasului se află patru apucătoare așezate în cruce. Din cauza arderii secundare vasul este puțin deformat, mai ales la partea inferioară. Înălțimea urnei este de 0,271 m, diametrul gurii de 0,260 m și al fundului de 0,150 m (fig. 3/4).

2. Strachina este lucrată de asemenea cu mîna din pastă bine aleasă. Pe partea inferioară are culoarea cenușie închisă iar în exterior cenușie cu nuanțe gălbui. Strachina are fundul drept și ușor profilat. Pe buza ușor arcuită se găsesc două motive semicirculare și două proeminențe conice mici. Înălțimea străchinii este de 0,110 m, diametrul gurii de 0,280 m și diametrul fundului de 0,113 m (fig. 4/4).

3. Peste 140 vîrfuri de săgeți din bronz în trei muchii (fig. 6/1).

4. Un cuțitaș de fier cu lamă ușor curbată (fig. 6/7). Mînerul cuțitului a avut o îmbrăcăminte de os, din care s-au mai păstrat doar cîteva bucăți.

Mormîntul VI situat pe traseul unui drum de căruțe, atacat de șuvoaie ce se formează în urma ploilor și a topirii zăpezilor a fost distrus în cea mai mare parte. Forma și dimensiunile gropii nu au putut fi precizate. Spre deosebire de mormintele descrise pînă aici, în care oasele erau depuse direct în groapă, la mormîntul VI resturile cinerare au fost introduse într-un vas.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1. Vasul este lucrat la mînă din pastă cu amestec de pietricele și nisip. Din el s-a mai găsit in situ doar partea inferioară (fig. 5/4). Urna nu s-a putut reconstitui, dar după partea inferioară care s-a păstrat rezultă că forma ei este de sac, avînd patru apucătoare ovale pe partea mai bombată. Culoarea pe ambele părți este cărămizie.

2. Fragmente dintr-un capac de culoare brună, găsite în restul de vase ce s-a păstrat.

3. Printre oasele arse din interiorul urnei s-a găsit o brățară din sîrmă crestată de bronz, împodobită cu trei motive stilizate zoomorf, în formă de cap de șarpe, cu extremitățile deschise (fig. 6/2).

4. Un cuțitaș ușor curbat (fig. 6/6).

Desigur o parte din inventarul mormîntului se va fi pierdut sau distrus odată cu urna funerară.

Mormîntul VII, descoperit la adîncimea de 0,20 m față de suprafața solului actual prezintă oasele calcinate ale defunctului depuse direct în groapă, fără urnă și fără vreun alt element de inventar.

Mormîntul VIII, situat și el ca și mormîntul VI pe traseul aceluiași drum, a fost distrus din cauza circulației de căruțe și a eroziunilor provocate de șuvoaie.

Din inventar s-au mai păstrat doar cîteva resturi din partea inferioară a urnei și cîteva fragmente dintr-o strachină. Printre fragmentele ceramice s-au găsit cîteva resturi de oase calcinate, ceea ce îndreptățește presupunerea că oasele defunctului au fost depuse în urnă. Urna lucrată la mînă din pastă amestecată cu pietricele și nisip de culoare cărămizie pe ambele suprafețe și neagră în secțiune are formă de sac. Capacul este lucrat în aceeași tehnică și are culoare negricioasă.

Mormîntul IX, descoperit la adîncimea de 0,40 m față de suprafața solului actual, are groapa de formă rectangulară cu dimensiuni de 2,50/0,80 m. Mormîntul cuprinde două urne situate una în capătul de sud al gropii și alta în capătul de nord. Urna din capătul de nord era înclinată spre nord și nu avea capac. În interiorul ei erau cîteva resturi de cărbune, iar oasele calcinate erau depuse direct în groapă, lîngă urnă. Printre oase s-au găsit cîteva fragmente provenite de la un cuțitaș de fier. Urna din capătul celălalt al gropii era în poziție verticală și avea în interior oase calcinate și unele piese de inventar. Deasupra urnei era jumătatea inferioară a unui vas de culoare cărămizie, care a servit de capac. Lîngă urnă se află o strachină cu gura în sus și o căniță așezată în poziție verticală.

Urna nr. 1 este lucrată cu mîna din pastă amestecată cu cioburi pisate și nisip. Ambele suprafețe au o culoare brun cărămizie cu pete ce-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nușii. În secțiune peretele este negru.. Vasul se încadrează în grupa urnelor în formă de sac. Buza este retezată în interior. Pe linia diametrului maxim al vasului se află patru apucătoare ovale (fig. 3/3). Înălțimea vasului este de 0,238 m, diametrul gurii de 0,20 m și diametrul fundului de 0,127 m.

2. Urna nr. 2 este lucrată din pastă amestecată cu cioburi pisate și fire de nisip. Culoarea pe ambele suprafețe este cărămizie cu o slabă nuanțare spre cenușiu. Vasul face parte din categoria urnelor în formă de clopot. La o mică distanță de buză se găsesc patru apucătoare late așezate în cruce și legate între ele printr-un brîu crestat. Pereții vasului sînt subțiri corpul aproape drept. Fundul este plat și ușor profilat. Înălțimea urnei este de 0,182 m, diametrul gurii de 0,155 m și diametrul fundului de 0,122 m (fig. 4/3).

3. Partea de vas care stătea deasupra urnei este lucrtaă în aceeași tehnică și din aceeași pastă cu urna (fig. 5/3).

4. Strachina, destinată pentru a servi de capac urnei nr. 1 este lucrată la mînă din pastă în amestec cu nisip și calcar. În interior are culoare negricioasă, iar în exterior cenușie cu nuanțe gălbui. Buza este arcuită spre interior și fundul profilat. Pe buză se găsesc două apucătoare late perforate vertical (fig. 4/5). Înălțimea este de 0,117 m, diametrul gurii de 0,293 m și cel al fundului de 0,10 m.

5. Cănița de lîngă urna nr. 2 este lucrată la roată din pastă fină de culoare cenușie pe ambele suprafețe. Vasul este bitronconic cu toarta din bandă care a fost însă prinsă cu un capăt pe linia de maximă rotunzime a vasului și se înalță deasupra buzei (fig. 5/1). Pe partea superioară a toartei au fost realizate două caneluri de la un capăt la celălalt. Pe partea superioară a vasului, puțin mai sus de linia maximei rotunzimi se găsește o șănțuire subțire și foarte fin executată. Înălțimea vasului este de 0,105 m diametrul gurii de 0,083 m și diametrul fundului de 0,055 m.

6. Cîteva vîrfuri de săgeți din bronz, unele găsite în interiorul iar altele lîngă urna nr. 2. Ele sînt rău conservate.

7. Un cuțitaș de fier cu lama ușor curbată, aproape dreaptă (fig. 6/3).

Mormîntul X a fost descoperit la adîncimea de 0,40 m de la suprafața solului actual. Forma și dimensiunile gropii nu s-au putut stabili, deoarece ea a fost săpată pe perimetrul unei gropi de resturi menajere din epoca bronzului. În jurul urnei în care erau introduse resturile de oase calcinate se găseau foarte multe fragmente ceramice specifice culturii Monteoru.

1. Urna este lucrată cu mîna din pastă amestecată cu cioburi pisate și nisip. Culoarea pe ambele suprafețe este cărămizie cu nuanțe cenușii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Urna are formă de sac. La o mică distanță de buză se află un brîu crestat întrerupt de patru apucătoare așezate în cruce (fig. 4/2). Înălțimea vasului este 0,163 m, diametrul gurii de 0,174 m și diametrul fundului de 0,115 m.

2. În asociație cu fragmentele urnei funerare a fost găsită partea inferioară a unei alte urne ruptă din vechime. Culoarea ei este cărămizie pe ambele suprafețe și neagră în secțiune.

3. De asemenea, s-au găsit fragmente dintr-un capac, rupt și el din vechime, de culoare brună pe ambele suprafețe. Strachina este lucrată la mînă și are în pastă pietricele și nisip.

Mormîntul XI este singurul mormînt descoperit pe platforma de vest. El avea ca inventar două vase așezate în poziție verticală pe aceeași linie la distanță de 0,20 m unul față de altul. Inventarul mormîntului a fost găsit în primăvara anului 1962, cînd din cauza unei ploi s-a produs prăbușirea unui mal. Prin surparea malului vasele au fost dezvelite rămînînd în profilul peretelui. În vara următoare, cînd am efectuat săpăturile se mai cunoașteau încă urmele celor două vase pe profilul ce se mai păstra. Pentru a întregi observațiile noastre referitoare la acest mormînt a fost săpată o casetă, cu prilejul căreia s-a constatat că groapa sepulcrală fusese distrusă rămînînd din ea numai un capăt care permite să se afirme că forma ei era la fel cu a celorlalte gropi iar adîncimea de aproximativ 1 m. În porțiunea de groapă ce se mai păstra nu s-au găsit alte obiecte de inventar și nici oase. După relatările descoperitorului cele două vase provenite din inventarul mormîntului și pe care le prezentăm mai jos conțineau oase calcinate.

1. Urnă lucrată la mînă din pastă amestecată cu cioburi pisate. Culoarea pe ambele suprafețe este cărămizie. Puțin mai jos de linia maximei sale rotunzimi se găsesc patru apucătoare late, dispuse simetric. Buza vasului este retezată în interior. Înălțimea lui este de 0,23 m, diametrul gurii de 0,220 m iar diametrul fundului de 0,133 m (fig. 4/1).

2. O cană bitronconică cu partea superioară foarte joasă, lărgindu-se spre buză, cu toarta lată, supraînălțată, prinzîndu-se cu capătul interior pe linia de maximă rotunzime a vasului (fig. 5/2). Vasul este lucrat la mînă din pastă fină dar nu prea bine frămîntată, amestecată cu cioburi pisate. În interior ca și pe suprafața exterioară are o culoare brun-cenușie. Fundul vasului este săpat puțin în interior. Înălțimea vasului este de 0,108 m iar diametrul fundului de 0,062 m.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LA NÉCROPOLE GÉTIQUE DE SLOBOZIA

Résumé

La nécropole gétique de Slobozia se trouve sur un promontoire qui avance vers le sud, se prolongeant jusqu'à la rivière de Tazlău.

Les fouilles achéologiques effectuées sur ce promontoire, l'été de 1963, ont mené à la découverte d'une nécropole d'incinération, dont l'appartenance ethnique peut être atribuée à la population gétique.

Du point de vue chronologique cette nécropole appartient à la fin du V-e siècle et à le prèmière moitié du IV-e siècle a.n.e.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Vue de la part du sud de la coline de Slobozia
Pl. I. — Plan des fouilles archéologiques de Slobozia
Fig. 2. — Vases et écuelles
Fig. 3. — Vases et écuelles
Fig. 4. — Vases et écuelles
Fig. 5. — Céramique
Fig. 6. — Divers objets

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O NOUĂ AȘEZARE GETICĂ ÎN BAZINUL ZELETINULUI

C. BUZDUGAN

În toamna anului 1962, în cadrul unui plan de cercetări arheologice, Muzeul din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej a întreprins, în colaborare cu Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, cîteva sondaje de informare în comuna Căbești [1]. Cu această ocazie s-a efectuat un sondaj la punctul „Cociuba-Dămăcușa", situat în partea de nord a satului, unde fusese găsit, în primăvara anului 1962, un interesant tezaur de monede histriene [2], iar acum apăreau în număr destul de mare resturi de locuire din perioada de sfîrșit a primei epoci a fierului. Spre limita de vest a acestei așezări se puteau observa pe alocuri, în arătura recent executată, mici porțiuni de teren de culoare cenușie. O privire mai atentă permitea constatarea că acest sol cenușos reprezenta de fapt rămășițele unor complexe de locuire răvășite, risipite de fierul plugului, care pătrunsese pînă la 0,30 m adîncime.

Pentru a salva ceea ce mai era cu putință din inventarul locuințelor afectate de distrugere cît și pentru precizarea raportului cronologic dintre resturile de locuire și tezaurul de monede histriene descoperit anterior, s-a hotărît extinderea lucrărilor în această parte. Astfel s-a procedat la deschiderea unei secțiuni de 80×1 m. Observațiile făcute în urma executării acestei secțiuni atestă că stratul arheologic, și așa destul de subțire, iar pe alocuri inexistent chiar, a fost distrus aproape peste tot în timpul diverselor lucrări agricole. În cuprinsul secțiunii s-a identificat și o locuință complet deranjată de plug.

Deoarece observațiile făcute au dat posibilitatea să se constate că resturile așezării erau răspîndite pe o suprafață foarte mare (15—20 ha.) și pentru că unele locuințe fuseseră răscolite de plug, s-a procedat la deschiderea unor casete de 10×10 m pe locurile unde pămîntul cenușos și

1). C. Buzdugan, Cimitir din epoca bronzului la Căbești (în acest volum).

2). B. Mitrea, Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine, în SCIV, 4, 15, 1964, p. 659.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

diferite obiecte ajunse pe suprafața arăturii indicau cu siguranță prezența unei locuințe. În felul acesta au fost identificate încă două locuințe, al căror inventar fusese răscolit și distrus aproape în întregime de lucrările agricole.

Fig. 1. — Ceramică din așezarea de la Căbești

După observațiile ce s-au mai putut face se pare că tipul de locuință întîlnit în cele trei complexe cercetate — judecînd după solul de culoare cenușie gros de 0,30 m și după lipsa totală a resturilor de chirpic — îl formează semibordeiul avînd groapa aproximativ ovoidală cu diametrul variind între 4,20 m—5 m și 4 m—4,30 m.

Inventarul locuințelor se caracterizează în special prin cantitatea mare de ceramică, în care rolul predominant îl ocupă aceea de factură autohtonă, lucrată la mînă, de tradiție hallstattiană. Vasele aparținînd acestei specii sînt lucrate din pastă cu impurități, de culoare cărămizie-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cenușie, mai rar brună. Decorul cel mai frecvent întîlnit îl constituie brîul în relief, alveolat, simplu sau crestat, întrerupt deseori de proeminențe conice (fig. 1/1, 2, 4). Uneori vasele au pe corpul lor mici butoni, așezați sub buză (fig. 1/5, 8).

Alături de categoria ceramicii cu impurități, insuficient fragmentată se întîlnește — e drept în proporții reduse — ceramica fină, lucrată cu roata (fig. 1/6, 7). Menționăm de asemenea ceramica de origine sudică, marcată prin descoperirea unei amfore de Thasos în locuința 2 (fig. 1/3).

Inventarul obiectelor de metal cuprinde, vîrfuri de săgeți din bronz cu trei muchii (fig. 2/1) și cîteva cuțitașe de fier, mai întotdeauna într-o stare rea de conservare. Printre resturile locuinței nr. 2 s-a găsit o plăsea de os prevăzută cu patru nituri de fier, folosită, probabil, la mînerul unui cuțit, dacă nu chiar al unui pumnal (fig. 2/2).

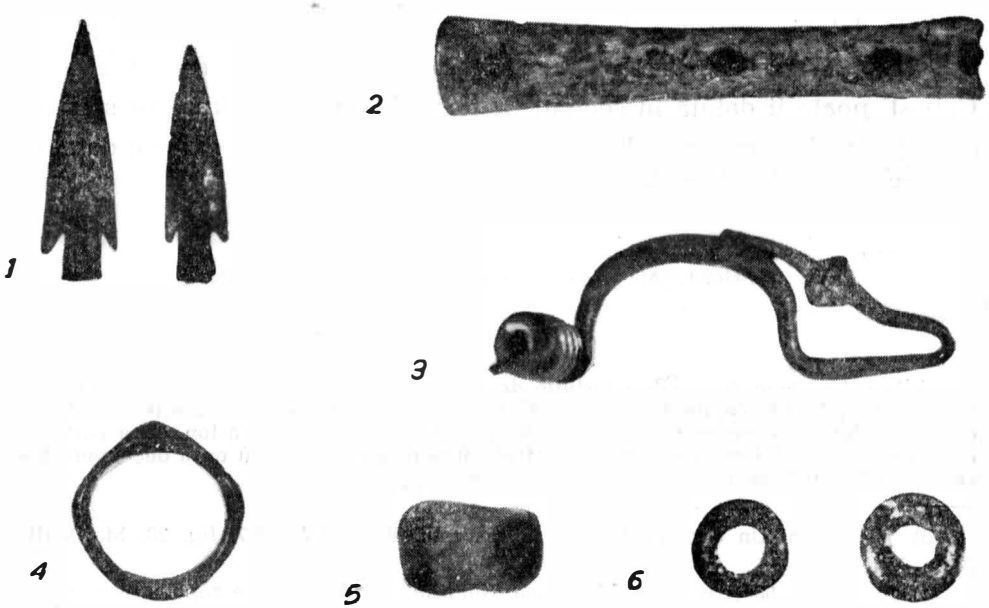

Fig. 2. — Obiecte descoperite în așezarea de la Căbești

Ca podoabe semnalăm prezența cîtorva perle din sticlă violacee (fig. 2/6) sau din pastă sticloasă, colorate în ochiuri (fig. 2/5), un inel de bronz (fig. 2/4) și o fibulă tot din bronz. Fibula este de dimensiuni mijlocii. Piciorul ei, prevăzut cu o proeminență sferică, se termină printr-un man-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şon ce se prinde de arc înainte de maxima bombare a acestuia. Pe unele porţiuni ale piciorului se observă crestături fine (fig. 2/3). După formă, ea aparţine fibulelor de tip DUX, găsindu-şi apropiate analogii în unele exemplare descoperite în necropola de la Ciumeşti [3].

În ceea ce priveşte cronologia aşezării, materialele descoperite îngăduie fixarea ei în timp cu destulă exactitate. Pentru o dată mai veche pledează ceramica lucrată la mînă, cu evidente caracteristici hallstattiene. În schimb, ceramica de tehnică superioară, asociată cu elemente helenice, indică o perioadă ceva mai nouă, ca, de altfel, şi fibula de tip DUX terminată într-o singură sferă, cu partea caudală lipită de arc, specifică latène-ului mijlociu [4].

Prezenţa elementelor de factură greacă pune descoperirile de la Căbeşti în raport cronologic direct cu necropola de la Murighiol [5]) şi cu cea de a doua fază de locuire a cetăţii hallstattiene de la Stînceşti-Botoşani [6], ambele databile în sec. IV—III î.e.n., în timp ce fibula DUX le apropie de necropola de la Ciumeşti. Pe baza acestui paralelism, aşezarea de la Căbeşti poate fi datată în secolul III î.e.n. Această încadrare se sprijină şi pe prezenţa monedelor histriene, descoperite anterior, care se datează în jurul anului 350 î.e.n. [7].

UN NOUVEAU HABITAT DANS LE BASSIN DE ZELETIN

Résumé

A la suite d'une découverte fortuite des importants vestiges archéologiques et numismatiques, le Musée de Gheorghe Gheorghiu-Dej a entrepris certains sondages d'enquête dans la commune de Căbeşti, district Bacău. A cette occasion, on a partigué aussi un sondage à Cocluba-Dămăcuşa, situé au nord du village, où on a découvert des vestiges d'habitations dus à une station getique.

3). Vlad Zira, Un cimitir celtic în nord-vestul României, 1967, fig. 28, M, 19/III, IV, p. VII.

4). Ibidem, p. 56 şi urm.; I. H. Crişan, Materiale dacice din necropola şi aşezarea de la Ciumeşti şi problema raporturilor dintre daci şi celţi în Transilvania, 1966, p. 74.

5) Exspectatus Bujor, Geto-dakliskoi, Culture v Murighiole v Dacia, N. S. II, 1958,

6). Adrian C. Florescu şi Simion Raţă, Problema cetăţilor hallstattiene din Moldova în lumina săpăturilor de la Stînceşti-Botoşani, comunicare susţinută la cea de a II-a sesiune ştiinţifică a muzeelor, Buc., decembrie, 1965; idem, Unele probleme privind cultura materială a populaţiei din complexul fortificat traco-getic de la Stînceşti-Botoşani, comunicare prezentată la a III-a sesiune ştiinţifică a muzeelor, Buc., decembrie 1966.

7). Bucur Mitrea, Descoperirile monetare şi legăturile de schimb ale Histriei cu populaţiile locale în sec. V-IV î.e.n., în Studii clasice, VII, 1965, p. 147, 149 şi 165.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Les recherches ont identifié trois habitations detruites entièrement par les travaux agricoles dont l'inventaire est caractérisé par la céramique locale à côté de la quelle on a trouvé une amphore de Thasos. Quant à l'inventaire des métaux faisons mention des pointres de flèches en bronze et de quelques coutelas en fer. Comme bijoux, signalons quelques perles en verre, une fibule et une bague en bronze.

La présence des éléments heelléniques met notre station en rapport chronologiques avec la nécropole de Murighiol et avec celle de la deuxième phase d'habitation du bourg hallstattien de Stăncești-Botoșani, toutes deux appartenant aux IV-e-III-e siècles, avant n.e. tandis que la fibule de type Dux l'approche à la nècropole de Ciumești. Toutes ces analogies nous aident à dater cette station comme étant du III-ème siècle a.n.e.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Céramique de la station de Căbești
Fig. 2. Pièces découvertes dans la station de Căbești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN DEPRESIUNEA ONEȘTI

C. BUZDUGAN

În vederea planificării unei activități sistematice de cercetare, a cărei urmare firească era sporirea substanțială și necontenită a colecțiilor științifice, colectivul Muzeului de istorie din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej a întreprins, între anii 1958—1966, intense cercetări de suprafață, reușind să identifice un număr însemnat de așezări din vremea orînduirii comunei primitive, a perioadei prefeudale și feudale.

Pentru realizarea scopului propus s-a organizat cercetarea zonei subcarpatice Onești, care, deși renumită prin bogăția monumentelor sale arheologice, constituise în mai mică măsură obiectul cercetărilor în trecut. Astfel, abia în 1913 Vasile Pârvan menționează existența unor resturi de cultură materială în localitățile Bîrsănești, Brătila și Gura Văii [1]. Cu aproape două decenii mai tîrziu, în 1931, R. Bogdan semnala prezența de „urme preistorice în valea Trotușului", descoperite lîngă orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej [2]. Consemnăm mai apoi efectuarea unui sondaj în stațiunea din epoca bronzului de la Răcăuți [3]) și chiar a unor săpături de amploare în importanta așezare de la Tg. Ocna (podei) [4], în cetățuia

1). V. Pârvan, Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, 1913, p. 2.

2). R. Bogdan, Urme preistorice în valea Trotușului (Cronică), în Buletinul comisiunii monumentelor istorice, anul XXIV, fascic. 69, iulie-septembrie 1931, p. 143.

3). Săpături inedite, C. Mătasă. Materialul rezultat se află în Muzeul din Piatra Neamț; Alexandru Vulpe, Descoperiri arheologice pe cuprinsul mijlociu al Siretului, Arheologia Moldovei, I, p. 78.

4). C. Mătasă, Deux stations à céramique peinte de la Moldavie, Dacia VII-VIII, 1941; idem, Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Tg. Ocna-Podei, în Arheologia Moldovei, II-III, 1964, p. 1-62; idem, Cercetări din preistoria județului Neamț (extras din Buletinul comisiunii monumentelor istorice, fascic. 97, iulie-septembrie, 1938), p. 38.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

getică de la Tisești (Tg. Ocna [5] și Bogdănești) [6], la care se adaugă unele cercetări de suprafață întreprinse în această regiune [7].

În continuare, prezentăm o parte din cercetările de suprafață efectuate între anii 1938-1966.

*

Din punct de vedere geomorfologic depresiunea Onești, se încadrează în districtul pliocen al subcarpaților Moldovei [8]. Situată la curbura Carpaților de răsărit, în bazînul inferior al rîului Trotuș, ea constituie una din cele mai caracteristice regiuni submontane. În văile celor patru rîuri carpatice (Trotuș, Oituz, Cașin și Tazlău) se extind terasele de confluență, care se desfășoară în formă de amfiteatru în jurul centrului hidrografic Onești [9]. Aceste terase, formate din straturi groase de pietrișuri și luturi gălbui, îmbrăcate cu soluri fertile de pădure sînt mărginite de frunți abrupte din care se puteau desprinde ușor pormontorii sub formă de „cetățui", cu o bună apărare naturală [10].

Depresiunea subcarpatică Onești se caracterizează printr-un climat mai blînd decît al regiunilor vecine.

Prin particularitățile mediului geografic această regiune depresionară a constituit condiții propice pentru dezvoltarea așezărilor omenești, așa cum de altfel ne-o dovedește prezența numeroaselor stațiuni descoperite cu prilejul cercetărilor efectuate.

*

1. Tuta (com. Pîrgărești)

În partea de sud a satului, pe terasa medie a Trotușului, au fost descoperite resturi de chirpic ars provenit de la locuințe și fragmente ceramice de culoare roșie, pe care le-am putea atribui neoliticului tîrziu. Din cauza coroziunii puternice pictura de pe pasetă a fost distrusă.

---

5). Anton Nițu și Mihai Zamoșteanu, Sondajul în cetățuia getică de la Tisești, în Materiale, VI, p. 365-381 ; Al. Vulpe, Ptolemy and the ancient geography of Moldavia, Studii clasice, VI, 1964, p. 233-246.

6). Marilena Florescu și Constantin Buzdugan, Săpăturile din așezarea din epoca bronzului (Cultura Monteoru) de la Bogdănești, în Materiale, VIII, 1962, p. 301-308 ; idem, Raport amplu asupra săpăturilor de la Bogdănești (manuscris) ; Marilena Florescu, Contribuții la problema începuturilor epocii bronzului în Moldova, în Arheologia Moldovei, II-III, 1964 ; idem, Contribuții la cunoașterea etapelor timpurii ale culturii Monteoru în Moldova„ în Arheologia Moldovei, IV, 1966.

7). I. Șandru, Contribuții geografice economice asupra evoluției așezărilor omenești în depresiunea subcarpatică Onești, în Analele științifice ale Universității „A. I. Cuza" din Iași, S.N. Secțiunea II (Științe Naturale) tom. VII, 1961, fascic. 1.

8). Monografia geografică a Republicii Socialiste România, I, 1960, p. 235.

9). I. Șandru, Contribuții geografice economice asupra evoluției așezărilor omenești în depresiunea subcarpatică Onești, în Analele științifice ale Universității „A. I. Cuza" din Iași, S.N. Secțiunea II (Științe Naturale) tom. VII, 1961, fascic. 1.

10). Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. Malu (Orașu Gheorghe Gheorghiu-Dej) [11]

Deasupra cartierului Malu al orașului Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe malul drept al rîului Cașin, au fost descoperite, cu ocazia cercetărilor perieghetice, resturi de cultură materială ale unei așezări din perioada neoliticului tîrziu. Menționăm printre acestea fragmente de vase din pastă amestecată cu pleavă, bogat ornamentate cu motive pictate în spirală, care aparțin faze B a culturii Cucuteni. Din același loc provin cîteva vîrfuri de săgeți din silex, de formă triunghiulară, cu baza concavă și bucăți de lipitură arsă cu urme de nuiele.

3. Slobozia (Orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej)

La nord-est de cartierul Slobozia, pe un teritoriu tăiat în terasa Tazlăului, cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate aici în necropola de incinerație din perioada de sfîrșit a primei epoci a fierului[12], s-a putut preciza că promotoriul a fost locuită în epoca neolitică și apoi în cea a bronzului. Urmele de locuire neolitice constau din resturi ceramice pictate în stil B (fig. 1/1, 2), unelte de cremene și lipitură de la pereții locuințelor. Pentru epoca bronzului sînt caracteristice fragmentele de vase de aspect Monteoru. Din cauza alunecărilor și prăbușirilor de teren așezarea a fost distrusă în cea mai mare parte.

4. Deleni (comuna Helegiu).

În partea de est a satului Deleni, la punctul denumit de localnici „Dealul boieresc", au fost identificate rămășițele unei așezări din neoliticul tîrziu. Ceramica cucuteniană găsită aici este prost conservată și nu mai păstrează nimic din ornamentele pictate, care să fixeze apartenența ei la o anumită fază de cultură. Din același mediu provin și cîteva greutăți de lut ars.

5. Corbu (comuna Ștefan cel Mare).

a) În partea de vest a satului Corbu și în imediata lui apropiere, la punctul „Piscul Corbului" s-au descoperit rămășițele unei așezări neolitice, care constau din vetre de foc, apărute în profilul terasei Trotușului și fragmente de vase. Ca forme ceramice întîlnim vase mari bitronconice cu pictură bicromă, ornamentate cu motive spiralice (fig. 1/3) și vase mai mici pictate în aceeași manieră. Tot de aici provine o strachină, a cărei pictură nu se mai păstrează cu buza evazată, avînd sub ea două mici proeminențe (fig. 1/4).

---

11). Așezarea a fost sesizată de R. Bogdan în 1931 și mai tîrziu de I. Șandru (vezi notele 3 și 7).

12). În partea de nord a satului Viișoara la punctul denumit „La budăe", fusese descoperit întîmplător, în primăvara anului 1957, un tezaur de monede grecești din sec. III-I î.e.n. (vezi Mitrea Bucur, Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia în Moldova, în Studii și cercetări de numismatică, II, 1958, p. 27-90.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

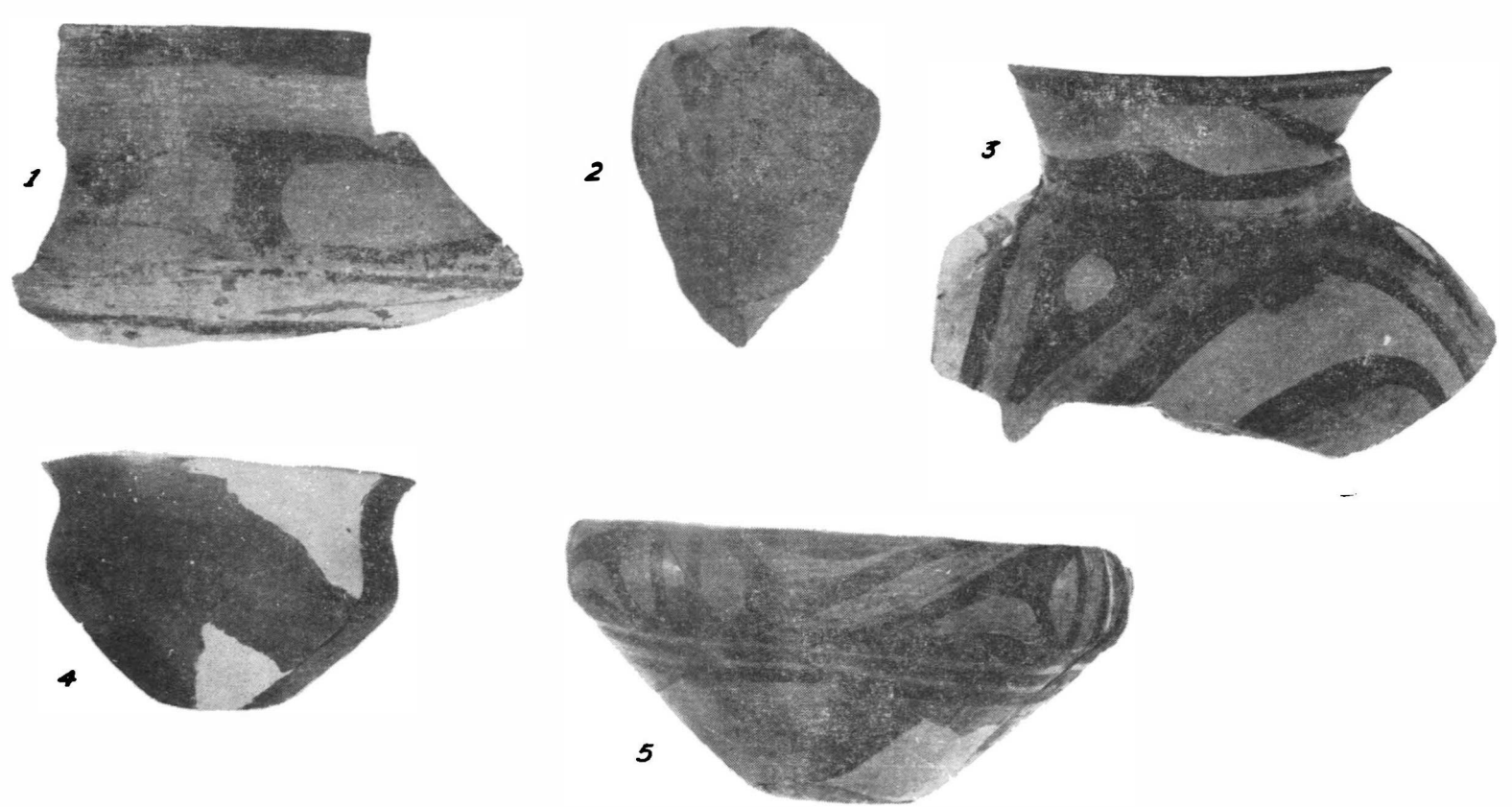

Fig. 1. – Ceramică neolitică : 1–2, Slobozia ; 3–4, Corbu ; 5, Vișoara

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

Din punct de vedere cultural, ceramica din această aşezare se încadrează în faza B a culturii Cucuteni.

b) În vatra satului, în malul unei rîpe, apar bucăţi de vase, cenuşe şi oase reprezentînd resturile unei vechi aşezări. Ceramica din acest mediu aparţine culturii Monteoru şi este reprezentată de resturi de vase din pastă cenuşie închisă, decorate în tehnica inciziei (fig. 2/5. 6 şi 11).

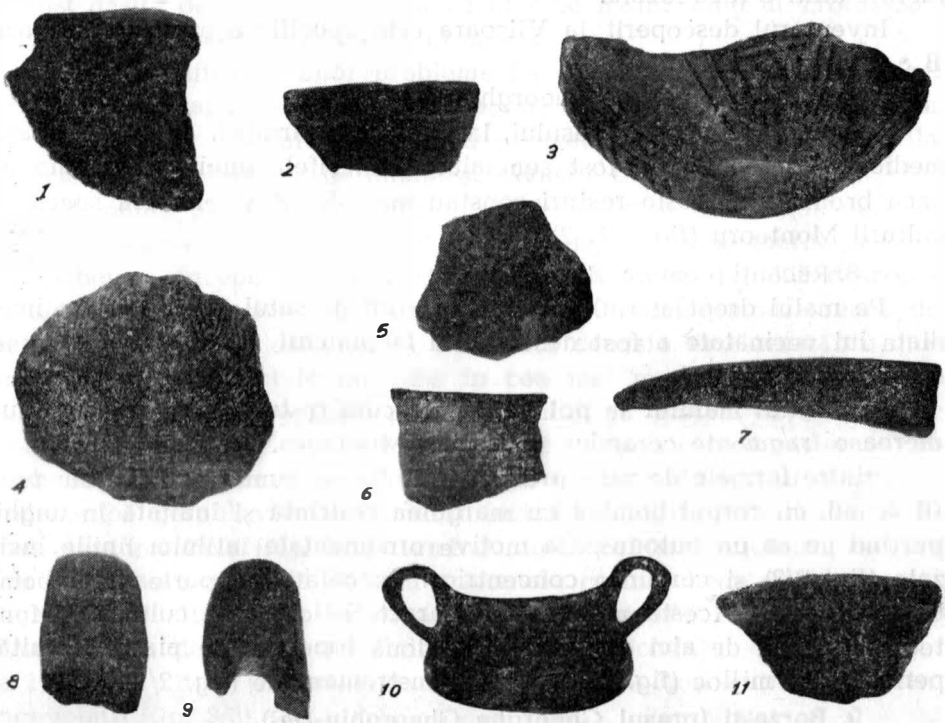

Fig. 2. — Ceramică şi diferite obiecte din epoca bronzului : 2/1,2, Varniţa ; 2/3,4 şi 7–9, Răcăuţi ; 10, Borzeşti

6. Viişoara (comuna Tg. Trotuş).

La nord-vest de satul Viişoara se află un deal cunoscut în limbajul localnicilor sub denumirea de „Mastacăn". Pe acest promontoriu fuseseră identificate rămăşiţele unei aşezări neolitice. În vara anului 1959 s-a efectuat aici un sondaj arheologic [13]. În timpul săpăturilor

13). Săpăturile de la Slobozia au fost efectuate în colaborare cu Sebastian Morintz de la Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, în vara anului 1963. Vezi scurtă notiţă la C. Buzdugan, în Revista Muzeelor, II, 1965, număr special, p. 425. Pentru rezultatele complete ale săpăturilor vezi C. Buzdugan, Necropola getică de la Slobozia (în acest volum).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

au eşit la iveală resturile unor locuinţe de suprafaţă, cu inventar destul de bogat cuprinzînd ceramică, diferite instrumente din os şi unelte de piatră, rîşniţe primitve şi obiecte de lut.

În cadrul ceramicii desprindem o gamă bogată de forme, începînd cu vasele de provizie, lucrate dintr-o pastă grosolană şi pînă la vasele din pastă fină, împodobite cu diferite motive pictate (fig. 1'5). Uneltele de piatră frecvent întîlnite, cuprind răzuitoare şi lame, adeseori lucrate dintr-o rocă locală.

Inventarul descoperit la Viişoara este specific aşezărilor din faza B a culturii Cucuteni.

7. Oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej [14].

În partea de vest a oraşului, la punctul „Varniţa", situat pe terasa medie a Trotuşului, au fost semnalate rămăşiţele unei aşezări din epoca bronzului. Aceste resturi constau mai ales din ceramică specifică culturii Monteoru (fig. 2/1, 2).

8. Răcăuţi (comuna Buciumi) [15].

Pe malul drept al rîului Caşin, la nord de satul Răcăuţi şi în imediata lui vecinătate a fost descoperită la punctul „Rupturi" o staţiune din epoca bronzului.

În profilul malului se pot vedea şi acum resturi osteologice şi numeroase fragmente ceramice de aspect Monteoru.

Printre formele de vase prezent întîlnite se numără ceştile cu profil scund, cu corpul bombat cu marginea răsfrîntă şi înălţată în unghi, purtînd pe ea un butonaş. Ca motive ornamentale întîlnim liniile incizate (fig. 2/3) şi cercurile concentrice, executate pe partea mai bombată (fig. 2/4). Aceste motive sînt caracteristice fazei culturale Monteoru Ic3. Tot de aici mai provin şi două toporaşe de piatră şlefuită, perforate în mijloc (fig. 2/8, 9) şi un instrument de (fig. 2/7).

9. Borzeşti (oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej).

Pe partea dreaptă a Trotuşului, între Rafinăria 10 Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Combinatul Chimic Borzeşti, se găseşte o staţiune din epoca bronzului.

Cu prilejul săpării, în anul 1961, a unui canal pentru o conductă au apărut urme de locuire aparţinînd culturii Monteoru. Resturile de locuire, sub forma unor enclave, se întind pe o suprafaţă de cîteva hectare, ceea ce face dificilă începerea unor săpături sistematice.

Pe lîngă unele fragmente de vase, s-au găsit, în iarna anului 1961, 5 vase dintre care numai unul a fost adus la Muzeul de istorie din

14). I. Şandru, op. cit., p. 221.
15). Vezi nota 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej, celelalte fiind sparte de mașini și împrăștiate, fără a mai putea fi recuperate. Vasul ajuns la muzeu este o ceașcă cu corpul bombat, cu marginea dreaptă; de pe buză pornesc două torți în șa fără prag. Ornamentul constă din linii obținute prin împunsături și brîie realizate prin linii întrerupte incizate (fig. 2/10).

10. Gura Văii (comuna Gura Văii) [16].

În primăvara anului 1962, cu ocazia unor cercetări de suprafață, au fost găsite pe dealul „Mirăuța", situat pe malul stîng al Trotușului, resturile unei așezări din epoca bronzului.

Pentru verificarea unor probleme legate de cultura Monteoru s-a întreprins în toamna anului 1963 săpături arheologice sub forma unui sondaj, care au prilejuit constatarea că resturile de locuire, aflate la o mică adîncime au fost deranjate și răvășite de fierul plugului.

Din punct de vedere stratigrafic, sub un strat de humus de cca. 0,20 m. grosime, se află un strat brun-cenușos care se pierde în loessul galben ce începe între 0,40 și 0,50 m. Materialul ceramic descoperit aici aparține exclusiv culturii Monteoru. Ceramica monteoreană de pe dealul „Mirăuța" este făcută din pastă cenușie amestecată cu cioburi pisate. Fragmentele de vase în cea mai mare parte de culoare cenușie închisă, unele fiind puțin lustruite pe partea exterioară. Se întîlnește și o specie ceramică de culoare cărămizie care nu are urme de lustru. Motivele ornamentale constau din linii oblice sau orizontale incizate pe corpul vasului; uneori inciziile sînt dispuse în benzi de două sau trei linii (fig. 3/1) formînd zig-zaguri sau unghiuri așezate sub o linie sau o bandă de linii orizontale ce marchează gîtul vasului (fig. 3/2). O altă grupă de ornamente o reprezintă benzile în relief, compuse din două sau trei linii (fig. 3/4, 5). Sondajul efectuat a dat la iveală și cîteva instrumente de os (fig. 3/6—8) și cuțite de piatră încovoiate (fig. 3/3).

11. Grozești (comuna Grozești).

La punctul „Bîtca", situat în partea de est a satului Grozești, între rîul Trotuș și șoseaua Brașov—orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej, au fost identificate rămășițele unei așezări din perioada prefeudală. Un sondaj de informare efectuat în vara anului 1964 [17]) a dovedit că stratul arheologic a fost distrus în întregime în timpul desfundării terenului în vederea plantării de pomi. Cu această ocazie s-a descoperit o mare cantitate de ceramică în stare fragmentară. Dintre fragmentele cera-

16). Stațiunea era cunoscută și prin cercetările de suprafață efectuate anterior (vezi I. Șandru, op. cit., p. 221).

17). Materialul se află în Muzeul de istorie din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

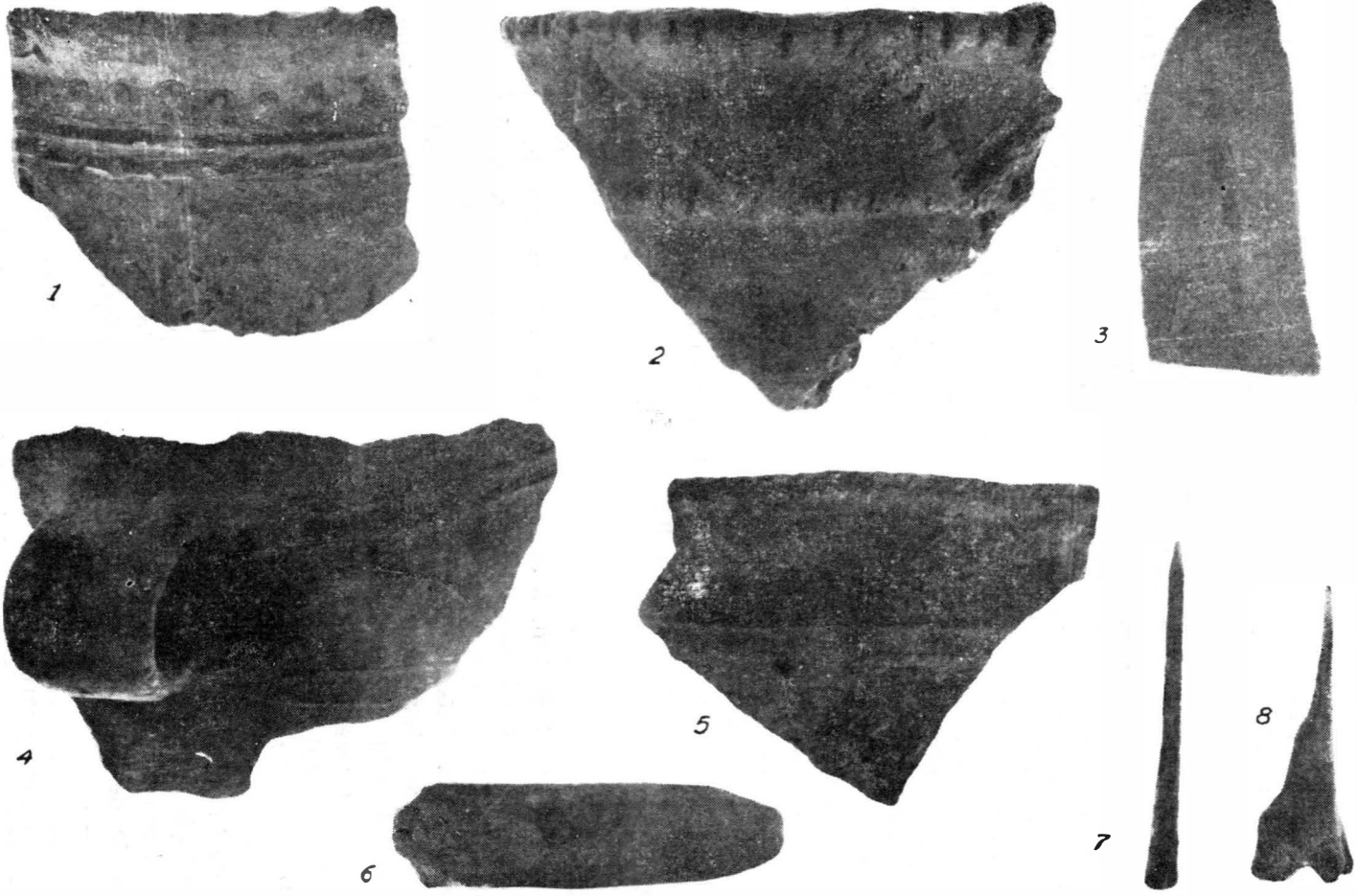

Fig. 3. – Ceramică și obiecte din epoca bronzului : 1–8, Gura Văii

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

Fig. 4. — Materiale descoperite la Grozești.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

mice descoperite menționăm pe cele provenite de la borcane din pastă grosolană cu buza trasă în afară, decorate în linii vălurite sau simple (fig. 4/1, 4). Alteori se întîlnește și ceramică fină (fig. 4/2, 3). Totodată s-au găsit și cîteva străpungătoare de os (fig. 4/5, 6). După caracteristicile ceramicii așezarea de la Grozești se datează în sec. VIII—X.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA DÉPRESSION D'ONEȘTI

Résumé

Le Musée d'Histoire de la ville de Gheorghe Gheorghiu-Dej a pratiqué entre les années 1958-1966 des recherches soutenues, qui ont mené à la découverte d'un nombre remarcable des stations identifiées de l'époque préhistorique, préféodale et féodale.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Céramique néolitique : 1—2, Slobozia ; 3—4, Corbu, 5, Viișoara.
Fig. 2. — Céramique et différent obpets de l'époque du bronz 2½, Varnița; 2 3/4 și 7—9, Răcăuți ; 10, Borzești.
Fig. 3. — Céramique et objets de l'époque du bronze : 1—8, Gura—Văii.
Fig. 4. — Matériels découverts à Grozești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE EFECTUATE DE MUZEUL DE ISTORIE DIN ROMAN

VASILE URSACHI

Începînd din 1957, data înființării Muzeului de istorie din Roman, colectivul acestei instituții a întreprins numeroase cercetări arheologice, concretizate fie prin recunoașteri arheologice de suprafață, fie prin sondaje și săpături de mare amploare. Aceste cercetări, efectuate pe o zonă mai largă de pe văile rîurilor Siret și Moldova, au adus importante contribuții la cunoașterea societății omenești din diferite timpuri pe aceste locuri și prin aceasta implicit au adus un însemnat aport la rezolvarea unor probleme din istoria veche a Moldovei.

Pornind de la etapa formării unei colecții care să stea la baza expoziției muzeului, cercetările arheologice au cuprins aproape toate perioadele de dezvoltare ale societății pe acest teritoriu, începînd cu epoca neolitică și terminînd cu cea feudală.

În cea de a doua etapă, cercetările au fost axate pe problemele cele mai importante ale istoriografiei românești contemporane, cum ar fi, de exemplu, perioada formării limbii și poporului român. Intensitatea locuirii acestui teritoriu în mileniul I e.n. a constituit un argument în plus pentru intensificarea cercetărilor în această direcție.

Rezultatele cercetărilor sînt deosebit de importante, atît din punct de vedere al problemelor științifice, cît și al colecțiilor muzeistice.

Prezentarea succintă a celor mai importante săpături inițiate de către Muzeul de istorie din Roman are menirea de a pune în circulație științifică o parte din materialele descoperite, fără a epuiza, din punct de vedere al materialului și al concluziilor ce se pot trage din cercetarea lui amănunțită, nici unul din obiectivele prezentate.

Cercetările de suprafață, ca și descoperirile de tezaure sau depozite de obiecte, care vor face obiectul unor prezentări separate ulterioare, completează sfera cercetărilor întreprinse de Muzeul de istorie din Roman.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În continuare, prezentăm, pe localități, principalele săpături efectuate de către Muzeul de istorie din Roman și sumar, rezultatele obținute.

MOLDOVENI

În urma informațiilor primite de la profesorul C. Ciocan, un colectiv de la Muzeul de istorie din Roman și Muzeul județean Bacău [1] a întreprins săpături arheologice pe dealul Gabăra (com. Moldoveni), într-o așezare și necropolă daco-carpice. Săpăturile, atît în așezare cît și în necropolă, au fost efectuate în trei campanii, începînd din toamna anului 1957.

Primele secțiuni au fost săpate în așezare, descoperindu-se resturi de locuire din secolele II—III e.n., constînd mai ales din fragmente ceramice. Această ceramică, la fel ca în alte așezări din aceeași vreme din Moldova, cuprinde categoriile lucrată cu mîna, la roată și de import.

Spre sfîrșitul campaniei din 1957, cu ocazia unor lucrări agricole, la circa 500 de m NV de locul săpăturilor, pe același deal, s-a descoperit un mormînt de incinerație în urnă. Cele cîteva secțiuni efectuate, în apropierea locului de descoperire a urnei, au scos la iveală 13 morminte, dintre care două cu înhumație [2].

În campania din 1958 au fost continuate lucrările, atît în așezare cît și în necropolă. În așezare au fost descoperite, în afară de ceramică, un bordei (fig. 1) și cîteva gropi. În interior, bordeiul avea trei vetre deschise, dintre care două lipite de margine și una în centru. Atît prin forma sa, oarecum neregulată, cît și prin prezența celor trei vetre din interior, această locuință se deosebește de bordeiele descoperite pînă acum în așezările carpice. Materialul din umplutura bordeiului datează însă în întregime din sec. II—III e.n. (fig. 2/1—9).

Stratigrafia așezării este simplă, cuprinzînd un singur nivel arheologic cu o grosime medie de 0,25 m., conținînd puțin material. Incidental apar și materiale ceramice din prima epocă a fierului, însă ele nu formează o depunere aparte. Secțiunile făcute pînă acum nu au atins însă o zonă cu o locuire prea intensă. De aceea presupunem că așezarea corespunzătoare necropolei de pe dealul Gabăra nu este cea pe care am cercetat-o noi. Ea ar putea fi, eventual, spre NV de necropolă, lîngă alt grup de izvoare, unde, de asemenea, s-a descoperit ma-

1). Colectivul a fost format din: I. Antonescu, M. Ursachi, I. Teștiban, V. Căpitanu, V. Ursachi și C. Buzdugan.

2). I. Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra-Porcești*, în *Materiale, VI*, 1959, p. 475-485.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

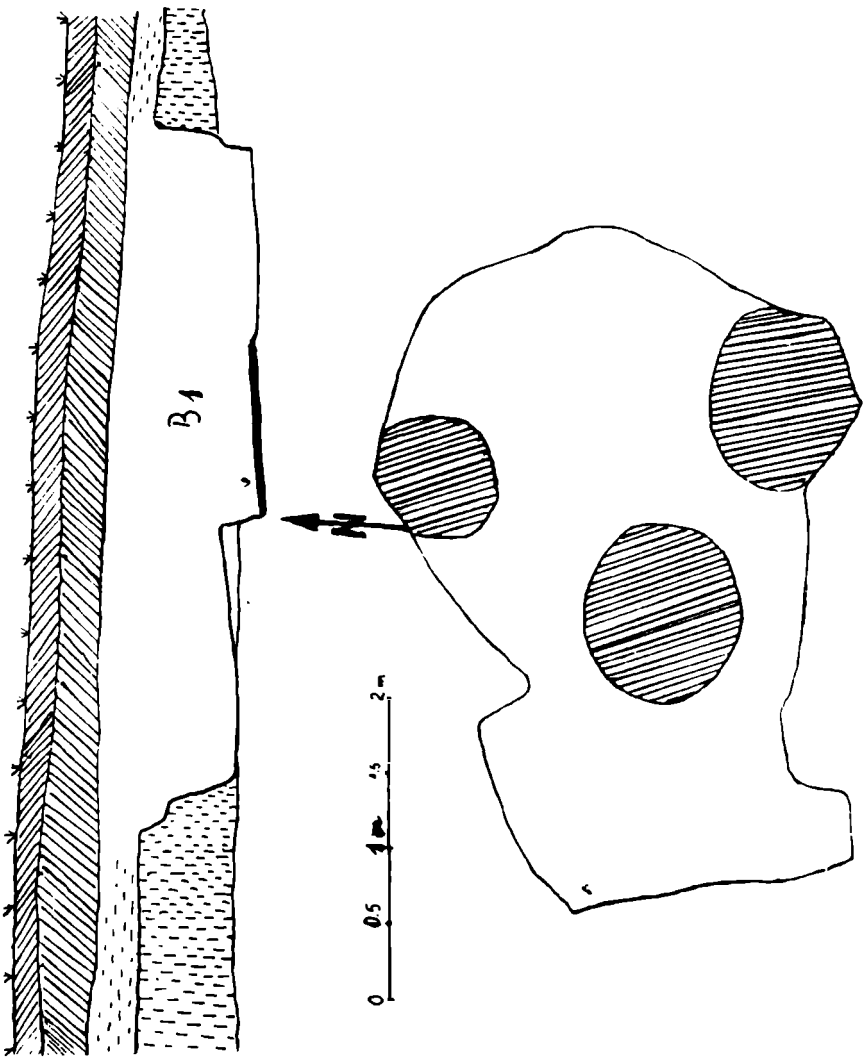

Fig. 1. – Gabăra–Moldovenii. Planul și profilul bordeiului nr. 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

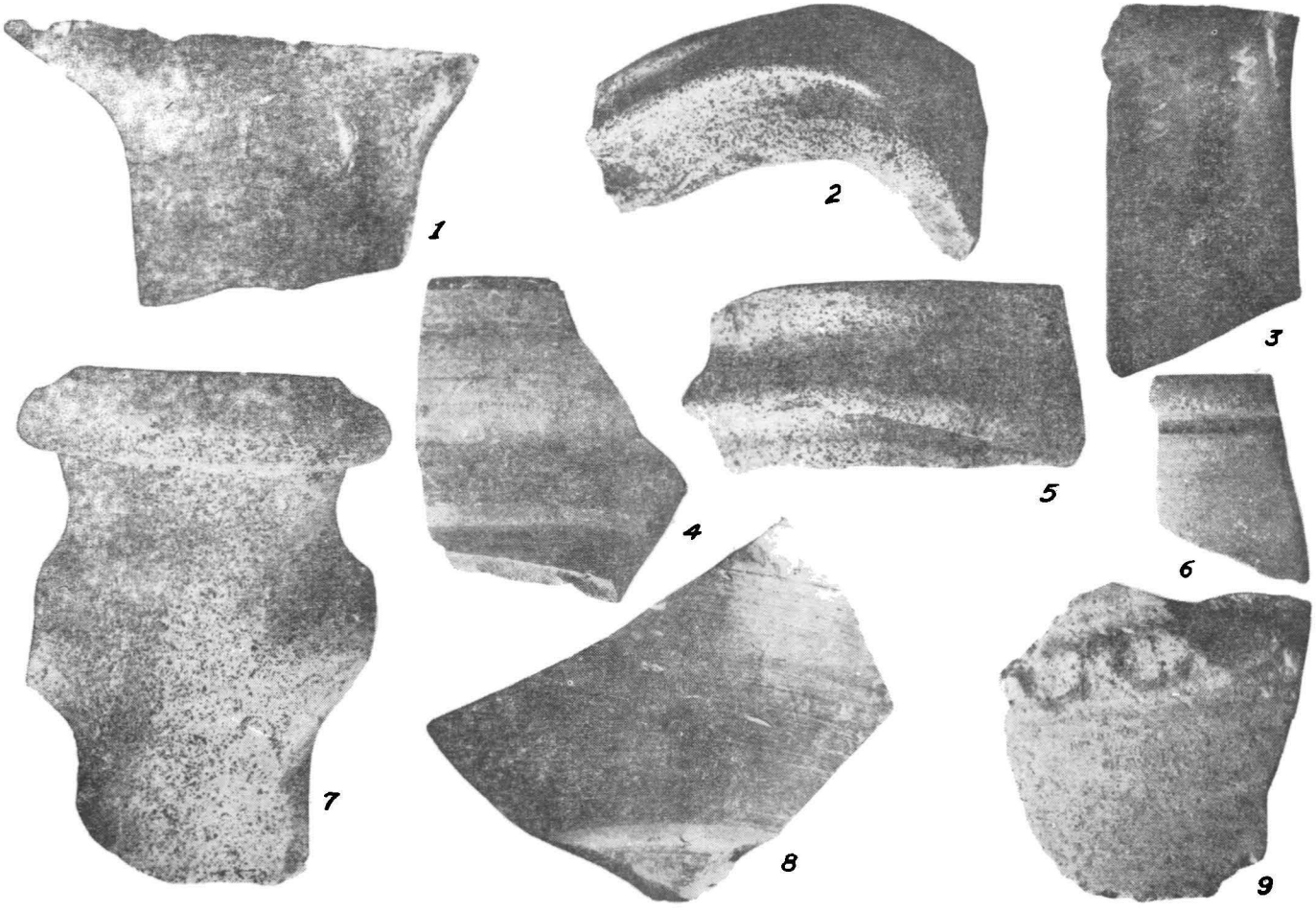

Fig. 2. — Gabăra–Moldoveni. Ceramică lucrată la roată (1, 3, 4, 8), cu mina (9) de import (2, 5–7) din secolele II–III e.n.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

terial ceramic din secolele II—III e. n. O necropolă atît de mare şi cu inventar atît de bogat nu putea să aparţină decît tot unei aşezări mari şi prospere.

Necropola a fost cercetată în întregime, în trei campanii de săpături[3]. Compusă din 62 morminte de incinerare şi 36 de înhumaţie, cu un bogat inventar, necropola de la Gabăra a adus date importante privind populaţia daco-carpică din Moldova.

Majoritatea mormintelor de incineraţie erau în urne, dintre care multe acoperite cu capac (fig. 3/1—3). Nu lipsesc însă nici mormintele cu oasele calcinate puse direct în groapă. Locul de ardere a cadavrelor nu a fost descoperit. În orice caz ea nu se făcea în interiorul necropolei.

Mormintele de înhumaţie, răspîndite pe întreaga suprafaţă a necropolei, printre cele de incineraţie, aveau poziţia întinsă, cu mîinile pe lîngă corp, fiind orientate în diverse direcţii. Majoritatea mormintelor de înhumaţie sînt de copii (32 din 33) între vîrsta de 1—11 ani, cei mai mulţi între 1—6 ani (22). Unele morminte de înhumaţie sînt în gropi simple protejate cu lespezi de piatră [4].

Din punct de vedere al inventarului, mormintele de înhumaţie nu se deosebesc de cele de incineraţie, ceea ce presupune, alături de locul pe care-l ocupă în necropolă, unitatea cronologică a celor înmormîntaţi aici.

Existenţa celor două rituri de înmormîntare în aceeaşi necropolă, precum şi lipsa unor deosebiri în inventarul lor, pune problema folosirii atît a incineraţiei cît şi a înhumaţiei de către aceeaşi populaţie, respectiv populaţia carpică. După cum reiese din analiza antropologică a scheletelor, înhumaţia era folosită aproape exclusiv pentru înmormîntarea copiilor, ipoteză acceptată şi de alţi cercetători [5]. Situaţia de la Gabăra a început să fie confirmată şi de alte descoperiri, cum ar fi cele de la Soporul de Cîmpie[6] şi Văleni[7], din aceiaşi perioadă.

---

3). Idem, *Săpăturile arheologice de la Gabăra*, în *Materiale, VII*, 1961, p. 449-459.

4). I. Antonescu consideră aceste casete din piatră ca fiind ruguri funerare (cf. *Materiale, VII*, 1961, p. 455). Atît dimensiunile, foarte mici, cît şi faptul că pietrele nu prezintă urme evidente de ardere, arată că nu pot fi considerate ruguri funerare. Prezenţa în aproape toate cazurile a craniilor de copii sprijină ipoteza că ar fi morminte de înhumaţie cu o sumară casetă de piatră, cunoscute în aria culturii carpice din Moldova.

5). D. Protase, *Considérations sur les rites funéraires des Daces*, în *Dacia, NS, VI*, 1962, p. 191-192.

6). D. Protase, *Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii*, *EA*, Biblioteca de Arheologie, *IX*, Buc. 1966, p. 52-59.

7). I. Ioniţă şi V. Ursachi, *Ritul de înmormîntare la carpo-daci*, comunicare ţinută la cea de-a doua sesiune ştiinţifică a muzeelor, decembrie 1965.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3. – Gabăra–Moldoveni . Urne funerare (1–3)

Prezența mormintelor de înhumație nu constituie însă începutul trecerii la un nou rit de înmormîntare [8], ea fiind un fenomen obișnuit, confirmat și în alte necropole a căror datare este mai timpurie decît cea de la Gabăra [9].

8). I. Antonescu, *op. cit.*, în *Materiale, VII*, p. 453.
9). Vezi nota 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Materialul provenit din necropola de la Gabăra nu permite o datare mai tîrzie de sec. III e.n., perioadă de mare înflorire a triburilor carpice. În schimb, limita cronologică inferioară ar putea fi coborîtă în sec. II e.n., ca de altfel pentru toate aşezările şi necropolele carpice din Moldova.

Schimbarea limitei cronologice inferioare a aşezărilor şi necropolelor carpice din Moldova, în sensul coborîrii ei în sec. II e.n., este impusă de o serie de materiale a căror datare în acest secol este sigură, precum şi de bogatul material ceramic care constituie, în multe din formele pe care le are, o directă continuare a ceramicii dacice din sec. I e.n.

Mergînd pe linia documentării continuităţii de viaţă, mai ales în centrul Moldovei, în secolele I—II e.n., analiza materialelor provenite din aşezările carpice constituie principalul mijloc de rezolvare a acestei probleme.

VĂLENI

În primăvara anului 1959, cu prilejul unor cercetări de suprafaţă în raza comunei Văleni, localitate situată într-o regiune de dealuri, s-au indentificat mai multe aşezări din epoca neolitică, epoca bronzului, prima epocă a fierului, sec. II-III e.n. şi epoca feudală.

În 1959 au fost întreprinse săpături într-o aşezare din epoca corespunzătoare provinciei Dacia (sec. II-III e.n.). Staţiunea este situată în partea de ENE a satului, pe o pantă de deal înclinată spre sud, şi numită de localnici „La Moară" sau „La Morişcă". Locul este mărginit în spre sud de Pîrîul Şarpelui iar în spre VNE de o vale numită „Adîncata"[10]

În cursul săpăturilor s-au descoperit resturi de locuire din epoca bronzului (cultura Noua)[11] şi din epoca provinciei Dacia (sec.II-III e.n.).

Materialul de tip Noua, care apare, uneori, în amestec cu cel din sec. II-III e.n., se compune, în special, din fragmente de vase cu torţi supraînălţate, cu butoni (fig. 4/4, 11-13,15). S-au descoperit şi cîteva ace din os şi bronz (fig. 4/5-10) specifice acestei culturi, dintre care se remarcă un ac cu patru protuberanţe şi cu capătul în formă de calotă (fig. 4/5), de mărime remarcabilă (0,21 m.) şi un ac de os cu urechiuşă (fig. 4/8).

10). Pînă în prezent, în acest punct au fost efectuate opt campanii de săpături, dintre care patru în aşezare (1959-1963) şi patru în cele două necropole corespunzătoare (1964-1967). În lucrarea de faţă prezentăm numai o parte din rezultatele săpăturilor din anii 1959 şi 1960. Din colectiv au făcut parte: M. Ursachi şi V. Ursachi, iar din 1963 I. Ioniţă de la Institutul de Istorie şi Arheologie din Iaşi.

11). Cu prilejul săpăturilor din anul 1963 s-au descoperit mai multe locuinţe aparţinînd culturii Noua şi un bogat material, compus din ceramică şi obiecte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 4. — Văleni–La Moară. Ceramică (4, 11–13, 15), sule și ace din os (1–3, 8–10, 14) ace de bronz (5–7) din epoca bronzului (cultura Noua)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Descoperirile culturii Noua de la Văleni se leagă de așezările din zona subcarpatică (descoperirile din jurul orașului Piatra Neamț) și de cele din Podișul Central Moldovenesc, completînd astfel harta ariei de răspîndire a acestei culturi în Moldova.

Stratul de cultură din secolul II-III e. n. are o grosime de 0,60-1 m. și o culoare brun-cafenie, conținînd un bogat material arheologic.

Au fost cercetate foarte multe gropi (39) și cîteva bordeie (fig. 5/2) de formă ovală sau rectangulară cu colțurile ușor rotunjite. Locuințele de suprafață au putut fi identificate după fragmentele de vetre care s-au mai păstrat. În general ele au fost distruse de lucrările agricole (fig. 5/1).

Materialul ceramic poate fi împărțit în trei categorii: a) ceramică grosolană, lucrată cu mîna; b) ceramică fină, lucrată la roată (fig. 6/2-9); c) ceramică romană de import (fig. 6/1).

Prima categorie ceramică are un aspect primitiv, poros și o culoare brun-cărămizie pe ambele fețe sau numai în interiorul vasului; ea este negricioasă în spărtură și are pietricele și cioburi pisate în compoziția pastei. Distingem următoarele forme:

a) cestile dacice de formă conică, cu o singură toartă. Ca formă, ele nu se deosebesc prea mult unele de altele, în schimb dimensiunile lor diferă, fiind de 0,03 m. pînă la 0,10 m. înălțime. Acest tip de vas se întîlnește în toate așezările din această perioadă și continuă pînă în sec. IV e. n.[12];

b) borcanele cu corpul bombat, cu marginea răsfrîntă, decorate uneori cu brîie simple sau alveolate, constituie forma cea mai răspîndită. Ele se întîlnesc în toate așezările și necropolele de tip Poienești din Moldova, fiind formele cele mai frecvente din ceramica lucrată cu mîna.

Ceramica din pastă fină, de culoare cenușie sau roșie, de obicei lustruită, depășește din punct de vedere cantitativ pe cea grosolană. Distingem următoarele forme:

a) căni cu marginea dreaptă sau ușor răsfrîntă, cu o toartă ce pornește de sub baza vasului și este prinsă pe umărul lui;

b) căni cu corpul sferic, gît înalt, cilindric, marginea dreaptă sau răsfrîntă, fundul inelar și toarta șănțuită longitudinal;

c) vase cu corpul bombat, gîtul scund și marginea răsfrîntă în afară;

d) patere cu umărul rotund, marginea îngroșată și fundul inelar;

e) strecurători cu găurile rotunde sau rectangulare;

12). I. H. Crișan, *Ceașca dacică*, în *SCS Cluj, seria III*, științe sociale, VI, (3-4), 1955, p. 127.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

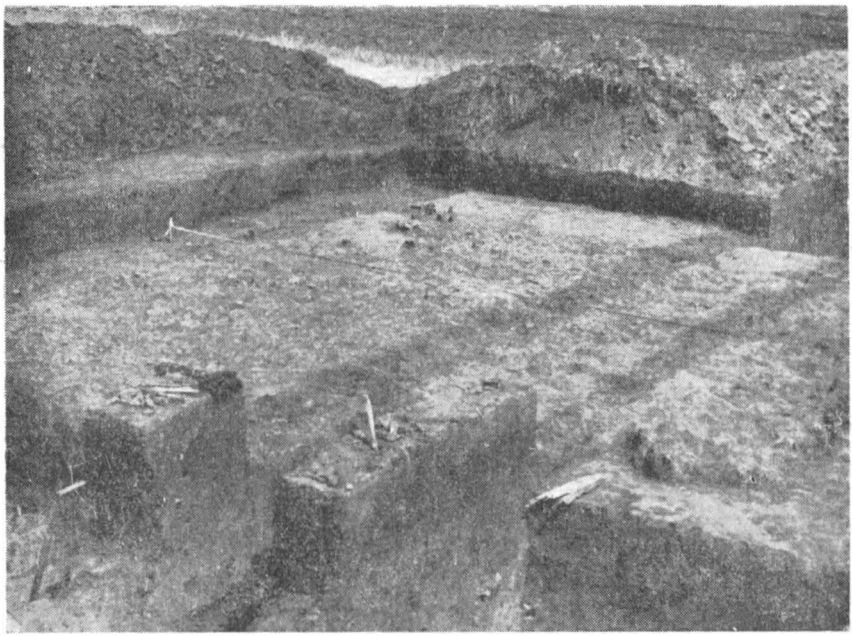

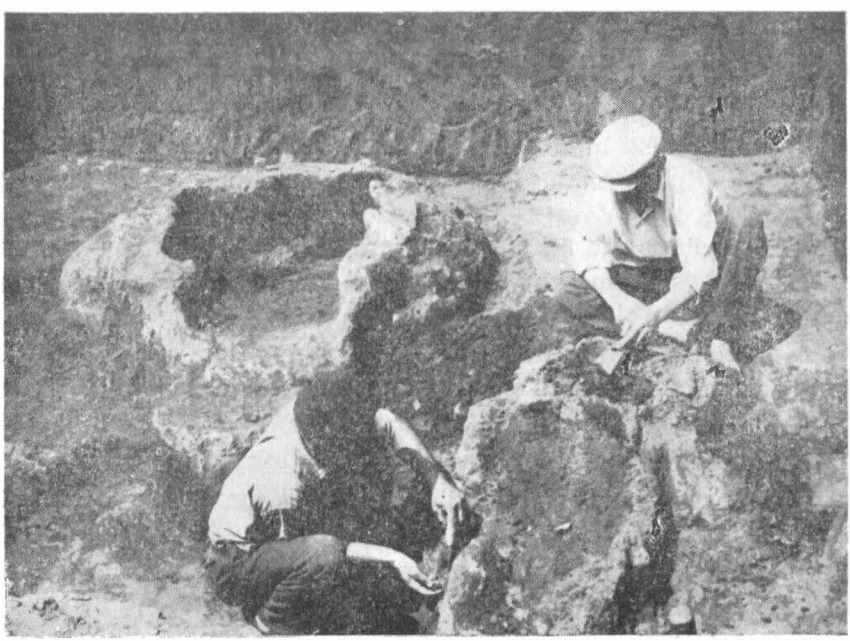

Fig. 5. — Vălenl—La Moară. Locuinţă de suprafaţă (1) şi bordei cu două cuptoare (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

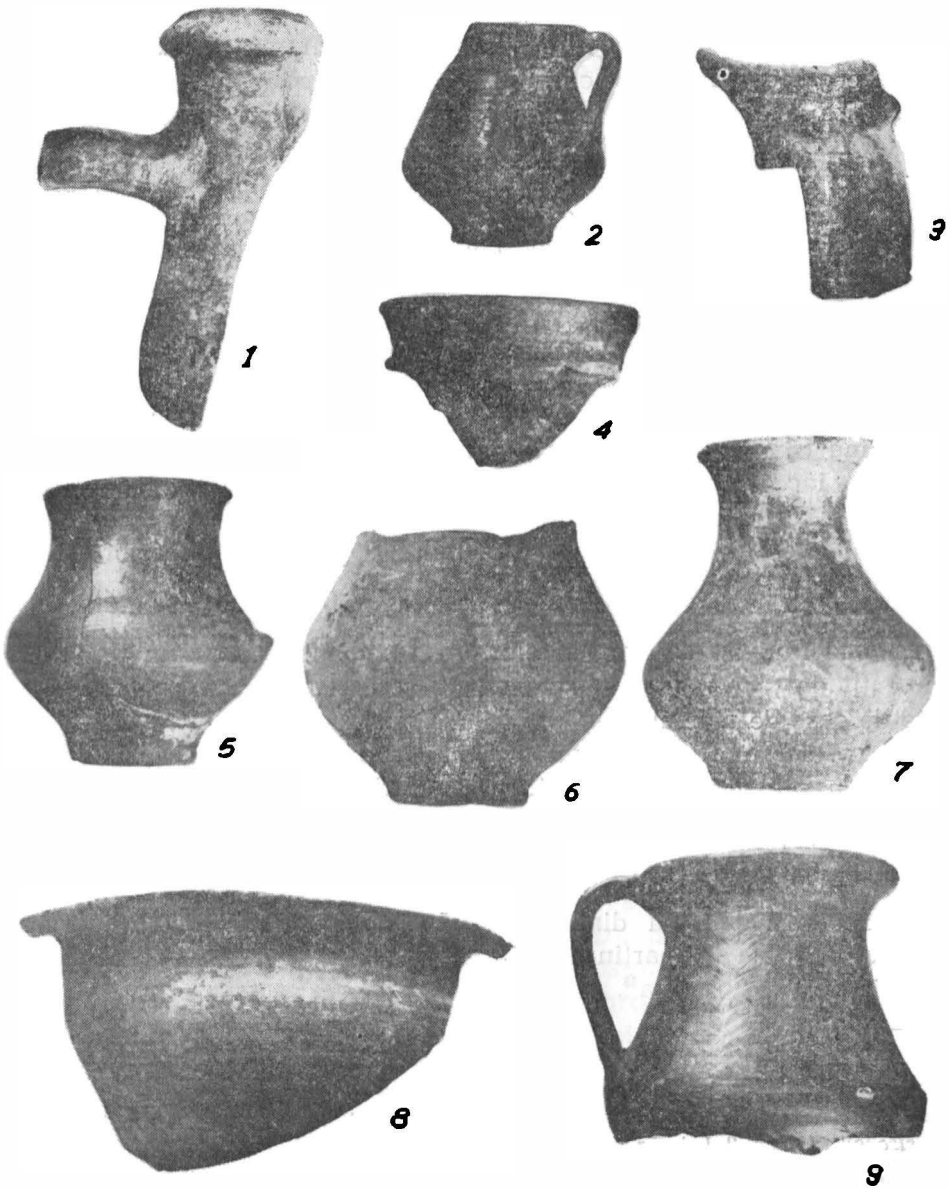

Fig. 6. – Văleni–La Moară. Ceramică (1–9) din secolele II–III e. n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

f) fructiere cu picior scurt;

g) amfore cenușii, cu două torți din bandă lată cu cîte două șănțuiri longitudinale.

Ceramica romană este reprezentată prin fragmente de amfore de culoare galben-cărămizie, cu mult nisip în componența pastei. Un fragment are o ștampilă pe gît, adînc imprimată, din care se păstrează numai literele ΠΛ (fig. 6/1).

Remarcăm prezența unui mare număr de fusaiole din lut, bitronconice de dimensiuni diferite, precum și cîteva lustruitoare/ de lut.

Dintre obiectele de metal, cele mai numeroase sînt cuțitele cu spatele drept sau curb. La unul dintre aceste cuțite s-a păstrat și mînerul de os, prins de partea metalică cu nituri de bronz.

Elementul de datare cel mai important îl constituie o fibulă de bronz cu portagrafa înaltă, caracteristic pentru sec. II-III e.n.[13]. Un exemplar asemănător a fost găsit și la Dărmănești, lîngă Piatra Neamț[14]. Dat fiind că asemenea exemplare lipsesc la Poiana[15], stațiune ce sfîrșește la începutul sec. II e. n., considerăm că așezarea de la Văleni se situiază în a doua jumătate a sec. II e. n. și prima jumătate a sec. III e. n. Aceeași datare poate fi stabilită și pe baza amforelor romane și a întregului material ceramic.

Ocupația principală a locuitorilor din sec. II-III e. n. de la Văleni era agricultura și creștera vitelor. În așezare s-a găsit un brăzdar și un cuțit de plug, cîteva fragmente de seceri precum și o mare cantitate de oase de animale.

Vînătoarea era practicată în pădurile din jur, așa cu o arată oasele și colții de mistreț găsiți în săpături. De asemenea, era practicat și pescuitul (într-un vas s-au găsit solzi și oase de pește într-o cantitate destul de mare). Dintre celelalte ocupații, olăritul și apoi țesutul aveau un rol important în viața acestor locuitori.

Locuitorii așezării din sec. II-III e. n. de la Văleni erau carpii populație căreia îi aparțin și descoperirile din bogatele necropole[16] de la Poienești[17] și Gabăra[18].

---

13). Exemplare care pot fi considerate ca analoage sînt datate de O. Almgren în sec. II e.n., cf. O. Almgren, în *Studien über nord-europäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrunderte, mit Berücksichtigung der provinzial-römischen und südrussischen Formen*, 2, Leipzig, 1923, p. 90 și pl. IX.

14). C. Mătasă, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în Materiale, VII, 1961, p. 345, fig. 6/3.

15). R. și Ec. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia, III-IV*, 1927-1932, p. 253-351; R. Vulpe și colaboratori, *Evoluția așezărilor omenești în Moldova de Jos*, în *SCIV, I*, 1950; idem, *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci 1950*, în *SCIV, II*, 1, 1951, p. 177-216.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O trăsătură esențială a așezării din sec. II-III e. n. de la Văleni o constituie continuitatea elementului autohton a culturii geto-dacice. Formele ceramice indică o strînsă legătură genetică cu ultimul nivel de la Poiana. Descoperirile de la Văleni reprezintă etapa imediat următoare. În acest sens ele se leagă de descoperirile dis sec. II-III e. n. de la Piatra-Neamț și Chichilău (Tg. Ocna)[19].

„ÎNTRE ADÎNCAȚI"

În partea NV a dealului „La Moară", pe un platou limitat de torenți care au format văi adînci, numit de localnici „Între Adîncați", s-a descoperit o așezare neolitică de tip Cucuteni.

Săpăturile întreprinse în anul 1959 au avut ca rezultat descoperirea unor gropi cu materiale ceramice, litice și osteologice, care atestă locuirea acestui platou în epoca pietrei șlefuite.

Locuințele nu s-au păstrat, ele fiind distruse de lucrările agricole sau cărate de torenți. Din așezare nu au mai rămas decît complexele mult adîncite în sol, cum sînt gropile cu resturi menajere. Acestea au forma de sac, cu diametrul între 1,20 și 2,30 m. și conțin destul de puțin material arheologic, dispus mai ales pe fundul lor.

O cantitate mai mare de material a fost descoperit în groapa nr. 2, din care am putut reconstitui un vas mare cu fundul îngust și gura foarte largă, la suprafața căruia se cunosc urmele degetelor care l-au modelat. Vasul are pereții destul de groși și este prevăzut cu patru torți aplicate (fig. 7/22).

Restul ceramicii este foarte fragmentară și nu au dat posibilitatea reconstituirii vaselor din care au făcut parte.

S-au descoperit, de asemenea, cîțiva idoli antropomorfi, reprezentînd bărbați și femei (fig 7/2-4), precum și un fragment dintr-un idol zoomorf (fig. 7/1).

În afară de ceramică s-au descoperit cîteva unelte din os fragmentare (fig. 7/5-7) și peste 15 topoare de piatră de diferite dimensiuni, care prezintă urmele unei îndelungate folosiri, constituind, probabil și motivul pentru care au fost aruncate în groapă (fig. 7/8-21).

După ceramică, materialele descoperite pot fi încadrate la sfîrșitul fazei Cucuteni A.

---

16). În 1964 a fost descoperită și necropola așezării de la Văleni, care pînă în prezent, este cea mai mare din aria culturii carpice, vezi nota 7.

17). R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești*, în *Materiale, I*, 1953, p. 250 și urm.

18). I. Antonescu, *op. cit.*, în *Materiale, VI*, 1959, p.483 ; idem, *op. cit.*, în *Materiale, VII*, 1961, p .449.

19). A. Nițu și M. Zamoșteanu, *Sondajul în cetățuia getică de la Tisești*, în *Materiale, VI*, 1959, p. 375 și urm. ; C. Mătasă, I. Zamoșteanu și M. Zamoșteanu, op. cit., în Materiale, VII, 1961, p. 346.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

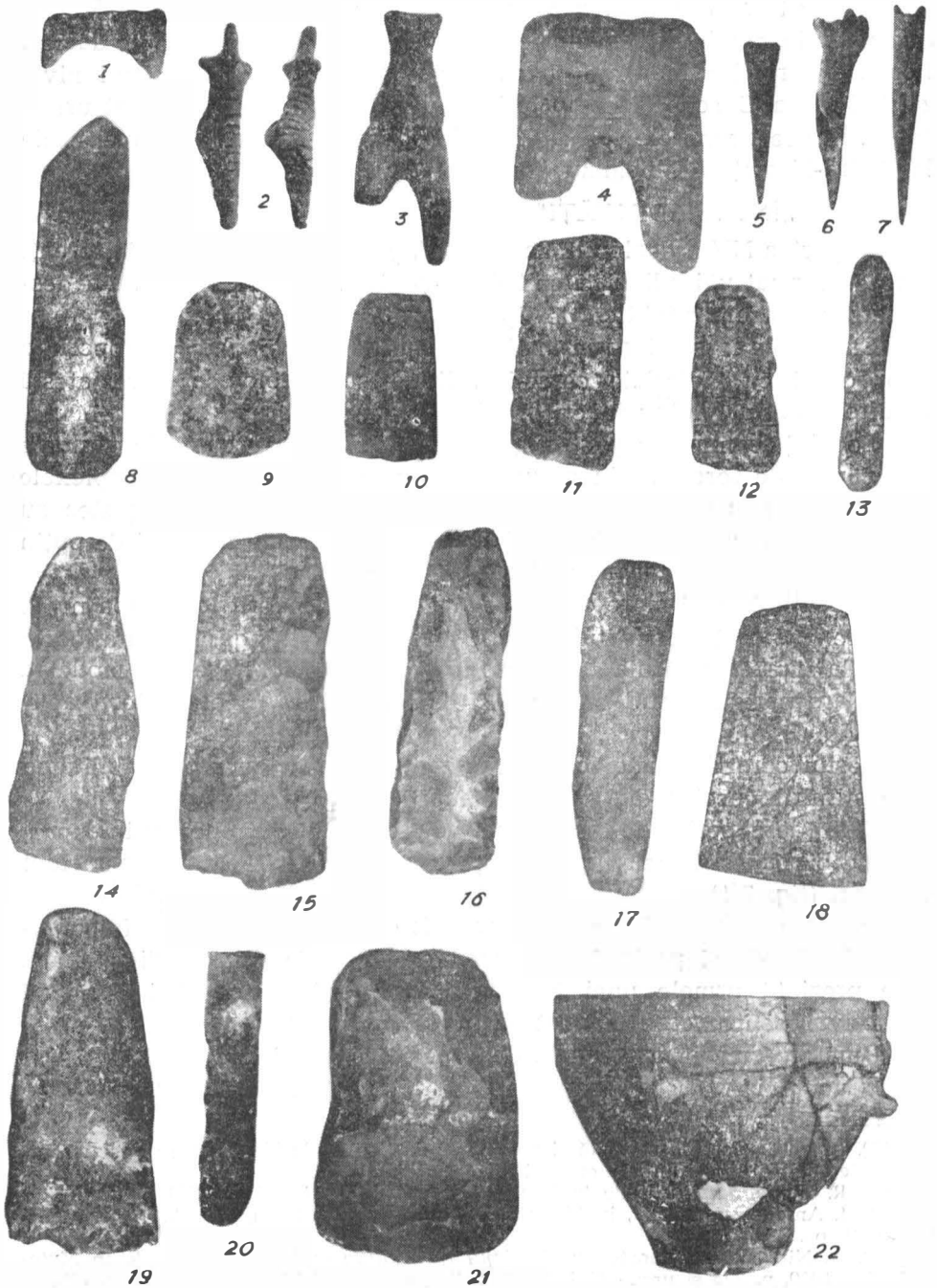

Fig. 7. — Văleni–Intre Adîncăți. Ceramică (22), idoli antropomorfi (2–4), idol zoomorf (1), unelte din os (5–7) și topoare din piatră (8–21)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„DEALUL LUI DĂNILĂ"

În partea de S a satului Văleni, dincolo de Pîrîul Şarpelui la locul denumit „Dealul lui Dănilă", s-a indentificat o aşezare din epoca bronzului (cultura Bilîi Potik-Costişa şi cultura Noua), în care s-au făcut cîteva secţiuni în 1960, descoperindu-se locuinţe, fragmente ceramice şi oase de animale[20]. Aşezarea a fost distrusă în cea mai mare parte de lucrările agricole.

„LA ŞCOALĂ"

Cu ocazia unor săpături de amenajare a unui drum, pe un platou din aproprierea şcolii, s-a dat peste material ceramic aparţinînd epocii neolitice.

Deşi aşezarea a fost distrusă aproape în întregime de construcţiile făcute aici încă din epoca feudală, cu prilejul sondajului efectuat în acest loc au fost descoperite două locuinţe neolitice. Locuinţele, păstrate numai parţial, după cum indică stratul de chirpic ars, aveau pereţii destul de groşi, forma dreptunghiulară şi conţineau foarte puţin material arheologic.

Ceramica este foarte fragmentară şi corodată, neputîndu-se reconstitui nici o formă de vas. Pictura, de asemenea, nu s-a păstrat.

Cele cîteva fragmente de idoli antropomorfi (fig. 8/1) precum şi topoarele de piatră (fig. 8/2-6), distruse în cea mai mare parte de o intensă folosire, nu ne permite o încadrare precisă a acestei aşezări. Unele fragmente ceramice ar indica forme aparţimînd culturii Cucuteni A.

„LA HUMARIE"

În partea de N a satului Văleni, la 3 km de acesta,pe terasa superioară a rîului Moldova, în punctul numit „La Humărie" cu ocazia unor lucrări de plantaţii, s-a descoperit o aşezare neolitică.

20). Săpăturile au fost conduse de Alex. Vulpe de la Institutul de Arheologie din Bucureşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

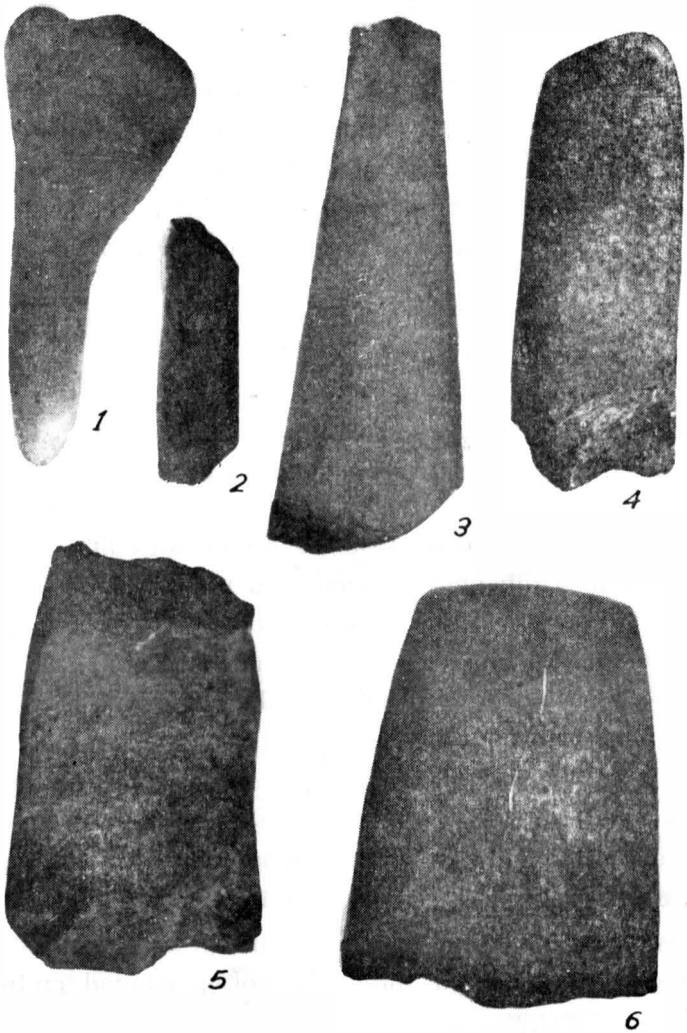

Fig. 8. — Văleni—Lo Şcoală. Fragment de idol ontropomorf (1) şi topoare din piatră (2—6) din epoca neolitică

Situată într-un punct de pe terasa dreaptă a rîului Moldova, care oferă condiţii de vizibilitate excelente, dominînd o mare parte a terenului din jur (fig. 9), aşezarea beneficia de terenuri bune pentru agricultură, pescuit, vînat, precum şi de o apărare naturală formată din rîpele abrupte care coboară spre apa Moldovei şi torenţii care au format văi adînci.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

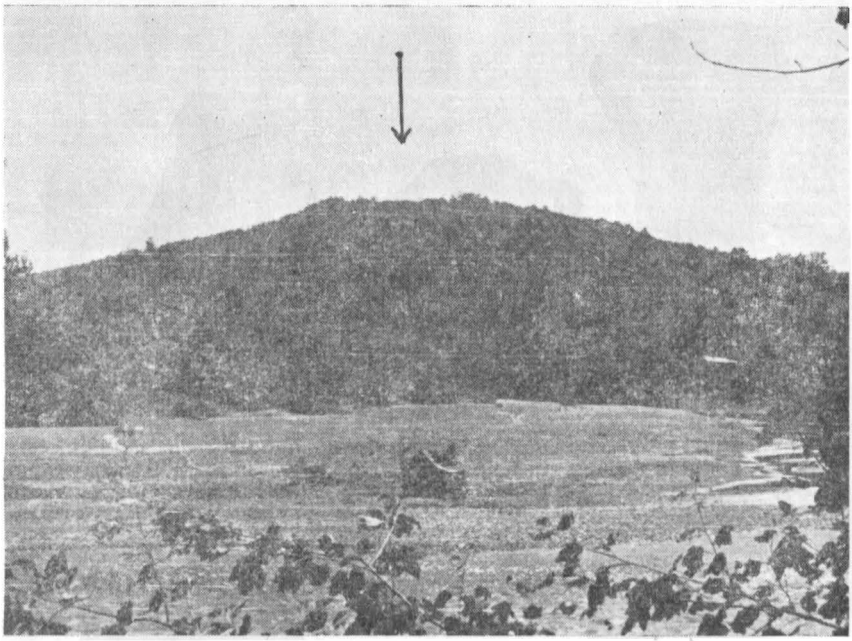

Fig. 9. — Văleni—La Humărie. Vedere generală a staţiunii neolitice

Terenul este împădurit, ceea ce a făcut ca cercetările să fie destul de anevoioase, la care se mai adaugă o intensă distrugere a staţiunii datorită exploatării pădurii, a plantaţiilor noi, cît şi a lunecărilor de teren.

Suprafaţa cercetată în 1962 a fost destul de mare şi a scos la iveală trei locuinţe, din care una de dimensiuni foarte mari (12 × 14 m), unelte din os (fig. 10/3), piatră (fig.10/4,6 ; 12/1 şi o mare cantitate de ceramică aparţinînd culturii Cucuteni.

Locuinţele, marcate de prezenţa unui strat gros de chirpic ars (fig. 11/1,2), conţin, în general, puţin material arheologic. Excepţie face locuinţa nr. 1, în cuprinsul căreia s-a descoperit o mare cantitate de ceramică (fig. 13/1-15 ; 14'1-9).

Tot în această locuinţă, pe lîngă marea bogăţie de material ceramic aparţinînd fazei B a culturii Cucuteni, s-au descoperit şi cîteva vase din faza A-B, din care se remarcă un vas piriform cu pictura foarte bine păstrată (fig. 13/9).

Pictura este destul de bine păstrată, mai ales pe vasele bitronconice de dimensiuni mai mici, precum şi de pe străchini. Nu lipsesc nici

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

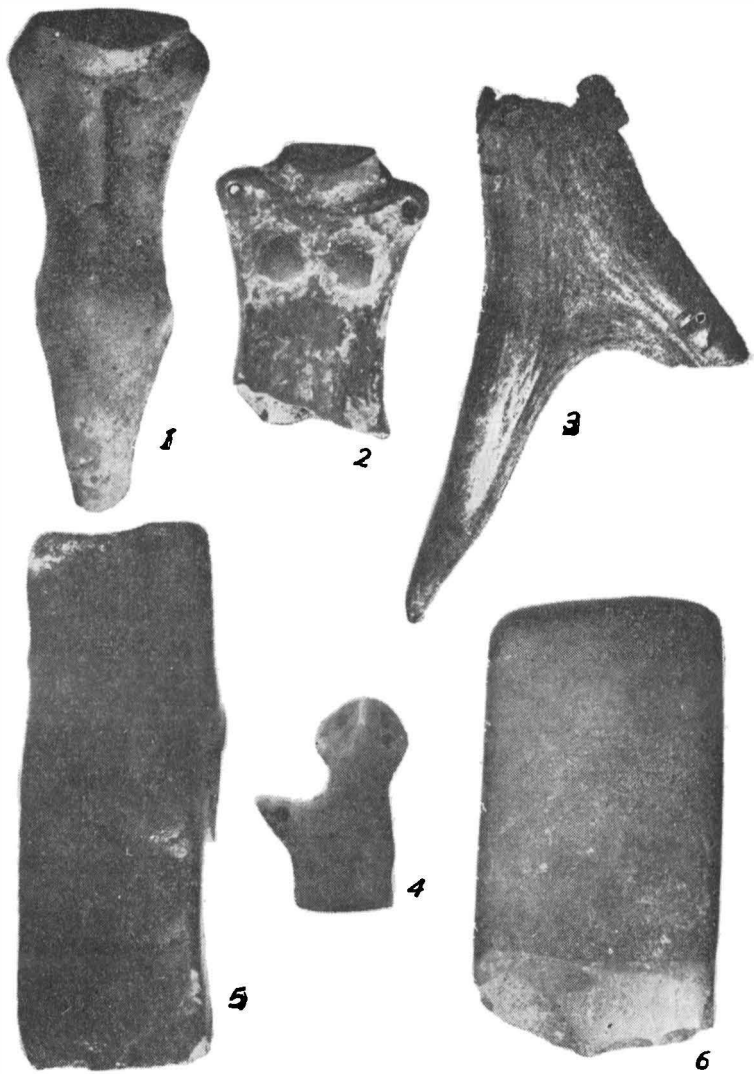

Fig. 10. – Văleni–La Humărie. Unelte din os (3), piatră (4, 6) şi idoli antropomorfi (1, 2, 5)

vasele uzuale, fără pictură, cu pereţii groşi şi mai ales vasele de provizii, de dimensiuni mai mari (fig. 13/13).

Remarcăm, de asemenea, prezenţa a două vase de forme puţin obişnuite în aşezările neolitice, unul făcînd parte din categoria vaselor îngemănate (fig. 14/9), de dimensiuni destul de mici şi păstrat frag-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

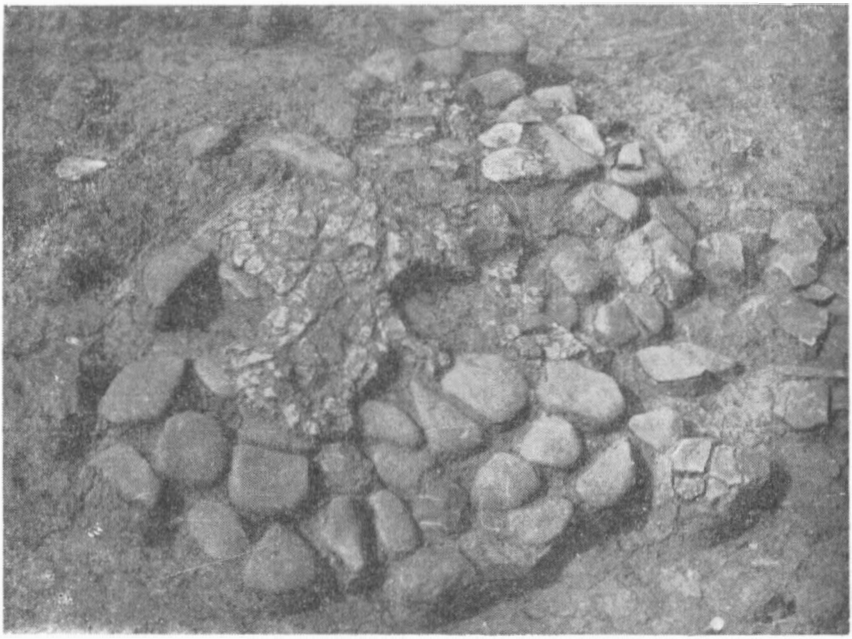

Fig. 11. — Văleni–La Humărie. Vedere generală a locuinţei nr. 2 (1), vatră din locuinţa nr. 3 (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mentar şi un altul, tot mic, prevăzut cu o toartă terminată cu un cap de animal, probabil de cal (fig. 13/5). S-au descoperit şi cîteva fragmente de idoli antropomorfi, de forme şi dimensiuni diferite (fig. 10/1,2,5).

Prezenţa unui număr mare de greutăţi de lut de la plasa de pescuit (în locuinţa 1 s-au descoperit peste 20 bucăţi), dovedeşte că pescuitul era una dintre ocupaţiile principale ale locuitorilor acestei aşezări, de pe malul rîului Moldova (fig. 12/2).

Ceramica descoperită ne permite să încadrăm această aşezare în perioada de sfîrşit a culturii Cucuteni A-B şi în cultura Cucuteni B. Prezenţa unui vas Cucuteni B-1, cu pictura strîns legată de cea din faza anterioară, demonstrează o continuitate a acestei aşezări pînă în perioada de maximă înflorire a acestei culturi (fig. 13/3). Nu lipsesc nici fragmente ceramice de tip C.

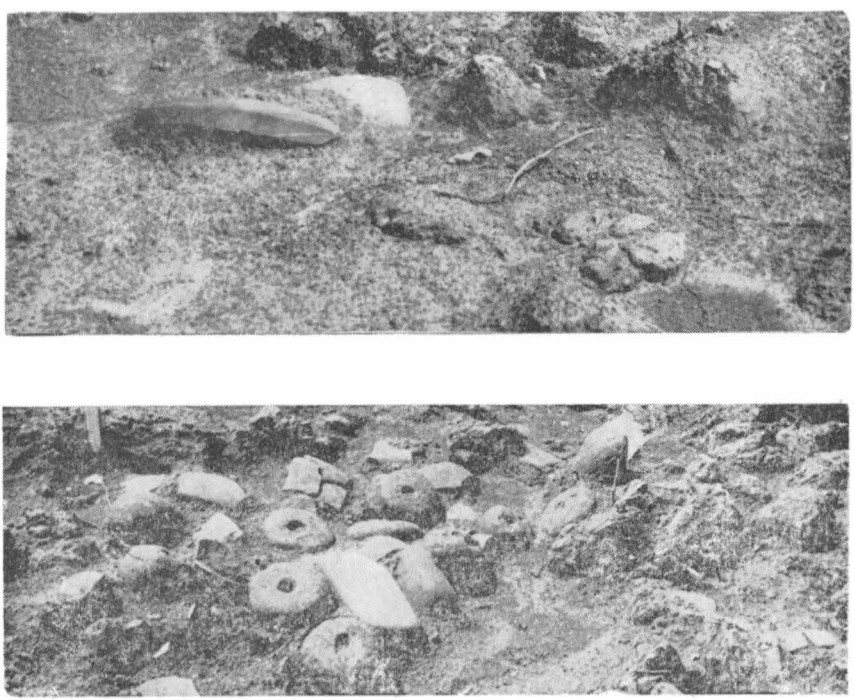

Fig. 12. — Văleni—La Humărie. Lamă de silex (1) şi greutăţi de la plasa de pescuit (2) in situ

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

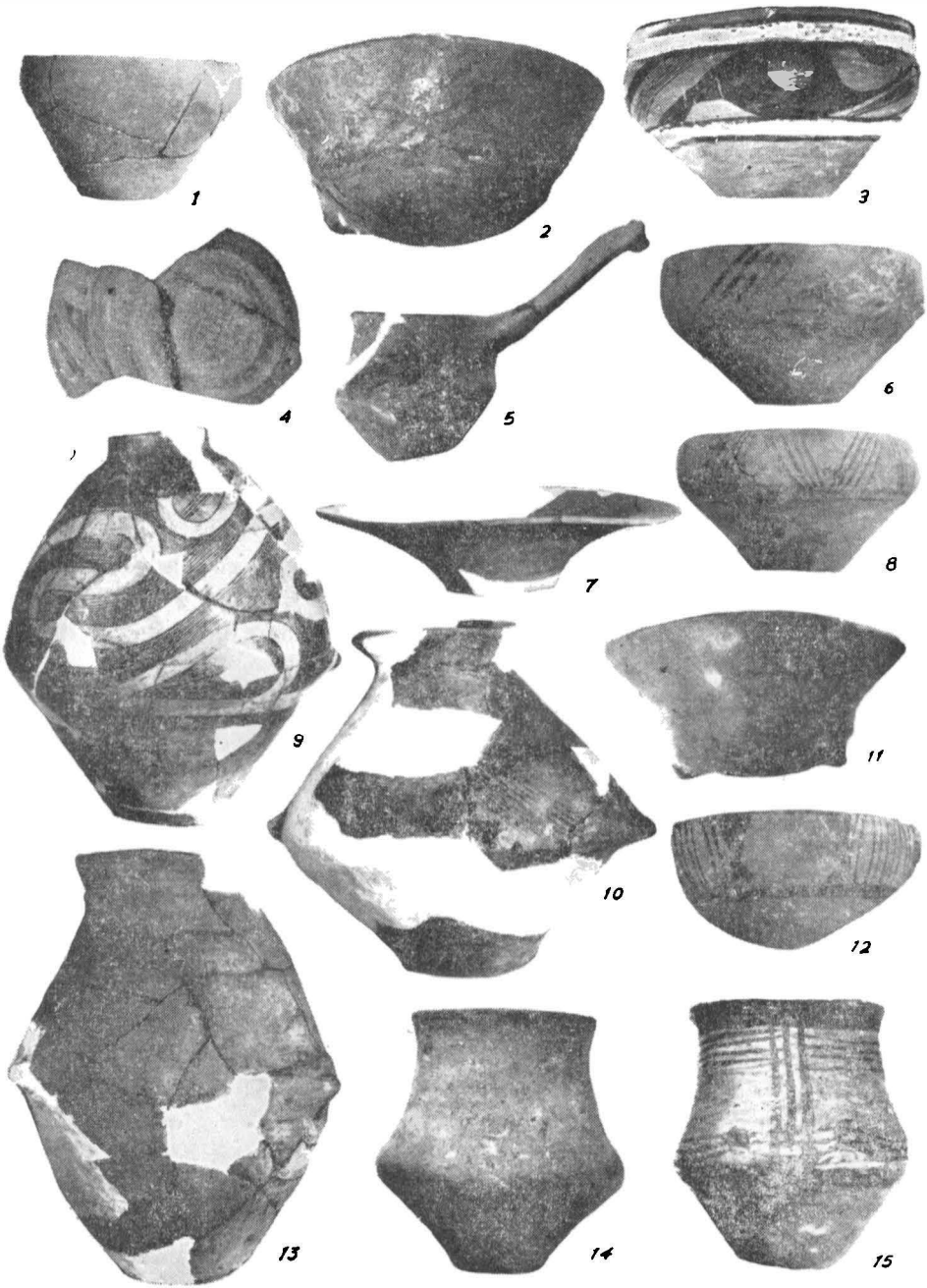

Fig. 13. – Văleni–La Humărie. Ceramică din cultura Cucuteni A–B şi B (1–15)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

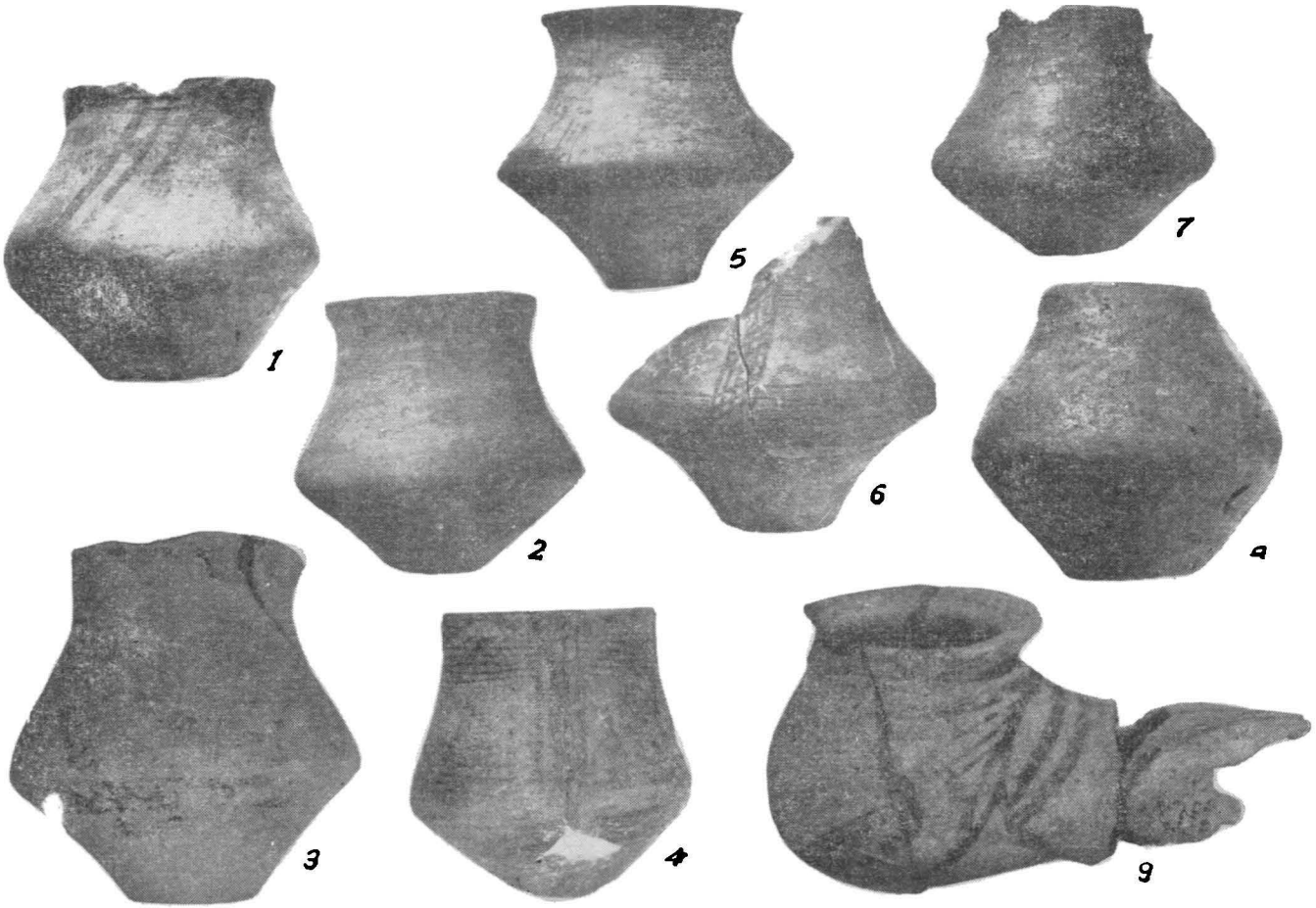

Fig. 14. – Vălenii-Lo Humărie. Ceramică Cucuteni B (1–9)

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

ALDEȘTI

În cadrul șantierului arheologic Aldești[21], Muzeul de istorie din Roman a avut ca obiective de cercetare așezare neolitică de la locul numit „Budăile Blanariu" sau „Munteni Catargi" și așezarea din sec. II-III e. n. de la punctul Aldești 2.

Așezarea neolitică de la „Budăile Blanariu" este situată pe terasa superioară a Siretului, în jurul unor izvoare care au dat și numele locului. Din acest loc, ca de altfel din aproape orice punct al terasei superoare a Siretului, dintre Bacău și Roman, ochiul domină o mare parte a văii acestui rîu. Exisetnța izvoarelor, însă, a fost motivul principal care a făcut ca neoliticienii să aleagă acest loc pentru întemeierea unei șezări.

Cele cîteva secțiuni efectuate aici au scos la iveală mai multe locuințe, gropi cu resturi menajere și o mare cantitate de ceramică aparținînd culturii Cucuteni (faza AB).

Locuințele au fost identificate după vetrele care s-au păstrat în cea mai mare parte. Forma locuințelor nu s-a putut preciza din cauza lipsei dărîmăturilor de la pereți, care indică de obicei forma lor. Locuințele aveau, probabil, pereții foarte subțiri, în care predomina lemnul sau stuful, a căror urme nu s-au mai păstrat.

Vetrele au forma ovală și sînt făcute pe un strat de prundiș sau cioburi, pentru obținerea și păstrarea unei temperaturi mai înalte (fig. 15).

Gropile au dimensiuni diferite și sînt în număr destul de mare, conținînd multă ceramică, oase de animale și unelte.

În ceea ce privește ceramica, deși nu s-au putut reconstitui prea multe vase, ea prezintă o mare varietate de forme și decor. Pictura, destul de bine păstrată pe multe fragmente ceramice, cuprinde aproape toată gama decorurilor ceramicii Cucuteni faza AB (fig. 16/1-21).

În așezare s-au descoperit destul de mulți idoli antropomorfi (fig. 17/4-22), care pot fi împărțiți în trei variante:

a) cu partea superioară plată, unii decorați cu linii incizate, cu capul perforat în dreptul ochilor (fig. 17/12-15);

b) cu steatopigie, picioarele alăturate, marcate de o linie verticală adîncită fără să străpungă și pe partea cealaltă, unele din ele pictate (fig. 17/4-11).

---

21). Colectivul a fost format din: I. Antonescu, E. Antonescu, M. Ursachi, I. Teștiban, V. Ursachi, V. Căpitanu și C. Buzdugan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

c) cu picioarele depărtate, aproape în toate cazurile reprezentînd pe bărbat, decorate, în unele cazuri, cu împunsături succesive sau brîu crestat cu linii oblice (fig. 17/16-22).

De remarcat că umerii idolilor reprezentînd pe bărbat tinde să egaleze pe cel al figurilor feminine. S-au descoperit şi cîteva fragmente de figurine zoomorfe (fig. 17/1-3).

Cele mai multe exemplare din obiectele de os sînt confecţionate din coarne de cerb şi oase lungi de căprioară, foarte bine şlefuite, sau din aşchii provenite de la oasele rotunde (fig. 18/1-14).

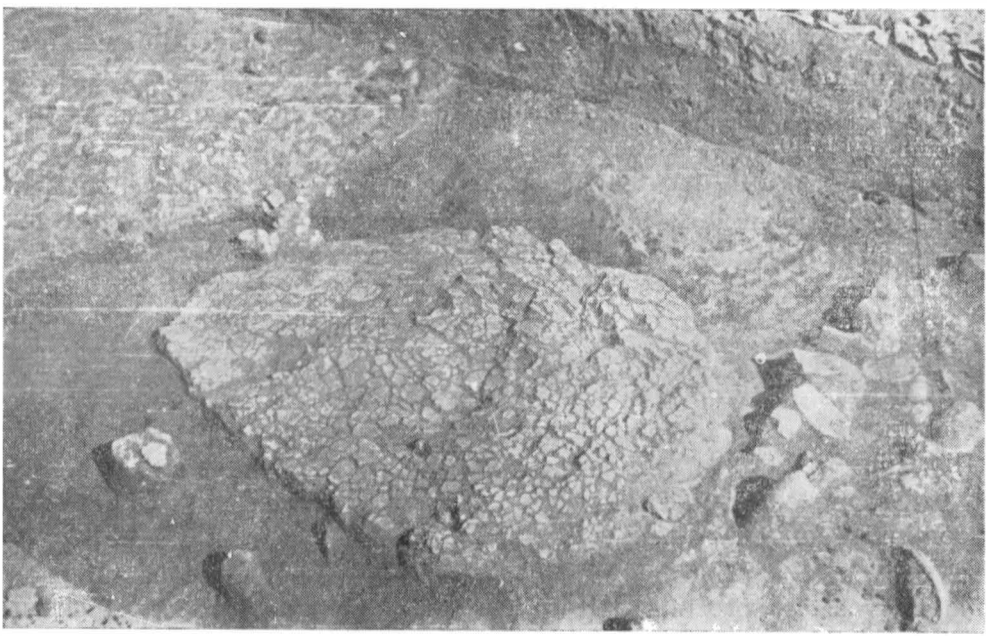

Fig. 15. — Aldeşti—Budăile Blanariu. Vatră neolitică.

În aşezare au fost descoperite şi foarte multe topoare de piatră, şlefuite, aproape toate în stare fragmentară, plate, de formă trapezoidală, cu ceafa mai mult sau mai puţin lată şi rectangulară în secţiune. Nu lipsesc nici dălţile, mici, plate (fig. 19/1-16).

Cu totul izolat a fost descoperit şi un mormînt de înhumaţie în vas, bine păstrat, care zăcea la o adîncime de 0,90 m de suprafaţa solului. Iniţial, cadavrul, a fost pus într-un vas destul de mare căruia îi lipsea partea superioară şi fundul, înlocuit cu cîteva cioburi de la un alt vas. În urma tasării şi presiunii solului, vasul a cedat, astfel că

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

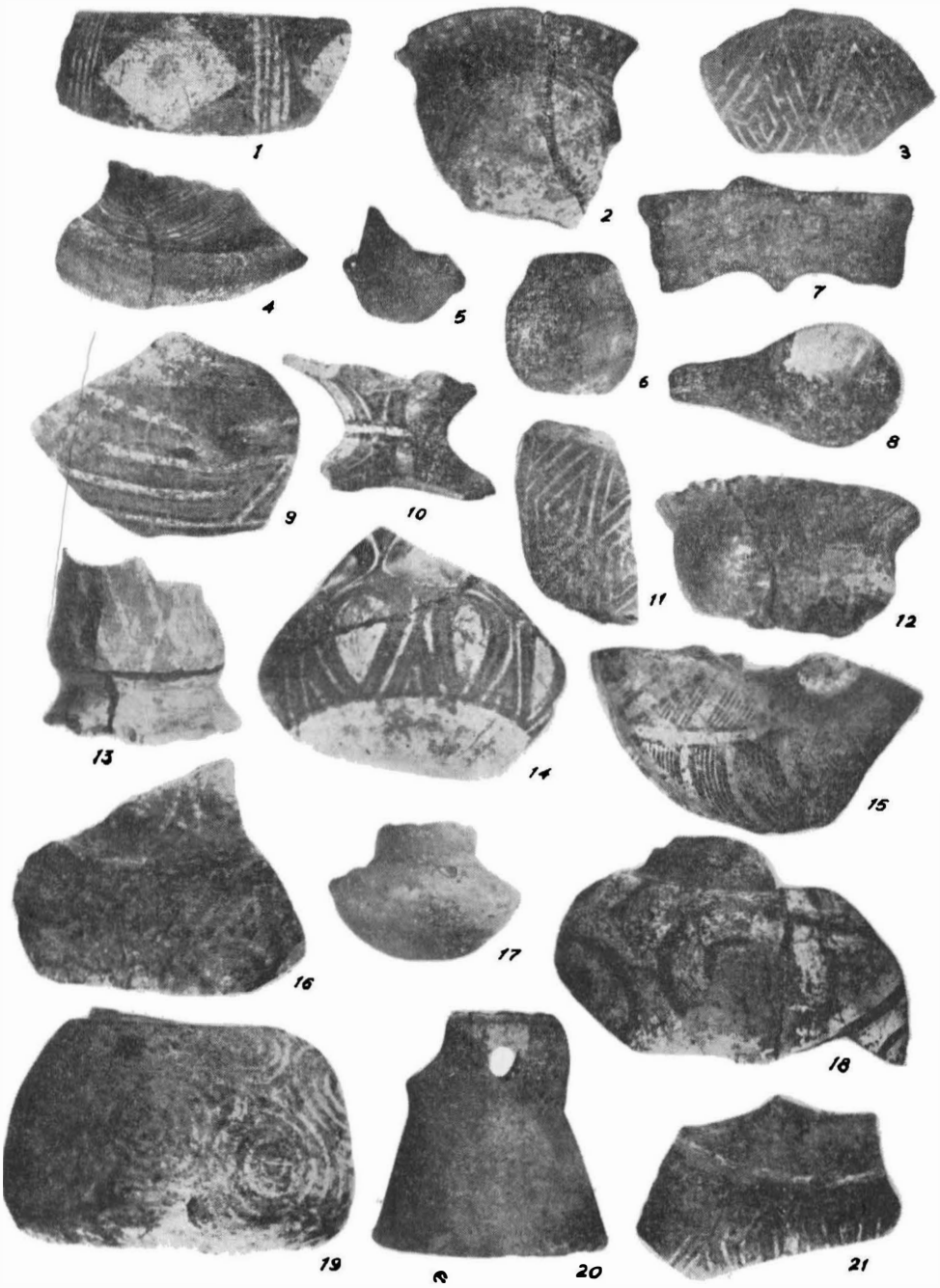

Fig. 16. — Aldeşti—Budăile Blanariu. Ceramică neolitică (1—21)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

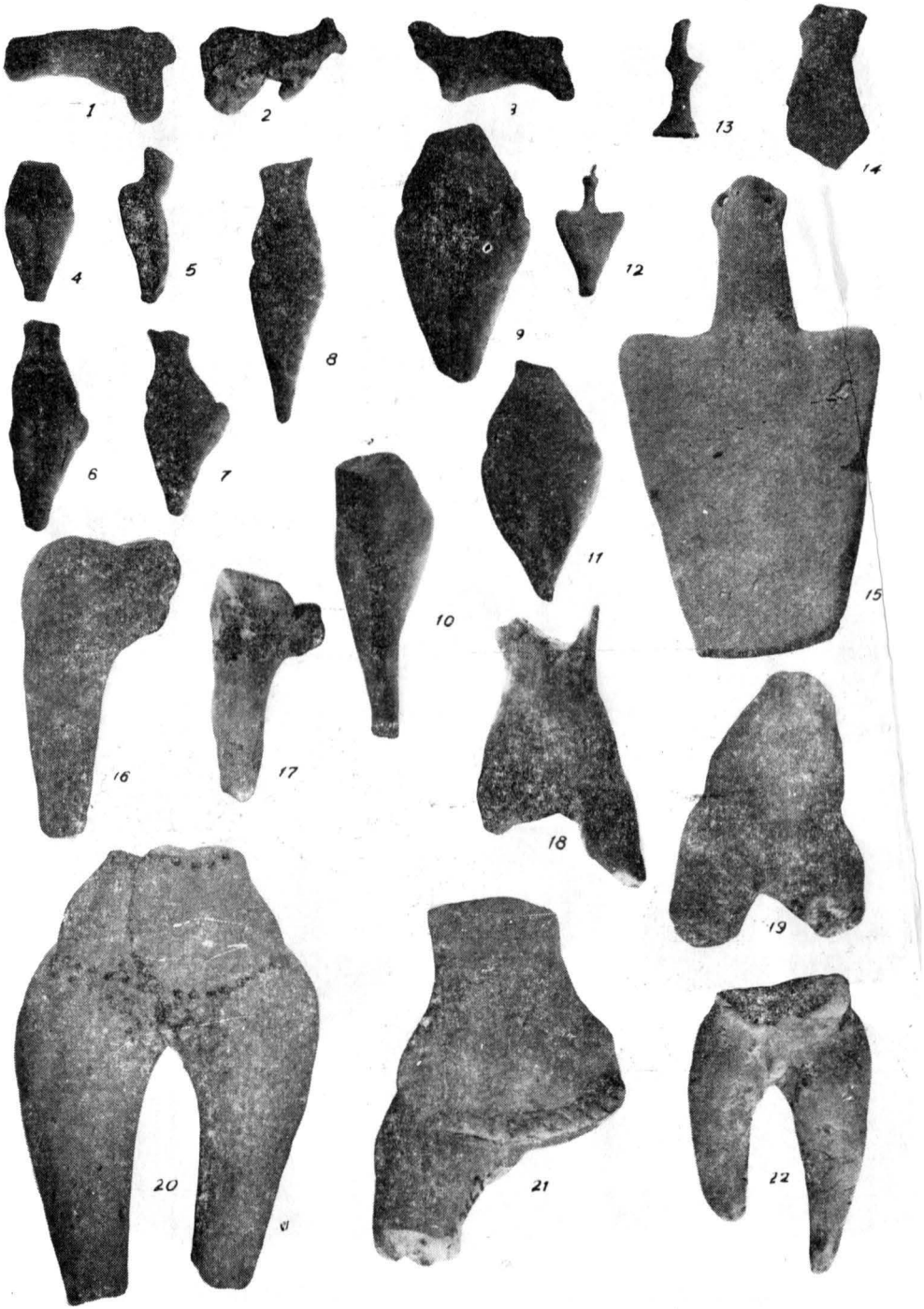

Fig. 17. – Aldeşti–Budăile Blanariu. Idoli zoomorfi (1–3) şi antropomorfi (4–22)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 18. – Aldeşti–Budăile Blanariu. Unelte de os (1–14)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

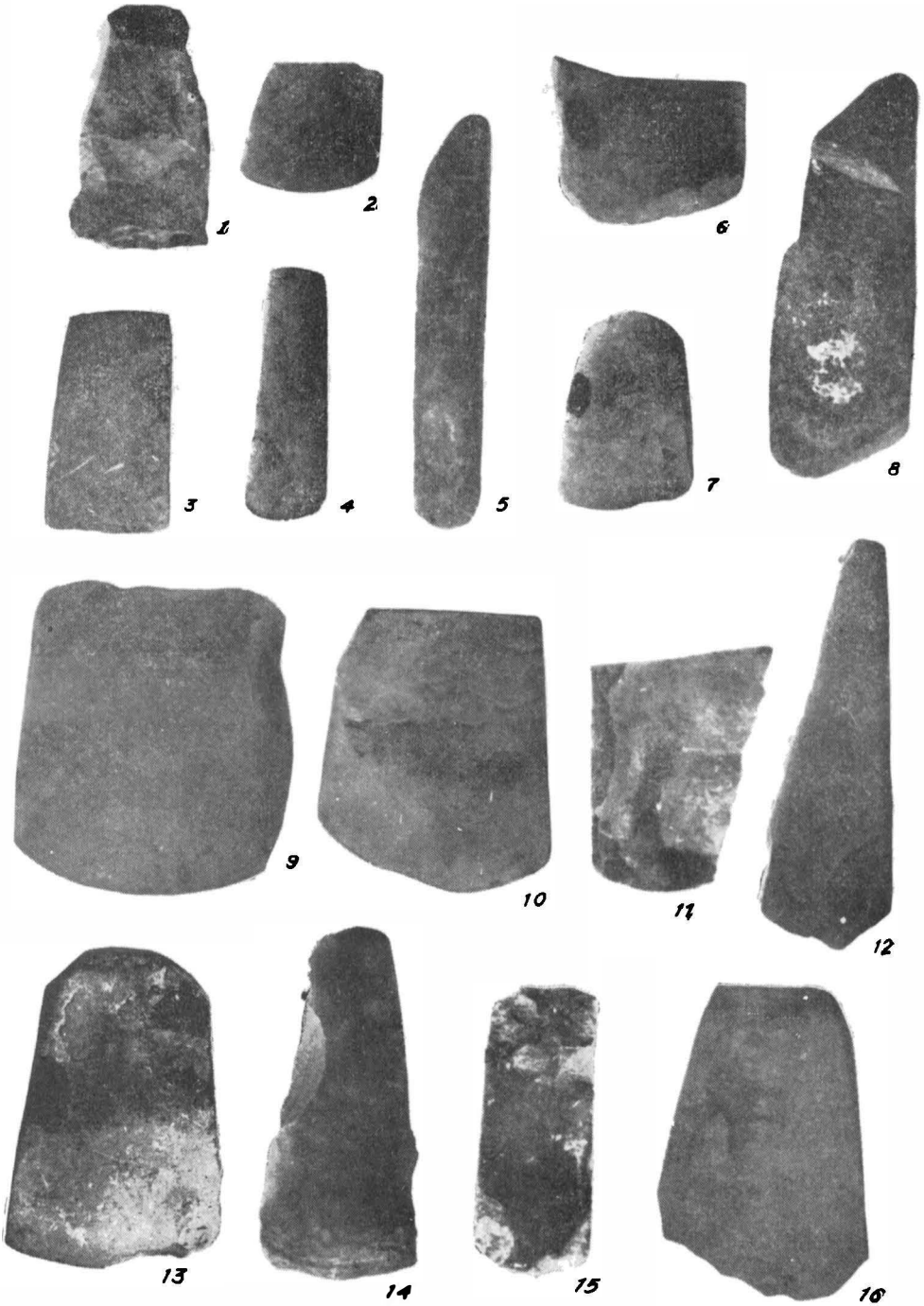

Fig. 19. – Aldești–Budăile Blanariu. Topoare și dălți din piatră (1–16)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

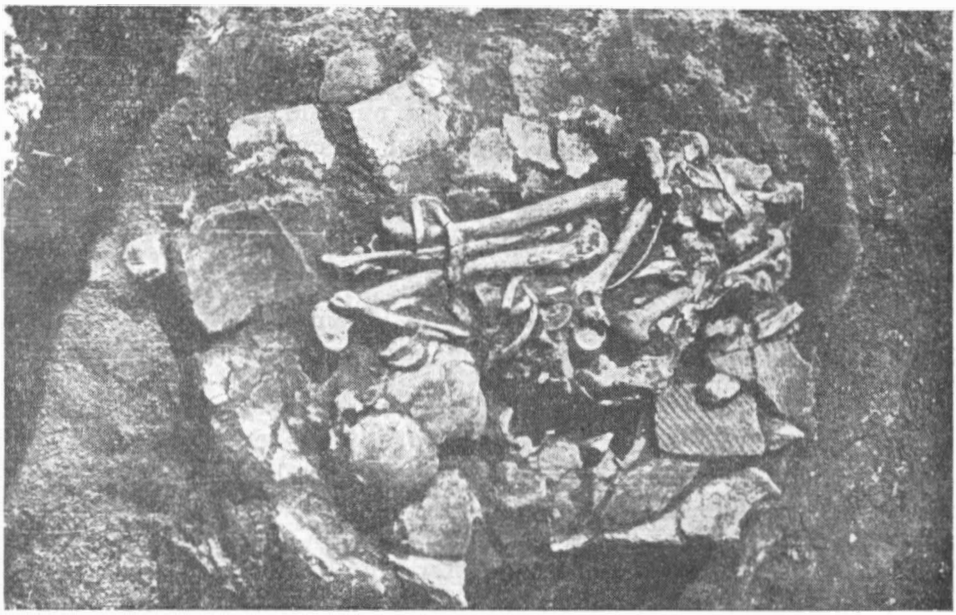

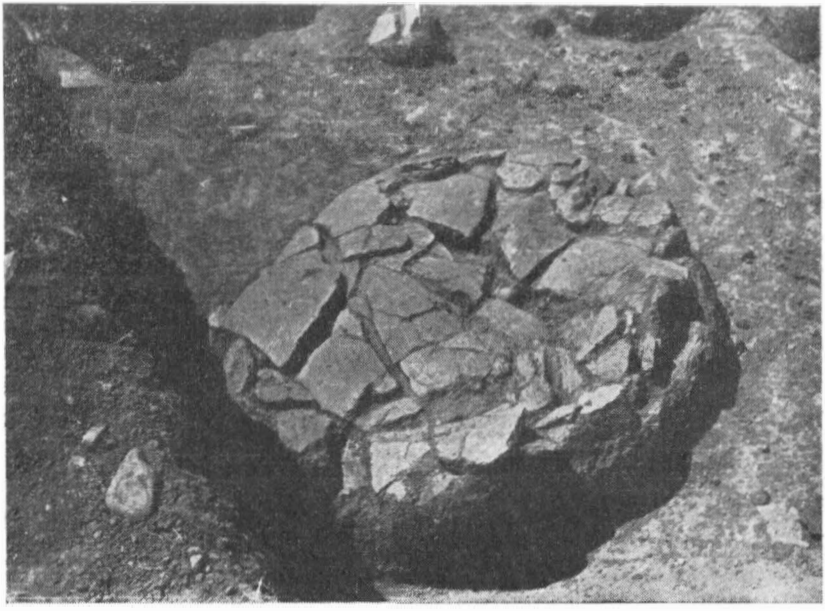

Fig. 20. — Aldeşti—Budăile Blanariu. Mormint din prima epocă a fierului (1—2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în plan apare ca o masă de cioburi (fig. 20/1). La demontarea stratului de cioburi de la suprafață s-a dat peste oase, care, în mare parte nu se aflau în poziția lor anatomică, ceee ce indică poziția forțată impusă de forma și mărimea vasului în care a fost pus (fig. 20/2). Vasul, are o formă caracteristică primei epoci a fierului, de culoare neagră cu luciu, decorat cu caneluri orizontale și oblice, prevăzut cu torți. Cele cîteva fragmente care înlocuiau fundul vasului principal, fac parte dintr-un vas-borcan, decorat cu brîu alveolat, avînd pasta neomogenă, cu multe pietricele și cioburi pisate în compoziție.

Deși nu s-a găsit nici un obiect de inventar, care să dateze cu precizie mormîntul, putem admite, pe baza caracteristicilor ceramicii, că mormîntul aparține primei epoci a fierului.

ALDEȘI 2

În vara anului 1962, pe terenul Stațiunii Experimentale Agricole Secuieni, secția Aldești, s-au efectuat săpături arheologice de către Muzeul județean Bacău și Muzeul de istorie din Roman.

Săpăturile au fost efectuate, în cea mai mare parte, în livada gospodăriei, într-o așezare neolitică. Concomitent cu aceasta, pe dealul vecin, numit de noi „Aldești 2", s-a făcut un șanț de control, orientat N-S, lung de 120 m și lat de 1,50 m.

Pe porțiunea cercetată au fost surprinse cîteva complexe de locuire aparținînd mai multor epoci: epoca bronzului, sec. II-III e. n. sec. X și sec. XV.

În ceea ce privește epoca bronzului, în capătul de sud al șanțului, s-au descoperit cîteva materiale ceramice și osteologice aparținînd culturii Noua. Acest nivel nu este prins pe toată lungimea șanțului, locuirea fiind de scurtă durată.

Cea mai intensă locuire a fost în sec. II-III e.n. Stratul de cultură din această perioadă are o grosime medie de 0,60 m. Din această perioadă datează o mare cantitate de ceramică, un bordei și cîteva gropi.

Din materialul ceramic deosebim cîteva forme de vase caracteristice sec. II-III e.n., printre care: căni cu o toartă de culoare roșie sau cenușie, amforete cenușii, decorate cu linii lustruite, castroane de diferite mărimi, vase mari cu gura largă și corpul bombat, fructiere, fragmente de amfore romane, cești dacice, precum și vase-borcan, decorate cu brîie simple, alveolate sau crestate, din pastă poroasă (fig. 25/1-13). Tot din acest nivel face parte și o fibulă de bronz cu semidisc, avînd

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

corpul îngroşat şi care se termină cu o proeminenţă, din seria fibulelor provincial-romane, datate în sec. II-III e.n.[22]

Materialele descoperite în aşezarea din sec. II-III e.n. de la Aldeşti 2 prezintă unele caracteristici asemănătoare cu inventarul aşezărilor dacice din etapa imediat anterioară (secolul I e.n.), cum ar fi, de exemplu, acela din cetăţuia dacică de la Bradu.

Descoperirea de la Aldeşti 2, poate veni în sprijinul părerii că populaţia dacică, nevoită să părăsească aşezările întărite de la începutul sec. II e.n., s-a aşezat în locuri apropiate de acestea. Aşezarea de la Aldeşti 2, care se află la cîţiva km de cetăţuia de la Bradu, peste rîul Siret, a putut constitui un punct de refugiu pentru aceştia.

Fenomenul general de părăsire a marilor aşezări dacice din afara limesului în sec. II e.n. şi soarta acestor locuitori, nu poate fi pusă decît în legătură cu apariţia aşezărilor şi culturii materiale a dacilor liberi, respectiv a carpilor, care continuă tradiţiile daco-getice în condiţiile unor influienţe romane, iar mai tîrziu şi sarmato-gotice.

Nivelul arheologic cu resturi de cultură materială aparţinînd epocii feudale timpurii (sec. X) este destul de subţire. S-a surprins un bordei, de formă dreptunghiulară cu colţurile rotunjite, fără urme de pari, cu dimensiunile de 3,50 × 5,20 m avînd în interior două pietrare.

Cele cîteva fragmente ceramice provin de la oale cu buza răsfrîntă, lucrate la roata evoluată, decorate, la exterior cu zone de linii adîncite, orizontale, destul de pronunţate[23]) (fig. 24/1—11). De asemenea au fost descoperite şi tipsii de lut.

Imediat sub solul vegetal actual se află un strat foarte subţire, aparţinînd epocii feudale, întrerupt din loc în loc şi distrus în cea mai mare parte de lucrările agricole. Acestui nivel îi aparţine un bordei de forma rectangulară, cu dimensiunile de 6×6,50 m. În interiorul lui s-au găsit o mare cantitate de fragmente ceramice, unelte de fier, precum şi două cuptoare distruse, care serveau, probabil, la prelucrarea metalului.

După marea cantitate de obiecte de fier (fig. 21/1—28; 22/1—44), din care unele încă neterminate, precum şi a deşeurilor metalice, pu-

22). Parducz Mihaly, *Ernöhazai Jazig Leletek*, în *AE*, vol. *III*, 1940, 3-4 füzet, p. 266, p. XLVI/1 a. Exemplare asemănătoare au fost descoperite şi în ţara noastră, cf. D. Berciu şi E. Comşa, *Săpăturile de la Balta Verde* şi Gogoşu (1949-1950), în *Materiale*, II, 1956, p. 153, fig. 131/1.

23). În aşezarea de la Spinoasa-Erbiceni, ceramica asemănătoare este datată în sec. X-XI, cf. D. Teodor şi E. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa*, în *Materiale*, *VIII*, 1962, p. 35-45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tem deduce că avem de a face cu o locuință a unui meșteșugar sau cu un bordei-atelier.

Ceramica descoperită în acest bordei (fig. 23/1—7) cît și unele din obiectele de fier, fiind caracteristice sec. XV, datează nivelul feudal de aici în această perioadă.

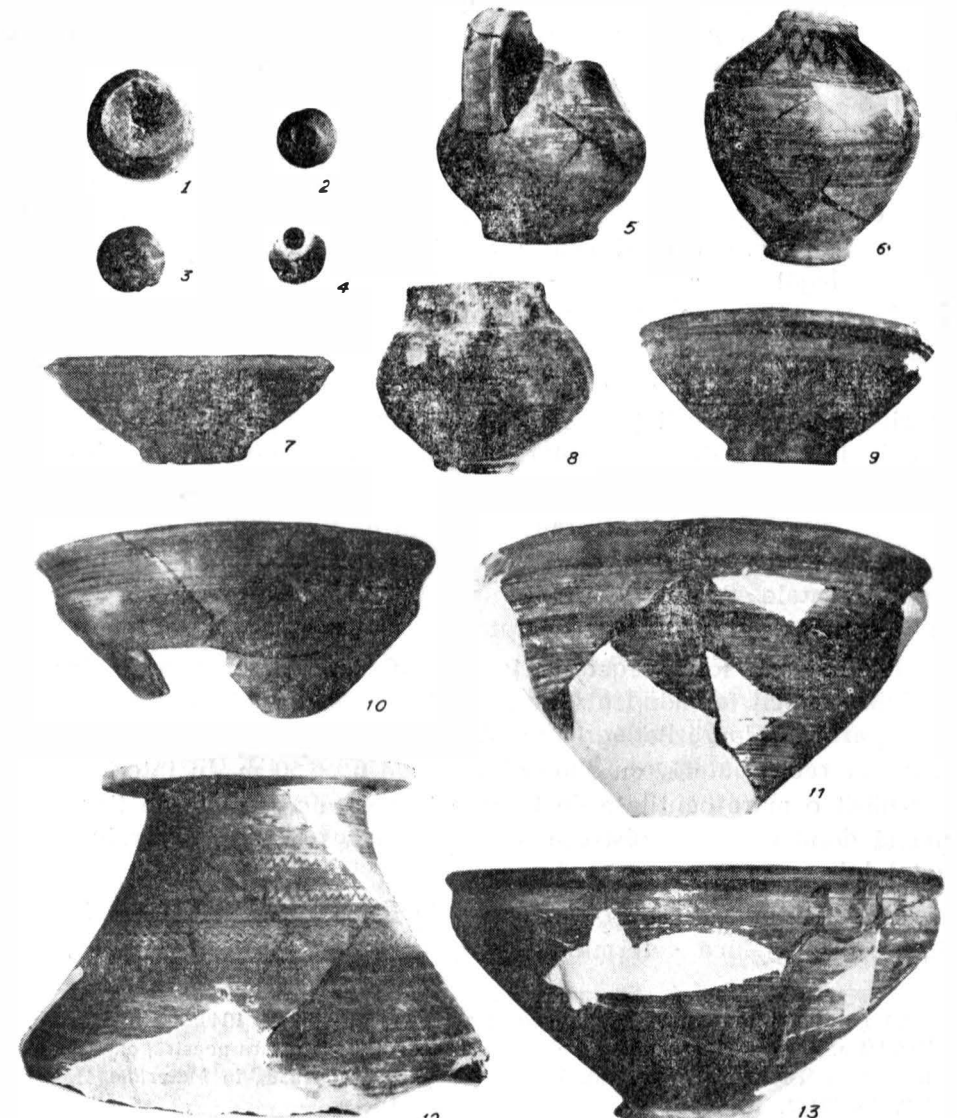

Fig. 25. — Aldești 2. Ceramică din sec. II—III e.n. Fusaiole din lut (1—4), vase diferite (5—13)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

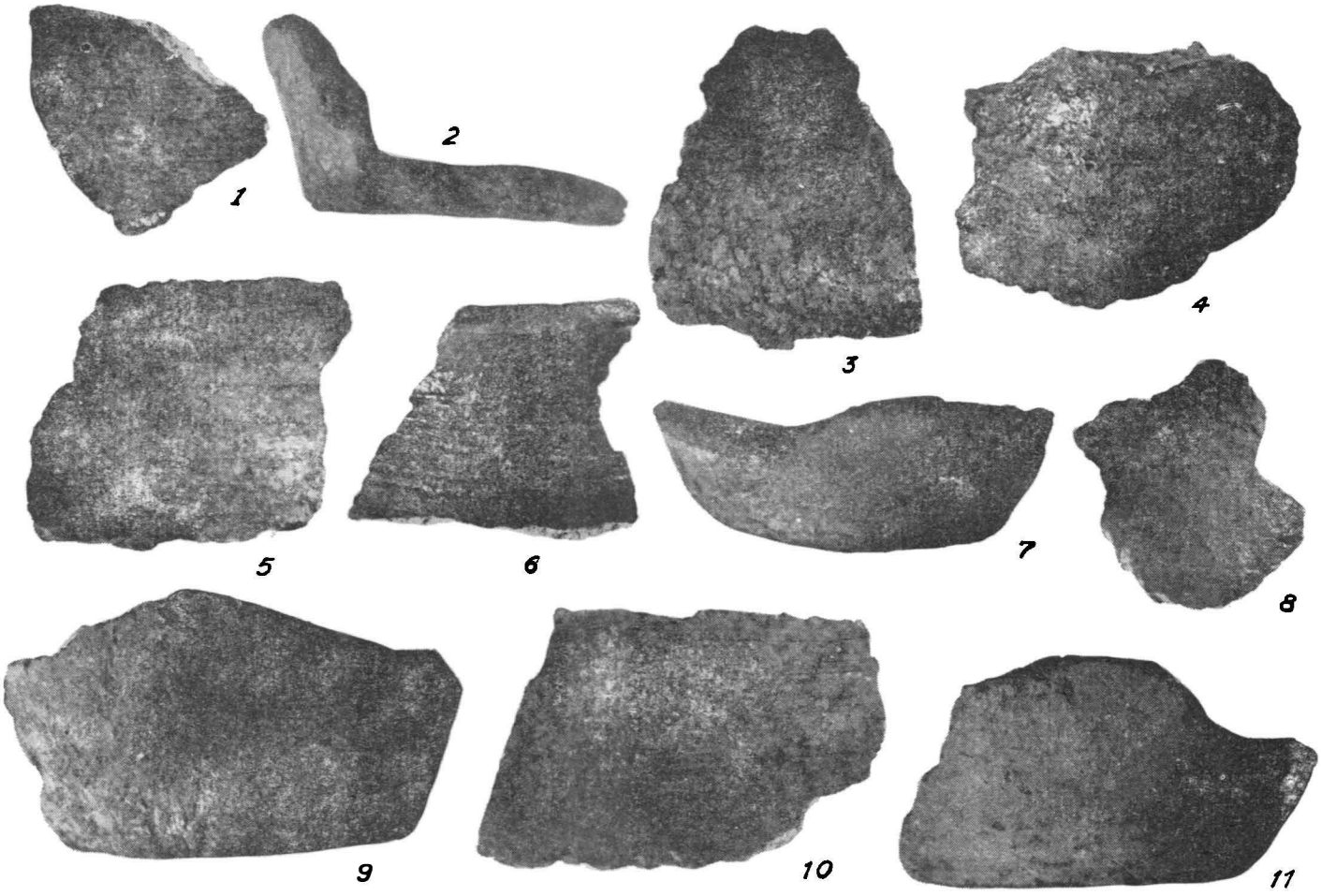

Fig. 24 — Aldești. Ceramică din sec. X (1–11)

http://www.cimec.ro http://cniabc.ro

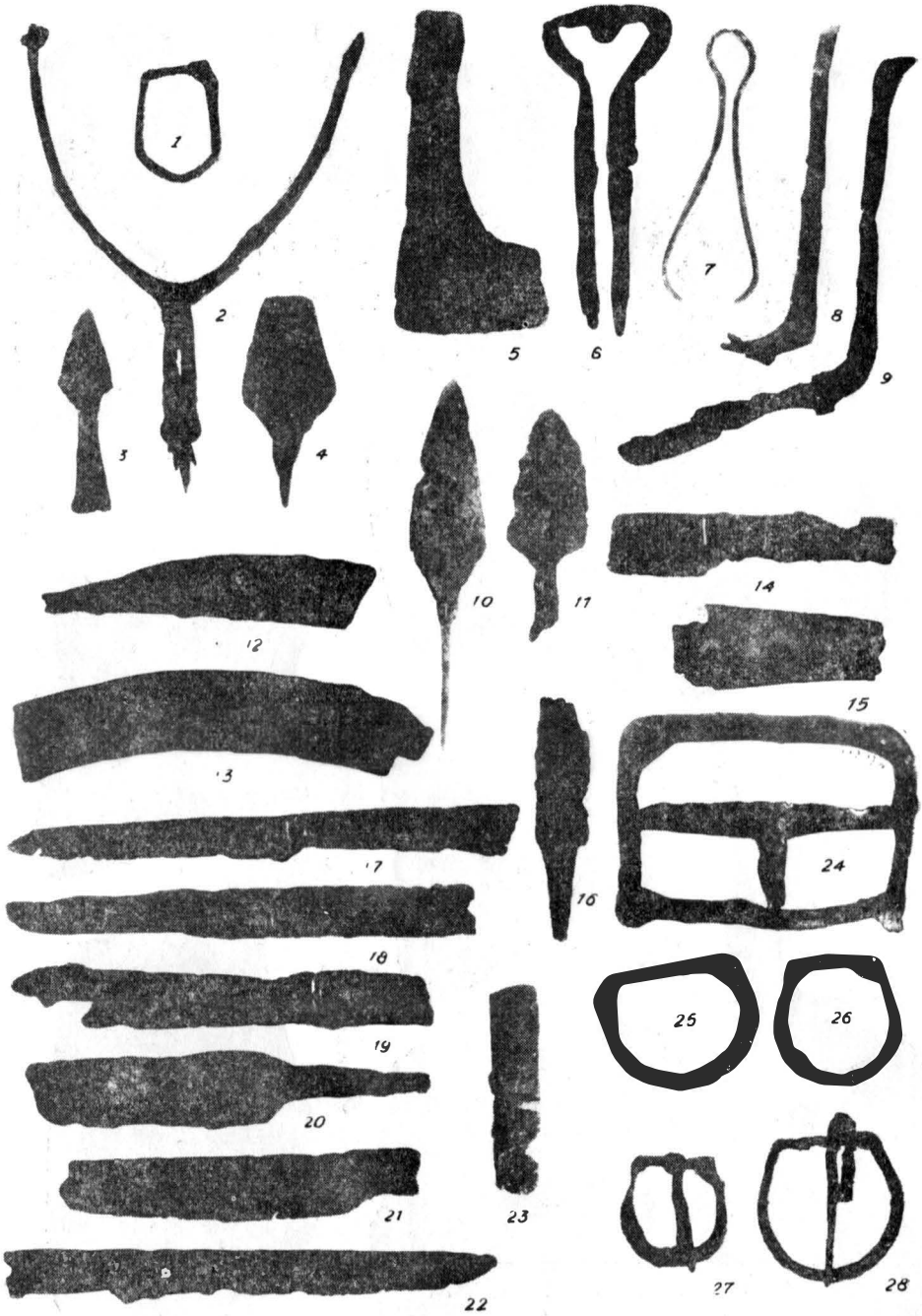

Fig. 21. – Aldeşti 2. Obiecte de fier din sec. XV : catarame (1, 24–28), piese de harnaşament (2, 8, 9), topor din fier (5), instrument muzical (6), pensetă (7), vîrfuri de săgeţi (3, 4, 10, 11), cuţite din fier (12–14, 16–23), mîner de cuţit din os (15).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 22. — Aldeşti 2. Obiecte şi deşeuri de fier din sec. XV (1–44)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 23. — Aldeşti 2. Ceramică din sec. XV (1–7)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

BUTNĂREȘTI

Descoperirea întîmplătoare a unei necropole de tip Poienești încă din deceniul al patrulea al acestui secol în satul Cucoșeni (com. Butnărești), a constituit punctul de plecare pentru efectuarea unor cercetări arheologice de către Muzeul de istorie din Roman în colaborare cu Institutul de Arheologie din București [24].

Principalul obiectiv l-a constituit salvarea mormintelor care nu au fost distruse de lucrările pentru plantarea viței de vie și construcția șoselei care leagă satul Cucoșeni de com. Secueni.

Din necropolă nu s-a mai păstrat decît o mică porțiune, în care au fost descoperite morminte de incinerație în urnă, cu și fără capac, precum și morminte de incinerație cu rămășițile depuse direct în groapă.

Materialele cît și urnele descoperite își găsesc numeroase analogii în cimitirele de tip Poienești care se datează în sec. II-III e.n. [25].

În afară de necropolă, s-au întreprins săpături și în așezare, descoperindu-se, pe lîngă alte materiale specifice așezărilor din sec. II—III e.n., un bordei de olar (fig. 26/1), cu două cuptoare de ars ceramică (fig. 26'2) [26]. În interiorul bordeiului s-a descoperit o mare cantitate de ceramică, din care s-a putut reconstitui un număr de peste 30 vase de diferite forme și dimensiuni (fig. 27/1—13).

POIANA — DULCEȘTI

În cadrul cercetărilor întreprinse de Muzeul de istorie din Roman în colaborare cu Institutul de Arheologie din București, au fost efectuate săpături arheologice și în satul Poiana (com. Dulcești), la punctul numit „Silițte" (fig 28) [27].

În urma săpăturilor au fost identificate mai multe nivele de locuire aparținînd unor epoci diferite. La bază există un nivel din epoca bronzului (cultura Noua) și prima epocă a fierului, în care s-au descoperit fragmente ceramice provenite de la vase cu torți supraînălțate, cu buton, străchini cu buza îndoită spre interior, decorate cu caneluri oblice,

24). Săpăturile au fost efectuate în colaborare cu Gh. Bichir de la Institutul de Arheologie din București. Scurtă informare asupra cercetărilor de la Butnărești a fost publicată în *Fasti Arheologici, XVI*, 1961, nr. 3566.

25). Materialele din necropolă cît și cele din așezare se găsesc la Muzeul de istorie din Roman. La Muzeul arheologic din Piatra Neamț există o parte din obiectele și ceramica descoperită cu ocazia lucrărilor de plantații efectuate în 1933.

26). Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Virteșcolu-Poienești. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, în *SCIV*, 17/3, 1966, p. 489-509.

27). Săpăturile au fost efectuate în colaborare cu Gh. Bichir de la Institutul de Arheologie din București.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

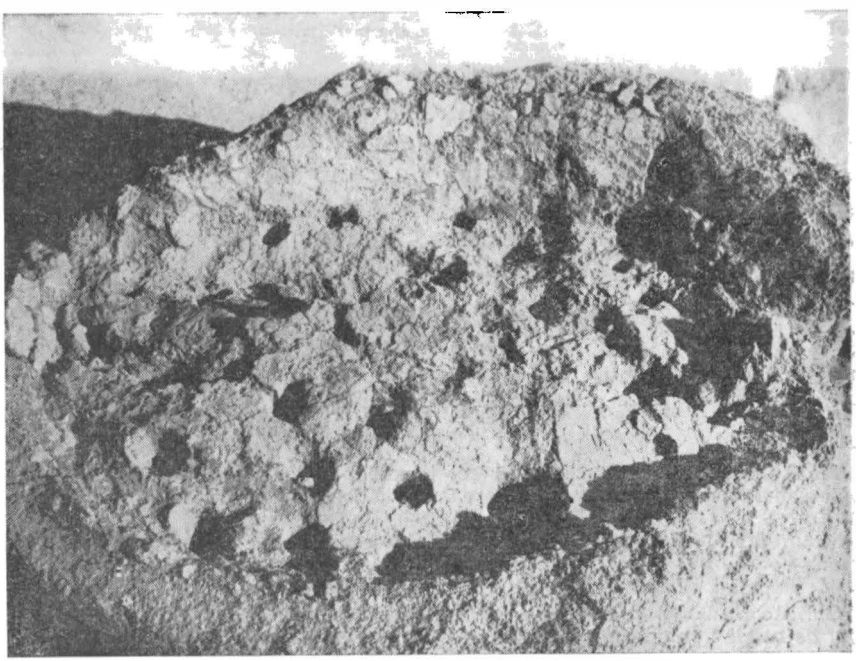

Fig. 26. – Butnărești. Bordei de olar (1), placă perforată de la unul din cuptoarele de ars ceramică (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 27. – Butnărești. Ceramică din necropolă și așezare (1–13), fragment de zăbală din fier (14), sulă din os (15)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu luciu, ace de podoabă din bronz, un celt şi alte materiale caracteristice acestei perioade (fig. 29/1—7).

Peste acest nivel se suprapune o locuire din sec. II—III e.n. cu locuinţe-bordei şi de suprafaţă, descoperindu-se o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, care provin de la vase lucrate cu mîna de tradiţie getică şi la roată, de culoare roşie sau cenuşie, precum şi amfore romane de import, din care una întregibilă.

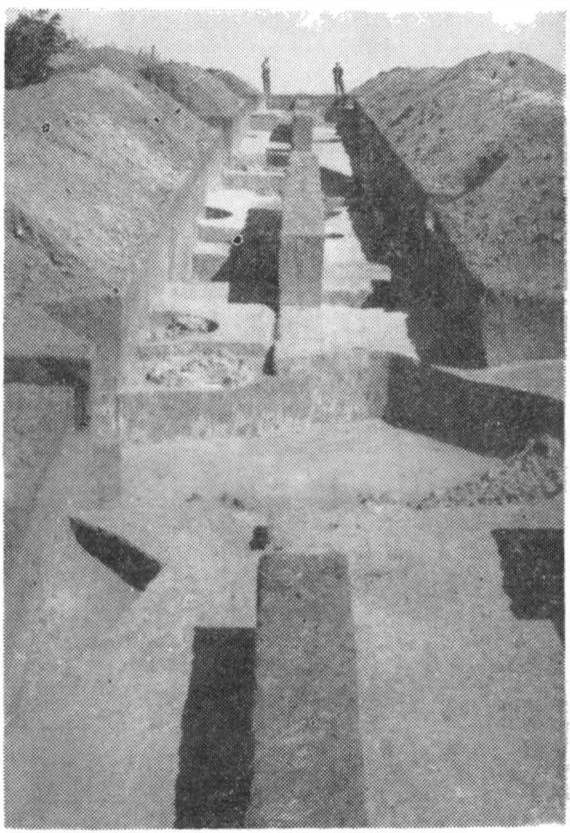

Fig. 28. — Poiana—Dulceşti. Vedere generală a săpăturii

Aşezarea din sec. II—III e.n. a fost distrusă în mare parte de bordeiele din sec. VII—VIII, care o suprapun. Aceste bordeie au forma rectangulară şi sînt prevăzute cu cîte un pietrar (fig. 30).

Materiale care să dateze cu precizie aceste bordeie nu au fost descoperite, folosindu-se pentru aceasta doar ceramica, fragmentară, dar găsită în cantităţi destul de mari (fig. 31/1—16).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

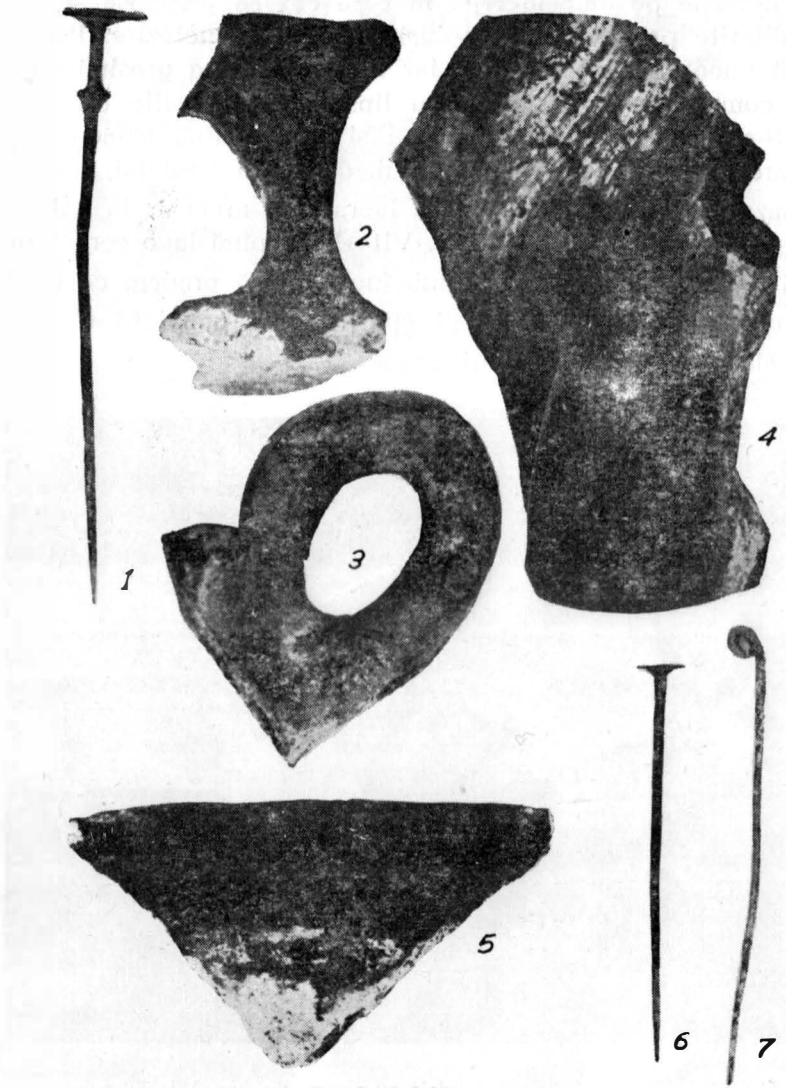

Fig. 29. – Poiana–Dulceşti. Ceramică din epoca bronzului (2, 3), prima epocă a fierului (4, 5) şi ace din bronz (1, 6, 7)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ceramica corespunzătoare locuințelor-bordeie cu pietrar este în exclusivitate lucrată cu mîna, pasta frămîntată destul de grosolan, din lut amestecat cu cioburi pisate și pietricele, cu aspect poros; o parte din ele, netezite pe ambele fețe, în care caz se recunosc striurile în direcții diferite provenite de la instrumentul de netezire. Pereții vaselor sînt uneori destul de groși iar fundurile ating grosimi mult mai mari în comparație cu pereții. Nu lipsesc nici tipsiile cu marginea scundă. S-a descoperit, de asemenea și o strachină tronconică, fără decor, care prezintă, la baza peretelui, deasupra fundului, un orificiu.

Pe baza analogiilor cu ceramica lucrată cu mîna de la Spinoasa [28]) și Lozna—Dorohoi [29], datate în sec. VII—VIII, pînă la o cercetare mai atentă și amănunțită a materialului, înclinăm să credem că bordeiele cu pietrar de la Poiana—Dulcești aparțin unei populații care locuia aceste meleaguri în aceeași perioadă.

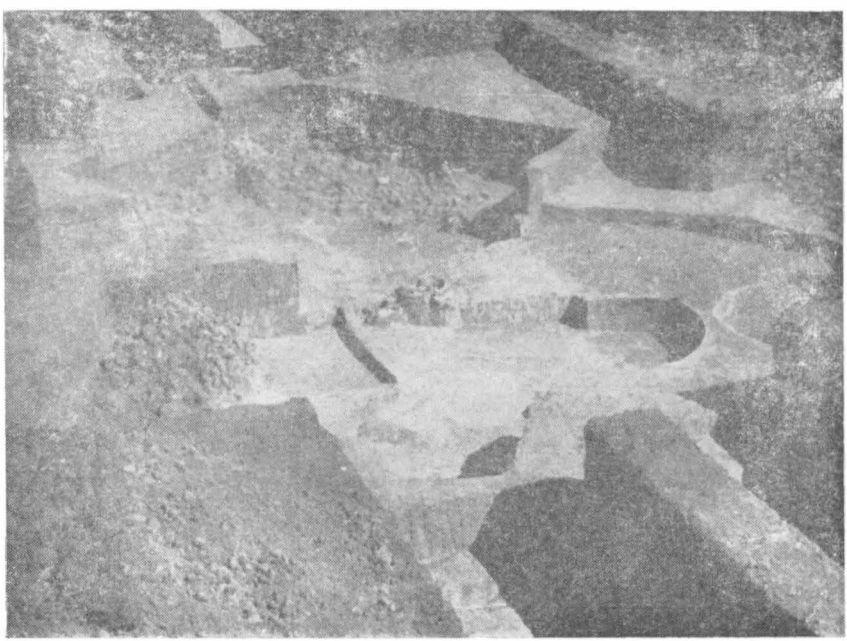

Fig. 30. — Poiana—Dulcești. Bordele cu pietrar din sec. VII—VIII e. n.

28). A. Nițu și D. Teodor, *Sondajul din așezarea prefeudală de la Spinoasa*, în *Materiale*, *V*, 1959, p. 485-493.

29). Dan Gh. Teodor și I. Mitrea, *Așezarea prefeudală de la Lozna-Dorohoi*, în *AM*, *IV*, 1967, p. 279-291.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

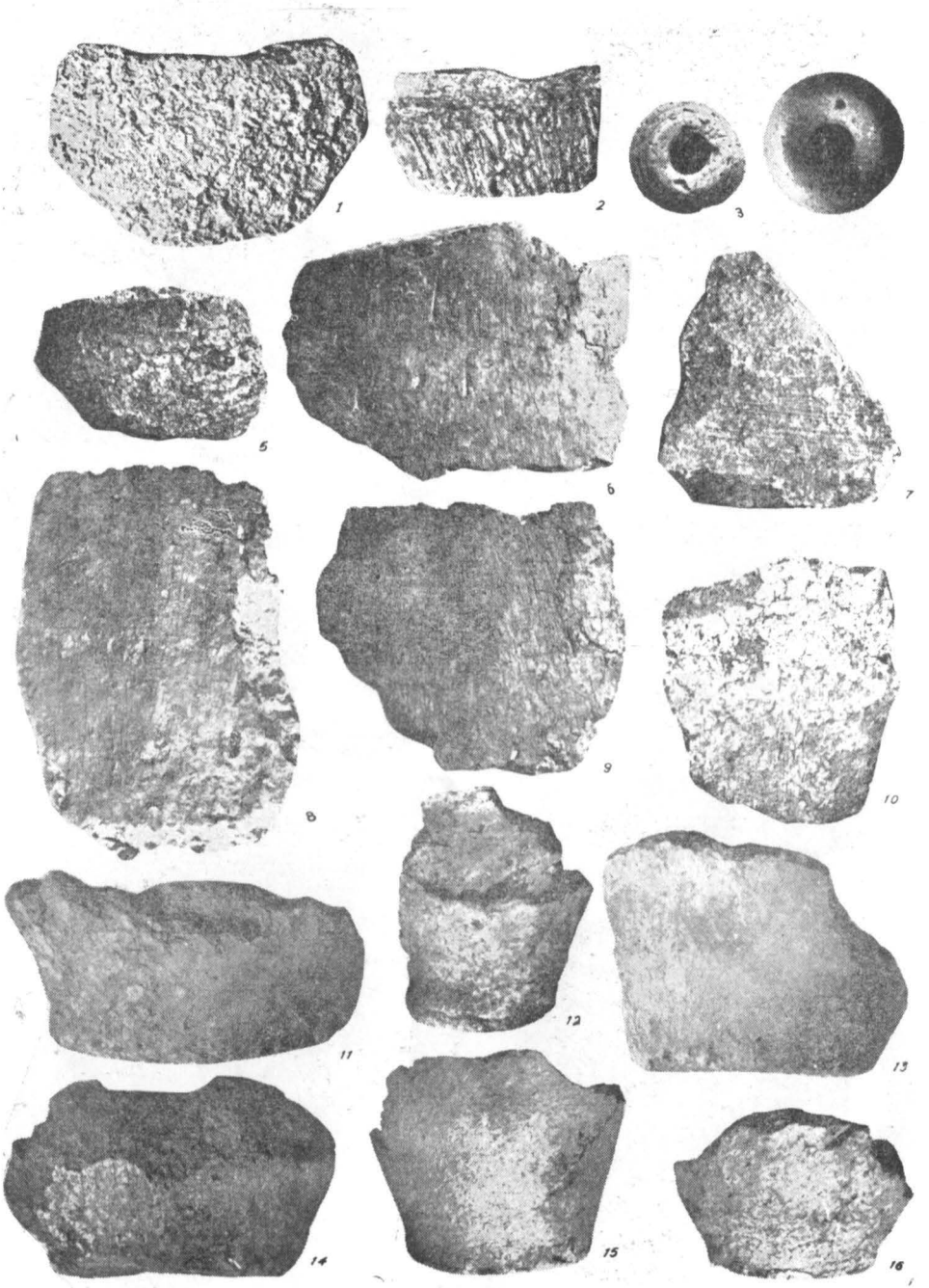

Fig. 31. – Poiana–Dulcești. Ceramică din sec. VII–VIII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

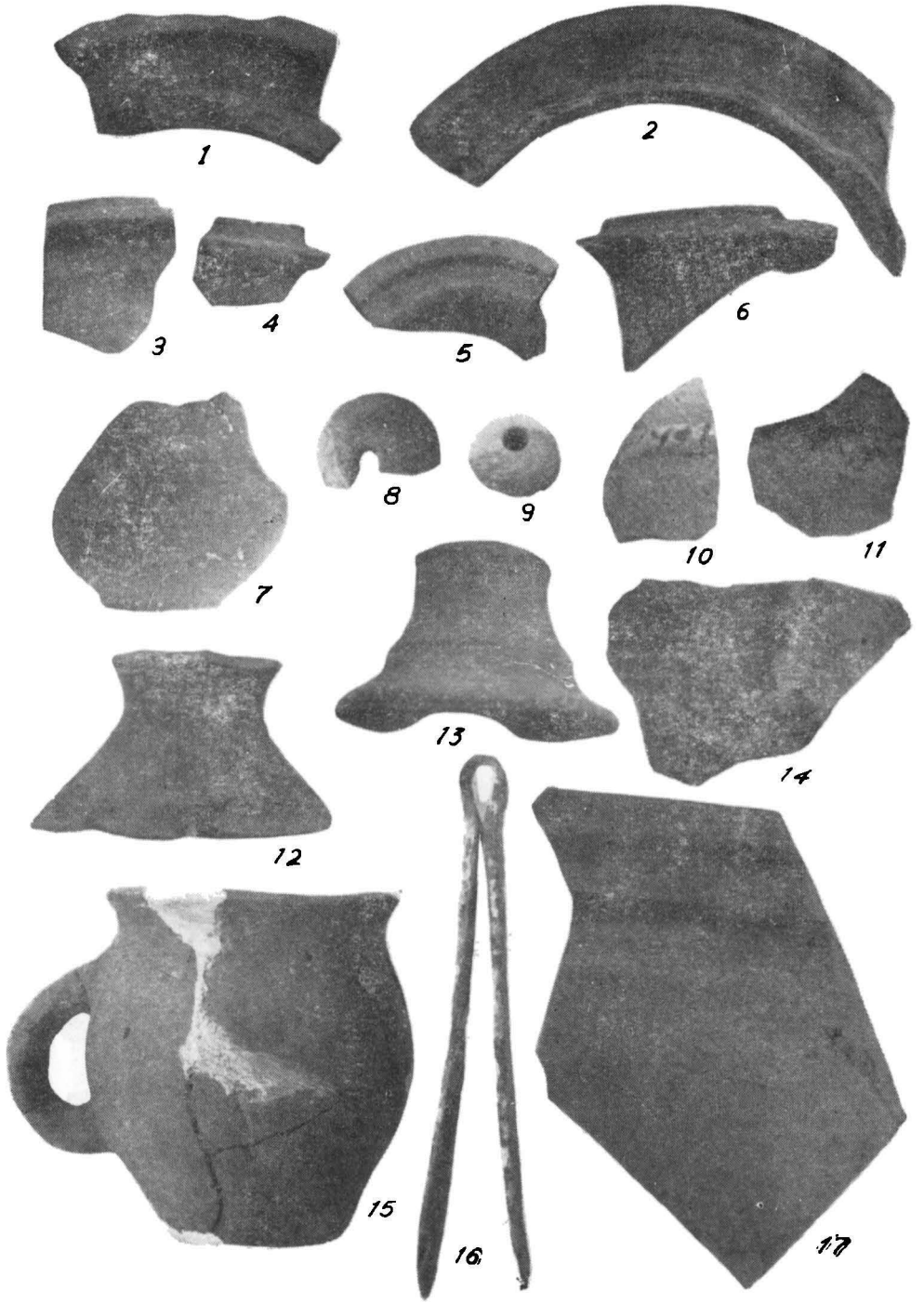

Fig. 32. – Stăniţo. Ceramică (1–7, 10–15, 17), fusoiole (8, 9) şi o pensetă din bronz (16)

http://www.cimec.ro / http://cimlabc.ro

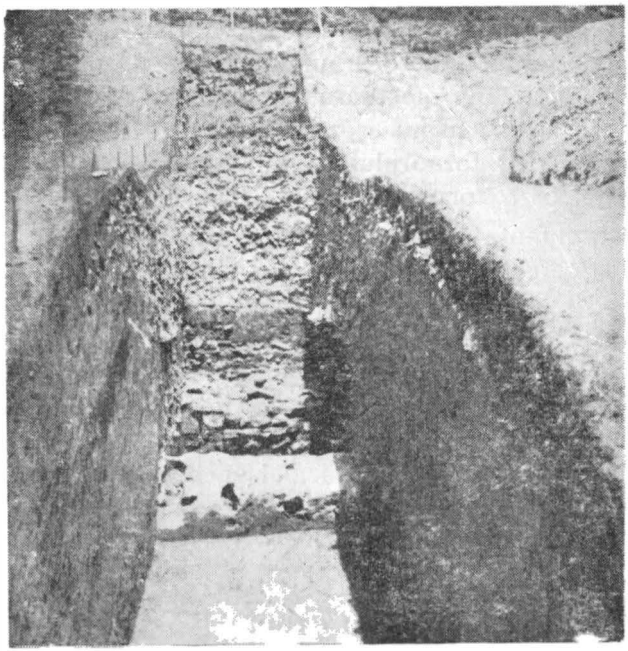

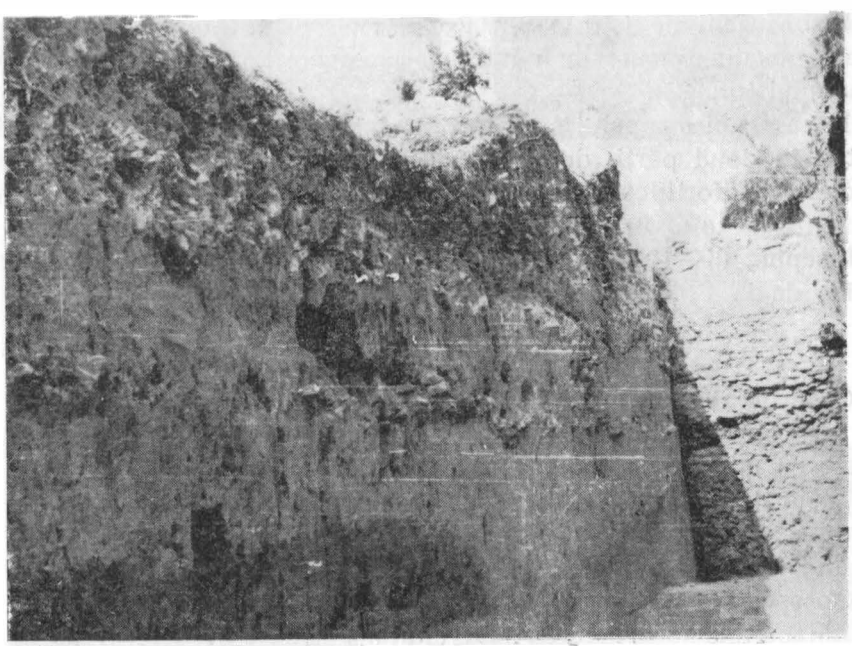

Fig. 33. – Cetatea Nouă a Romanului. Aspecte de şantier (1, 2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

STĂNIȚA

Descoperirea întîmplătoare a unui mic tezaur de monede romane în com. Stăniţa, a impus efectuarea unui sondaj pentru a se preciza dacă tezaurul aparţine sau nu aşezării dacice identificate aici.

Locul descoperirii tezaurului se află la circa 1 km. nord de sat, pe dealul Silişte, care coboară în pantă lină, de la vest la est, pînă în apropiere de confluenţa pîrîului Pietrei cu pîrîul Silişte.

În sectorul cercetat s-a surprins un singur strat de cultură aparţinînd sec. II—III e.n., care are o grosime medie de 18 cm.

În stratul de cultură s-au găsit bucăţi de chirpic ars, cărbuni, ceramică (fig. 32/1—7, 10—15, 17), fusaiole din lut ars (fig. 32/8, 9), o pensetă de bronz (fig. 32/16), un cuţit de fier cu vîrful rupt şi oase de animale. De asemenea s-a descoperit un vas lucrat cu mîna de culoare brun-cărămizie, cu toartă de factură mai veche din La Tène (fig. 32/15), precum şi cîteva fragmente de vase cu buza faţetată, de factură bastarnică, care dovedesc existenţa în acest loc şi a unor depuneri sporadice mai vechi.

CETATEA NOUĂ A ROMANULUI

În dorinţa de a completa colecţiile muzeului cu materiale din toate epocile, Muzeul de istorie din Roman în colaborare cu Institutul de Arheologie din Bucureşti, a întreprins cercetări şi la Cetatea Nouă a Romanului (fig. 33).

În cele trei campanii s-a săpat o secţiune pe direcţia N-S, care taie cetatea în două părţi, descoperindu-se două turnuri circulare şi alte complexe de fortificaţie, ceramică din sec XV, ghiulele de piatră şi fragmente de teracotă (fig. 34/1—6).

Începînd din 1964, săpăturile au fost reluate de către un colectiv condus de L. Chiţescu de la Muzeul Militar Central.

SĂBĂOANI

Cu prilejul amenajării unor gropi de siloz, în localitatea Săbăoani, s-au descoperit cîteva piese de harnaşament şi fragmente ceramice lucrate cu mîna şi la roată, aparţinînd mai multor perioade istorice.

Locul descoperirii, denumit de localnici „La Islaz", se află la circa 2,5 km. N-E de satul Săbăoani şi face parte din terasa superioară a Siretului.

Observaţiile făcute cu ocazia săpăturilor efectuate de C.A.P. Săbăoani au permis identificarea mai multor locuinţe-bordeie şi de suprafaţă, aparţinînd sec. II—III e.n. şi sec. VI—VII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

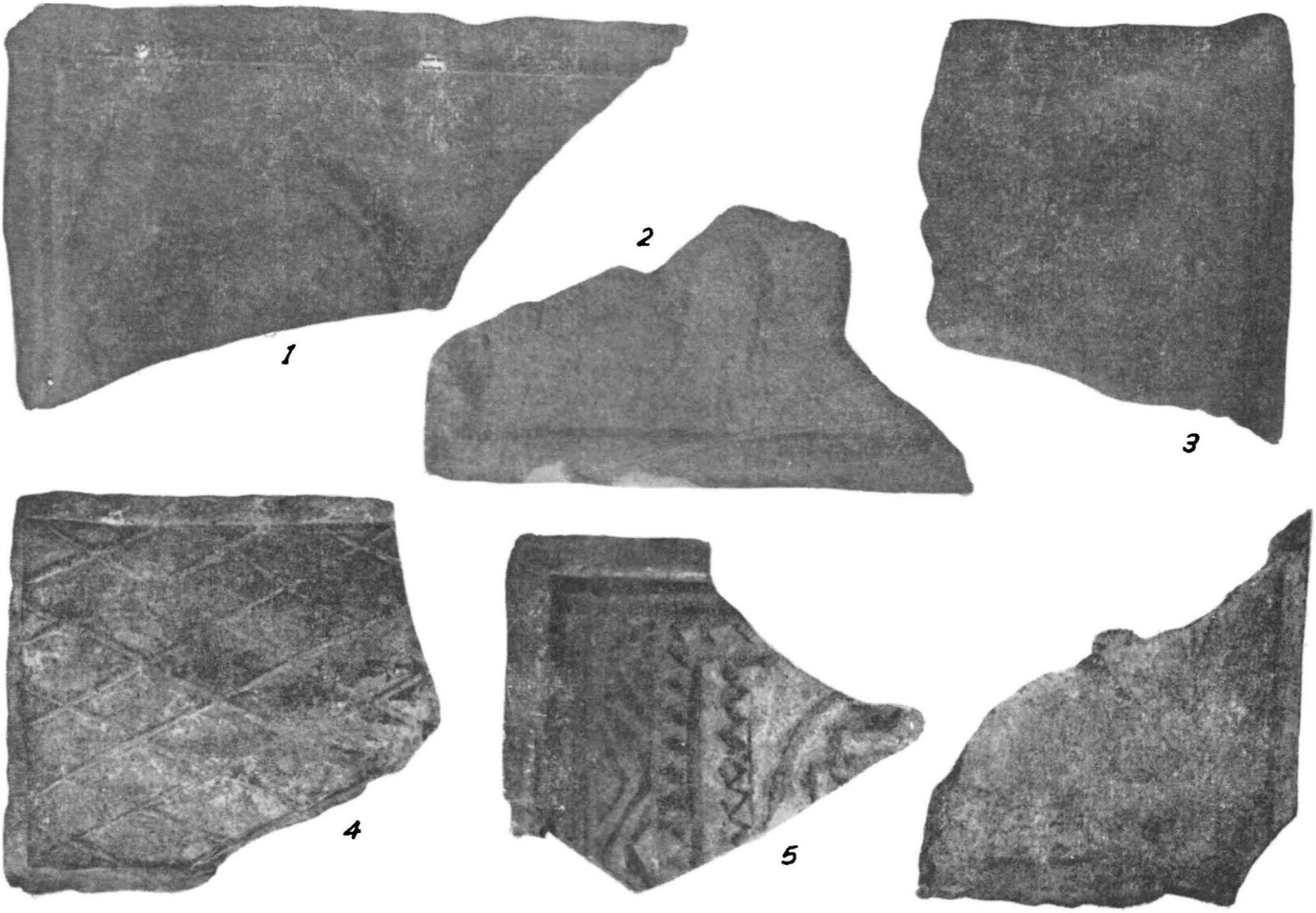

Fig. 34. – Cetatea nouă a Romanului. Fragmente de teracotă (1–6)

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

Începînd din 1965 pe același loc au fost întreprinse săpături metodice, continuate în 1966 și 1967, care au scos la iveală resturi de locuire aparținînd epocii bronzului, primei epoci a fierului, sec. II—III e.n. și sec. VI—VII. Au fost surprinse, sporadic și resturi de locuire din sec. XV.

Săpăturile au constat din trei șanțuri și cîteva casete efectuate în imediata apropiere a punctului descoperirii obiectelor, în zona neatinsă de lucrările C.A.P. Săbăoani din 1963—1964.

Stratul arheologic are o grosime de circa 1,20 m. și comportă următoarele nivele arheologice :

1. Un nivel aparținînd sfîrșitului epocii bronzului și primei epoci a fierului, destul de sărac în material arheologic. Nu s-a dat peste nici un complex mai important în afară de cîteva gropi cu foarte puțin material ceramic. Una din aceste gropi era aproape în întregime umplută cu chirpic ars, provenit, probabil, de la un cuptor sau locuință. Tot în interiorul ei s-au găsit și cîteva fragmente ceramice.

Din materialul aparținînd acestui nivel remarcăm prezența cîtorva torți cu buton, supraînălțate, vase întregi sau întregibile, fragmente de strachini cu buza îndoită în interior, ceramică neagră cu luciu, decorată cu caneluri, specifice perioadei de început a Hallstattului precum și unelte de os, mai ales omoplați crestați (fig. 35/2—15). Tot acestui nivel i se poate atribui și figurina antropomorfă, din lut, cu picioarele și brațele desfăcute, căreia îi lipsește capul (fig. 35/1).

2. Peste nivelul descris anterior se suprapune un strat de cultură, care atinge grosimea de 0,60—1 m. cu materiale din sec. II—III e.n. constituind cea mai intensă locuire de pe acest loc.

Cercetările privind această perioadă au scos la iveală, în secțiunile făcute, trei locuințe de suprafață și trei locuințe-bordeie, care din punct de vedere cronologic, sînt contemporane.

Locuințele de suprafață au forma dreptunghiulară și conțin destul de puțin chirpic, ceea ce arată că pereții erau destul de subțiri. Fiecare locuință avea în interior, la mijlocul ei, o vatră deschisă, construită direct pe pămînt, de formă ovală (fig. 36). Unele impresiuni de stuf pe bucăți de chirpic ar indica materialul folosit la acoperiș.

În interiorul locuințelor s-au descoperit fragmente ceramice (fig. 37/1—11), oase de animale, pietre, diferite obiecte din os, lut (fig. 37/12—20) sau metal. Remarcăm, de asemenea, prezența în aceste locuințe a greutăților piramidale de lut, folosite, probabil, la menținerea căldurii în interior.

Locuințele-bordei au, în general, forma ovală sau dreptunghiulară cu colțurile puțin rotunjite și conțin foarte mult material arheologic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 35. — Săbăooni. Omoploți crestați (2–5), vase și fragmente ceramice din epoca bronzului și prima epocă a fierului (6–15) și fragment de idol antropomorf (1)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

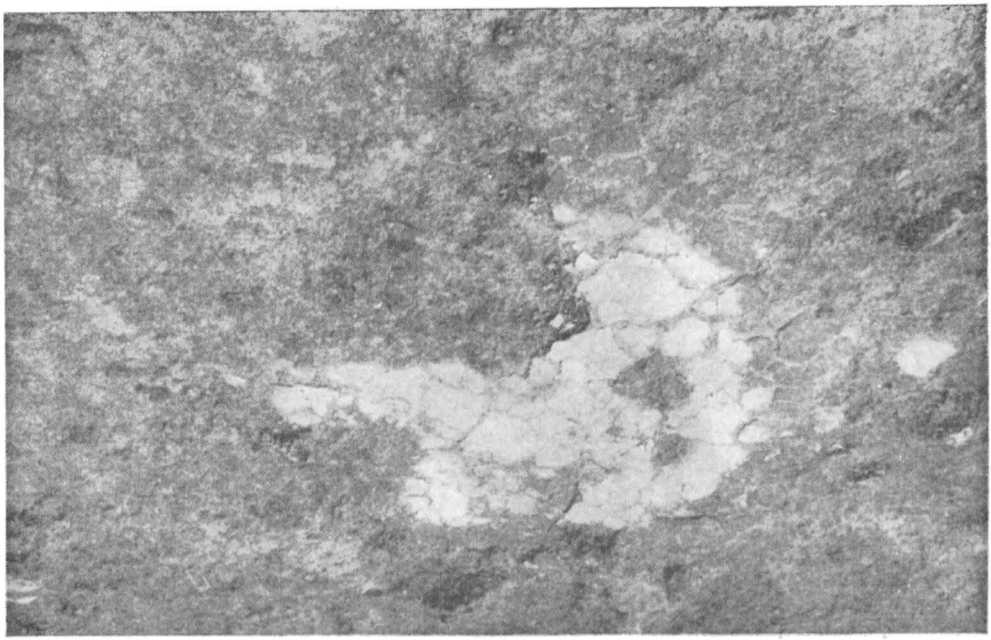

Fig. 36. – Săbăoani. Vatră din locuință de suprafață sec. II–III e.n.

Deși întîmplător, numărul locuințelor de suprafață este același cu al bordeilor, raportul numeric dintre ele nu poate fi stabilit.

Dintre complexele arheologice care au dat cel mai mult material au fost gropile. Majoritatea lor au o formă de sac, destul de adînci, ajungînd pînă la 2,50 m, de la suprafața solului și conțin material mai ales pe fundul lor. Una din aceste gropi, nr. 6 circulară în plan conținea în afară de material ceramic, pietre, oase, fragmente de chirpic și cărbune, un schelet uman, așezat cu grijă în groapă, culcat pe partea stîngă. Poziția scheletului a fost impusă de forma gropii. Picioarele formează aproape un diametru al gropii, iar restul corpului ține linia curbă a marginei. Mîinile în față, piciorul drept peste cel sîng. În unghiul format de picioare și restul corpului, s-a găsit un fragment de rîșniță din tuf vulcanic, aruncat în groapă înaintea scheletului, care are un genunchi așezat deasupra lui.

În apropiere de labele picioarelor s-au găsit două mărgele de sticlă, dreptunghiulare. Compoziția gropii indică folosirea ei incidentală ca mormînt, probabil în împrejurări deosebite.

În săpăturile efectuate de noi a mai fost descoperit un mormînt de înhumație în poziția întinsă, cu mîinile pe lîngă corp, orientat VSV—

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

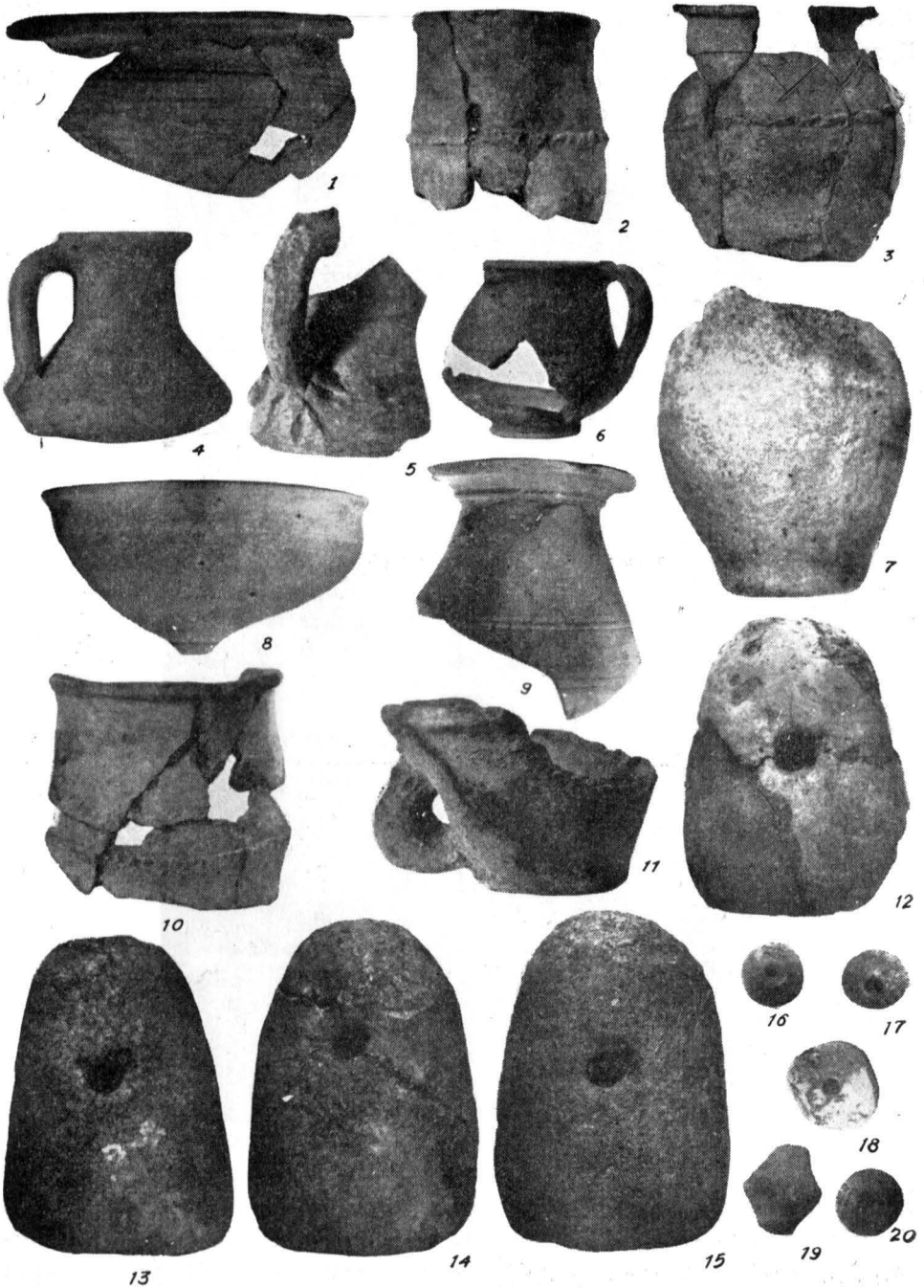

Fig. 37. — Săbăoani. Fragmente ceramice (1–11), greutăți și fusaiole din lut (12–20) din sec. II–III e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ENE (fig. 38). Nu poate fi precizată epoca căreia îi aparţine datorită lipsei oricărui indiciu de datare.

Cele trei categorii de ceramică, lucrată cu mîna, la roată şi de import, cuprind forme cunoscute în toate aşezările carpice din Mol-

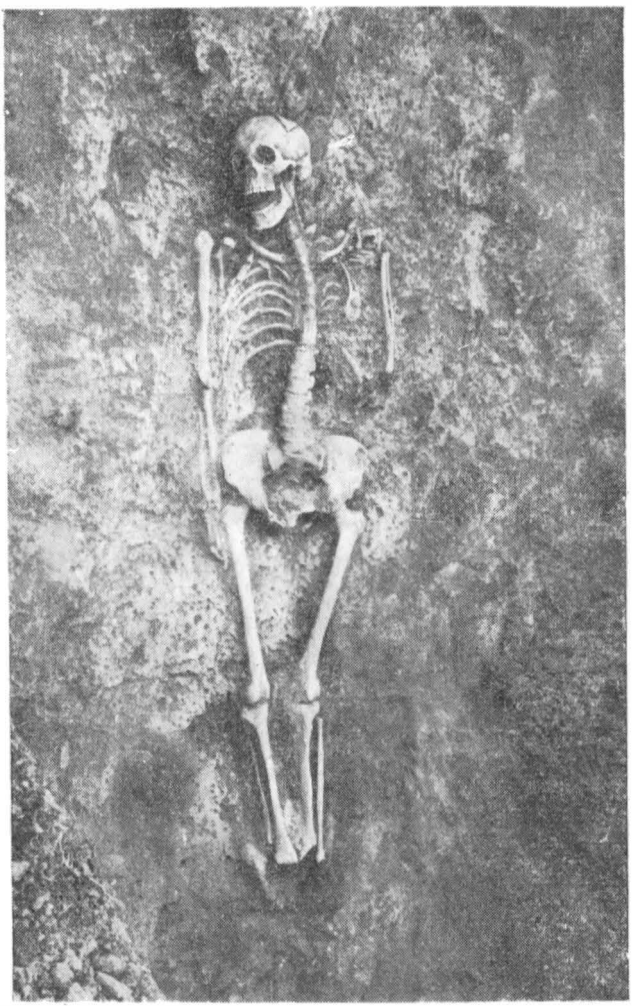

Fig. 38. — Săbăoani. Mormîntul nr. 2

dova (fig. 39/1—4; 43/1—9). Un singur vas, din categoria ceramicii cenuşii lucrate la roată, nu-şi găseşte analogii în ceramica culturii carpice. Este vorba de un ulcior, de factură romană, ars uniform, cu corpul mult aplatisat, de dimensiuni nu prea mari (fig. 39/1).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

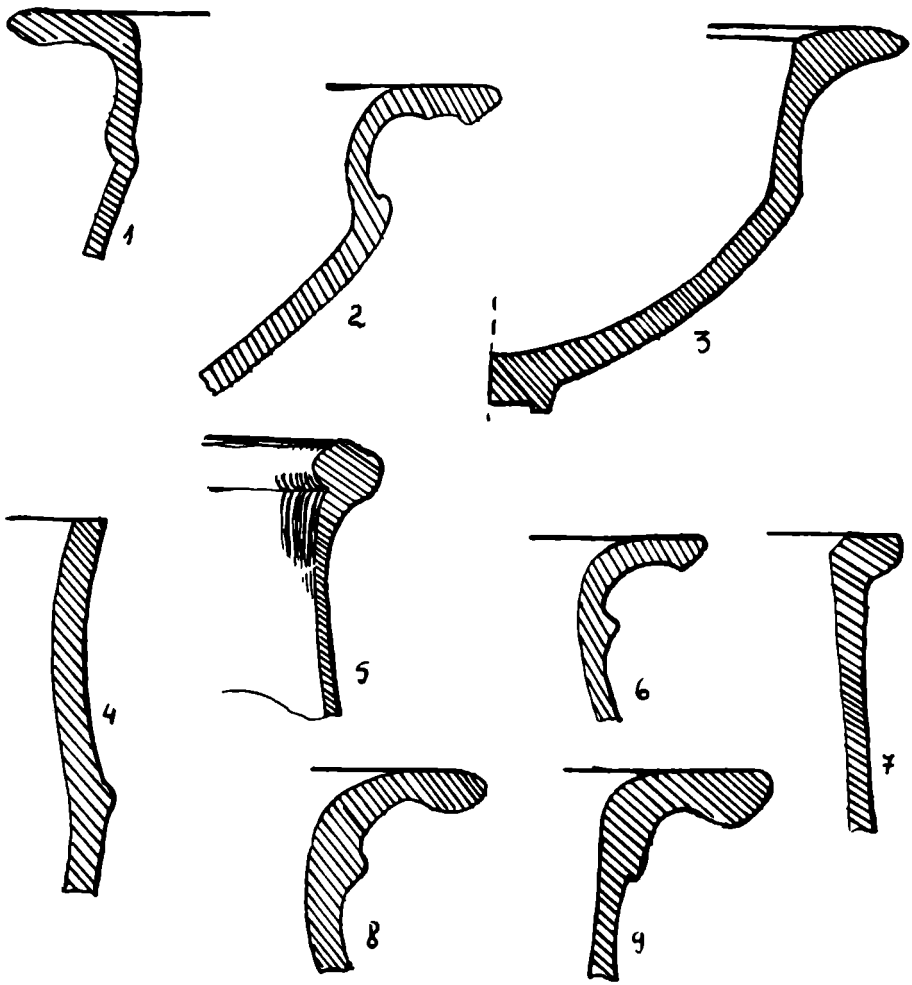

Fig. 43. — Săbăoani. Profile de vase din sec. II—III e.n.

Printre alte materiale descoperite în această așezare a fost și un grup de piese de harnașament [30], compus din :

a) disc de bronz (fig. 40/1) ;

b) aplică dreptunghiulară (fig. 40/2) ;

c) trei piese de podoabă (fig. 40/3, 5, 7) ;

d) două plăcuțe pentru atîrnat obiectele de podoabă (fig. 40/4, 8) ;

30). V. Ursachi, *Piese de harnașament descoperite în așezarea daco-carpică de la Săbăoani* ; lucrarea se află sub tipar, în volumul celei de a doua sesiuni științifice a muzeelor din decembrie 1965.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

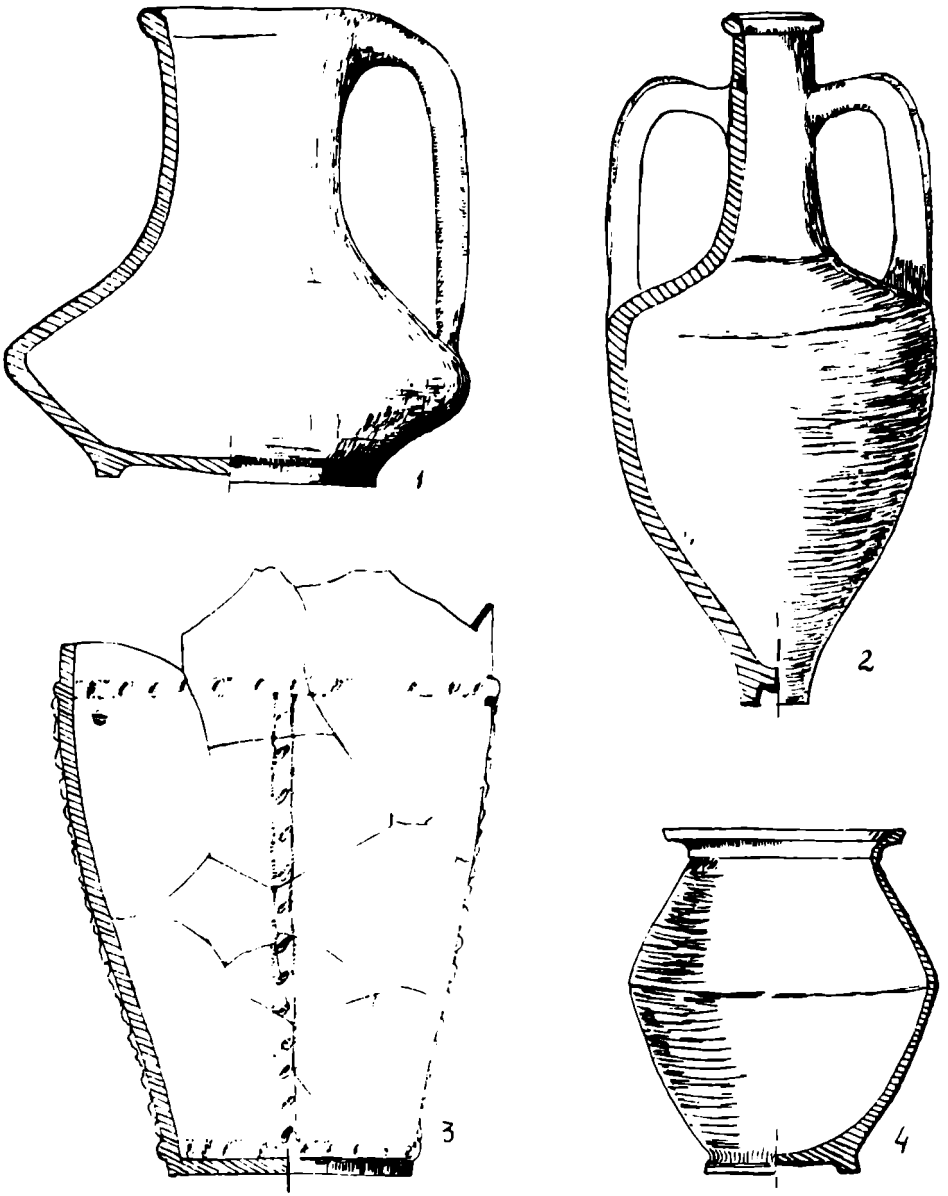

Fig. 39. – Săbăoani. Ceramică din sec. II–III e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

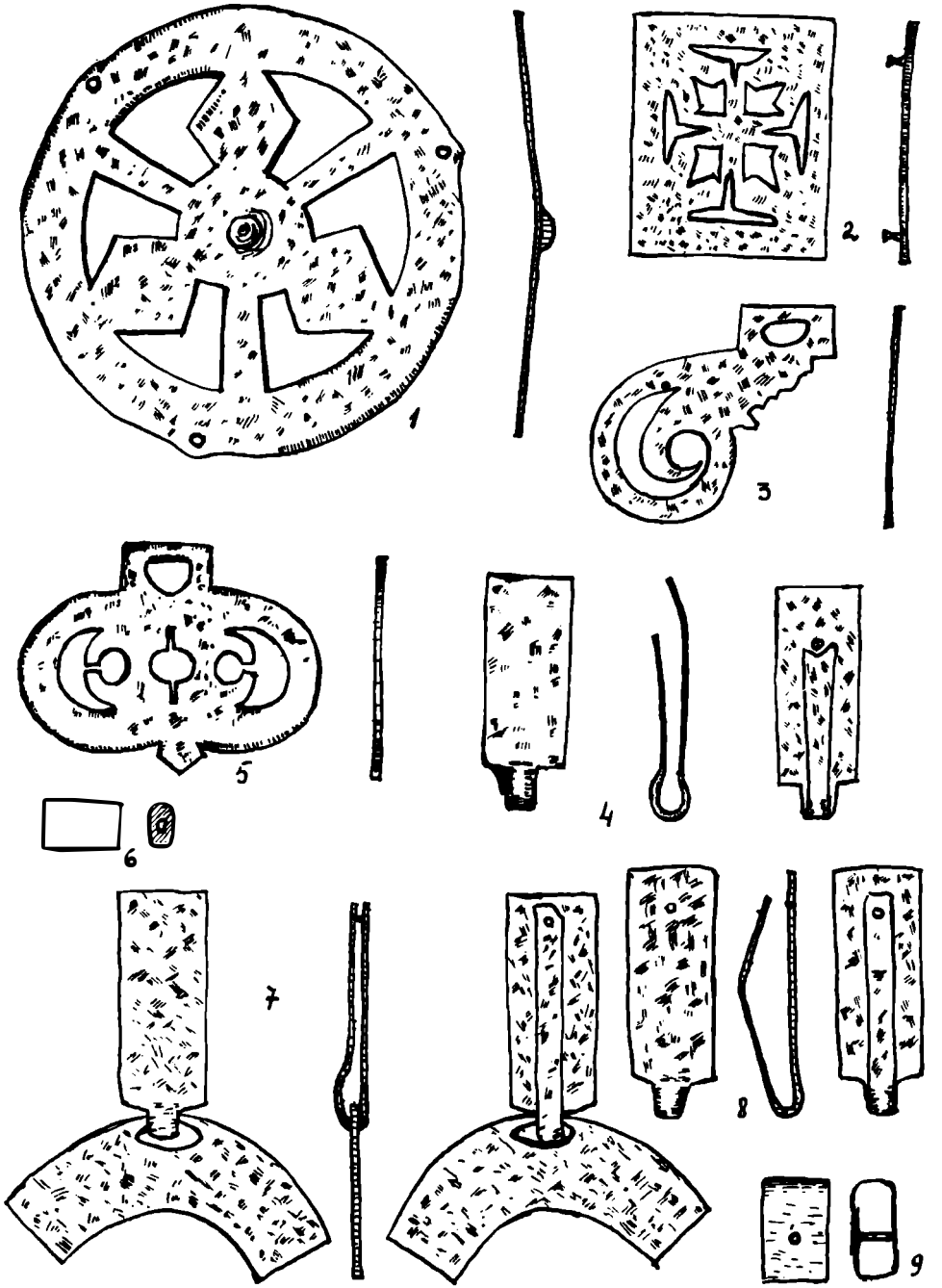

Fig. 40. — Săbăoani. Piese de harnaşament din sec. II—III e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

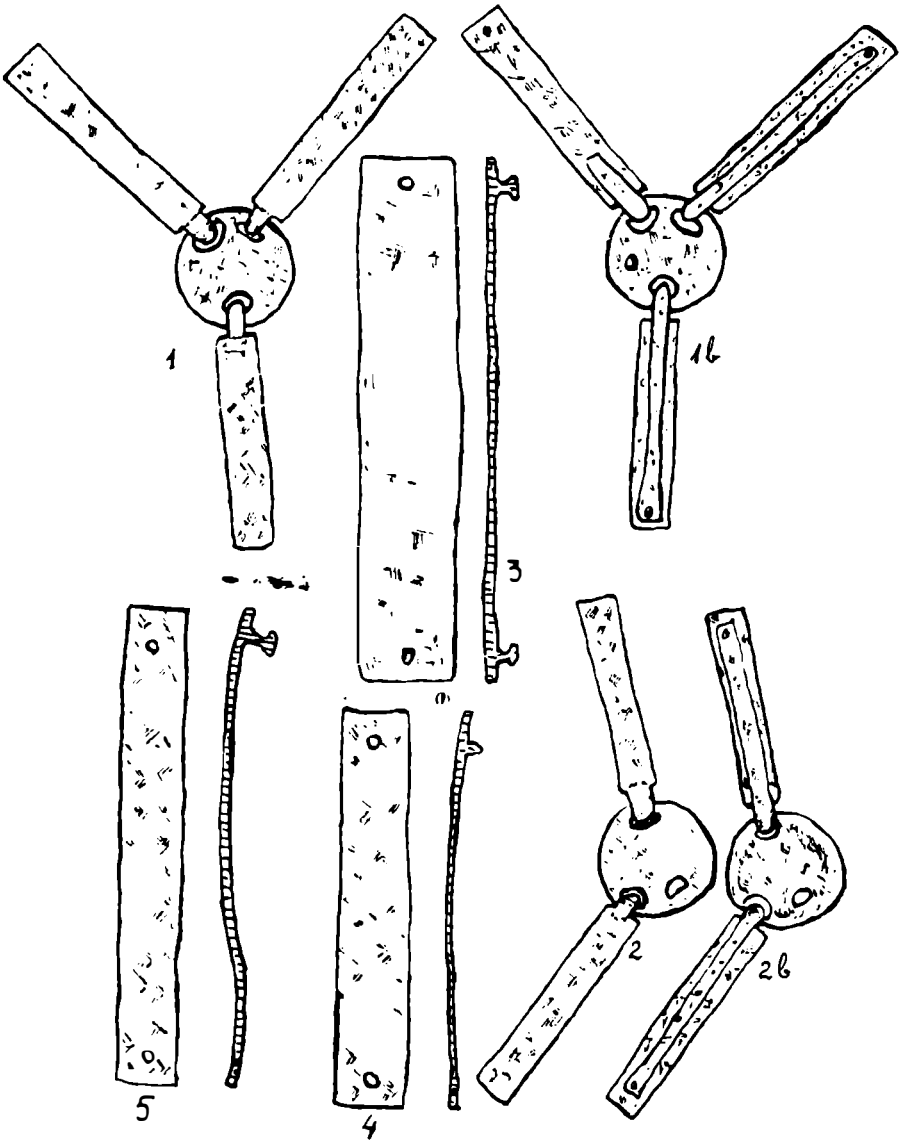

Fig. 41. — Săbăoani. Discuri distribultoare de trei curele (1, 2) şi plăcuţe pentru prins curelele (3–5)

e) trei discuri distribuitoare a trei curele (fig. 41/1. 2);
f) două discuri distribuitoare a două curele (fig. 42);
g) şase plăcuţe pentru prins curelele (fig. 41/3—5);
h) două verigi din fişii de tablă de bronz;

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

i) bucăţi de tablă ;

j) resturi dintr-un vas (?) de bronz.

Toate piesele, cu excepţia celor două verigi, a bucăţilor de tablă şi a resturilor de vas, au la suprafaţă foiţe de argint aplicate, care dă grupului de piese un caracter unitar şi totodată certitudinea că făceau parte dintr-o singură garnitură de haranşament.

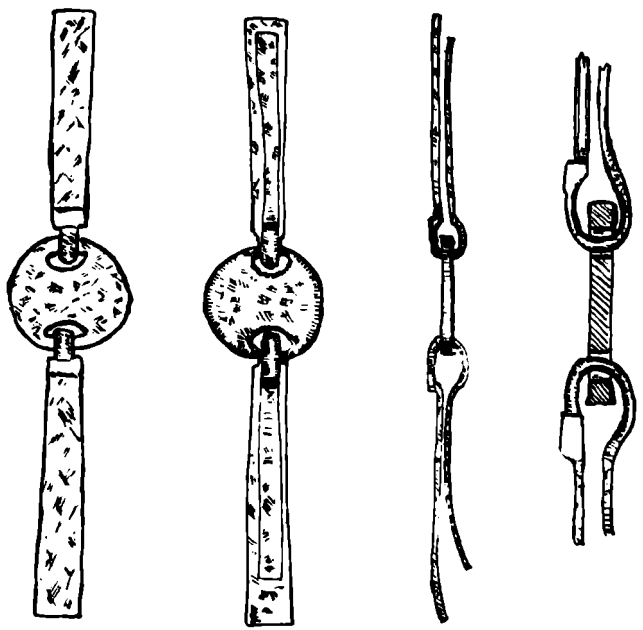

Fig. 42. — Discuri distribuitoare de două curele

Descoperirile de la Săbăoani constituie contribuţii de seamă la rezolvarea unor probleme de continuitate în primele secole ale erei noastre.

3. Al treilea strat arheologic de la Săbăoani, aparţine sec. VI—VII şi este destul de subţire şi sărac în materiale. Pînă în prezent, din această perioadă au fost descoperite două bordeie rectangulare cu colţurile rotunjite, avînd fiecare cîte un pietrar construit în unul din colţurile bordeiului (fig. 44/1, 2).Unul din ele este mai adînc şi conţine o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, neputîndu-se, însă, reconstitui nici un vas.

Toată ceramica este lucrată cu mîna şi nu prezintă nici un fel de decor (fig. 45/1—13). Analogiile cele mai apropiate le are cu ceramica

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

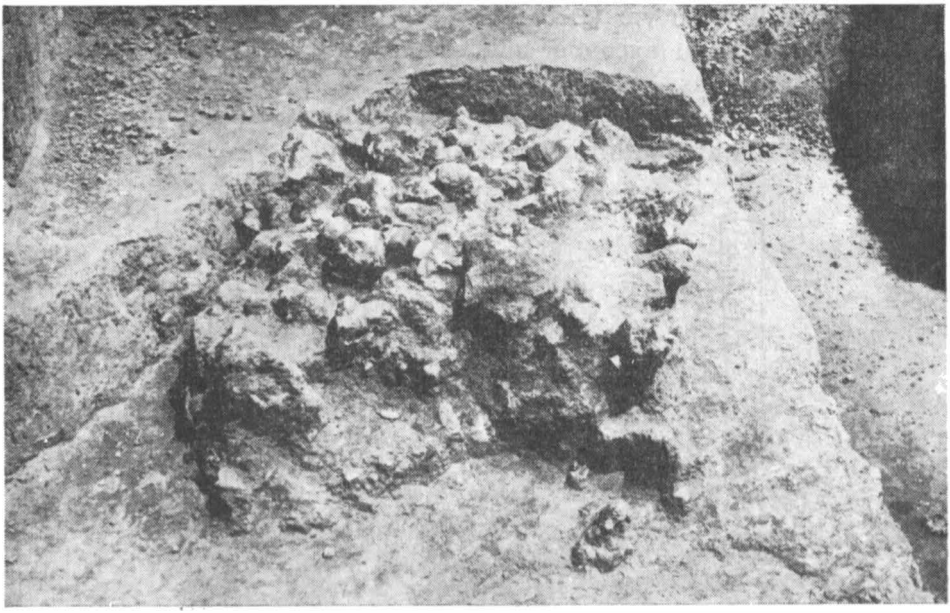

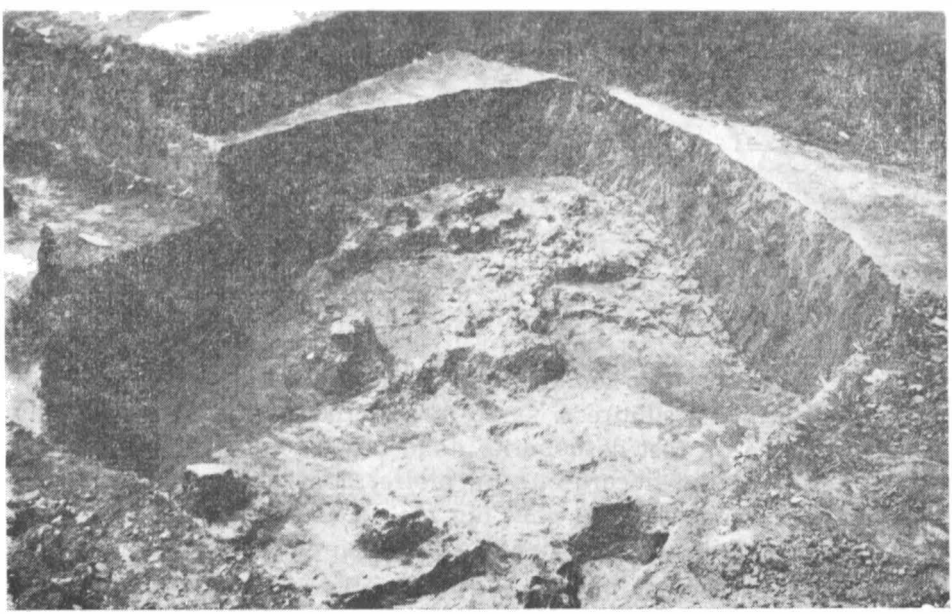

Fig. 44. – Săbăoani. Pietrarul din bordeiul nr. 4 (1) şi bordeiul nr. 1 (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 45. – Săbăoani. Ceramică din sec. VI–VII e. n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperită la Şipot-Suceava[31], datată în sec. VI—VII. Tot acestei perioade îi aparţine şi aşezarea de la Săbăoani.

4. Ultmul nivel arheologic de la Săbăoani, care suprapune aşezarea din sec. VI—VII, aparţine secolului XV. Cîteva fragmente ceramice recoltate din acest nivel sînt caracteristice acestei perioade (fig. 46/1—5).

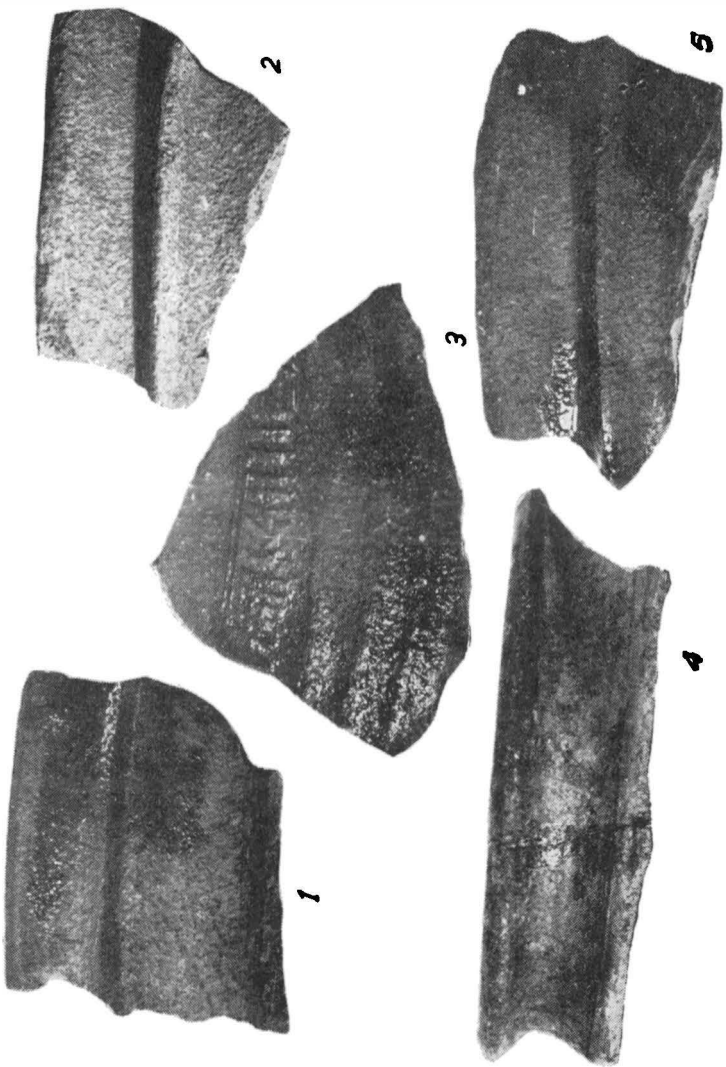

Fig. 46. – Săbăoani. Ceramică feudală

31). M. D. Matei, *Ceramica slavă de la Suceava*, în *SCIV*, X, 2, 1959, p. 409-439.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

BRADU

În anul 1963, Muzeul de istorie din Roman în colaborare cu Institutul de Arheologie din București[32] a început cercetarea sistematică a unei cetăți dacice, identificată cu prilejul unei cercetări de suprafață din același an.

Situată pe terasa stîngă a rîului Siret, în partea de SV a satului Bradu (com. Negri, jud. Bacău), la jumătatea distanței dintre Bacău și Roman, așezarea are o mare vizibilitate asupra văii acestui rîu (fig. 47).

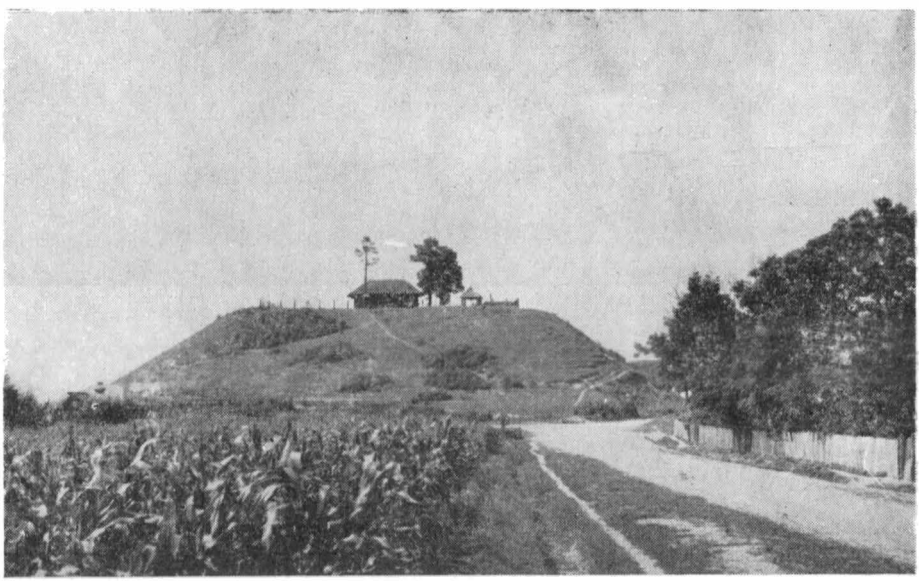

Fig. 47. — Brodu. Vedere generală o ocropolel

Pînă în prezent s-au efectuat patru campanii de săpături pe acropole și în zona șanțului de apărare (fig. 56/1), care închidea accesul pe platou, descoperindu-se o mare cantitate de material arheologic (fig. 48).

Stratul arheologic (fig. 56/2) are o grosime medie de 3 m. și comportă următoarele nivele:

1. neolitic — cultura Cucuteni faza A—B;
2. epoca bronzului — cultura Monteoru faza IC2—Ia;

32). Colectivul a fost format din: Alex. Vulpe, V. Eftimie, M. Ursachi și V. Ursachi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

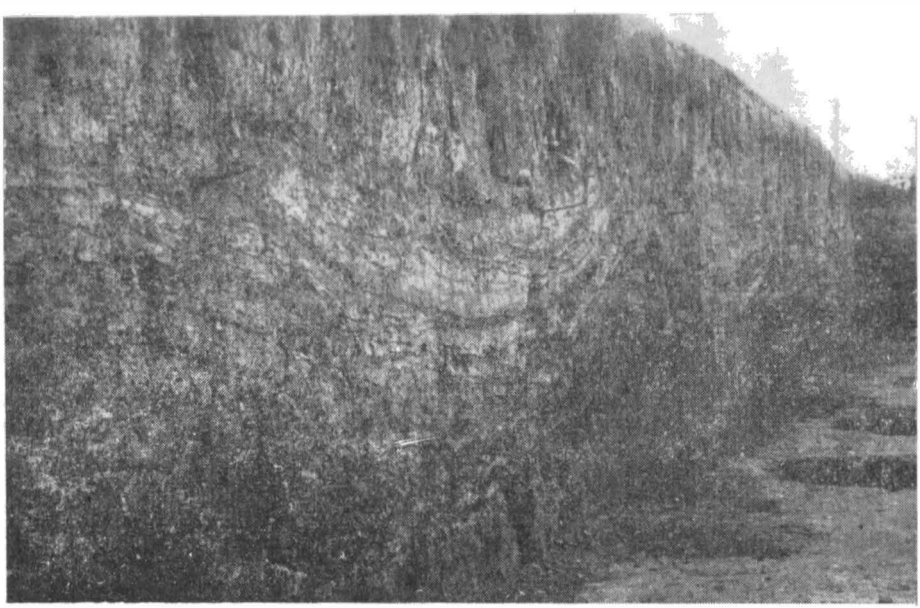

Fig. 56. — Bradu. Urme de pari la şanţul de apărare (1) şi profilul unui şanţ de pe acropole (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. prima epocă a fierului — Hallstatt B;
4. La Téne;
5. epoca feudală.

Fig. 48. — Bradu. Aspect de şantier

Stratul neolitic are o grosime medie de 0.30 m. şi conţine resturi de locuire sub formă de platforme de chirpic ars, ceramică, care în parte îşi păstrează pictura, unelte de piatră, idoli antropomorfi (fig. 49/1—8). Remarcăm prezenţa unui frumos topor de aramă (fig. 49/4).

Aşezarea neolitică, deşi interesantă, este greu de explorat datorită faptului că se găseşte la o apreciabilă adîncime (peste 2.70 m.) şi necesită un mare volum de muncă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

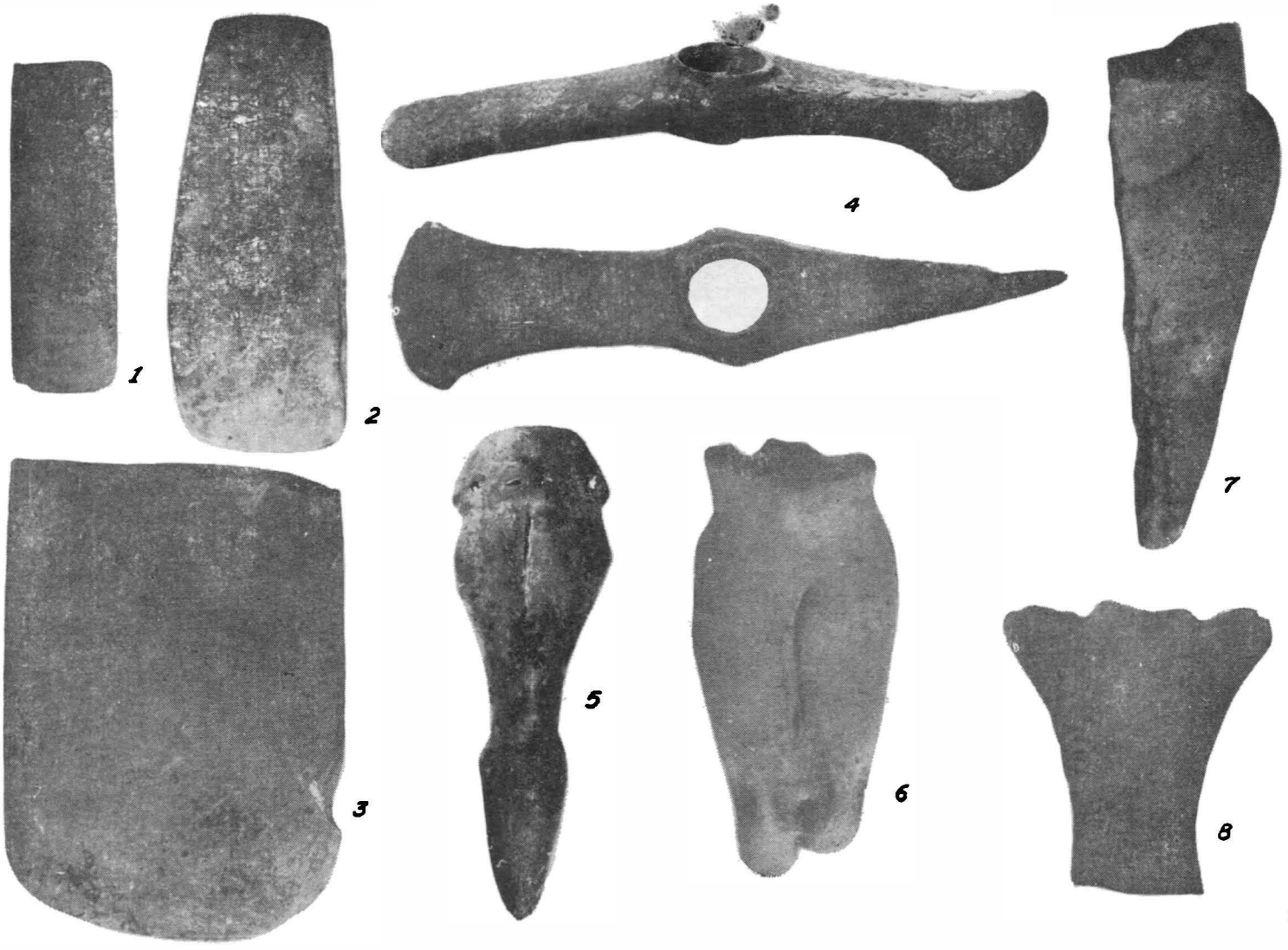

Fig. 49. – Bradu. Topoare din piatră (1–3), topor de cremă (4) și fragmente de idoli antropomorfi (5–8) din epoca neolitică

http://www.cimec.ro/ http://cniaisc.ro

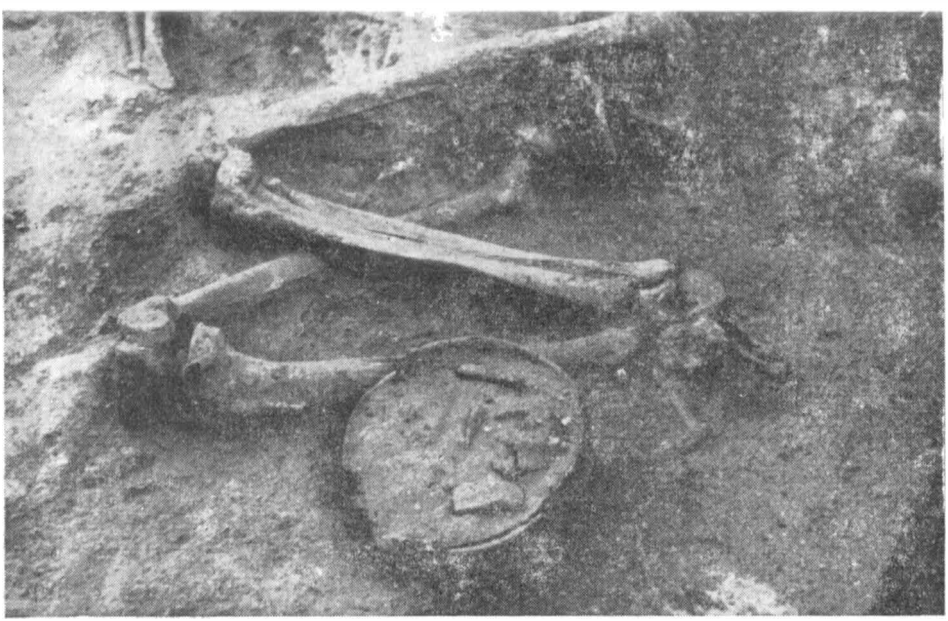

Fig. 50. — Bradu. Mormînt dublu (1), detaliu picioare (2)

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

În secțiunile făcute de noi s-a dat peste un mormînt dublu în poziție chircită, avînd ca inventar un vas, așezat la picioare (fig. 50/1-2). Este vorba despre un schelet de matur și unul de copil, orientat ENE-VSV (fig. 51). Mormîntul, ca datare, face parte din grupul Folteşti.

Fig. 51. — Brodu. Mormint dublu, detaliu

Cele două nivele care aparțin epocii bronzului și primei epoci a fierului, nu se pot deosebi din punct de vedere stratigrafic ci numai tipologic. Ele conțin, în general, puțin material arheologic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cea mai importantă locuire a acestui platou a fost însă, în epoca dacică[33], începînd cu sec. II î.e.n. și pînă la începutul sec. II e.n., cînd așezarea este părăsită și distrusă.

Intensitatea locuirii, marcată de abundența materialului și mulțimea fazelor surprinse stratigrafic, mărimea și fortificarea așezării o pun alături de cele mai mari stațiuni din epoca geto-dacică din Moldova: Poiana, Barboși, Bîtca Doamnei.

Materialul descoperit marchează o evoluție continuă în toate fazele locuirii dacice, deosebindu-se mai multe categorii de obiecte.

a) unelte și obiecte de metal, cum ar fi: topoare, dălți, seceri, vîrfuri de săgeți și de lănci, fibule din fier și bronz (fig. 52/4,6-10), brățări și alte obiecte de podoabă din bronz, argint sau fier (fig. 53/1-31);

b) unelte de os: obiecte de podoabă, lustruitoare, fluiere (fig. 52/1-3,5) etc.;

c) obiecte și vase de lut. Dintre obiecte remarcăm greutățile de la plasa de pescuit sau războiul de țesut, lustruitoarele de vase, fusaiolele de diferite mărimi și forme (fig. 57/1-11).

Din cele trei categorii de ceramică, cunoscute în toate așezările dacice, cea mai mare pondere o are ceramica cenușie sau roșie lucrată la roată, care cuprinde și o foarte mare varietate de forme (fig. 54/1-9). Remarcăm prezența ceramicii pictate de factură dacică.

Ceramica lucrată cu mîna, fără să o ajungă cantitativ, pe cea lucrată la roată, este destul de abundentă și este reprezentată, mai ales, de vasele-borcan cu sau fără decor, vasele mici de formă asemănătoare și ceștile dacice (fig. 55/1-9).

Ceramica de import este reprezentată, mai ales, de fragmente de amfore și terra-sigilata.

Rezultatele cercetărilor de aici au dat posibilitatea identificării cetățuii de la Bradu cu Tamasidava[34] amintită de Ptolomeu în sec. II e.n.

Continuarea cercetărilor de la Bradu și studiul materialului descoperit, vor aduce importante date privind populația dacică din Moldova.

Începînd cu sec. II e.n. pînă în sec. XVI nu s-au mai găsit urme de viață pe acest loc, cu excepția a două fragmente ceramice care provin dintr-o groapă și se datează, pe baza analogiilor cu ceramica cenușie de la Roman [35], în sec. XIV—XV (fig. 58).

---

33). V. Ursachi, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe Valea Siretului*, comunicare prezentată la cea de a III-a sesiune științifică a muzeelor, decembrie 1966.

34). Alex. Vulpe, *Ptolemy and the ancient geography of Moldavia*, în *Studii clasice, VI*, 1964, p. 233-246; V. Ursachi, *op. cit.*

35). L. Chițescu, *Ceramica ștampilată de la Roman și unele probleme în legătură cu purtătorii ei în Moldova*, în *SCIV*, 15/3, 1964, p. 411-426.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

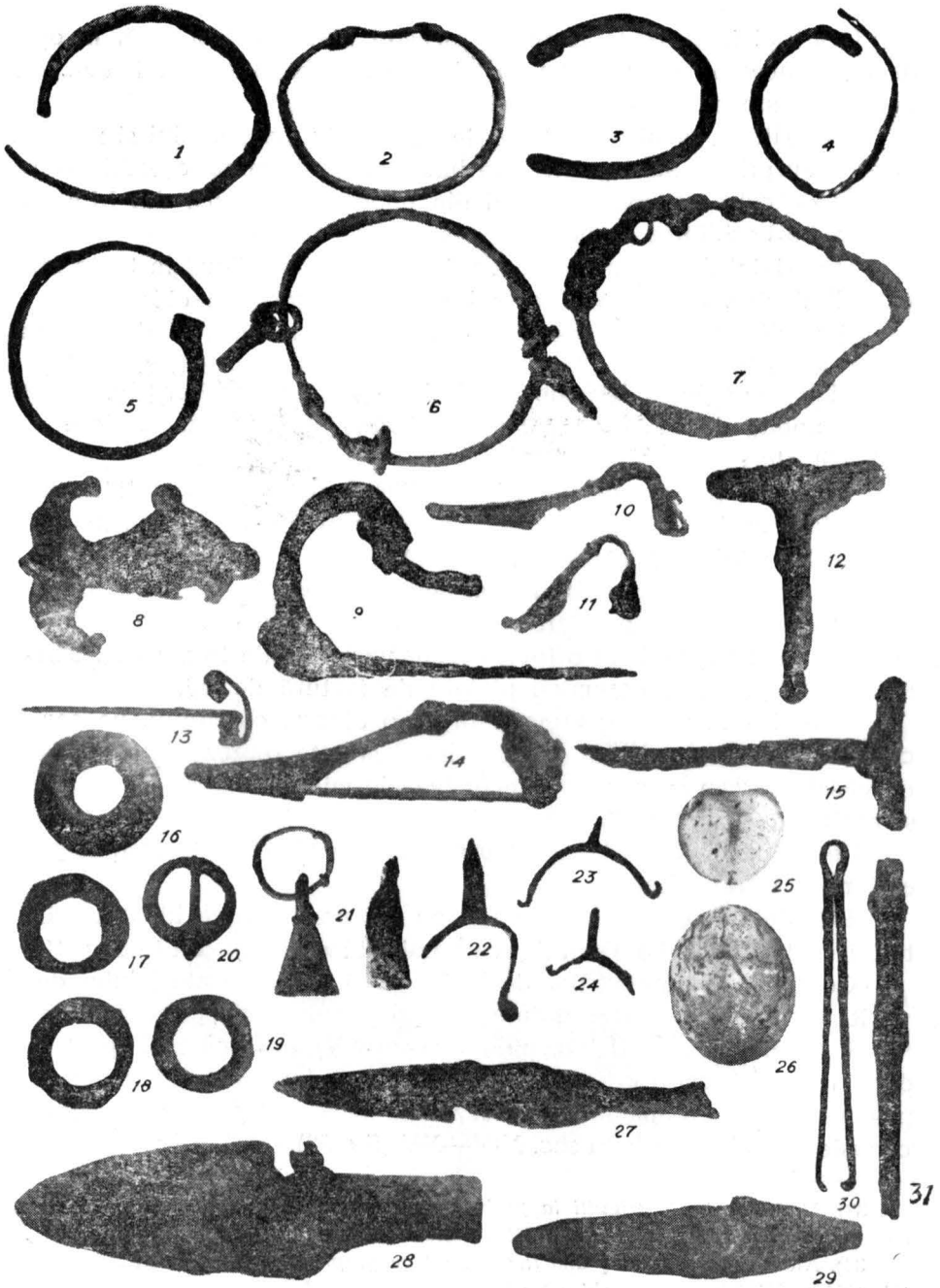

Fig. 53. — Bradu. Brăţări din bronz şi fier (1–7), fibule din bronz şi fier (8–15), mărgele (16, 25), verigi şi catarame din fier (17–20), cercei din bronz (21), pinteni din fier (22–24), ou de pasăre (26), vîrfuri de suliţă (27–29), pensetă (30) şi tub pentru ace (31) din epoca hallstattiană.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

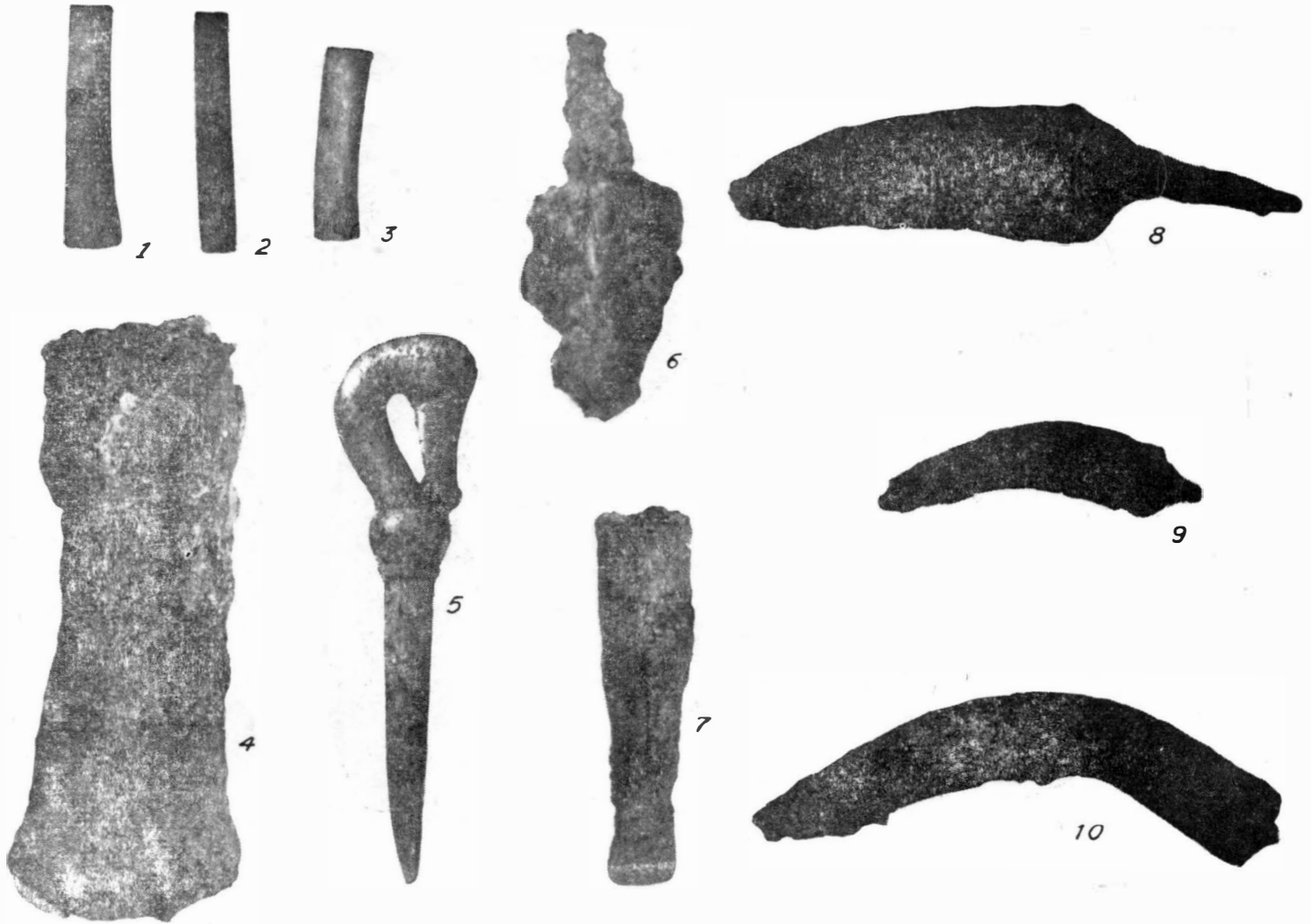

Fig. 52. — Bradu. Unelte din fier și os din epoca dacică

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

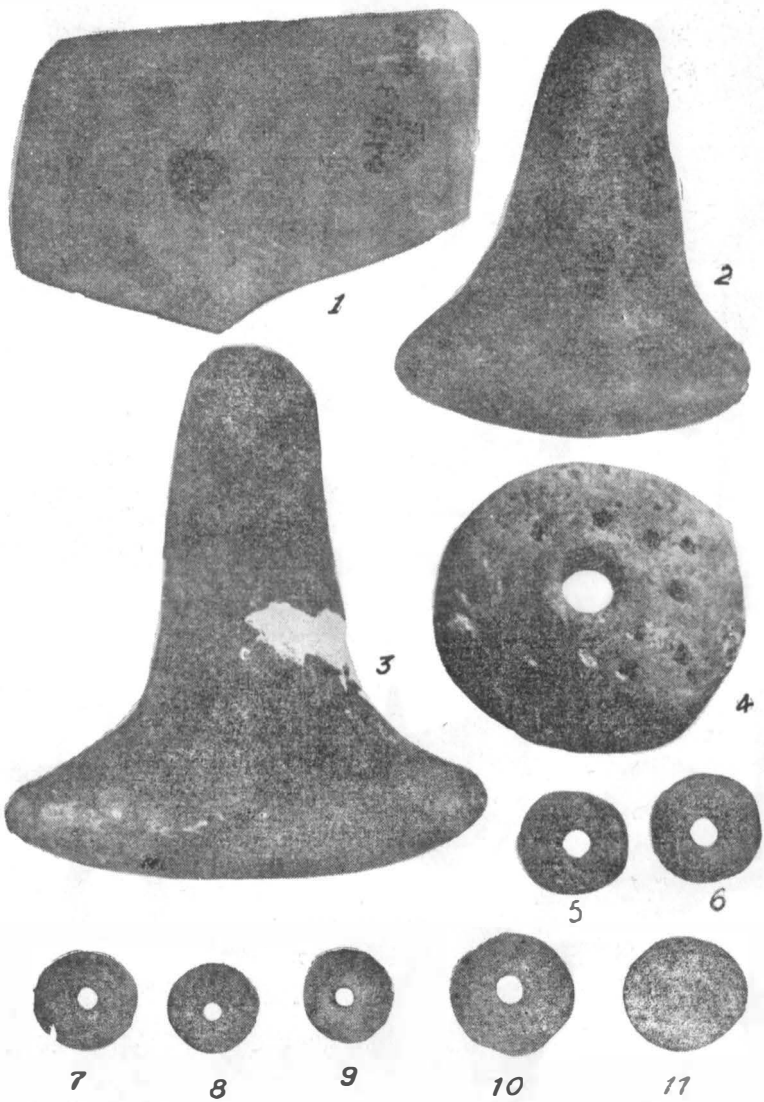

Fig. 57. – Bradu. Fusaiole și lustruitoare din ceramică (1–11)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

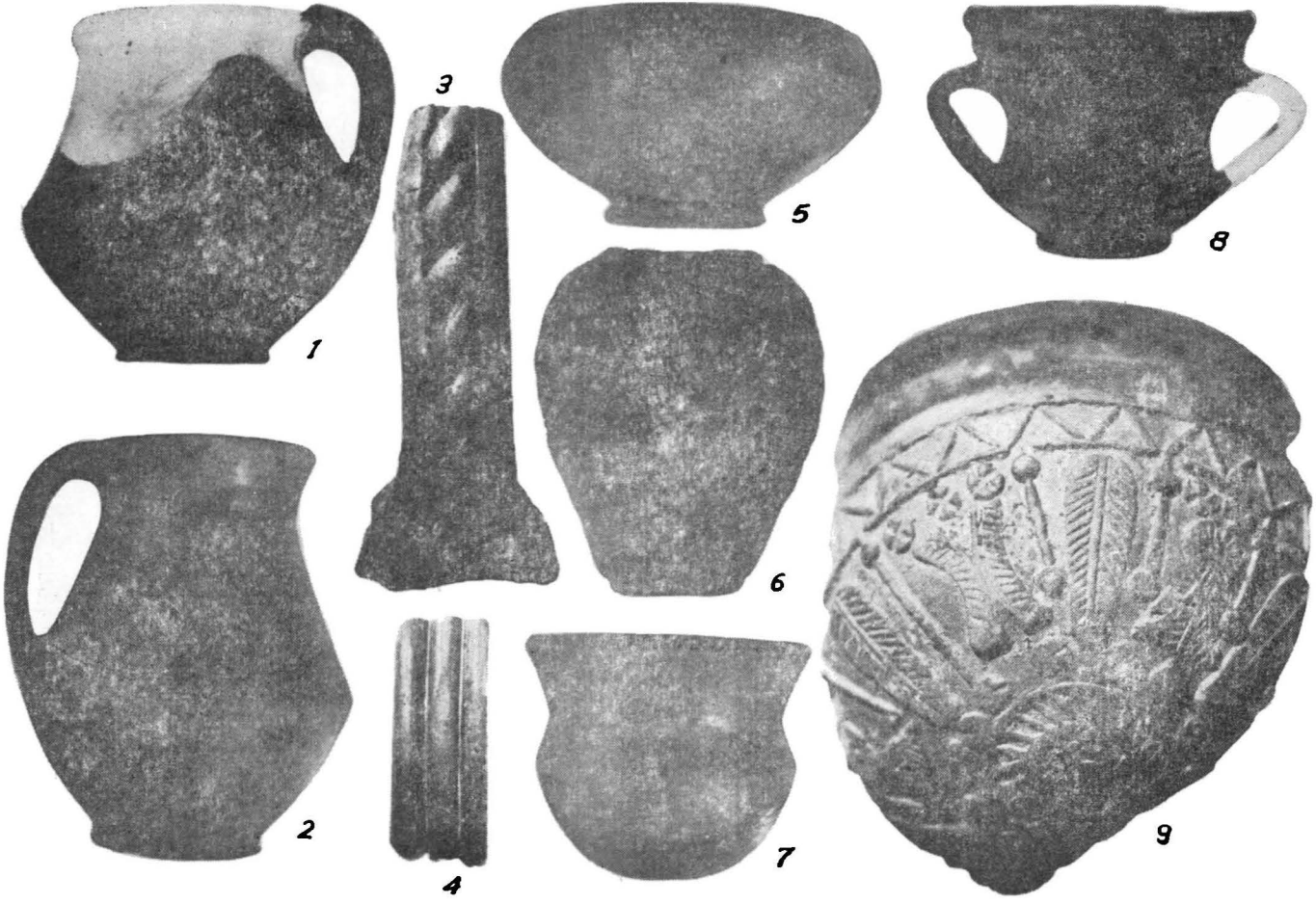

Fig. 54. – Bradu. Ceramică lucrată la roată (1–9)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

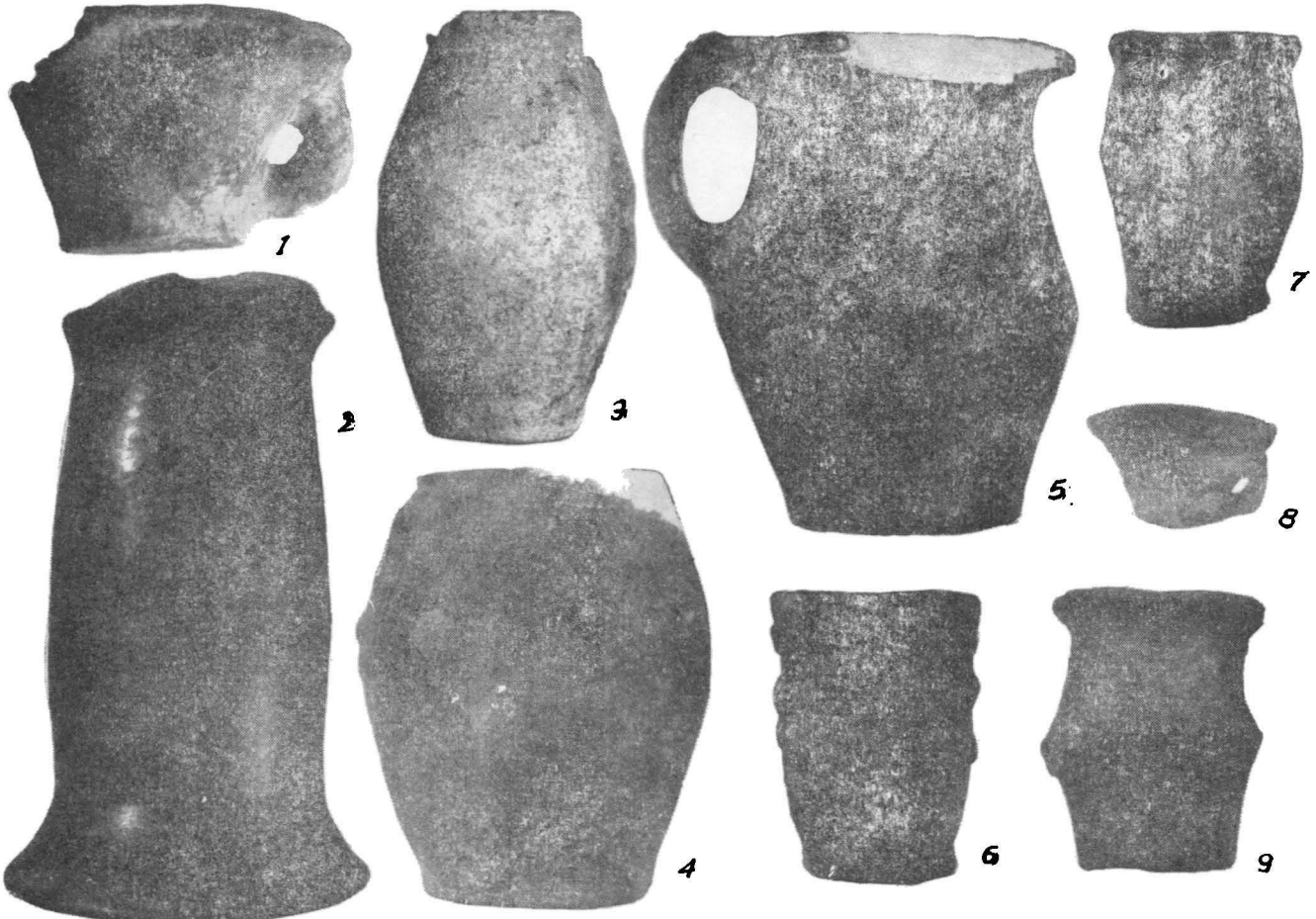

Fig. 55. — Brodu. Ceramică lucrată cu mîna (1–9).

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

Fig. 58. — Bradu. Ceramică feudală sec. XIV–XV

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

În sec. XVI platoul a fost folosit ca cimitir, descoperindu-se, în secțiunile făcute de noi, peste 130 morminte.

SECUENI

În vara anului 1966, cu ocazia săpării fundațiilor la noul laborator al Stațiunii Experimentale Agricole Secueni, s-au descoperit oase provenind de la schelete omenești.

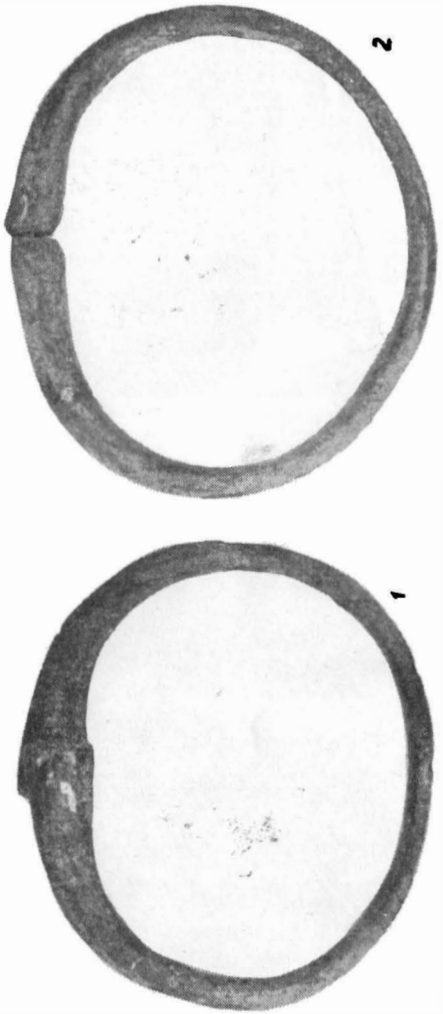

Fig. 59. — Secueni. Brățări de bronz

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un schelet aproape întreg a fost scos de muncitorii care lucrau la săparea fundației pentru centrala termică, descoperind la amîndouă mîinile cîte o brățară din bronz, cilindrice în secțiune și cu capetele mult îngroșate (fig. 59/1-2).

După informațiile muncitorilor, scheletul era în poziție întinsă pe spate, cu mîinile pe lîngă corp, orientat cu capul la sud și picioarele la nord. Scheletul zăcea la circa 0.80 m. de la suprafața solului. Nu s-a mai găsit nici un alt obiect de inventar.

La scurt timp după descoperirea scheletului, Muzeul de istorie din Roman a întreprins un sondaj în apropiere de locul respectiv, făcîndu-se un șanț lung de 30 m. pe direcția NS. Nu s-a surprins nici o urmă de locuire pe acest loc în afară de un mormînt de înhumație, notat de noi M. 1 (fig. 60/1), care zăcea la 0,65 m., în poziție întinsă cu mîna dreaptă așezată pe oasele bazinului stîng, iar mîna stîngă pe umărul drept, orientat S-N. Piciorul stîng este îndoit spre exterior din genunchi. Capul înclinat spre partea stîngă cu maxilarul inferior intrat adînc în pămînt. Scheletul se păstrează destul de bine. Nu are nici un inventar.

Mormîntul 2 (fig. 60/2) a fost distrus în cea mai mare parte de lucrările pentru instalarea rezervorului de combustibil. Din schelet a mai rămas doar partea superioară, care se păstrează destul de prost. Cadavrul a fost așezat pe partea stîngă, cu privirea îndreptată spre nord, mîna stîngă îndoită în sus. Scheletul, orientat VNV—ESE, zăcea la o adîncime de 0.65 m. de la suprafața solului. Nu are nici un inventar.

După informațille muncitorilor, în mai multe locuri de pe acest teren au apărut oase, ceea ce ne permite să credem că avem de a face cu o necropolă.

Singurul material de datare îl constituie cele două brățări descoperite la unul din schelete. Prin analogie cu brățările din Ungaria [36]) și alte descoperiri similare din țara noastră [37], datate în sec. V—VI e.n., putem presupune că necropola de la Secueni aparține unei populații din această perioadă.

Cercetarea sistematică a așezărilor prezentate, a îmbogățit muzeul din Roman cu o colecție de mare interes științific și a dat posibilitatea organizării unei expoziții, care ilustrează, destul de bine, evoluția societății omenești pe aceste locuri. Merită o atenție deosebită activitatea

36). Fettich Nandor, *Archäologische Studien zur geschichte der späthunnischen Metallkunst*, în *Arh. Hung.*, XXXI/1951, pl. XXXII/10, 11 ; idem, *La trouvaille de tombe princiene Hunnique a Szeged-Nagyszeksos*, în *Arh. Hug.* XXXII/1953, pl. XX/6, XXII/, XXVI/2, XXVIII/8, XXIX/8, XLVI/2.

37). O brățară asemănătoare a fost descoperită în regiunea Ploiești. Informație primită de la V. Teodorescu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

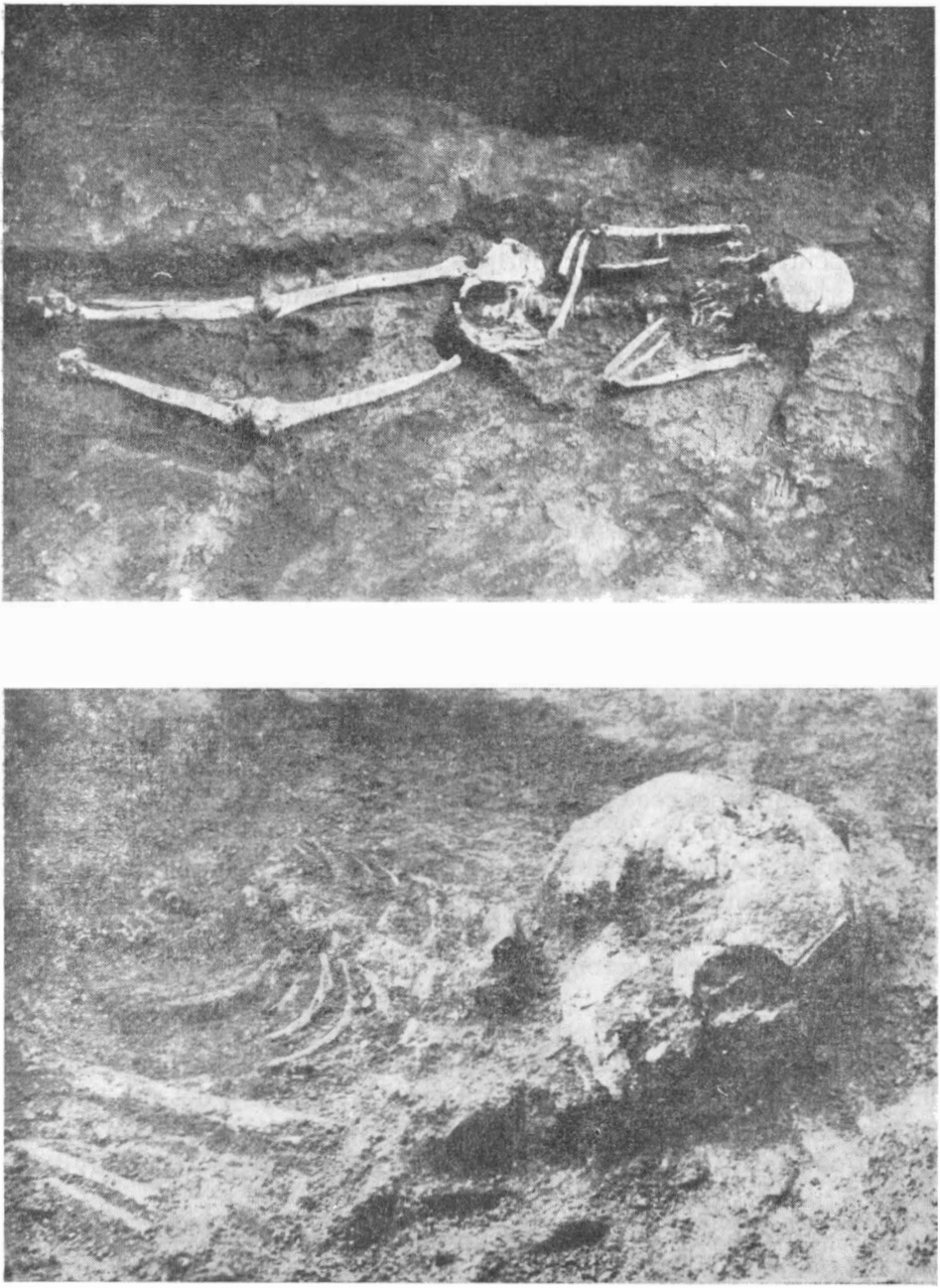

Fig. 60. — Secueni. Mormîntul nr. 1 (1) şi mormîntul nr. 2 (2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de cercetare a aşezărilor din primele secole ale mileniului I e.n., precum şi bogatul material obţinut din cercetarea aşezărilor şi necropolelor carpice din zona Romanului.

Cercetînd mai multe aşezări şi necropole carpice, printre care cea de la Văleni, considerată ca cea mai mare necropolă carpică cunoscută pînă în prezent, colecţiile Muzeului de istorie din Roman, privind această epocă, pot constitui principalul material de studiu din Moldova.

Rezultatele cercetărilor de pînă acum sînt deosebit de importante, mai ales pentru datele noi pe care le aduce în cunoaşterea triburilor carpice din Moldova, în ceea ce priveşte apartenenţa etnică a mormintelor de înhumaţie din necropolele carpice, precum şi în ceea ce priveşte continuitatea elementului autohton în primele două secole ale erei noastre.

Studiul amănunţit al materialului şi prezentarea separată a fiecărei staţiuni, în lucrări viitoare, vor aduce o contribuţie esenţială la cunoaşterea culturii materiale a populaţiei daco-carpice din Moldova.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES ÉFFECTUÉES PAR LE MUSÉE D'HISTOIRE DE ROMAN DANS LA ZONE DES RIVIÈRES SIRET ET MOLDOVA

Résumé

L'auteur présente, sommairement, les résultats des fouilles archéologiques effectuées par le Musée d'Histoire de Roman dans ses dix années d'existence.

A l'occasion de la présentation des stations archéologiques surtont des stations et nécropoles carpiques, l'auteur insiste sur des problèmes concernant l'appartenance carpique des tombes d'inhumation (surtout des enfants), aussi bien que sur l'abaissement de la limite inférieure de la culture Poienești pour le II-ème siècle n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. – Gabăra–Moldovenii. Plan et profil de la chaumière nr. 1.
Fig. 2. – Gabăra–Moldovenii. Céramique travaillée à la roue (1, 3, 4, 8), à la main (9) d'importation (2, 5–7) des II–III siècles.
Fig. 3. – Gabăra–Moldovenii. Urnes funéraires (1–3).
Fig. 4. – Văleni–La Moară. Céramique (4, 11–13, 15), aiguilles, épingles en os 1–3, 8–10, 14) épingles en bronze (5–7) de l'époque du bronze (culture Noua).
Fig. 5. – Văleni. La Moară. Habitat de surface (1) chamlèr à deux âtres (2).
Fig. 6. – Văleni–La Moară. Céramique (1–9), des II–III siècles.
Fig. 7. – Văleni – Intre Adincaţi. Céramique (22), idoles anthropomorphes (2–4), idole zoomorphe (1) outils en os (5–7), haches en pierre (8–21).
Fig. 8. – Văleni – La Şcoală. Fragment d'idole antropomorphe et haches en pierre (2–6), de l'époque néolithique.
Fig. 9. – Văleni – La Humărie. Vue générale de la station néolithique.
Fig. 10. – Văleni – La Humărie. Outils en os (3), pierre (4, 6) et idoles antrhropomorphiques (1, 2, 5).
Fig. 11. – Văleni – La Humărie. Vue générale de l'habitat nr. 2 (1), âtre de l'habitat nr. 3 (2).
Fig. 12. – Văleni – La Humărie. Lame en silex (1) poids du filet de pêche (2) in situ.
Fig. 13. – Văleni – Humărie. Céramique de la culture de „Cucuteni" A–B et B (1–15).
Fig. 14. – Văleni – La Humărie. Céramique „Cucuteni" B (1–9).
Fig. 15. – Aldeşti – Budăile Blanariu. Atre néolithique.
Fig. 16. – Aldeşti – Budăile Blanariu. Céramique néolithique (1–21).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 17. – Aldeşti – Budăile Blanariu. Idoles zoomorphiques (1–3) et anthropomorphiques (4–22).
Fig. 18. – Aldeşti – Budăile Blanariu. Outils en os (1–14).
Fig. 19. – Aldeşti – Budăile Blanariu. Haches et burins en pierre (1–16).
Fig. 20. – Aldeşti – Budăile Blanariu. Tombe de la première époque du fer (1–2).
Fig. 21. – Aldeşti II. Objets en fer du XVes : boucles (1, 24–28), pièces de harnachement (2, 8, 9), hache en fer (5), instrument musical (6), pincette (7), pointes de flèches (3, 4, 10, 11) couteaux en fer (12–14) manche de couteau en os (15).
Fig. 22. – Aldeşti II. Objets et déchetes en fer du XVes (1–44).
Fig. 23. – Aldeşti II. Céramique du XVes(1–7).
Fig. 24. – Aldeşti II. Céramique du Xes (1–11).
Fig. 25. – Aldeşti II. Céramique du II–IIIes. Fusaioles en terre glaise (1–4), différents vases (5–13).
Fig. 26. – Butnăreşti. Chaumière de potier (1), plaque perforée d'un four pour cuire la céramique (2).
Fig. 27. – Butnăreşti. Céramique trouvée dans la nécropole et dans l'habitat (1–13), fragment de freins en fer (14) aiguille en os (15).
Fig. 28. – Poiana–Dulceşti. Vue générale des fouilles.
Fig. 29. – Poiana Dulceşti. Céramique de l'époque du bronze (2, 3) premiére époque du fer (4, 5), aiguilles en bronze. (1, 6, 7).
Fig. 30. – Poiana Dulceşti. Chaumiéres a four en pierres, des VIIe–VIIIes.
Fig. 31. – Poiana Dulceşti. Céramique des VIIeVIIIe s.
Fig. 32. – Stăniţa. Céramique (1–7, 10–15, 17), fusaioles (8, 9) piencette en bronze (16).
Fig. 33. – Cetatta Nouă a Romanului. Aspects du chantier (1, 2).
Fig. 34. – Cetatea Nouă a Romanului. Fragments de terrecuite (1–6).
Fig. 35. – Săbăoani. Omoplates entaillés (2–5, vases et fragments céramiques de l'époques du bronze et première époque du fer (6–15) fragment d'idole anthropomorphe (1).
Fig. 36. – Săbăoani. Atre d'un habitat de surface des IIe–IIIe s.
Fig. 37. – Săbăoani. Fragments céramiques (1–11), poids et fusaioles de terre glaise (12-20) des IIe–IIIe s.
Fig. 38. – Săbăoani. La tombe nr. 2.
Fig. 39. – Săbăoani. Céramique des IIe–IIIe s.
Fig. 40. – Săbăoani. Pièces de harnachement des IIe–IIIe s.
Fig. 41. – Săbăoani. Disquies à trois courroies (1, 2), et petites plaques pour attacher les courroies (3–5).
Fig. 42. – Săbăoani. Disques à deux courroies.
Fig. 43. – Profils de vases des IIe–IIIe s.
Fig. 44. – Săbăoani. Four en pierres de la chaumière nr. 4 (1), et de la chaumière nr. 1 (2).
Fig. 45. – Săbăoani. Céramiques des VIe–VIIe s.
Fig. 46. – Săbăoani. Céramique féodale.
Fig. 47. – Bradu. Vue générale de l'acropole.
Fig. 48. – Bradu. Aspect du chantier.
Fig. 49. – Bradu. Haches en pierre (1–3), hache en cuivre (4) et fragments d'idoles anthropomorphes (5–8) de l'époque néolithique.
Fig. 50. – Bradu. Double tombe (1), détail des jambes du squelette (2).
Fig. 51. – Bradu. Double tombe, détail.
Fig. 52. – Bradu. Outils en fer et en os de l'époque dacique.
Fig. 53. – Bradu. Bracelets en bronze et en fer (1–7), fibules en bronze et en fer (8–15), perles (16–25) anneaux et boucles de fer (17–20), boucles d'oreilles (21) éperons en fer. (22–24), oeuf d'oiseau (26), pointes de flèches (27–29), pincette (30), tube pour épingles (31), de l'époque dacique.
Fig. 54. – Bradu. Céramique travaillée à la roue (1–9).
Fig. 55. – Bradu. Céramique travaillée à la main (1–9).
Fig. 56. – Bradu. Restes de pilliers pour le fossé de défense (1) et profil d'un fossé de l'acropole (2).
Fig. 57. – Bradu. Fusaioles et polissoirs en céramique (1–11).
Fig. 58. – Bradu. Céramique féodale des XIVe–XVe s.
Fig. 59. – Secuieni. Braceletes en bronze.
Fig. 60. – Secuieni. Tombe nr. 1 (1) et tombe nr. 2 (2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DEPOZITUL DE OBIECTE DE FIER DIN COMUNA NEGRI—BACĂU ŞI IMPLICAŢIILE SALE ISTORICE

IULIAN ANTONESCU

Prezentare generală

O descoperire fortuită, prilejuită de amenajarea terenului pentru plantări de vie, îmbogăţeşte în vara anului 1965 patrimoniul arheologic cu un depozit de unelte de fier, totalizînd impresionanta cifră de 315 fiare de plug, 22 bare-lamă şi 16 piese uniforme ca tip şi dimensiuni, perforate la extremităţi, asemănătoare pieselor de harnaşament (fig. I-II).

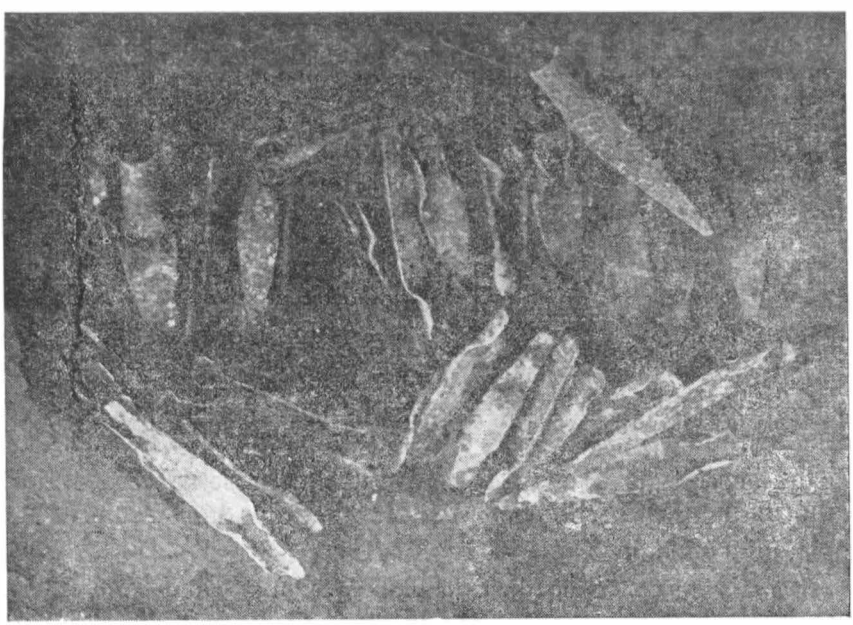

Fig. 1. — Dispunerea in situ a pieselor din primul strat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Este vorba de inventarul unei gropi descoperite de săpătorii de la plantația din marginea de nord-vest a satului Negri, județul Bacău, pe dealul Moga.

După ce au deranjat primul strat de unelte, în număr de cca. 100 piese, dîndu-și seama de importanța descoperirii, muncitorii au cruțat întreaga porțiune, anunțînd Muzeul de istorie din Bacău.

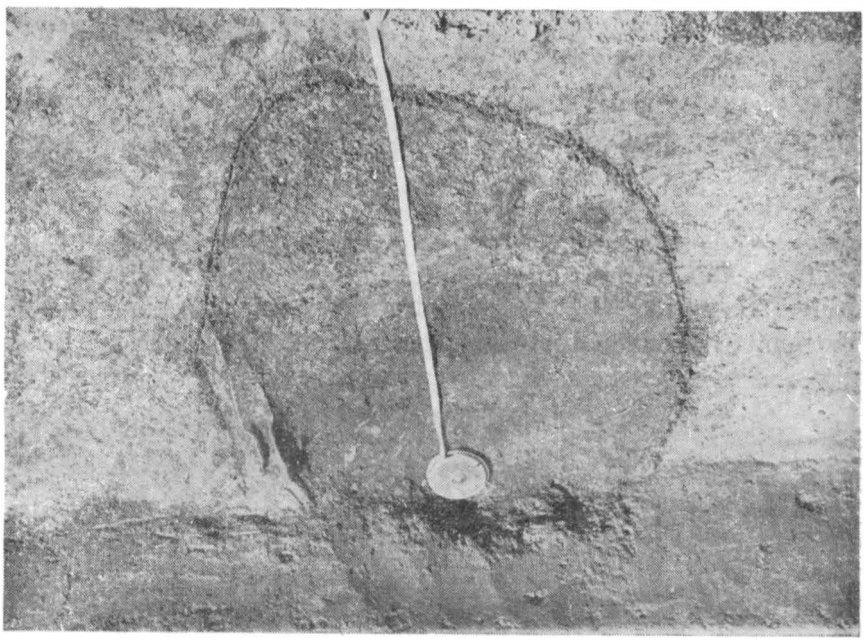

Fig. 2. — Fundul gropii

Am procedat la degajarea gropii, urmărindu-i conturul și dimensiunile, extinzînd ulterior săpătura printr-un șanț de sondaj perpendicular pe caseta gropii, lung de 12 m și lat de 2,50 m, orientat nord-sud.

Gura acestei gropi, cu un diametru de 0,40 m se deschidea la nivelul stratului de cultură carpo-dacic, groapa continuîndu-se cilindric, pînă la fund, la adîncimea de 96 cm.

Fragmentele ceramice de tip Poienești-Gabăra sînt frecvente în pămîntul de arătură pe toată suprafața dealului, părînd a indica prezența unei așezări dacice din sec. II-III e. n., sondajul surprinzînd însă doar urme sporadice de viețuire.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fructificînd în ansamblu rezultatele cercetărilor anterioare, putem afirma că ne situăm cu descoperirea într-o zonă de intensă locuire carpică, marcată prin suita de așezări și necropole cercetate în ultima vreme, dintre care, cea de la Brad, aflată doar la 8 km. depărtare de dealul Moga.

Privită în acest context, descoperirea dobîndește, așa cum vom încerca să dovedim, o deosebită valoare.

Prezentarea descoperirii

În timp ce primul strat de unelte, deranjat de săpători nu a putut fi surprins in situ, indicii de aranjament fiind sugerate doar de cîteva piese grupate una în alta (fig. 3), fiecare cu extremitatea ascuțită introdusă în

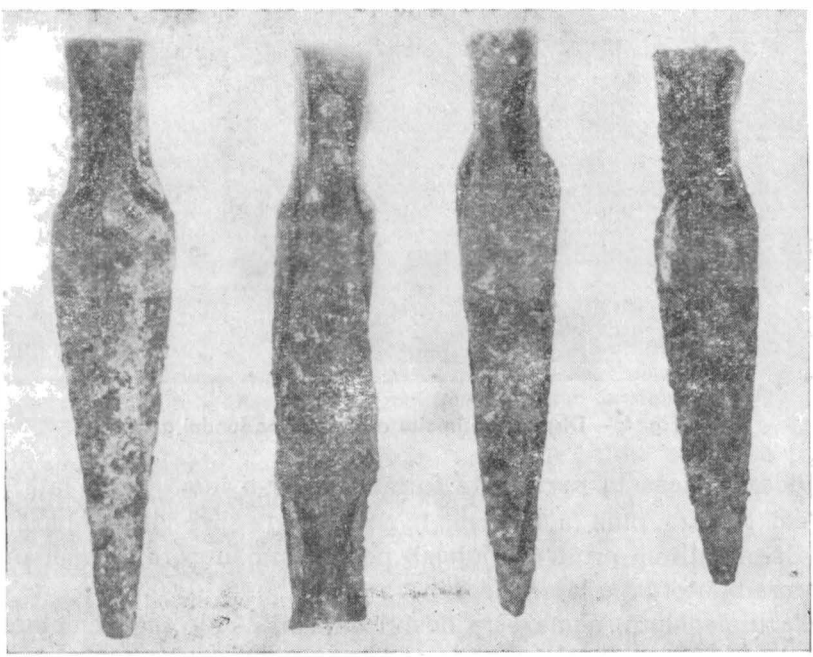

Fig. 3. — Piese de fier dispuse în perechi

pliul de înmănușare al celeilalte, cel de-al doilea strat ne-a oferit prilejul unei analize amănunțite.

Aici, intenția de depozitare este evidentă, piesele apărînd dispuse cu grijă în grupuri clădite unele peste altele, între ele găsindu-se cîteva fragmente ceramice carpice, printre care o fusaiolă (fig. 4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Inventarul gropii depozit, extrem de bogat, cuprinde trei tipuri de materiale :

a). Elementul dominant îl constituie cele 315 piese pe care le socotim fiare de plug, prezentînd mai multe variante ca dimensiuni și formă (fig. 5).

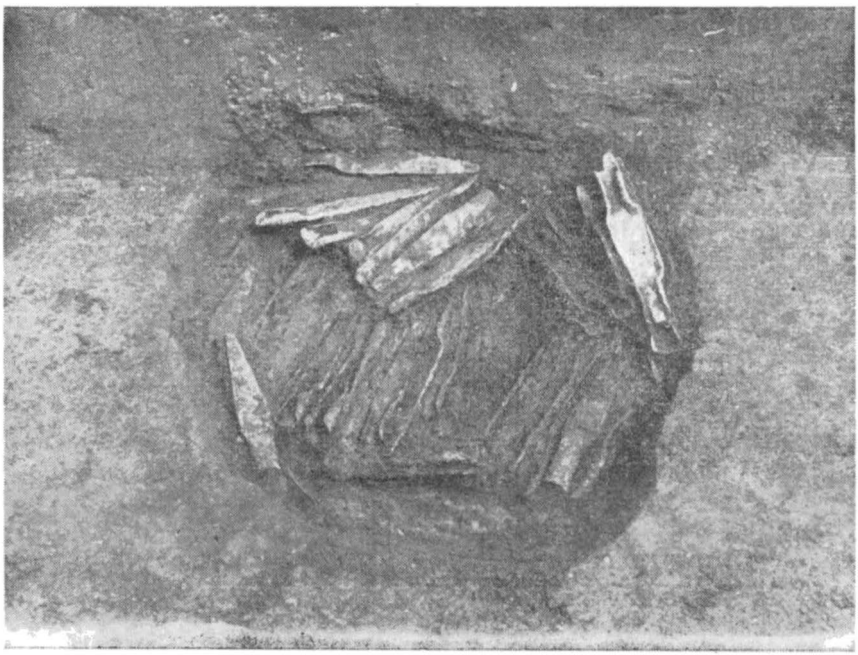

Fig. 4. — Dispunerea in situ a pieselor pe fundul gropii

Fiecare piesă în parte este formată dintr-o lamă lance lată, groasă de 1 cm. la bază, pînă la 0,60 cm., în descreștere spre vîrf. La bază, corpul piesei se continuă printr-un jgheab pentru înmănușare, format prin răsfrîngerea bilaterală a lamei de fier.

Ca dimensiuni, gama este destul de variată de la exemplarele mai lungi de 49-50 cm., și late la săgeata înmănușării de 9 cm, pînă la cele de proporții mult mai modeste, lungi de 30 cm și late de 5-6 cm. (fig. 6).

Există însă și o altă particularitate vrednică de luat în seamă. Aproape 30% din piese au vîrful plat, neascuțit, opt dintre ele avînd forma lamei trapezoidală atît de pronunțat, încît diferența dintre cele două baze este doar 1/2 cm. (fig. 7).

Pe margini, piesele nu sînt ascuțite, măsură care poate trăda intenția unei bune conservări pînă în momentul utilizării nemijlocite sau, fo-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

losirea lor ca obiecte de schimb, funcţie economică caracteristică economiei naturale.

Porţiunea înmănuşării nu se continuă în linie dreaptă cu lama, formînd un unghi variabil, ceea ce exclude posibilitatea folosirii ca armă de împuns, dar nu şi pe aceea a utilizării ca vîrfuri de palisadă.

Totuşi piesele de dimensiuni mijlocii (care sînt cele mai numeroase 45%) prezintă asemănări mergînd pînă la identitate cu fiarele de plug celtice din Europa centrală a sec. II î.e.n.—Ie.n. şi numai şase piese de dimensiuni mici manifestă similitudini cu vîrfurile de palisadă, descoperite tot în aşezările celtice din Boemia (fig. 8).

La nivelul informării actualei piese descoperite se află şi în colecţiile muzeelor din Iaşi, oraş Bucureşti etc. opinăm pentru atribuirea funcţiei de brăzdar de plug, dublată de aceea de piesă de schimb.

b). Alături de aceste piese, un alt element vine să pună amprenta celtică pe factura structurală a întregului depozit.

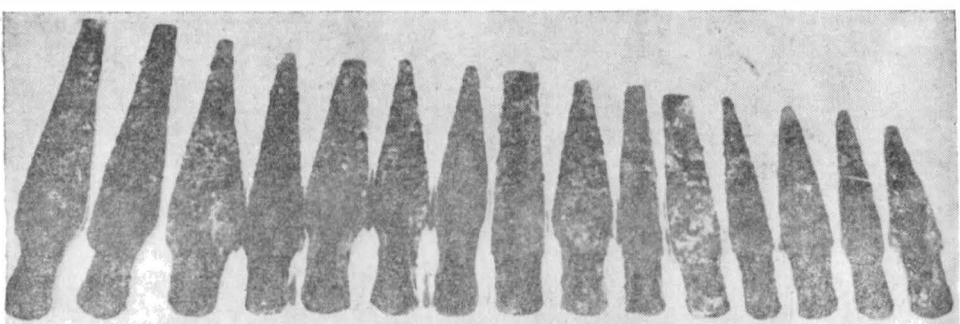

Fig. 5. — Cîteva din cele mai frecvente tipuri de „fiare de plug"

Este vorba de cele 22 lame lucrate în tehnica tipic celtică a forjării fascicolului împletit, evident, spade, lungi de 49, 47, 58 cm. şi late de 2 cm., cu gaură finală pentru plăselele mînerului.

c). În fine, găsite printre piesele mari, în trei grupuri, cele 18 piese mici de fier (fig. 9), lungi de 10,50 cm.-8 cm. şi late de 2 cm., cu găuri de prindere la extremităţi, par a fi piese de harnaşament sau pur şi simplu elemente de fier, menite să slujească la asamblarea în unghi a diverselor piese de lemn.

Prezentarea istorică

În ansamblul său, descoperirea este cel mai mare depozit de unelte de fier din Moldova, aparţinînd epocii dacilor liberi, sec. II-IV e. n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

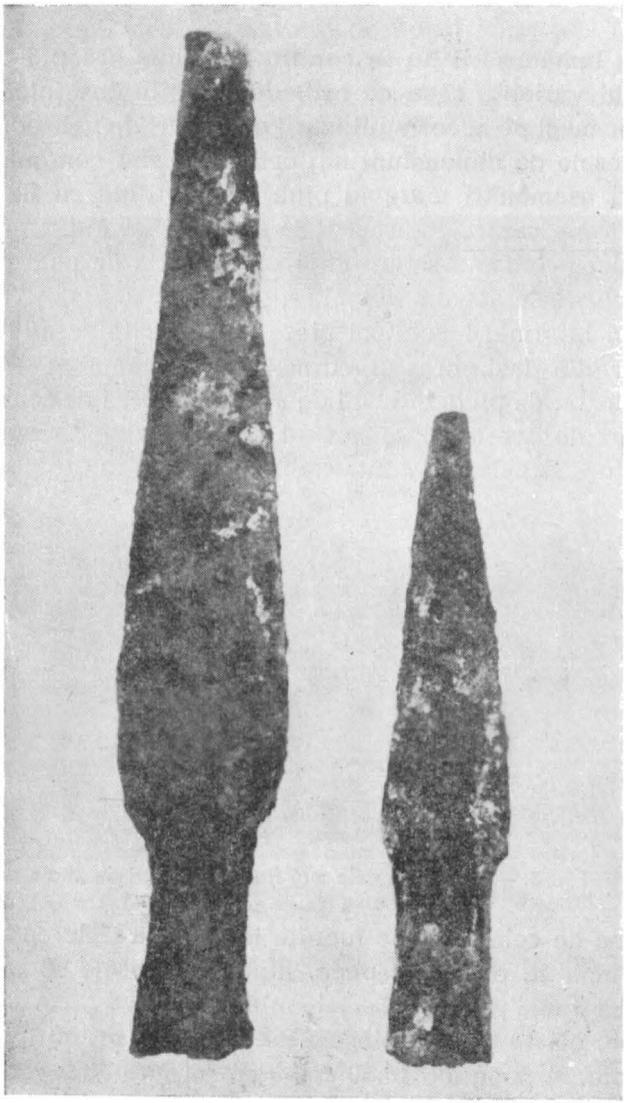

Fig. 6. — „Fiare de plug

Fructificarea informațiilor dobîndite pe plan istoric, poate duce la importante concluzii economice și demografice legate de viața elementului carpo-dacic pe meleagurile Siretului, în primele trei veacuri ale erei noastre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În primul rînd, alături de intensitatea procesului locuirii, recomandat prin întinderea așezărilor și deasa dispunere a mormintelor, în mari necropole ca cele de la Văleni sau Gabăra, depozitul atestă o vie activitate de schimb, pe linia satisfacerii necesităților unei numeroase popu-

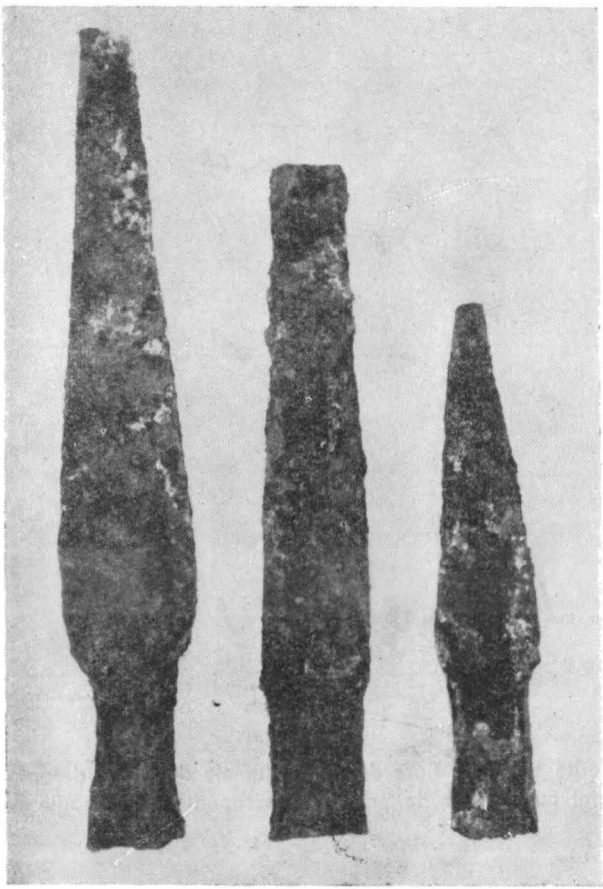

Fig. 7. – Cîteva prototipuri de dimensiuni variabile, printre care și cele cu lamă trapezoidală

lații de agricultori sedentari. Odată mai mult, aria culturii Poienești își dezvăluie intensa viață carpică, atît de activă pe plan politic și cu rosturi ce se cer a fi tot mai bine cunoscute, în metabolismul conservării marii unități dacice. Există de asemenea și ispita împingerii frontului cunoașterii, fie și în forma prudentă a ipotezei de lucru, cu un pas mai înainte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cum pot fi interpretate acele elemente, care nu mai pot fi socotite, desigur, de proveniență celtică, dar care poartă indiscutabila influență a acestei lumi.

Dacă torțiile zoomorfe ale urnelor de la Gabăra și Poienești par a trăda sinteza daco-sarmată, de ce nu am admite, așa cum am îndrăznit să

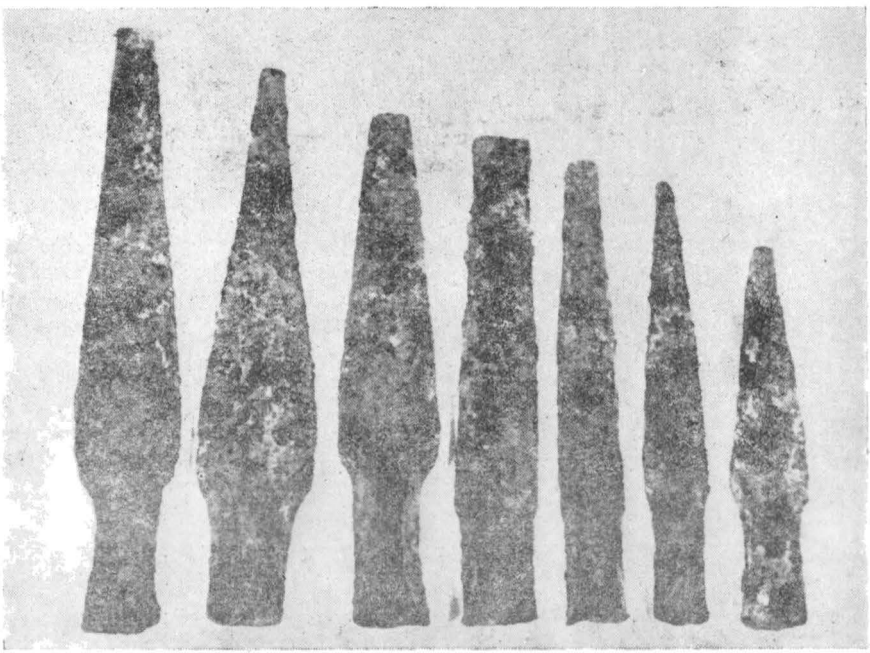

Fig. 8. — Diferite tipuri de fiare de plug, ultimele două din dreapta, prezentînd similitudini cu vîrfurile de palisadă descoperite în așezările celtice din Boemia

formulăm în comunicarea ținută la prima sesiune a Muzeelor, sinteza daco-celtică petrecută în spațiul inițial de formare al carpilor, cel carpato-boemic.

Desigur aceste concluzii vor fi infirmate sau confirmate de ulterioarele descoperiri și studii.

Depozitul de la Negri aruncă în balanța argumentelor favorabile îndărătnicei continuități a elementului băștinaș, argumentul de fier al unor îndeletniciri cu rădăcini adînci, în solul istoric al pămîntului nostru.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

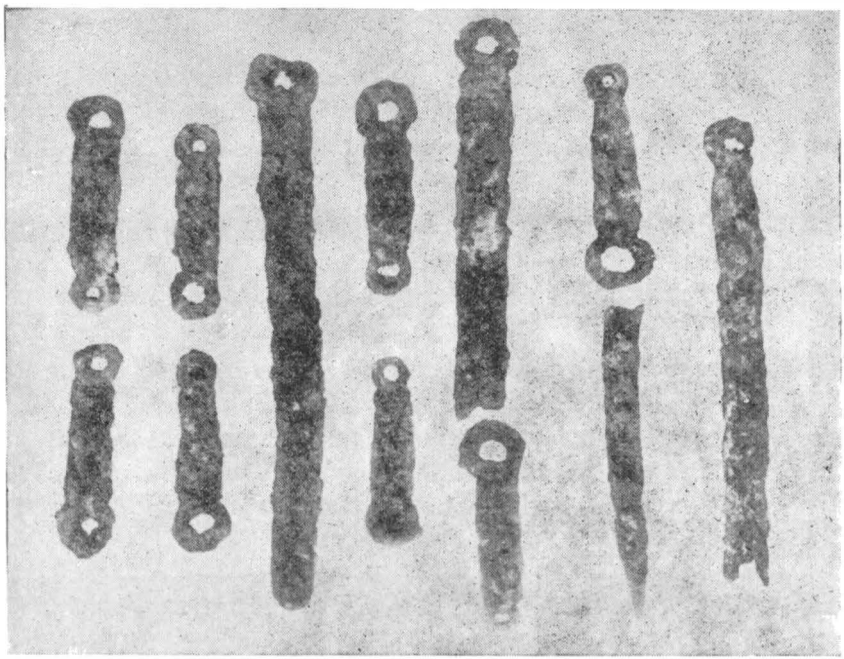

Fig. 9. – Piese de fier cu găuri de asamblare la extremități

LE DÉPÔT CARPIQUE DE NEGRI ET SES IMPLICATIONS HISTORIQUES

Résumé

L'auteur tout en précisant certaines analogies tipologiques entre les 300 outils en fer découverts à Negri, qu'il fait attribuer à la culture Daco-Carpique (II-e—IV-e) siècle et certaines découverts similaires du territoire de Bohéme et Slovaque, élève l'hypothèse de la genèse carpique à la suite d'une synthèse daco-celtique accomplie dans la zone nord-carpatique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. – Vue „in situ" des pièces de la première couche
Fig. 2. – Fond de la fosse
Fig. 3. – Pièces en fer disposées en paires
Fig. 4. – Vue „in situ" des pièces du fond de la fosse
Fig. 5. – Quelques pièces des plus fréquentes du type soc de charrue
Fig. 6. – Soc de charrue
Fig. 7. – Quelques prototypes à dimension variable
Fig. 8. – Des différents types, soc de charrue
Fig. 9. – Pièces en fer avec des troux aux extremités

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NECROPOLA DACO-CARPICĂ DE LA BĂRBOASA—BACĂU

C. BUZDUGAN şi V. CĂPITANU

În pareta de nord-vest a satului Bărboasa din comuna Lozinca, judeţul Bacău, se află dealul cunoscut de localnici sub numele de „Gălăneşti" (fig. 1). Pe partea estică a acestui deal, care înaintează pînă în pîrîul Topliţa [1], au fost descoperite în primăvara anului 1965, cu ocazia lucrărilor agricole, unele resturi arheologice.

Fig. 1. — Vedere generală a dealului „Gălăneşti" dinspre vest. In prim plan săpăturile efectuate în anul 1965

1). Pe valea Topliţei, nu departe de dealul „Gălăneşti" au fost identificate, în anul 1961, cu ocazia cercetărilor perieghetice, resturile unei aşezări daco-carpice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În urma sesizărilor făcute Muzeului de istorie din Bacău [2], s-a întreprins imediat o cercetare la faţa locului, descoperindu-se foarte multe fragmente ceramice, împreună cu oase umane calcinate, scoase şi împrăştiate de plug pe suprafaţa arăturii. Ele reprezentau resturile unor mormnite de incineraţie.

Pentru a se putea preciza dacă aceste resturi erau în legătură cu un cimitir de incineraţie sau dacă nu cumva ele proveneau de la simple înmormîntări izolate, s-a procedat la săparea unor casete în punctele unde rămăşiţele arheologice erau vizibile la suprafaţă. Lucrările efectuate au prilejuit identificarea cîtorva morminte, al căror conţinut funerar a fost distrus aproape în întregime, păstrîndu-se in situ doar cîte un fragment de la partea inferioară a urnelor. În pămîntul de arătură au mai fost găsite cîteva obiecte de inventar, printre care menţionăm un fragment de fibulă din bronz, o mărgică şi un cercel în stare fragmentară.

Sondajul practicat dovedeşte existenţa unei necropole de incineraţie din secolul III e.n.

Împrejurările în care s-a făcut descoperirea, precum şi forma terenului, care a favorizat şi favorizează încă puternice fenomene de eroziune, mai ales în anotimpurile cu precipitaţii abundente, impuneau, firesc, efectuarea de urgenţă a unor săpături sistematice, pentru a salva de la distrugere restul mormintelor din acest cimitir. De aceea, în toamna aceluiaşi an, Muzeul de istorie din Bacău a întreprins — în colaborare cu muzeul din Oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej — săpături de salvare la punctul amintit.

Pentru delimitarea necropolei s-au deschis două secţiuni, una longitudinală (SL), orientată nord-sud şi alta transversală (ST), orientată est-vest. Au fost săpate apoi cîteva şanţuri de verificare, care au prilejuit precizarea că mormintele erau concentrate pe acea porţiune a pantei care prezenta o înclinare ceva mai lină. Dar şi aici s-a putut constata că acţiunea de eroziune a fost destul de puternică. Din această cauză, în timpul lucrărilor agricole, mormintele care se aflau mai la suprafaţă au fost deranjate în mare parte, iar unele aproape complet distruse.

Dovadă sînt mormintele 66, 72, 28 etc., din inventarul cărora se mai păstrau doar foarte puţine resturi, precum şi prezenţa la suprafaţa solului a numeroase fragmente ceramice. Astfel, din cele 93 de morminte identificate în timpul săpăturii doar cîteva din ele mai păstrau în situ întregul inventar, majoritatea fiind parţial sau total deranjate.

2). Informaţiile referitoare la descoperire ne-au fost date de locuitorul Carp Iorgu din Bărboasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Forma gropilor n-a putut fi surprinsă, deoarece pămîntul din imediata apropiere a vaselor din mormînt (deci din cuprinsul sigur al gropilor) era întotdeauna de aceiaşi culoare şi consistenţă cu acela din restul terenului înconjurător : un pămînt brun-roşcat clisos. Adîncimea lor, stabilită cu aproximaţie, în funcţie de înălţimea urnelor găsite in situ nu depăşeşte 0,50 m. Iniţial, ele vor fi fost, desigur, săpate la adîncime mai mare, însă fenomenul de eroziune a redus în decursul timpului din adîncimea lor.

Dintre mormintele dezvelite, toate trebuie considerate morminte simple, fiecare mormînt reprezentînd întotdeauna conţinutul funerar al unui singur individ, spre deosebire de unele necropole din aceeaşi perioadă, în care au fost descoperite şi înmormîntări duble [3].

Ritul funerar este unitar, incineraţia fiind practicată peste tot, fără nici o excepţie. Ritualul de înmormîntare însă se manifestă sub două

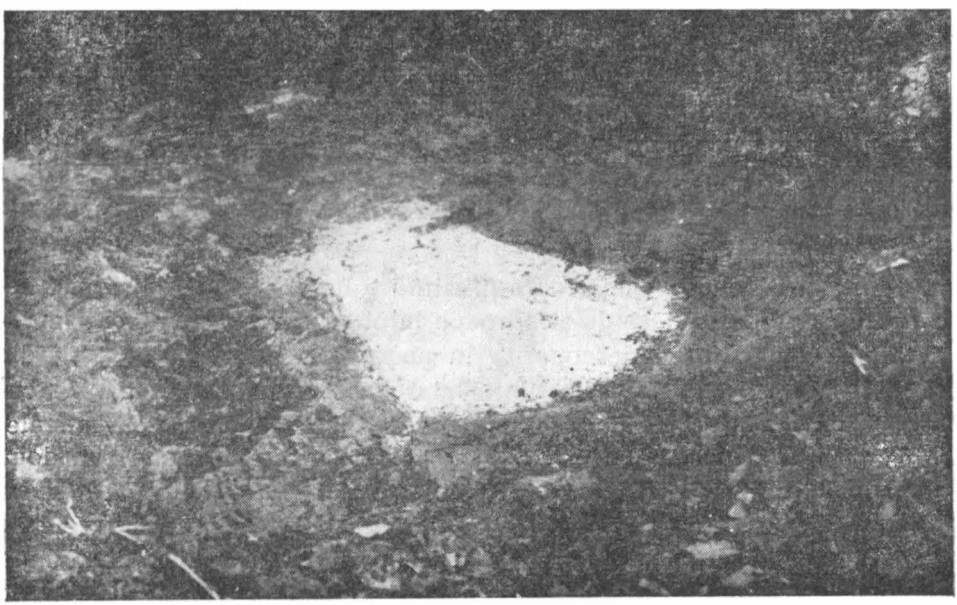

Fig. 2. — Podină cu urme cinerore

aspecte diferite. Primul şi cel mai des întîlnit constă în depunerea oaselor arse şi a altor obiecte de inventar, iar cel de-al doilea, în depunerea resturilor cinerare pe fundul gropii. Această din urmă variantă de ritual este documentată la 31 de morminte.

3). Iulian Antonescu, Săpăturile de la Gabăra-Porceşti, în Materiale, VI, 1959, p. 478.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În ceea ce priveşte ritualul incinerării este necesar să menţionăm că pe suprafaţa săpată au fost surprinse la adîncime de numai 0,30—0,40 m cinci podine puternic arse, de formă ovală, ale căror dimensiuni nu depăşesc 0,50x0,80 m (fig. 2). Pe suprafaţa lor s-au găsit resturi de cărbune, cenuşă şi fragmente foarte mici de oase prinse într-o crustă spongioasă, ca urmare a procesului de ardere. Prezenţa acestor podine răspîndite printre şirurile de morminte, pe o arie de aproximativ 50 m p, trebuie pusă în legătură cu anumite practici funerare şi duce la formularea, deocamdată ipotetică, a ideii existenţei rugurilor funerare în cuprinsul necropolei. Este greu, într-adevăr, să ne închipuim cum putea fi instalat defunctul pe amenajări cu dimensiuni atît de reduse, dar nu trebuie să pierdem din vedere faptul că vicisitudinile prin care a trecut necropola pînă la data intervenţiei noastre ne-au lipsit de posibilitatea unor observaţii de amănunt care ar fi putut completa cunoştinţele noastre în legătură cu această problemă.

Inventarul principal al unui mormînt îl constituie urna funerară şi capacul, ambele de tehnică superioară, de culoare cenuşie sau cărămizie. În unele cazuri, e adevărat puţine la număr, au fost folosite ca urne vase lucrate la mînă, din pastă poroasă, caracteristice Latène-ului getodacic, din care nu s-au putut recupera însă decît puţine resturi, ele fiind cel mai mult supuse distrugerilor provocate, fie de agenţii corozivi, fie de diverse munci agricole.

Urnele de tehnică superioară prezintă o bogată gamă de forme, fiecare formă în parte găsindu-şi aproape întotdeauna corespondent în varietăţile asemănătoare descoperite în necropolele de tip Poieneşti din Moldova. Cel mai frecvent întîlnite sînt vasele din pastă fină, de culoare cenuşie, cu corpul în formă de amforă, cu două torţi verticale, prinse de gît şi de umăr (fig. 3/2). De obicei se întîlnesc una sau două linii în relief, dispuse orizontal pe gîtul vasului. Această formă de vas, este bine cunoscută la Poieneşti şi Pădureni [4]. Urmează apoi urnele de culoare cenuşie sau cărămizie, cu corpul înalt şi cu gîtul mult alungit, cu buza lată, răsfrîntă în afară şi cu prag sub ea (fig. 3/1). Unele din ele prezintă pe umăr cîte o linie în relief, orizontală (fig. 3/3). Siluieta lor zveltă le apropie pînă la identitate cu cele de la Poieneşti şi Pădureni [5].

4). R. Vulpe, Săpăturile de la Poieneşti din anul 1959, în Materiale, I, p. 449, fig. 375/2; Sebastian Morintz şi Gh. Bichir, Săpăturile de la Pădureni, în Materiale, VI, 1959, p. 490, fig. 2/1. Vezi şi Gh. Bichir, Necropolele de tip Poieneşti din Moldova şi relaţiile acestor necropole cu lumea sarmată, în SCIV, XII, 2, 1962, pl. I/tip. 5/1.

5). R. Vulpe, op. cit., p. 449, fig. 357/1; Sebastian Morintz şi Gh. Bichir, op. cit., în Materiale, VI, 1959, p. 489, fig. 1/1. Vezi şi Gh. Bichir, op. cit., în SCIV, XII, 2, 1962, pl. I/tip 3 a.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

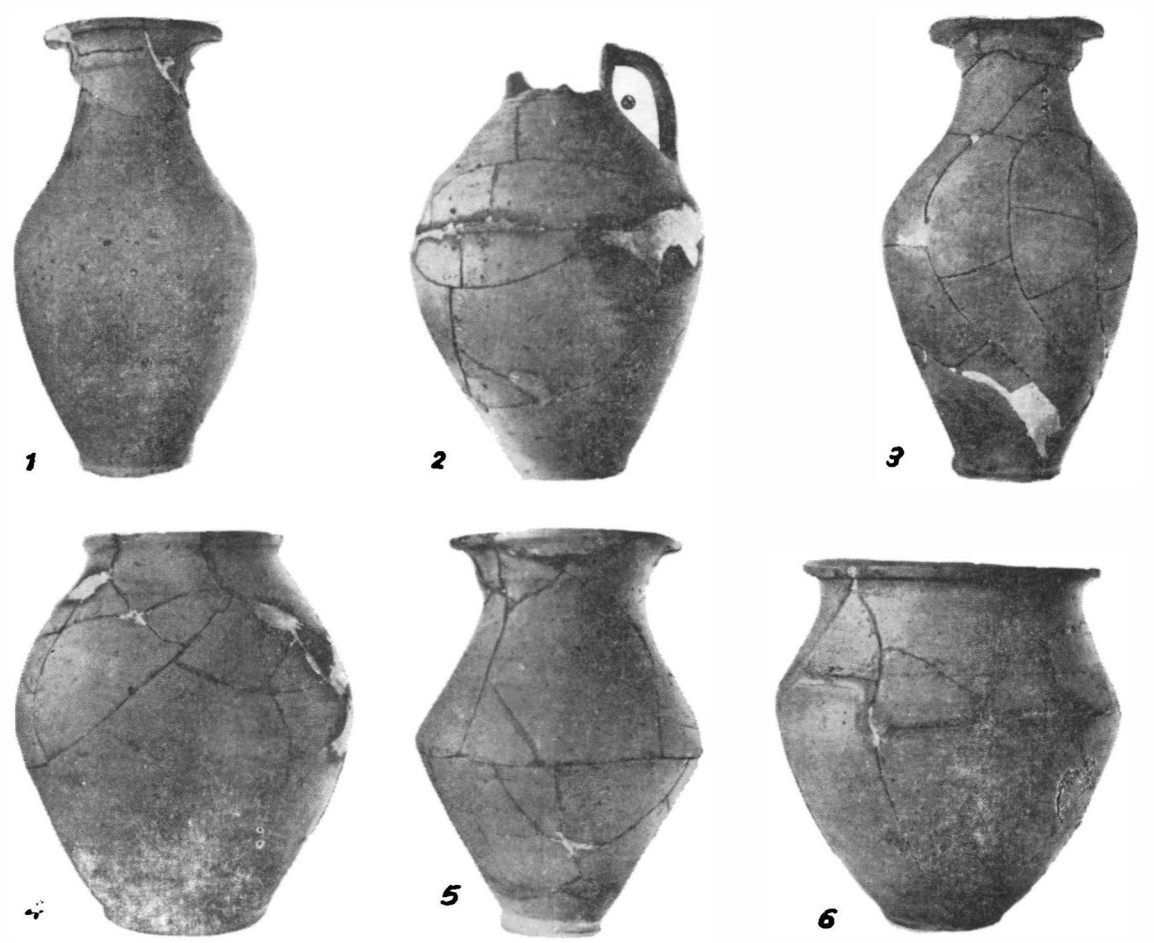

Fig. 3. – Ceramică din necropola daco-carpică de la Bărboasa : 1, M 14 ; 2, M 13 ; 3, M 3 ; 4, M 21 ; 5, M 80.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Uneori urnele sînt reprezentate de vase cu profilul mai scund şi deschidere mai largă decît cele precedente, cu partea centrală bombată, cu gîtul scurt (fig. 3/4), sau de vase bitronconice, cu o linie în relief pe umăr, cu buza lată, răsfrîntă orizontal şi cu prag sub ea (fig. 3/5). Ambele tipuri se întîlnesc la Poieneşti[6]. Alte ori, drept urne au fost folosite vase cu corpul sferoidal, cu gîtul larg şi scund, cu buza lată, răsfrîntă orizontal (fig. 3/6). Această formă îşi are analogii apropiate la Poieneşti, dar mai ales la Gabăra[7]. În sfîrşit, semnalăm prezenţa urnei în formă de castron, din pastă fină, de culoare cenuşie, cu două torţi tubulare (fig. 4/3).

Capacele urnelor, întotdeauna lucrate la roată, din pastă fină de culoare cenuşie sau cărămizie sînt asemănătoare cu formele provenite din celelalte cimitire aparţinînd aceleiaşi perioade şi culturi.

În mod obişnuit se întîlneşte capacul tronconic cu fundul îngust, cu marginea uşor îngroşată (fig. 4'2), capacul în formă de pateră cu buza răsfrîntă în afară (fig. 4/1). De asemenea nu lipsesc capacele cu buza verticală ce intră în gura urnei (fig. 4/5) şi nici cele cu marginea simplă, mult înălţată (fig. 4/4).

Fig. 4. — Obiecte din inventarul mormintelor : 1, M 41 ; 2, M 5; 3, M 44 ; 4, M 48 ; 5, M 5

7). Iulian Antonescu, Săpăturile de la Gabăra-Porceşti, în Materiale, VI, 1959, p. 479, fig. 4/4 şi 4/3.

6). R. Vulpe, op. cit., p. 449, fig. 357/5 şi p. 348, fig. 171 M 100.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Restul inventarului găsit în morminte este destul de sărăcăcios și el se rezumă la două fibule, cîteva perle de sticlă, un cuțitaș de fier, o cataramă de bronz și alte cîteva piese găsite la suprafața solului.

Fibula de fier descoperită în M 41 este de tip provincial roman, cu piciorul lung, cu arc semicircular și resort arbaletă. În crusta de rugină se observă două proeminențe pe care au fost prinse două perle de sticlă (fig. 5/1). Ea este identică cu fibula descoperită la Poienești [8]. Cealaltă fibulă, provenită din M 5, este din bronz cu acul de fier. Are resortul dublu cu semidisc pe el. Piciorul fibulei este prevăzut cu o port agrafă înaltă (fig. 5/2).

Catarama este de formă ovală, prinsă într-o placă prevzăută cu trei nituri pentru fixat cureaua (fig. 5/3).

Menționăm de asemenea un cuțitaș de fier cu peduncul lung (fig. 5/4) și un ac cu gaură din același material (fig. 5/5).

Perlele de sticlă mată sau transparentă, de forme și culori diferite, sînt foarte puține și întotdeauna deteriorate de foc. La podoabele de sticlă mai adăugăm fragmentele unui ac de păr, distrus și el de foc.

Printre obiectele găsite la suprafața solului, provenite probabil din inventarul mormintelor distruse, se numără un pinten semicircular, din fier, cu ghimpe simplu de formă conică și un fragment de oglindă de metal avînd pe revers semne în relief [9].

Principalele trăsături formal-tipologice ale inventarului ceramic și ale celorlalte piese de inventar înscriu cimitirul de la Bărboasa în rîndul necropolelor de tip Poienești din Moldova, cercetate la Poienești [10], Vîrtișcoi [11], Pădureni [12] și Gabăra [13]. În cadrul asemănărilor ce se pot stabili între aceste necropole, pe baza unor elemente comune, trebuie să subliniem însă anumite particularități specifice necropolei de la Bărboasa. Una din particularitățile care deosebesc întrucîtva necropola de la Bărboasa de celelalte, cel puțin de una din aceste grupe (Poienești—Gabăra) [14], o constituie ritul funerar unitar. Spre deosebire de Poienești

8). R. Vulpe, op. cit., p. 342, fig. 156/1.

9). Sebastian Morintz și Gh. Bichir consideră că motivele în relief de pe oglinzile de metal descoperite la Pădureni sînt semne simbolice și nu ornamente (Sebastian Morintz și Gh. Bichir, Săpăturile de la Pădureni, în Materiale, VI, 1959, p. 491.

10). R. Vulpe, Săpăturile de la Poienești din anul 1959, în Materiale, I, p. 310-474.

11). Gh. Bichir, Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată, în SCIV, XII, 2, 1962, p. 257-269.

12). Sebastian Morintz și Gh. Bichir, Săpăturile de la Pădureni, în Materiale, VI, 1959, p. 478-493.

13). Iulian Antonescu, Săpăturile de la Gabăra-Porcești, în Materiela, VI, 1959, p. 473-483 ; Idem, Săpăturile arheologice de la Gabăra, în Materiale, VII, p. 449-457.

14). Pe baza analizei materialului ceramic și a unei părți din inventar, Gh. Bichir desparte necropolele de tip Poienești-Gabăra. (Gh. Bichir, op. cit., p. 260 și 267).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

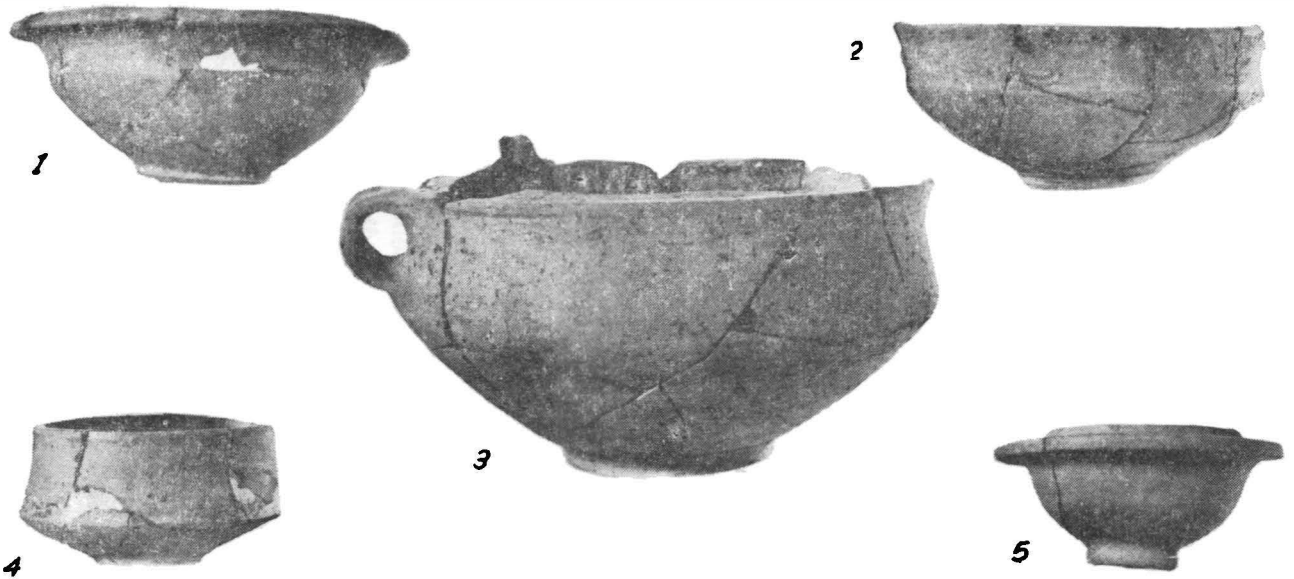

Fig. 5. — Ceramică din necropola de la Bărboasa :
1, M 7 ; 2, M 5; 3, M 18 ; 4, M 21; 5, M 41

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și Gabăra, unde în același context arheologic s-au descoperit morminte de incinerație și de înhumație, la Bărboasa toate mormintele sînt exclusiv de incinerație, fie că este vorba de înmormîntări în urne, fie că ele se făceau direct în groapă. În această privință necropola de la Bărboasa se apropie de cea de la Pădureni din care lipsește înmormîntările de înhumație. Formele ceramice și restul inventarului însă își găsesc cele mai bune analogii în necropolele de la Poienești și Gabăra, fără a fi străine de cele întîlnite la Pădureni și Vîrtișcoi.

A doua particularitate se referă la lipsa din inventarul mormintelor a obiectelor de proveniență străină. Într-adevăr din cele 93 de morminte săpate, nici unul din ele nu conținea elemente care să aparțină populației sarmatice, așa cum s-a constatat în unele necropole de tip Poienești — cu excepția fragmentului de oglindă pasim.

Strîns legată de ritul funerar este problema atribuirii etnice a necropolei de la Bărboasa. Se știe că ritul de înmormîntare al incinerării este specific populației locale carpo-dacice, el fiind documentat în toate necropolele de pe teritoriul Moldovei [15] din această perioadă istorică. Prin urmare, necropola de la Bărboasa aparține elementului autohton, în speță daco-carpic.

În ceea ce privește cronologia necropolei de la Bărboasa, ea trebuie considerată contemporană cu necropelele de tip Poienești din Moldova. Ținînd seama de inventarul descoperit cu foarte multe analogii în materialele din necropolele de la Poienești, Gabăra, Pădureni și Vîrtișcoi, necropola de la Bărboasa se plasează cronologic în sec. III e. n. Această încadrare se sprijină, pe lîngă alte observații și pe prezența fibulei cu resortul bilateral dublu, a cărei datare în sec. III este în general admisă.

LA NÉCROPOLE DACO—CARPIQUE DE BĂRBOASA—BACĂU

Résumé

Au printemps de l'an 1965 ont été découverts par hasard, sur la colline de Gălănești, située à nord-ouest du village de village de Bărboasa, com. Lozinca, les vestiges funéraires d'une nécropole d'incinération.

Les foulles systhématiques, pratiquées l'automne du même année ont mis en jour 93 tombes avec l'inventaire spécifique pour les nécropoles du typ Poienești, de la Moldavie.

Du point de vu étnique, cette nécropole appartient à la population daco-carpique et peut étre datée pour le III-ème siècle n. è.

15). Ritul de înmormîntare al înhumării fiind prezent numai în necropolele de la Gabăra și Poienești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Vue générale de la colline „Gălăneştl" côté ouest. Au premier plan, les fouilles effectuées en 1965.
Fig. 2. — Plancher en argile avec restes cinéralres.
Fig. 3. — Céramique de la nécropole daco-carpatique de Bărboasa.
1, M 14 ; 3, M 3; 4, M 6; 5, M 21 ; 6,, M 80.
Fig. 4. — Céramique de la nécropole de Bărboasa : 1, M 7; 2, M 5; 3, M 18; 4, M 21; 5, M 41.
Fig. 5. — Objets de l'inventaire des tombes : 1, M 41; 2, M 5; 3, M 44; 4, M 18; 5, M 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOI DESCOPERIRI DE TEZAURE IMPERIALE ROMANE LA PIATRA NEAMȚ

MIHĂILESCU-BÎRLIBA VIRGIL

În vara anului 1965, cu prilejul lucrărilor agricole, în satul Bîrgăoani (comuna Bîrgăoani, județul Neamț) s-au descoperit două tezaure de monede imperiale romane, descoperire care constituie obiectul studiului de față.

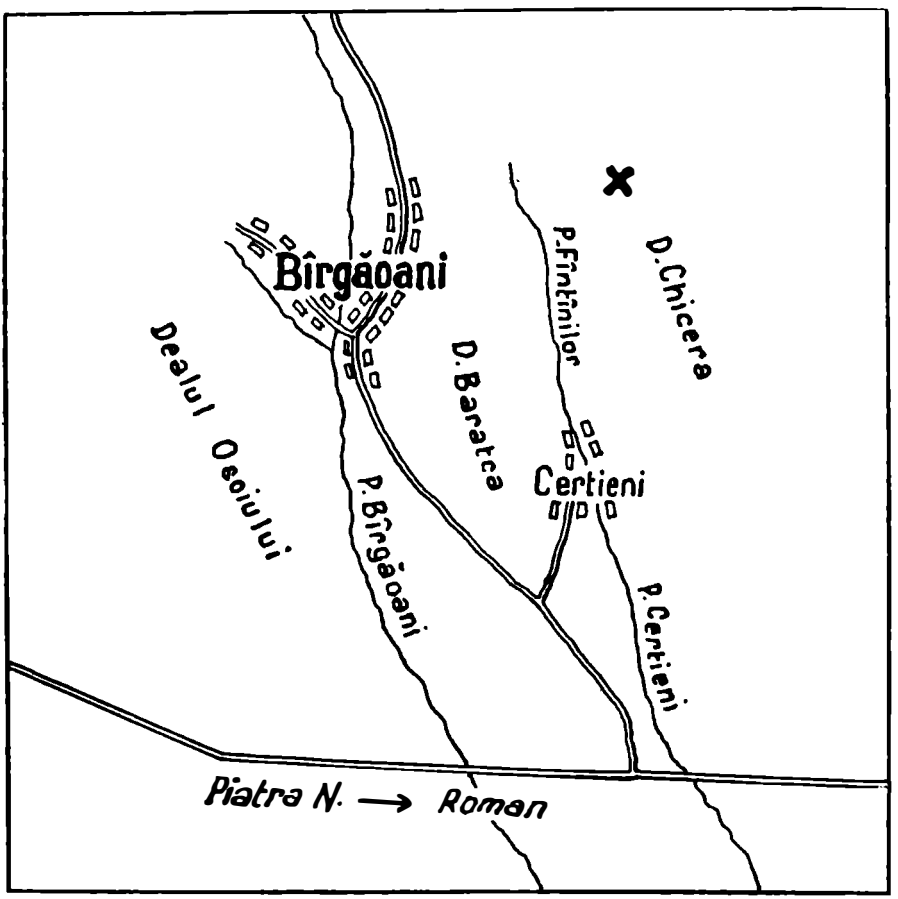

Fig. 1. — Satul Bîrgăoani și dealul Chicera, cu locul descoperirii tezaurelor (X)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Înștiințați în ziua de 18 iunie 1965 — despre apariția unui tezaur monetar, de către inginerul agronom Enăchioaia Gheorghe și profesorul Guțu Gheorghe (ambii din Bîrgăoani), ne-am deplasat imediat în satul sus-amintit.

Descoperirea fusese făcută pe versantul nordic al dealului Chicera, deal care se află la estul satului Bîrgăoani, la o distanță de aproximativ 1,5 km (fig. 1).

Cercetările au stabilit că primul tezaur, compus dintr-un vas cu denari de argint romani, a fost descoperit în ziua de 17 iunie 1965. Vasul cu monedele, aflat la o mică adîncime (circa 25 cm) probabil într-o groapă antică, a fost distrus în timpul lucrărilor agricole, încît nu s-au mai găsit decît fragmente ceramice cenușii, care proveneau din acest vas. Vasul era de mici proporții, probabil o căniță lucrtă la roată și avînd analogii în ceramica autohtonă din sec. II e. n. Unele fragmente de la fund aveau o cocleală verzuie, ceea ce constituie un indiciu că aceste fragmente aparțin vasului în care a fost pus tezaurul. Alte fragmente sînt deformate de foc, căci după mărturia localnicilor, dealul Chicera ar fi fost acoperit cu o pădure care ar fi fost defrișată prin ardere.

În urma cercetărilor întreprinse am putut obține 446 de monede, în greutate de peste 1.411 gr, monede care au intrat în colecția numismatică a Muzeului din Piatra Neamț. După cîte știm, se pare că mai sînt la localnici sau la alți cîțiva cetățeni din Piatra Neamț cîteva zeci de monede (circa 40).

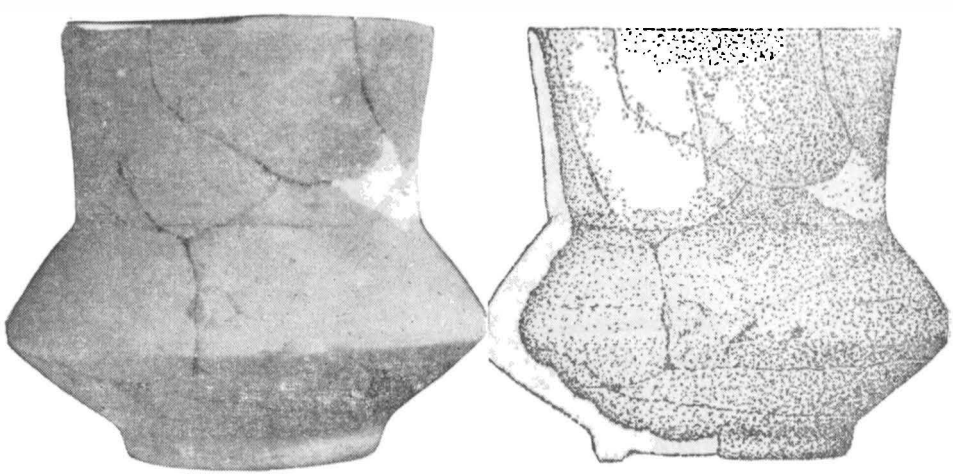

Fig. 2. — (a și b) Vasul în care a fost găsit al doilea tezaur: a) fotografie; b) desen

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În dimineața zilei de 19 iunie 1965, continuînd cercetările, am mai descoperit, în imediata apropiere a primului tezaur (circa 2 m), un al doilea tezaur, care conținea monede asemănătoare.

Vasul în care s-a găsit cel de-al doilea tezaur a fost îngropat la fel ca și primul vas, la mică adîncime (circa 25—30 cm). Vasul era fragmentar, avînd tortița ruptă din antichitate. Din fragmentele obținute vasul a putut fi ușor reconstituit, avînd următoarele dimensiuni: î.=9,4 cm, diametrul maxim=10,2 cm, d. gurii=7,9 cm, d. fundului=5,3 cm (fig. 2 a și b).

Vasul a fost lucrat la roată dintr-o pastă bună de culoare cărămizie, nisipoasă și aspră la pipăit, avînd o cocleală verzuie în interior, asemănătoare cu cea a vasului primului tezaur.

Gura ușor evazată, gîtul cilindric înalt, corpul bitronconic — puternic bombat și carenat la pîntece, fundul pe inel, toate ne fac să înclinăm spre datarea lui în aceeași perioadă cu vasul primului tezaur, adică în sec. II e. n. Analogiile confirmă datarea, ca și faptul că la fel cu celălalt vas și acest vas aparține ceramicei de factură autohtonă.

Punînd monedele acestui tezaur în vasul reconstituit am observat că vasul se umple aproape în întregime, ceea ce ne-a dus la concluzia că acest tezaur, constituit din 256 de denari imperiali romani de argint, în greutate de peste 791 gr, este aproape, dacă nu complet — integral.

Cercetarea [1] făcută pe locul descoperirii și în imediata lui vecinătate nu ne-a dat la iveală vreun strat de cultură, dar în împrejurimi, pe versantul opus (sudic) al dealului Chicera, am descoperit material ceramic similar cu ceramica tezaurelor, deși n-am putut stabili în mod precis dacă este vorba de o așezare din aceeași perioadă.

Ambele tezaure au ca monedă cu care începe tezaurizarea, monedă de la Nero (63—68 e. n.) și au ca monedă cu care se termină tezaurizarea, monedă de la Lucilla (—183).

După această succintă prezentare a condițiilor și istoricului descoperirii putem încerca rezolvarea problemelor ridicate de această descoperire și care după părerea noastră sînt:

1. Cînd a început și cînd s-a terminat tezaurizarea?

2. Proveniența sau mai exact, sursa de obținere a banilor și originea tezaurizatorului sau tezaurizatorilor.

3. Dacă cele două tezaure sînt tezaure distincte sau sînt două părți ale unuia și aceluiași tezaur.

---

1). La cercetările de pe teren a luat parte și Aurel Buzilă, restaurator la Muzeul din Piatra Neamț. Mulțumesc și pe această cale pentru ajutorul dat în cercetarea de pe teren, ca și la întocmirea ilustrației.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După cum se știe delimitarea strictă a perioadei de alcătuire a tezaurelor de monede antice se poate face destul de greu [2]. Dificultățile sînt create de faptul că în antichitate monedele rămîn mult timp în circulație, chiar alături de cele noi. Aceasta înseamnă că perioada cuprinsă între data de emisiune a celei mai vechi monede și a datei de emisiune a celei mai recente monede, nu reprezintă și perioada de tezaurizare. Sfîrșitul tezaurizării, cu o oarecare toleranță, poate fi stabilit după data de emisiune a ultimei monede, dar începutul tezaurizării este mai greu de precizat.

Rezolvarea problemei începutului tezaurizării se poate face, cu unele rezerve, studiind gradul de uzură a pieselor [3], compoziția tezaurelor ca și alte particularități prezentate de fiecare tezaur sau categorie de tezaure și aceasta — în strînsă legătură cu caracterul general al circulației monetare și reformele monetare din perioada de formare a tezaurelor [4].

Din studierea pieselor primului tezaur (tabelul nr. 1) reiese că moneda care are data de emisiune cea mai veche este de la Nero (63—68 e. n.) și că moneda care are data de emisiune cea mai nouă este de la Lucilla (—183).

S-ar putea obiecta, credem noi, că lipsa cîtorva zeci de monede ar vicia rezultatele unui studiu întreprins asupra acestui tezaur. În legătură cu aceasta, în afară de faptul, că lipsa unei cantități destul de mici de monede raportată la numărul total, nu credem că ar putea afecta prea mult studiul nostru, încercăm totuși să facem acest studiu, ținînd cont și de existența unor condiții speciale : existența a două tezaure sau a unuia singur.

Analiza gradului de uzură a pieselor primului tezaur (tabelul nr. III), scoate în evidență că aproape jumătate din piesele acestuia (44,37%, au circulat puțin și apoi au fost tezaurizate, starea lor de conservare fiind foarte bună sau bună.

Dacă admitem că în condiții anumite, cele mai vechi piese pot reprezenta un nucleau inițial — transmis din generație în generație, la

2). D. Protase, „Permanence des Daces en Dacie romaine", Revue Roumaine d'Histoire, tome IV, nr. 2, Editure de l'Academie de la R.P.R., Bucarest, 1965, p. 210.

3). J. Winkler, „Despre circulația monetară la Porolissum" în Acta Musei Napocensis, II, 1965, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, Muzeul de Istorie, Cluj, p. 234. În tezaure se urmărea acumularea de valori intrinseci, preferîndu-se monede bine conservate și cu un procentaj sporit de argint.

4). D. Protase—A. Zrinyi, „Tezaurul de monede romane imperiale de la Cristești pe Mureș" în Acta Musei Napocensis, II, 1965, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, Muzeul de Istorie, Cluj, p. 265.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care se vor adăuga succesiv alte monede. putem susține că o tezaurizare poate începe în jurul datei de emisiune a primelor monede. Aceasta, ținînd cont de fluctuațiile producției de mărfuri și de raportul marfă-bani, ca și de faptul că ritmul și volumul acumulării ca și compoziția variază în antichitate și după epocă și circumstanțe locale [5].

Reluîndu-se știrea din Dio Cassius (LXVIII, 15) că Traian în 106—107 e. n., ar fi retras oficial din circulație monedele uzate (republicane sau imperiale din sec. I e. n.) se susține de către cercetătorul D. Protase [6] (și pe bună dreptate, după părerea noastră), că monedele emise înainte de 106—107 e. n., au putut, pătrunde mai greu după cucerire în Dacia, unde majoritatea piesele par să fi venit pe căi comerciale, înainte de războaiele daco-romane.

Deși, D. Protase se referă la teritoriul Daciei, cele de mai sus sînt valabile, opinăm noi și pentru teritoriul Moldovei.

Pornind de la ipoteza că tezaurizarea a început din prima perioadă de după data emisiunii primei monede, adică imediat după 63—68 e. n., am împărțit studierea monedelor după conservare și greutate, în perioade de circa 30 de ani, adică cam o generație. Am putut astfel constata că procentajul monedelor foarte bine sau bine conservate, este în prima perioadă (68—98 e. n.) de 6,50% în a doua perioadă (98—128 e. n.) se menține același, iar în ultimele două perioade (128—158 și 158—183) e.n.) ajunge la 16,4% și 15,69% (tabelul nr. V). Comparativ cu monedele din aceeași perioadă, monedele din perioada 68—98 e. n., care sînt conservate foarte bine și bine sînt în procent de 33,33%, iar în ultima perioadă (158—183 e. n.) monedele conservate bine și foarte bine, comparate cu celelalte din aceeași perioadă reprezintă 70 la sută. Monedele care sînt uzate, sînt în raport mai mare în prima perioadă (66,66 la sută din 87 de exemplare) și mai mic în ultima perioadă (30 la sută din 100 exemplare). Corespunzătoare stării de conservare, greutatea medie a monedelor este în prima perioadă de 3,05 gr, iar în celelalte perioade de 3,16 gr, 3,18 gr și respectiv 3,16 gr (tabelul nr. IX). De altfel și monedele care au greutatea cea mai mare din tezaur, sînt din ultimele perioade (un exemplar de la Traian de 3,98 gr., unul de la Antoninus Pius de 3,67 gr, și altul de la Lucilla de 3,62 gr, (tabelul nr. VII).

După cum reiese din greutățile monedelor primului tezaur, se poate observa că nu totdeauna uzajul pieselor corespunde unei pierderi co-

5). D. Protase, „Permanence des Daces en Dacie romaine", op. cit., p. 211.
6). D. Protase, op. cit., p. 214.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

respunzătoare în greutate. Aceasta se explică prin aceea că denarii romani, după reforma neroniană, deşi trebuiau să aibă o greutate de 3,41 gr. datorită unor greşeli de cîntărire sau turnare, aveau adeseori o greutate mai mică sau mai mare.

Din analiza făcută se observă că deşi media greutăţii pieselor merge crescînd de la primele pînă la ultimele monede, concomitent există din prima perioadă (68—98 e. n.) monede foarte bine şi bine conservate şi cu greutăţi destul de ridicate (un exemplar de la Domiţian are 3,52 gr, iar altul de la Nerva — are 3,48 gr) (tabelul nr. VII).

Totuşi nu putem trece cu vederea faptul că destul de puţine monede se apropie de greutatea oficială şi acestea mai ales din ultima perioadă (tabelul nr. 9). De altfel, media greutăţilor monedelor acestui tezaur este de 3,16 gr (tabelul nr. 9), cu mult sub greutatea oficială.

Sintetizînd cele de mai sus, putem susţine că la fel ca la alte tezaure[7] procesul acumulării a putut începe înainte de cucerirea Daciei, din perioada Nero—Traian şi a continuat ulterior — în sec. II e. n. Cel de-al doilea tezaur are moneda cu data cea mai veche de emisiune, tot de la Nero (63—68 e. n.) şi moneda cu data cea mai nouă de emisiune, tot de la Lucilla (—183). Relevăm că anii emisiunii monedelor-limită ale acelui de-al doilea tezaur corespund întru totul anilor emisiunii monedelor-limită ale primului tezaur (tabelul nr. II).

În cel dea-l doilea tezaur monedele au fost tezaurizate aproape imediat după punerea lor în circulaţie într-o proporţie şi mai mare ca în primul tezaur (81,56%) din monede sînt foarte bine şi bine conservate — tabelul nr. IV). De altfel, monedele bine şi foarte bine conservate apar în acest tezaur chiar din primele două perioade (68—98 şi 98—128 e. n. — tabelul nr. VI) într-o cantitate ridicată (din 256 de monede corespund 9,01 la sută, respectiv 15,29 la sută de monede bine şi foarte bine conservate, iar faţă de monedele din perioadele respective corespund procentaje de 54,76 la sută, respectiv 66,10 la sută). Procentajul numeric de monede uzate mai mult sau mai puţin, scade treptat, ajungîndu-se ca în ultima perioadă să nu existe monede uzate, cele conservate bine şi foarte bine să fie în proporţie de 100 la sută în ultimii ani — 158—183 e. n. (tabelul nr. VI).

În ceea ce priveşte greutatea monedelor — al doilea tezaur prezintă o situaţie similară cu a primului tezaur. Se poate observa — la fel — că nu totdeauna la o conservare bună avem o greutate corespun-

---

7). D. Protase, „Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticei", „Biblioteca de arheologie", IX, Editura Academiei R.S.R., Buc., 1966, p. 98,99.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zătoare, că — de asemenea, monedele cu greutatea cea mai ridicată sînt în ultimele perioade (de la Marc Aureliu, o monedă cu greutatea de 3,70 gr, de la L. Verus — un exemplar de 3,72 gr şi de la Faustina Senior, altul de 3,84 gr).

E de remarcat, totuşi — că monedele cu o greutate apropiată de cea oficială (3,41 gr) apar încă din prima perioadă a tezaurului, ceea ce ar fi un nou argument, pentru a susţine ca punct de plecare a tezaurizării, anii anteriori lui Traian. Este vorba de o monedă de la Domiţianus de 3,39 gr şi una de la Nerva de 3,50 gr (tabelul nr. VIII). Destul de important este faptul că media greutăţilor monedelor celui de-al doilea tezaur este de 3,10 gr (tabelul nr. X), cifră apropiată de cea a primului tezaur (3,16 gr). Mai mult, cifra corespunzătoare greutăţii medii a monedelor din ultima perioadă (158—183 e. n.) este identică în ambele tezaure — 3,16 gr (tabelele nr. IX şi X).

Deci, la fel ca în cazul primului tezaur, putem susţine că tezaurizarea a început din perioada Nero—Traian continuînd în sec. II e. n., ca şi la alte tezaure din aceeaşi perioadă [8]. Din punct de vedere istoric data monedei cu cea mai veche emisiune (Nero : 63—68 e. n.), comună ambelor tezaure, coincide cu frămîntările şi luptele de la Dunăre care au urmat după moartea lui Nero [9], iar acumularea pare a fi început la ambele tezaure în aceeaşi ani de relativă linişte, pentru frontiera dacică a imperiului, care au urmat după luptele de la Dunăre [10] (68—98 e. n., corespunzători perioadei Nero—Traian).

Mnedele care au data cea mai nouă de emisiune (Lucilla — 183),

---

8). D. Protase, „Permanence des Daces en Dacie romaine", op. cit., p. 214-215. Referindu-se la tezaurele de pe teritoriul viitoarei provincii Dacia, remarcă că procesul de acumulare pentru tezaurele din sec. I-II e.n., a început înainte de cucerirea Daciei, monedele din perioada Nero-Traian fiind, în aceste tezaure în proporţie de 52%. De asemenea, în tezaurul descoperit la Tibodu monedele de la Vespasian şi Domiţian erau foarte bine conservate, deci nu circulaseră mult. M. I. Braicevski, „Perioada de circulaţie a monedei romane în societatea anilor" ; A. VI, 1952, în Revista de referate de istorie (din literatura sovietică de specialitate), I, 1957, p. 80. Perioada de maximă răspîndire a monedei romane, a fost şi pe teritoriul actualei R.S.S. Ucrainene de la Nero pînă la Septimiu Sever, deci în sec. II e.n.

9). Cornelius P. Tacitus, Germania, III, 46, 2, în „Izvoare privind Istoria României, de la Hesiod la Itinerariul lui Antoninus, I, Editura Academiei R.P.R., Buc., 1964, p. 493. — Cornelius P. Tacitus, Istorii, Cartea I, Opere, vol. II, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963, p. 187.
— Vasile Pârvan, Getica, în Academia Română — Memoriile Secţiunii Istorice, seria, III, tomul III. Cultura naţională, Bucureşti, 1926, p. 105-107.

10). Vasile Pârvan, op. cit., p. 106-108. Pârvan, trecînd în revistă luptele de la Dunăre — începute în 67 e.n. şi intensificate în 69 e.n., arată că, după respingerea acestor atacuri de către Rubrius Gallus, trimis în Moesia de Vespasian, aici se consolidează dominaţia romană, graniţa fiind apărată de 4 legiuni (71 e.n.). În consecinţă urmează, după Pârvan, 10-15 ani de linişte relativă pînă la Domiţian. În această perioadă, credem, că s-au creat condiţii care au favorizat intensificarea comerţului şi în ultimă instanţă — tezaurizarea de care este vorba.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pun problema tezaurizării și în special, a terminării procesului de acumulare, fapt demn de subliniat, într-un mod analog pentru ambele tezaure. Data îngropării tezaurelor, post quem — încetării tezaurizării, poate constitui data încetării procesului de tezaurizare. Ultima monedă emisă nu ne poate da vreo indicație prea precisă, căci aceste monede (de la Lucilla) emise pînă în 183, pot fi emise cu mult înainte de această dată. Însă, observînd, că exemplarele de la Lucilla care au pe revers Pudicitia există în ambele tezaure (tezaurul nr. I — nr. 419, tezaurul nr. II — nr. 241, 242) și că în RIC III, p. 276, nr. 781), sînt plasate după alte monede de la Lucilla, considerăm că monedele cu Pudicitia (ca și cu Pietas) au fost bătute într-o perioadă mai tîrzie, și implicit, împing data încetării tezaurizării foarte aproape de 183 e. n. Pudicitia nu putea apare pe reversul monedelor decît atunci, credem noi, cînd acest lucru era pus la îndoială, adică după moartea primului ei soț, căsătoria Lucillei a doua oară și după urcarea pe tron a lui Commodus [11]. Deci aceste monede de la Lucilla, emise pînă în 183 e. n., pot tot atît de bine să fi fost emise în 180, 181, sau 182 e.n., mai ales în RIC, III, p. 276, monedele de la nr. 785 și 788 urmează după moneda cu Pudicitia pe revers și înseamnă că sînt emsie și mai tîrziu decît această monedă (existente în ambele tezaure).

Dacă încercăm să luăm în considerație alte monede care să ne ofere o dată precisă în legătură cu încetarea tezaurizării, remarcăm că, ultimele două monede de la Marcus Aurelius ale primului tezaur sînt din anii decembrie 175—decembrie 176 (nr. 367) și 176—180 e. n. (nr. 368), deci monedele primului tezaur, fără a mai ține cont de cele de la Lucilla — au fost îngropate în perioada 177—178 e. n. (dacă considerăm ultima monedă emisă în 176 e. n.) sau 181—182 e. n. dacă considerăm ultima monedă emisă în 180 e. n.) ; deci a fost îngropat între aproximativ 178—182, ceea ce nu este în contradicție cu monedele de la Lucilla. În al doilea tezaur, unde avem aceeași situație cu monedele de la Lucilla, mai avem o monedă de la Marcus Aurelius emisă în decembrie 176—toamnă 177 (nr. 211) — deci poate acumulată în 178—179 e. n. și alte trei monede de la Commodus din anii 177—178 (nr. 240, 241, 242), deci — acumulate prin 179—180 e. n., ceea ce iarăși nu vine în contradicție mare cu limita dată de monedele de la Luccilla. Deci primul tezaur a putut fi îngropat, dacă excludem monedele de la Lucilla, între anii 178—182 e.n., iar cel de-al doilea tezaur în jurul anului 180 e.n. Noi am

11). Herodian, „Istoria Imperiului Roman după moartea lui Marc Aureliu", Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 35, 37.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pornit la aceste calcule, reținînd că în condițiile circulației monetare antice, ultima monedă emisă, a unui tezaur — este acumulată de obicei după data emisiunii [12], poate la 1—2 ani, în cazul de față — emisiunea ultimelor monede avînd loc în anii 176—180 sau 180—183, pentru primul tezaur, respectiv 178 — și 180—183 e. n. Credem, că tezaurele au ca dată a încetării acumulării anii 178—182 e. n., pentru primul tezaur și 180 e. n., pentru al doilea tezaur sau referindu-ne la monedele de la Lucilla — ambele tezaure au ca dată comună a încetării acumulării, anii 183—185 e. n. Astfel, dacă luăm la amîndouă tezaurele, ambele elemente de datare ale sfîrșitului tezaurizării — monedele de la Lucilla și cele de la Marc Aureliu și Commodus — putem sesiza, din punct de vedere strict numismatic, că acumularea a încetat la cele două tezaure în perioada 178—185 e. n.

Această dată este justificată și din punct de vedere istoric, tezaurele de mai sus făcînd parte din seria binecunoscută de tezaure îngropate în timpul lui Commodus și în perioada imediat următoare [13].

Îngroparea acestor tezaure a fost pusă în legătură cu evenimentele care au avut loc acum, evenimente caracterizate prin atacuri dezlănțuite împotriva imperiului, din Germania pînă la Marea Neagră, ca și din încercările romane de a le opri [14].

---

12 D. Protase—A. Zrinyi, *op. cit.*, p. 265. Autorii susțin, de asemenea, că încheierea procesului de tezaurizare efectivă corespunde cu îngroparea la, sau mai adesea — puțin după data de emisie a ultimei monede.

13). Bucur Mitrea, „Contribuții numismatice la istoria triburilor daco-getice din Moldova în a doua jumătate a secolului al II-lea", în SCIV, 1-2, anul VII, ianuarie-iunie, Editura Academiei R.P.R., București, 1956, p. 160. Se cunoșteau pînă în 1956 — 33 de tezaure îngropate în ultimele decenii ale sec. II e.n. și începutul sec. III e.n.
— D. Protase, „Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei", op. cit., p. 98. Se cunosc 45 de tezaure descoperite în spațiul Carpați-Prut, care conțin monede din sec. I-II e.n. și care sînt îngropate în timpul lui Commodus (4 tezaure sînt „mixte" avînd și monede republicane).
— D. Protase, „Permanence des Daces en Dacie romaine" (op. cit.), p. 213-214. Autorul remarcă o situație asemănătoare și pentru sud-vestul teritoriului european al U.R.S.S. și chiar pentru descoperirile izolate de pe teritoriul sovietic de la Don la Volga.
— J. Winkler, op. cit., p. 231. Este îngropat la Apulum un tezaur (ultima emisiune, de la Commodus în 185 e.n.).

14). B. Mitrea, op. cit., p. 169. Explică îngropările de tezaure din timpul lui Commodus, prin migrația gotică care a provocat mari perturbări în lumea „barbară", ce aduce, după același autor, și modificări etnografice.
— B. Mitrea, „Contribuții numismatice la cunoașterea problemei luptei împotriva stăpînirii romane în Dacia", partea I, în SCIV, 3-4, anul V (iulie-decembrie 1954), Editura Academiei R.P.R., București, p. 469. Autorul citează pe Mommsen și Jung, care puseseră, de asemenea, aceste îngropări de tezaure, pe seama incursiunilor care au loc acum în Dacia.
— B. Mitrea, „La migration des Goths réflétée par les trésors de monnaies romaines enfouis en Moldavie", Dacia-Revue d'archeologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série I. 1957. Editions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, p. 233-234.
— M. Macrea, Cumidava, în AISC (1941-1943), p. 275, îngropările de tezaure au fost cauzate de frămîntările sociale și de atacurile „barbare".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Decapitulînd ştirile istorice cunoscute [15], se pare că în aprilie—mai 177 e. n., cînd începe al doilea război al lui Marc Aureliu cu marcomanii şi quazii, în Dacia era linişte. Deci, credem că acumularea a putut continua şi în această perioadă din anii 177—180 e. n., primele evenimente neliniştitoare din această perioadă, la graniţele Daciei, avînd loc începînd cu anul 180 e. n. Deci tezaurizarea a putut înceta şi îngroparea tezaurelor a putut avea loc în perioada 180—185 e. n., dată identică ambelor tezaure.

Dacă încercăm precizarea evenimentelor din anii cînd am ajuns la concluzia că a încetat acumularea în tezaurele noastre (180—185 e. n.) observăm că ele pot fi legate probabil de expediţiile romane din anii 180, 182—183 sau 184 e.n. [16].

Supunînd analizei ambele tezaure pentru a stabili eventual proveniența şi tezaurizatorul sau tezaurizatorii se poate observa că, tezaurele conţin numai monede care circulau în spaţiul populaţiei dacice [17]. De asemenea existenţa în ambele tezaure a unor monede bine conservate şi cu o greutate apropiată de cea normală — încă din prima perioadă de acumulare ne face să susţinem că aceste tezaure au aparţinut unuia sau mai multor băştinaşi. Acumularea în acest caz, ar fi putut porni de la un nucleau iniţial, format în perioada Nero—Traian, transmis în cursul mai multor generaţii şi la care s-au adăugat continuu noi piese.

Se mai poate menţiona existenţa unui fals, a unei monede de argint ce imită dinarii romani de argint din timpul lui Antoninus Pius (poate

15). D. Tudor, „Răscoale şi atacuri „barbare" în Dacia Romană (secolele II-III e.n.)", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 37.

16). D. Tudor, op. cit., p. 41-42. Autorul arată că, după Diculescu (Die Gepieden, p. 19 urm.) cei cu care luptă Albinus sînt dacii liberi, care au putut şi ei ataca în 184 e.n., şi nu gepizii, pomeniţi de Malales (în Chronographia XII ed. Dindorf, p. 291), p. 41, 44 şi 46.

— Dio Cassius, LXXII, 3, 3, Izvoare privind Istoria României (op. cit.), p. 705. În timpul legatului celor trei Dacii, Sabinianus (180 e.n.), au fost supuşi 12000 de daci „dintre cei din vecinătate, care fuseseră alungaţi din ţara lor de baştină".

— Dio Cassius, LXII, 8, 1, In Izvoare privind Istoria României (op. cit.), p. 705, arată că, „Commodus avu de purtat cîteva războaie împotriva barbarilor de dincolo de graniţele Daciei, războaie în care au dobîndit faimă Albinus şi Niger", probabil tot în 184 e. n.

—B. Mitrea, „Contribuţii numismatice la istoria triburilor daco-getice din Moldova în a doua jumătate a secolului al II-lea" în SCIV, 1-2, anul VII, Ianuarie-iunie, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1956, p. 168.

— B. Mitrea arată că după A. von Premerstein, luptele au avut loc în 182 şi în 183 (Istoria militară a Daciei Romane).

17). D. Protase, „Permanence des Daces en Dacie romaine" (op. cit.), p. 218.

— J. Winkler, op. cit., p. 243-244. După autoare, prezenţa unor monede coloniale greceşti din orient este specifică Daciei, aflată în zona de interferenţă a celor două sfere economice — greacă şi latină, a imperiului, lucru valabil şi pentru tezaurele noastre, unul dintre ele posedînd, fapt deci, specific spaţiului dacic — şi două monede emise în Caesarea Cappadociei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

chiar după 161 e. n.), monedă ce credem, că a fost bătută de un local-nic, deoarece literele legendei seamănă mai mult cu cele greceşti decît cu cele romane, ceea ce ar corespunde îndelungatei tradiţii în imitarea monedelor greceşti.

De asemenea, şi vasele în care au fost îngropate tezaurele aparţin — după cum am arătat, ceramicei de factură autohtonă. În consecinţă înclinăm să credem, că la fel ca şi alte tezaure [18] de pe teritoriul Daciei şi acestea au aparţinut populaţiei dacice.

Că aceste tezaure au aparţinut populaţiei autohtone provenind din comerţ, ne-o arată şi tipurile monetare variate existente în tezaure [19], precum şi unele izvoare artice (Dion Chrysostomus)[20] care vorbesc despre largul comerţ desfăşurat de către negustorii imperiului pe teritoriul Daciei [21].

Înainte de a vedea dacă aceste tezaure sînt două părţi componente ale unuia şi aceluiaşi tezaur sau sînt două tezaure deosebite, să încercăm să analizăm componenţa acestor tezaure.

Din acest punct de vedere, esenţial ni se pare că ambele tezaure încep, repetăm, cu monede de la Nero (63-68 e.n.) şi sfîrşesc cu monede de la Lucilla (—183 e. n.). Monedele celor două tezaure, împărţite pe împăraţi şi membrii familiei imperiale, sînt într-o proporţie mergînd pînă la identitate: monedele de la Nero, în primul tezaur reprezintă 0,44 la sută, iar în al doilea tezaur — 0,39 la sută; monedele de la Traian, în primul tezaur reprezintă 15,47 la sută, iar în cel de-al doilea — 14,45 la sută; de la Faustina Senior, în primul tezaur procentajul este de 10,31 la sută, iar în cel de-al doilea tezaur — de 10,15 la sută; monedelor de la Marc Aurelius le corespunde pentru primul tezaur 12,76 la

18). D. Protase, „Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticei" (op. cit.), p. 85. Autorul ajunge la concluzia că din 100 de tezaure, 34 încep să fie acumulate înainte de cucerirea romană a Daciei şi acumularea a continuat şi după cucerire, lucru ce reflectă acelaşi etnic-dacic.
— D. Protase, op. cit., p. 100. Aceste tezaure n-au putut fi formate în alte provincii şi aduse aici de către negustori, căci în tezaure nu figurează decît monede care circulau în Dacia.
— B. Mitrea, „Contribuţii numismatice la istoria triburilor daco-getice din Moldova în a doua jumătate a secolului al II-lea" (op. cit.) p. 168.
Tezaurele îngropate în timpul lui Commodus în regiunile de podiş şi deal ale Moldovei, îl fac pe autor să susţină existenţa unei populaţii omogene în această regiune, o populaţie dacică.

19). J. Winkler, op. cit., p. 219. Tipurile variate ale monedelor ar arăta că ele provin din circulaţie şi nu, eventual, dintr-un stipendiu.

20). Dion Chrysostomus, „Discursuri", XII, 7, în „Izvoare privind Istoria României" (op. cit.), p. 449. Dion arată că a fost în Geţia în anii 87-97 e.n., dar nu ca „negutător de mărfuri".

21). D. Protase, „Permanence des Daces en Dacie romaine" (op. cit.), p. 214-215. Şi în Dacia romană monede anterioare lui Traian au parvenit în cea mai mare parte prin comerţ.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sută, iar pentru cel de-al doilea 12,89 la sută ș.a.m.d.)tabelele nr. I și nr. II). Totuși ambele tezaure au în componența lor monede deosebite : în primul tezaur avem monede de la Galba, Otho și Iulia Titia, care nu există în celălalt tezaur, iar în al doilea tezaur avem monede de la Traian bătute în Caesarea Cappadociei, monede de la L. Aelius Caesar,

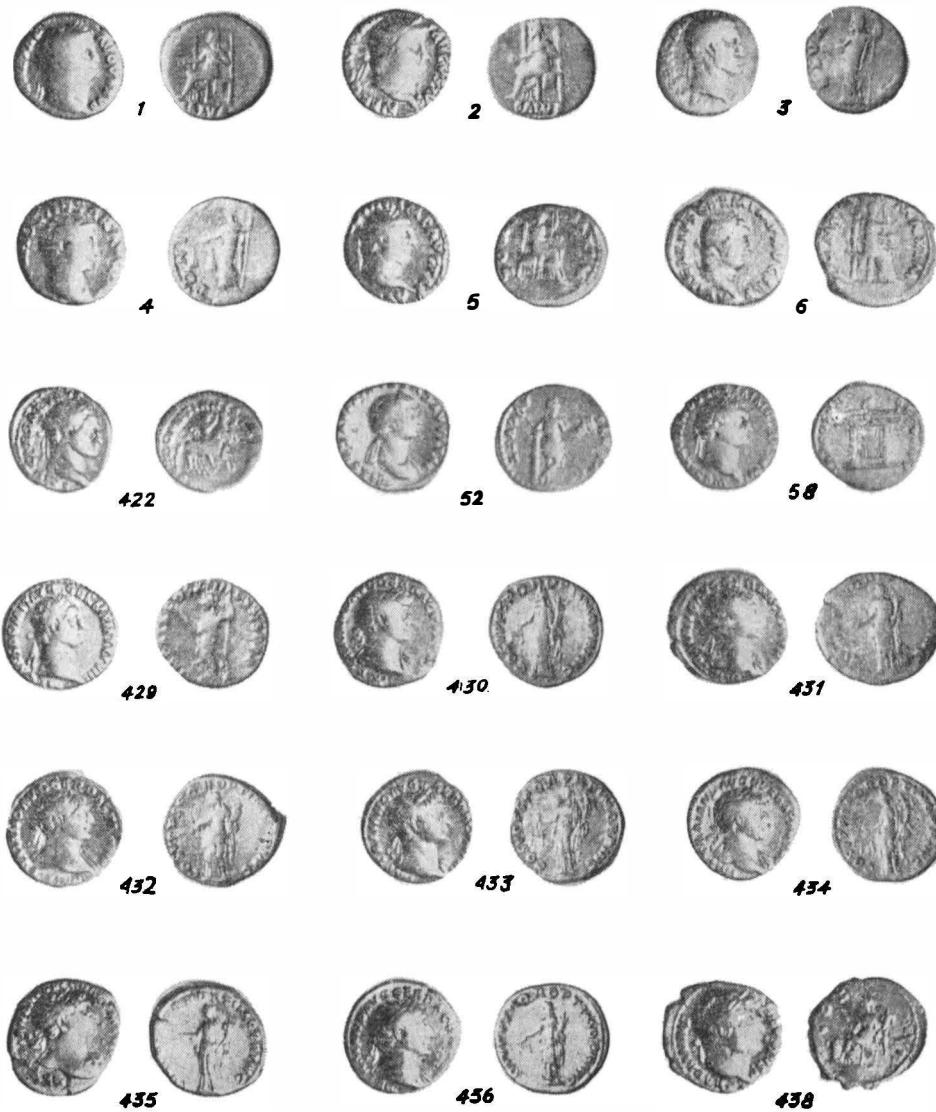

Fig. 3. — Monede din primul tezaur de la Birgăoani

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Commodus și un fals dacic, imitînd un denar din timpul lui Antoninus Pius. Toate aceste monede (exceptînd pe cele de la Commodus care sînt din perioada de sfîrșit a tezaurului și falsul dacic) au fost emise în antichitate într-o cantitate mică, ceea ce a determinat și o circulație a lor foarte redusă. În sfîrșit, majoritatea monedelor din ambele tezaure provine din ultimele perioade și de asemenea, tot de acum pro-

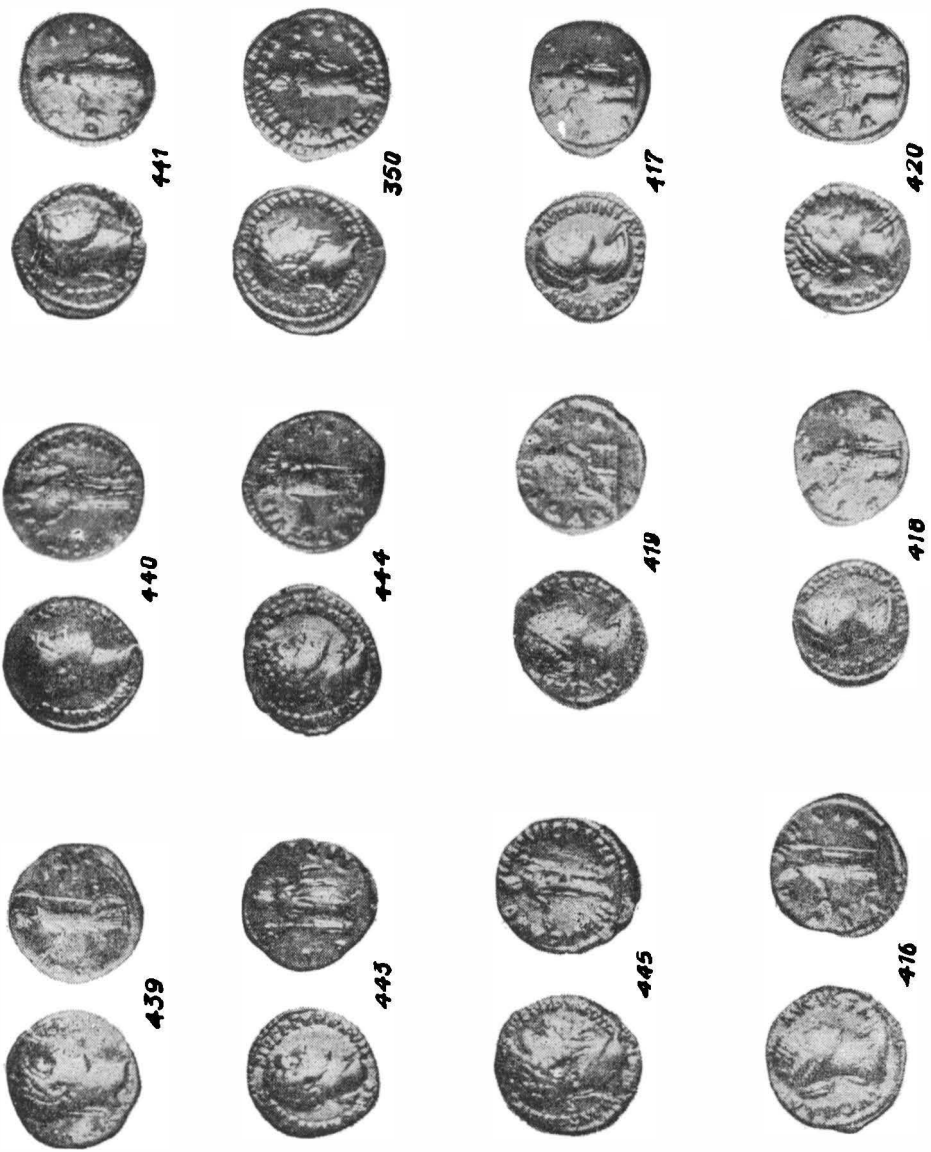

Fig. 4. – Monede din primul tezaur de la Birgăoani

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vin şi cele mai multe monede bine şi foarte bine conservate şi cu greutăţile apropiate de cea normală.

Constatînd, în încheiere, existenţa unei identităţi complete a celor două tezaure, în ceea ce priveşte datele cînd a început şi a încetat acumularea, proveniența acestor bani şi originea autohtonă a celor cărora

Fig. 5. Monede din al doilea tezaur de la Bîrgăoani

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 6. – Monede din al doilea tezaur de la Bîrgăoani (la nr. 256 – moneda falsă)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

le-au aparţinut, putem conchide că de fapt este un singur tezaur, a cărui acumulare a început în perioada Nero—Traian, acumulare continuată pînă în anii 180—184 e. n., cînd a fost îngropat în două vase, deoarece nu încăpeau numai într-un singur vas.

Analiza componenţei tezaurelor confirmă aceasta, existenţa unor monede deosebite nefiind semnificativă.

Proveniența poate fi atribuită legăturilor comerciale ale populaţiei dacice din Moldova de Mijloc din sec. I—II e. n., legături, care nu pot fi limitate numai la cele cu romanii, ci după cum arată existenţa drahmelor din Caesarea Cappadociei — aceste legături pot fi extinse la unele colonii greceşti din Orient [22].

În sfîrşit, existenţa unui singur tezaur face să-şi piardă şi mai mult din importanţă lipsa cîtorva zeci de monede din primul tezaur şi ne permite să observăm că şi în acest tezaur, componenţa lui poate fi foarte puţin prejudiciată de lipsa unei mici părţi din monede.

De asemenea, faptul că în mare — ambele tezaure sînt similare ca, componenţă, prezintă un argument în plus pentru faptul că lipsa unei părţi dintr-un tezaur nu alterează conţinutul acestuia decît într-o mică măsură. De altfel, la sfîrşitul lui 1966 mi-au fost încredinţate încă trei monede, care determinate şi acestea după cataloagele de specialitate tare mi-au stat la îndemînă [23], arată că se confirmă prezumţia conform căreia şi monedele care nu sînt în posesia noastră aparţin aceleiaşi perioade şi nu contrazic prin nimic concluziile noastre [24].

22). D. Protase, „Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticei" (op. cit.), p. 86. Autorul cunoaşte existenţa într-un tezaur de la Alba Iulia (Nero-Crispina, 185 e.n.) a unei drahme din Caesarea Cappadociei—J. Winkler, op. cit., p. 227.

23). Pentru determinarea monedelor am folosit :

— „The Roman Imperial Coinage", I, Augustus to Vitellius by Harold Mattingly, M. A. Late fellow of Gonville and Caius College Cambridge assistant in the Departament of Coins and Medals, British Museum and Edward A. Sydenham, M. A. Author of „Historical References on coins of the Roman Empire", „The Coinage of Nero", etc. With an introduction and 16 plates. London, Spink and Son Ltd., 1923.

— „The Roman Imperial Coinage", II, Vespasian to Hadrian by Harold Mattingly M. A. and Edward A. Sydenham, M. A., London, 1926.

— „The Roman Imperial Coinage", III, Antoninus Pius to Commodus with historical introduction to the Reigus and 16 plates. London. 1930.

— „Description historique des Monnaies frapées sous l'empire romain" — Communément appelées. Médailles Impériales par Henry Cohen. deuxième edition. Tome premier. Paris, Londres, 1880 (et Tome seconde et troisième.

— C. Moisil : „Creşterea Colecţiilor Cabinetului Numismatic". Academia Română. Colecţia M. S. Aschér, I, „Monedele împăratului Traian. Consulatul al II-lea al lui Traian. No. XLVIII. 1937. Biblioteca Academiei Române. Editura Academiei Române.

— În descrierea monedelor din anexe am folosit următoarele prescurtări : G : greutate; D : diametru ; C : conservare ; A : ax ; RIC : „The Roman, Imperial Coinage" ; Cohen : „Description historique..." (op. cit.) ; C. Moisil : „Creşterea colecţiilor..." op. cit.).

24). În anul 1966 mi-au fost încredinţate, împreună cu informaţiile necesare, aceste 3 monede de către prof. Mihai Zămoşteanu. Îi aducem mulţumiri şi pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TABEL Nr. 1 (Tezaurul 1)

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale	Anii de domnie	Anii între care se datează monedele din tezaur	Numărul de exemplare	Procentaj
1.	Nero.	54—68 e.n.	63—68 e.n.	2	0,44%
2.	Galba.	63—69 e.n.	68—69 e.n.	1	0,22%
3.	Otho.	69 e.n.	69 e.n.	1	0,22%
4.	Vitellius.	69 e.n.	69 e.n.	2	0,44 %
5.	Vespasianus.	69—79 e.n.	69—81 e.n.	43	9,64%
6.	Titus.	79—81 e.n.	75—80 e.n.	8	1,79%
7.	Iulia Titia.	—	înainte 80 e.n.	1	0,22%
8.	Domițianus.	81—96 e.n.	77—96 e.n.	21	4,70%
9.	Nerva.	96—98 e.n.	96—97 e.n.	7	1,56%
10.	Traianus.	98—117 e.n.	98—117 e.n.	69	15,47%
11.	Hadrianus.	117—138 e.n.	118—138 e.n.	48	10,76%
12.	Sabina Hadriani.	—	138—139 e.n.	3	0,69%
13.	Antoninus Pius.	138—161 e.n.	138—161 e.n.	85	19,05%
14.	Faustina Senior.	—	139—161 e.n.	46	10,31%
15.	Marcus Aurelius.	161—180 e.n.	140—180 e.n.	57	12,76%
16.	Lucius Verus.	161—169 e.n.	161—166 e.n.	13	2,91%
17.	Faustina Junior.	—	161—180 e.n.	34	7,62%
18.	Lucilla.	—	—183 e.n.	5	1,12%

TABEL Nr. 2 (Tezaurul II)

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale	Anii de domnie	Anii între care se datează monedele din tezaur	Numărul de exemplare	Procentaj
1.	Nero.	54—68 e.n.	63—68 e.n.	1	0,39%
2.	Vitellius.	69 e.n.	69 e.n.	3	1,17%
3.	Vespasianus.	69—79 e.n.	69—75 e.n.	12	4,70%
4.	Titus.	79—81 e.n.	74—80 e.n.	5	1,96%
5.	Domițianus.	81—96 e.n.	73—91 e.n.	16	6,25%
6.	Nerva.	96—98 e.n.	96—97 e.n.	5	1,95%
7.	Traianus.	98—117 e.n.	98—117 e.n.	37	14,45%
8.	Hadrianus.	117—138 e.n.	118—138 e.n.	31	12,10%
9.	Sabina Hadriani.	—	138—139 e.n.	2	0,78%
10.	Lucius Aelius Caesar.	—	138 e.n.	2	0,78%
11.	Antoninus Pius.	138—161 e.n.	138—161 e.n.	44	17,18%
12.	Faustina Senior.	—	141—161 e.n.	26	10,15%
13.	Marcus Aurelius.	161—180 e.n.	140—177 e.n.	33	12,89%
14.	Lucius Verus.	161—169 e.n.	165—168 e.n.	6	2,34%
15.	Faustina Junior.	—	161—180 e.n.	22	8,59%
16.	Commodus.	180—192 e.n.	177—178 e.n.	3	1,17%
17.	Lucilla.	—	—183 e.n.	7	2,73%

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TABEL Nr. III (Tezaurul I)

Nr. crt.	Total	Monede conservate f. bine	Procentaj (%)	Monede conservate bine	Procentaj (%)	Monede conservate f. bine şi bine	Procentaj (%)	Monede conservate slab	Procentaj (%)	Monede conservate mediocru	Procentaj (%)	Monede conservate slab şi mediocru	Procentaj (%)
1.	446	29	6,50	169	37,89	198	44,37	4	0,89	245	54,93	249	55,82

TABEL Nr. IV (Tezaurul II)

Nr. crt.	Total	Monede conservate f. bine	Procentaj (%)	Monede conservate bine	Procentaj (%)	Monede conservate f. bine şi bine	Procentaj (%)	Monede conservate slab	Procentaj (%)	Monede conservate mediocru	Procentaj (%)	Monede conservate slab şi mediocru	Procentaj (%)
1.	255	36	14,11	172	67,45	208	81,56	9	3,52	37	14,50	46	18,03

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TABEL Nr. V (Tezaurul I)

Nr. crt.	Perioada	Nr. de exemplare	Procentaj din total.	Nr. de exemplare pe an	DIN TOTALUL DE 446 MONEDE										DIN CELE 67, 101, 158 şi 100 EXEMPLARE						
					Monede conservate f. bine	Procentaj (%)	Monede conservate bine	Procentaj (%)	Monede conservate f. bine şi bine	Procentaj (%)	Monede conservate slab	Procentaj (%)	Monede conservate mediocru	Procentaj (%)	Monede conservate (în gr.)	Procentaj %	Procentajul monedelor conservate f. bine	Procentajul monedelor conservate bine	Procentajul monedelor conservate f. bine şi bine	Procentajul monedelor conservate slab	Procentajul monedelor conservate mediocru	Procentajul monedelor conservate slab şi mediocru
1.	68— 98 e.n.	87	19,50	2,9	4	0,89	25	5,50	29	6,50	3	0,67	55	12,33	58	13,24	4,59	28,73	33,33	3,44	63,21	66,66
2.	98—128 e.n.	101	20,40	3,36	3	0,67	26	5,80	29	6,50	1	0,22	71	15,91	72	16,14	2,97	25,74	28,71	0,99	20,79	71,28
3.	128—158 e.n.	158	35,42	5,26	10	2,24	62	13,90	72	16,14	—	—	86	19,30	86	19,30	6,32	39,24	45,56	—	54,43	54,43
4.	158—183 e.n.	100	22,19	4	14	3,13	56	12,55	70	15,69	—	—	30	6,50	30	6,50	14	56	70	—	30	30

TABEL Nr. VI (Tezaurul II)

Nr. crt.	Perioada	Nr. de exemplare	Procentaj din total.	Nr. de exemplare pe an	DIN TOTALUL DE 256 DE MONEDE										DIN CELE 42, 59, 85 şi 69 EXEMPLARE					
					Monede conservate conservate f. bine	Procentaj (%)	Monede conservate conservate bine	Procentaj (%)	Monede conservate f. bine şi bine	Procentaj (%)	Monede conservate conservate slab	Procentaj (%)	Monede conservate mediocru	Procentaj (%)	Monede conservate slab şi mediocru	Procentaj (%)	Procentajul monedelor conservate f. bine	Procentajul monedelor conservate bine	Procentajul monedelor conservate f. bine şi bine	Procentajul monedelor conservate slab	Procentajul monedelor conservate mediocru	Procentajul monedelor slab şi mediocru
1.	68— 98 e.n.	42	16,47	1,4	6	2,35	17	6,66	23	9,01	7	2,70	12	4,70	19	7,44	14,28	40,47	54,76	16,66	28,57	45,23
2.	98—128 e.n.	59	23,13	1,96	8	3,13	31	12,15	39	15,29	2	0,78	18	7,05	20	7,84	13,55	52,54	66,10	3,38	30,50	33,89
3.	128—158 e.n.	85	33,33	2,83	5	1,96	73	28,62	78	30,58	—	—	7	2,70	7	2,70	5,88	85,88	91,76	—	8,23	8,23
4.	158—183 e.n.	69	27,05	2,76	18	7,05	51	20	69	27,05	—	—	—	—	—	—	26,08	73,91	100	—	—	—

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TABEL Nr. VII (Tezaurul I)

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale	Numărul monedelor cu greutatea considerată			Greutatea în grame	
		Normală (3,41—2,60 gr.)	Subnormală (—2,60 gr.)	Peste normală (+3,41 gr.)	Minimă	Maximă
1.	Nero.	2	—	—	2,95	3,40
2.	Galba.	1	—	—	3,25	
3.	Otho.	1	—	—	3,01	
4.	Vitelluis	32	—	—	3,01	3,03
5.	Vespasianus.	39	4	—	2,30	3,40
6.	Titus	6	2	—	2,65	3,30
8.	Iulia Titia.	1	—	—	3,14	
8.	Domițianus.	17	1	3	2,43	3,52
9.	Nerva.	6	—	1	2,93	3,48
10.	Traianus.	60	3	6	2,76	3,98
11.	Hadrianus.	43	4	1	2,27	3,43
12.	Sabina Hadriani.	3	—	—	3,20	3,27
13.	Antoninus Pius.	71	2	12	2,58	3,67
14.	Faustina Senior.	36	1	9	2,39	4,03
15.	Marcus Aurelius.	51	—	6	2,87	3,55
16.	Lucius Verus.	11	1	1	2,73	3,46
17.	Faustina Junior.	27	4	3	2,12	3,56
18.	Lucilla	3	—	2	2,92	3,62

TABEL Nr. VIII (Tezaurul II)

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale	Numărul monedelor cu greutatea considerată			Greutatea în grame	
		Normală (3,41—2,60 gr.)	Subnormală (+3,41 gr.)	Peste onrmală (—2,60 gr.)	Minimă	Maximă
1.	Nero.	1	—	—	2,92	
2.	Vitellius.	2	1	—	2,79	3,19
3.	Vespasianus.	11	1	—	2,59	3,28
4.	Titus.	5	—	—	3,16	3,27
5.	Domițianus.	16	—	—	2,93	3,39
6.	Nerva.	4	—	1	3,16	3,50
7.	Traianus.	32	3	2	2,63	3,53
8.	Hadrianus.	26	2	3	2,64	3,60
9.	Sabina Hadriani.	—	—	2	3,47	3,49
10.	Lucius Aelius Caesar.	1	—	1	3,21	3,68
11.	Antoninus Pius.	37	2	5	2,67	3,64
12.	Faustina Senior.	21	1	4	2,76	3,45
13.	Marcus Aurelius.	23	2	8	2,52	3,70
14.	Lucius Verus.	5	—	1	2,98	3,72
15.	Faustina Junior.	15	2	5	2,42	3,84
16.	Commodus.	3	—	—	3,07	3,12
17.	Lucilla.	5	2	—	2,78	3,17

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TABEL Nr. IX (Tezaurul I)

Nr. crt.	Perioada	Greutatea totală (în gr.)	Media greutăților monedelor (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate f. bine (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate f. bine (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate bine	Media greutăților monedelor Media greutăților monedelor conservate f. bine și bine (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate slab	Media greutăților monedelor conservate mediocru (în gr.)
1.	68— 98 e.n.	265,89	3,05	3,16	3,25	3,205	3,20	2,96	2,99
2.	98—128 e.n.	324,23	3,16	2,94	3,16	3,05	3,28	3,25	2,28
3.	128—158 e.n.	504,50	3,18	3,165	3,22	3,19	—	3,16	3,16
4.	158—183 e.n.	316,69	3,16	3,30	3,14	3,22	—	3,15	3,15
	TOTAL	1.411,31	3,16						

TABEL Nr. X (Tezaurul II)

Nr. crt.	Perioada	Greutatea totală (în gr.)	Media greutăților monedelor. (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate f. bine (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate slab și mediocru (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate bine (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate f. bine și bine (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate slab (în gr.)	Media greutăților monedelor conservate mediocru (în gr.)
1.	68— 98 e.n.	125,04	2,97	3,25	2,93	3,09	2,63	3,09	2,86
2.	98—128 e.n.	180,37	3,05	3,25	3,06	3,16	2,825	3,28	3,05
3.	128—158 e.n.	268,07	3,15	3,23	3,13	3,18	—	3,31	3,31
4.	158—183 e.n.	218,45	3,16	3,05	3,16	3,11	—	—	—
	TOTAL	791,93							

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„LES NOUVELLES DÉCOUVERTES DES TRÉSORS IMPÉRIAUX ROMAINS À PIATRA NEAMȚ"

Résumé

En 1965, à l'occasion des travaux agricoles, dans le village Bîrgăoani (commune de Bîrgăoani, district de Piatra Neamț, on a découvert deux trèsors contenant des monnaies impériales romaines (figure I). Le premier trésor contient 446 deniers impériaux en argent et pèse approximativement 1411 gr., tandis que le déuxième trésor cnotient 256 deniers et pèse approximativement 791 gr. Les deux trésors etaient déposés dans deux vases, mais qui ont été trouvé fragmenatires, seulement un seul a pu être reconstitué (figure II). Les vases appartient à la céramique autochtone de la Moldavie au déuxième siècle de notre ère.

Les deux trésors commencent par les monnaies de Néro (63-68 de notre ère) et finissent par des monnaies de Lucilla (—183 de notre ère).

La découverte pose trois problèmes principaux qui suivent :

1. Quand a commence et quand a fini l'enfouissement de ces trésors ?
2. La provenance des monnaies et l'origine du proprietaire ou des proprietaires de ces trésors.
3. Si les deux trésors sont distincts ou sont deux parties du méme trésor.

Suivant Dio Cassius (LXVIII, 15) d'après lequel Trajan en 106-107 de notre ère, aurait retiré les monnaies usées de la circulation, nous montre que les monnaies emises avant 106-107 de notré ère ont pu pénétrer plus difficilement en Dacie après la conquête (comme dans le territoire qui n'etait pas conquis).

De l'analyse du premier trésor, il résulte que l'existence de ces monnaies, bien et méme très bien conservées, d'un poids apréciable, datent de la périoade Néro—Trajan. Il se peut que l'accumulation du trésor ait pu commencer de la période Nero — Trajan et ait pu continuer jusqu'au déuxième siècle de notre ère. Le second trésor qui commence et finit par les mêmes monnaies — se présente d'une manière similaire. Ainsi les deux trésors ont comme période initiale d'accumulation, la période Néro—Trajan, au temps où à la frontière de la Dacie et de l'Empire romain regnait une paix relative (68-98 de notre ère).

Après l'analyse du contenu de ces trésors (les dernières monnaies du premier trésor datent de Marc Aurèle et Lucilla et celles du second datent de Marc Aurèle, Lucilla et Commode), l'auteur conclut, que l'accumulation au point de vue numismatique prend fin pendant la période 178-185 de notre ère. Ces années correspondent avec la période de trobles dus aux attaques des population germaniques contre l'Empire romain. Vu que pendant la période 177-180 de notre ère à la frontière dace il y avait une accalmie, l'auteur croit, que l'accumulation de ces trésors a peut étre continué pendant cette période, ainsi que leur enfouissement a pu avoir lieu pendant la période 180-185 de notre ère et cet enfouissement est en rapport avec les événements qui ont provoqué ou ont été provoqués par des expeditions romaines au cours des années 180, 182-183 ou 184 de notre ère.

L'existence dans ces trésors de la céramique autochtone, des monnaies spécifiques à la circulation monétaire de l'espace dace, ainsi qu'une monnaie fausse (executée par les Daces) nous permet de conclure que ces trésors ont appartenu aux Daces.

Les types monétaires variés, selon les informations de Dion Chrystomus („Les Discours", XII, 7) dont les marchands romains faisaient le commerce en Getia, montre que l'accumulation avait commencé d'un noyau initial (formé pendant la période Nero—Trajan), et à ce noyau ont été attachées de nouvelles pièces : argent obtenu par les Daces dans lur commerce avec les Romains.

Comme les deux trésors commencent et finissent par les mêmes monnaies, ils ont appartenu à la même population et ont été enfouis l'un près de l'autre (approximativement deux m., entre les deux trésors) et l'analyse numismatique prouve à peu près une

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

identité entre ces deux trésors (par exemple, le poids moyen d'une monnaie du premier trésor est de 3,16 tandis que dans le deuxième trésor, le poids en est de 3,16 gr., tandis que dans le deuxième trésor, le poids en est de 3,10 gr.), nous considérons que ces deux trésors représentent un seul trésor enfoui dans deux vases et qu'il a appartenu à un seul propriétaire.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. – Le village Bîrgăoani, ses environs et l'emplacement de la découverte des trésors (X).
Fig. 2. – (a et b).
Le vas où a été déposé le deuxième trésor : a) la photographie ; b) le dessin.
Fig. 3. – Des monnaies du premier trésor de Bîrgăoani.
Fig. 4. – Des monnaies du premier trésor de Bîrgăoani.
Fig. 5. – Des monnaies du deuxième trésor de Bîrgăoani.
Fig. 6. – De monnaies du deuxième trésor de Bîrgăoani (au nr. 256 – la monnaie fausse).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA MĂNOAIA-COSTIȘA ȘI CONTRIBUȚIA LOR LA CUNOAȘTEREA CULTURII MATERIALE LOCALE DIN SEC. V—VI DIN MOLDOVA

DAN GH. TEODOR, V. CĂPITANU și I. MITREA

Pînă în ultimii ani, pe teritoriul României descoperirile arheologice datînd din sec. V e.n. erau, după cum se știe, destul de rare și nu îndeajuns de semnificative pentru înțelegerea mai amplă a dezvoltării societății locale din vremea imediat anterioară pătrunderii aici a slavilor. Descoperirile cunoscute proveneau de regulă numai din morminte izolate, fiind în marea lor majoritate întîmplătoare. O asemenea situație putea fi constatată pînă nu demult și pe teritoriul Moldovei.

Cea mai veche și în același timp una din cele mai spectaculoase descoperiri datînd din sec. V e.n. în regiunea est-carpatică a României, o constituie fără îndoială mormîntul de la Conceşti, cunoscut încă din 1812 [1]. Deabia, după aproape mai mult de un secol fusese semnalată în Moldova descoperirea (în 1933) a unui mormînt de inhumație la Roman [2]. După alte cîteva decenii însă, cercetările arheologice intense întreprinse pe teritoriul Moldovei reușeau să sporească considerabil numărul vestigiilor datînd din această vreme. Astfel, alături de mormintele de inhumație dezvelite prin săpăturile executate la Valea Lupului-Iași [3], și Botoșani-Dealul Cărămidăriei [4] și a unui mormînt izolat descoperit întîmplător mai de mult la Buhăeni-Iași [5], de la care provine o

1). Alex. Odobescu, *Le Trésor de Petroasa*, Paris, 1889-1900, pg. 486-492.

2). Vl. Dumitrescu, *Un tombe de l'époque de migrations des peuples près de Roman*, Revista Istorică Română, IV, 1934, p. 76 și urm.

3). M. Petrescu-Dîmbovița și colaboratori *Șantierul arheologic Hlincea-Iași*, S.C.I.V., IV, 1-2, 1954, pg. 250-251.

4). Săpături executate în 1960-1962 de către N. Zaharia și Em. Zaharia (raport în manuscris). Vezi și I. Nestor, *Les données arhéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, *Revue Roumaine d'Histoire*, 3/1964, p.399.

5). A. C. Florescu, *Diadema iz zolotoi plastinki epohu pereselenia narodov naidekia v Buhăeni*, Dacia IV, p. 561 și urm.; idem O *descoperire din perioada corespunzătoare invaziei hunilor în nordul Moldovei* în Omagiu lui P. Constantinescu — Iași, 1965, p. 127 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

diademă din foaie de aur, în ultimii ani s-a reuşit să se identifice, pentru prima oară în Moldova şi unele din aşezările datînd din sec. V—VI e. n. Asemenea descoperiri importante au fost făcute la Botoşana-Gura-Humorului[6] şi recent la Mănoaia-Costişa[7]. Dintre acestea din urmă o deosebită însemnătate ştiinţifică o prezintă descoperirile din aşezarea de la Mănoaia-Costişa.

Descoperite în 1962 cu prilejul lucrărilor de construcţie a hidrocentralei Costişa de pe Bistriţa, resturile ceramice de aici, deşi nu beneficiau la vremea acea de observaţii stratigrafice precise, au fost totuşi încadrate cronologic în mod just de I. Nestor, care a şi precizat de altfel pentru prima oară conceptul de etapă sau cultură Costişa, corespunzătoare perioadei cuprinse între sfîrşitul sec. IV şi prima jumătate a sec. V e.n.[8]. Acest aspect cultural fusese deci limitat în timp la perioada de dominaţie hunică şi explicat logic ca o evoluţie firească a culturii Sîntana de Mureş.

Avîndu-se în vedere valoarea ştiinţifică pe care o prezentau materialele arheologice descoperite la Mănoaia, Muzeul de istorie din Bacău în colaborare cu Institutul de Istorie şi Arheologie al Filialei din Iaşi a Academiei R. S. România au întreprins aici, în anul 1965 şi 1967, o cercetare arheologică sistematică, obţinîndu-se cu acest prilej noi date însemnate pentru înţelegerea genezei şi evoluţiei culturii materiale locale din sec. V—VI e.n. din Moldova (fig. 1).

Fără a intra în amănuntele care privesc în general cercetările arheologice edectuate la Mănoaia-Costişa, ne vom opri totuşi asupra situaţiei stratigrafice deosebite suprinse aici, pe baza căruia au putut fi precizate unele elemente menite să îmbogăţească cunoştinţele noastre cu privire la cultura materială locală posterioară sec. IV e.n.

În acest sens, consemnăm la Mănoaia prezenţa unei succesiuni aproape neîntrerupte, de orizonturi culturale, desfăşurate pe o perioadă de timp cuprinsă între sfîrşitul sec. III e.n. şi prima jumătate a sec. V inclusiv (fig. 2-profil).

Delimitarea relativ vizibilă a acestor orizonturi culturale, dar mai ales compararea materialelor arheologice recoltate cu grijă din fiecare nivel separat, susţinut în parte şi de unele obiecte de podoabă, certe ca

6). Dan Gh. Teodor şi Gr. Foit, *Importanţa descoperirilor arheologice de la Botoşana pentru cunoaşterea sec. V-VI din Moldova*, comunicare prezentată la Sesiunea Ştiinţifică a Muzeelor, Buc., 1965.

7). Descoperirile de la Mănoaia-Costişa au fost identificate pe teren pentru prima oară, de prof. M. Zamoşteanu din P. Neamţ, care le-a făcut cunoscute specialiştilor de la Muzeul de Istorie a Moldovei din Iaşi.

8). I. Nestor, loc. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

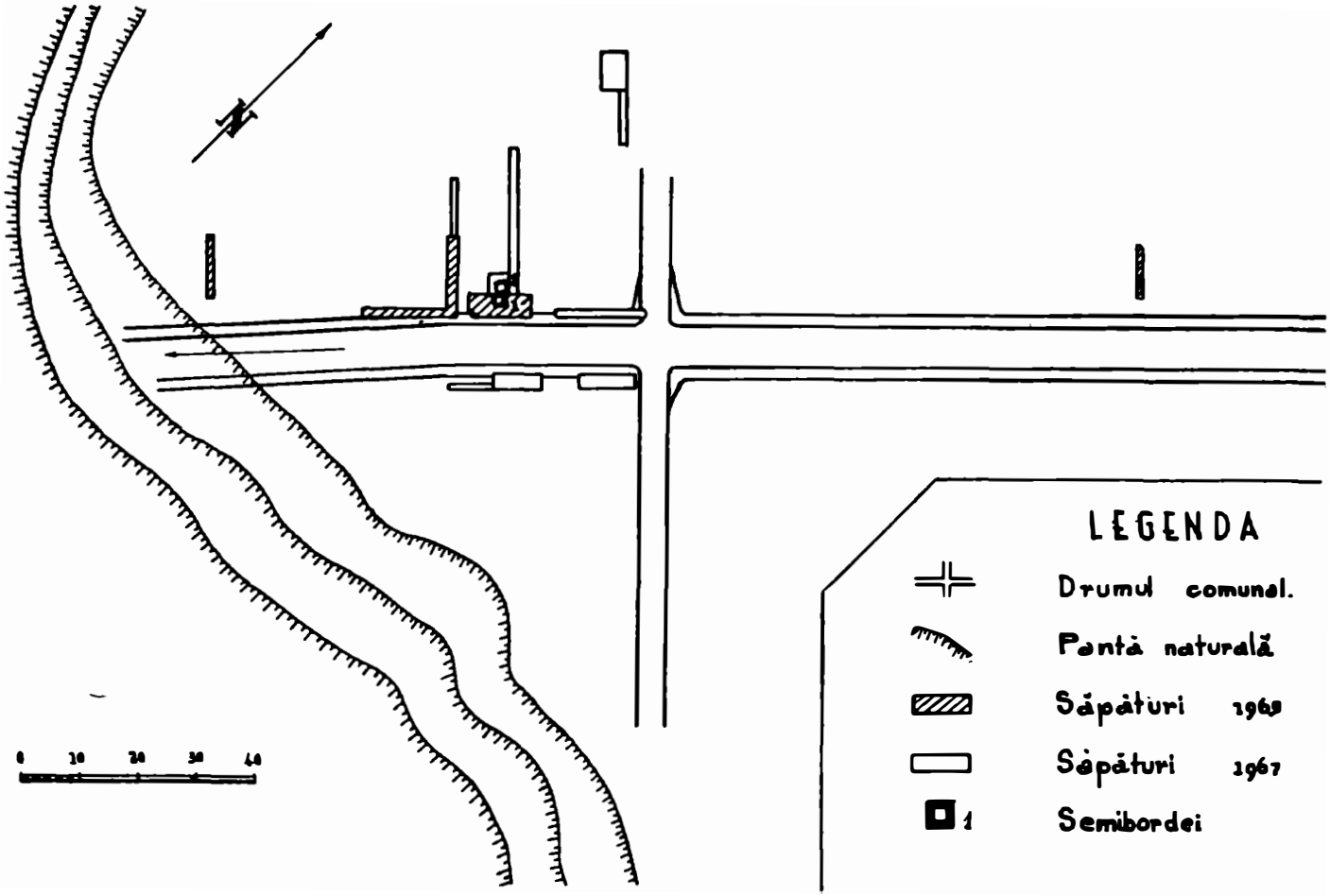

Fig. 1. — Plan general al săpăturilor arheologice din aşezarea de la Mănoaia—Costişa

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

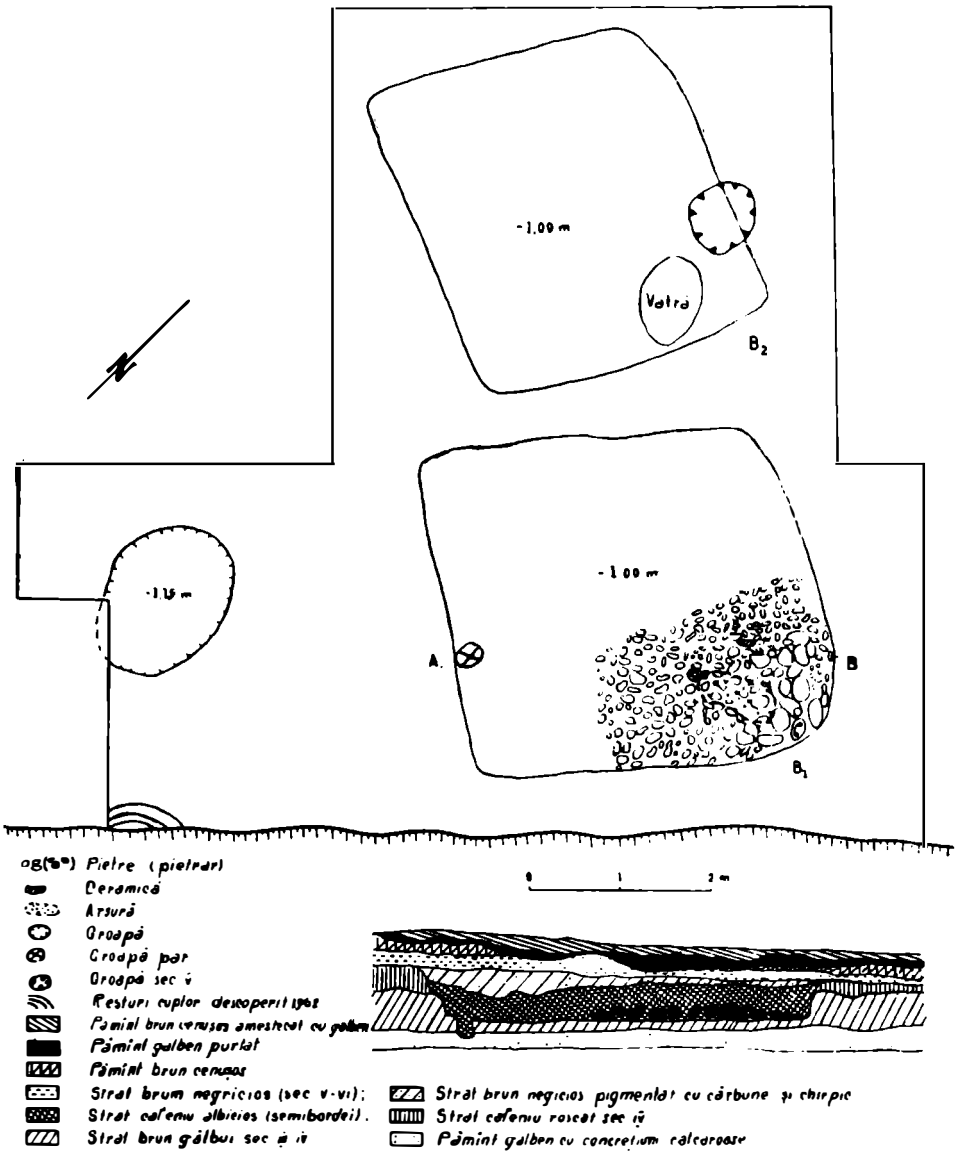

Fig. 2. — Planurile semibordeielor B 1 şi B 2 şi profilul semibordeiului B 1

datare, ne-au prilejuit o serie de constatări în favoarea tezei potrivit căreia o continuitate de locuire autohtonă între sec. III—VI în spaţiile est-carpatice ale României este, ca şi pentru alte regiuni ale ţării noastre, o realitate concretă, obiectivă care nu mai poate fi în nici un caz

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

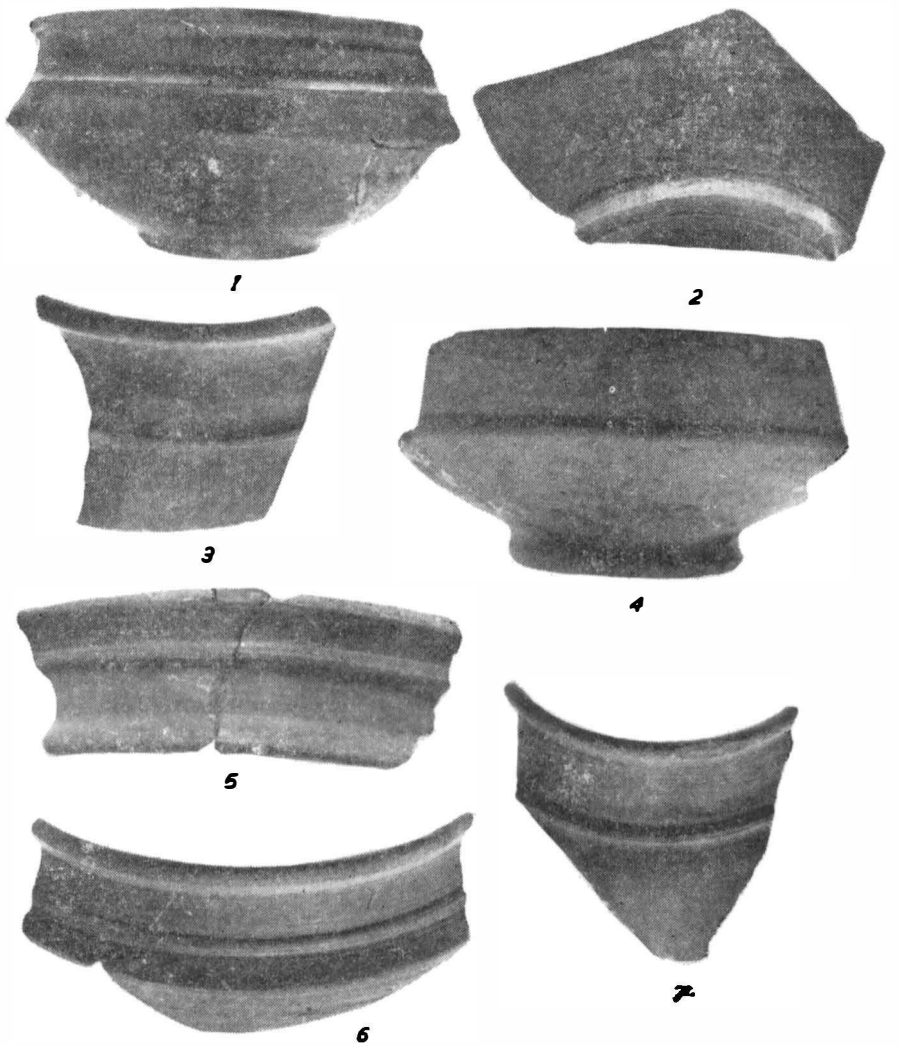

Fig. 3. — Ceramică de tip Sintana de Mureș—Cerneahov

pusă sub semnul întrebării, pe baza a celui frecvent folosit argument al „tăcerii impresionante" a izvoarelor scrise.

Astfel, cu ocazia cercetărilor întreprinse în această așezare s-a constatat că peste un nivel aparținînd sec. III e.n. și care conține elemente ceramice locale daco-carpice caracteristice, fie lucrate la roată, fie lucrate cu mîna, alături de importuri provinciale romane, se suprapune un nivel datînd din sec. IV, corespunzător culturii Sîntana de Mu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

reș. Materialul ceramic din acest nivel prezintă toate caracteristicile specifice culturii materiale din sec. IV bine cunoscută pe întreg teritoriul României (fig. 3/1—7). Vom reține însă faptul că încă din acest orizont cultural se observă un început de degenerare a tehnicii de lucru la unele vase lucrate cu roata, în sensul folosirii unei paste rudimentar frămîntată, a introducerii unui liant format mai ales din microprundișuri.

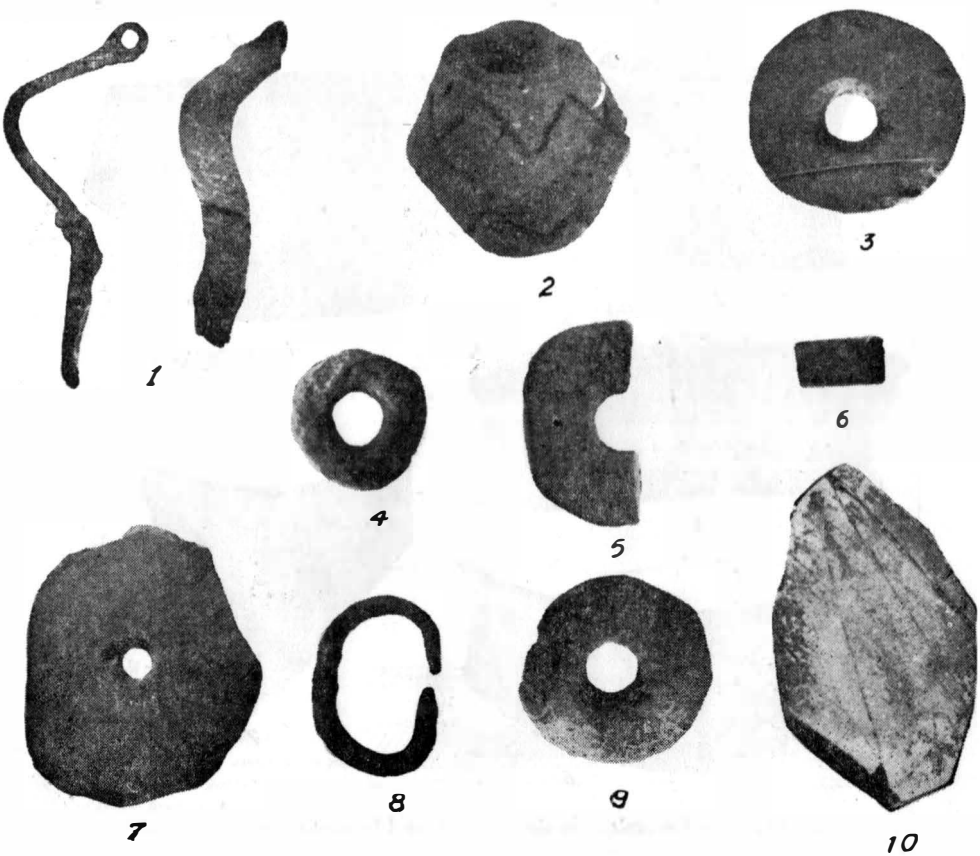

Fig. 7. — Obiecte descoperite în așezarea de la Mănioaia—Costișa

apariția unor funduri îngroșate, ca și o vădită simplificare a profilului buzelor și a formelor de vase în general (fig. 3/4). Apariția frecventă a acestor elemente noi, alături de cele bine cunoscute ca aparținînd culturii Sîntana de Mureș, pare să ne sugereze faptul că la Mănoaia ne aflăm

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din punct de vedere cronologic într-o fază de sfîrșit a acestei culturi. Că așa este, pare să o dovedească însăși prezența unei fibule de bronz specifică culturii Sîntana tîrzii și a unei cătărămi de bronz de asemenea dintr-o fază tardivă a acestei culturi [9] (fig. 7/1, 8). Fără îndoială, ipoteza noastră va mai trebui încă verificată prin cercetările viitoare. Ori cum, ni se pare că obiectele de podoabă amintite ca și elementele noi de tehnică, formă și decor, trebuiesc reținute în cazul nostru ca atare și înțelese în sensul că ele anunță deja trăsăturile etapei următoare, cuprinsă între sfîrșitul sec. IV și primele decenii ale sec. V. Într-adevăr, în descoperirile ceramice aparținînd în general culturii Sîntana de Mureș de pe teritoriul Moldovei (ca și din întreaga țară) astfel de elemente sînt cunoscute și firește că interpretarea lor trebuie făcută și din punctul de vedere enunțat mai sus [10].

Deși la Mănoaia nu s-a putut surprinde absolut exact stratigrafic delimitarea precisă a fazei Sîntana de Mureș întîrziată, corespunzătoare primelor decenii ale sec. V, am constatat totuși pe baza observațiilor atente pe care le-am întreprins, prezența, am putea spune exclusivă, în partea superioară a aceluiași nivel cultural, a unor fragmente ceramice evoluate evident din aspectul Sîntana de Mureș clasic. Totodată, s-a putut constata prezența unui număr mai redus de fragmente ceramice lucrate din pastă fină și într-o tehnică superioară, față de o cantitate sporită sensibil de ceramică zgrunțuroasă cu forme simplificate, lucrată mai neglijent. Cauza, că nu s-a putut surprinde precis stratigrafic deocamdată, ci numai tipologic, aceste două faze e posibil să se datoreze faptului că transformarea culturală care a avut loc, s-a făcut în cadrul aceleeași așezări, într-o perioadă de timp relativ scurtă. Comparativ cu aspectul Sîntana de Mureș propriu zis, în noul facies cultural surprins, unele forme de vase (borcane, străchini), se mențin în parte modificate, în sensul simplificării profilelor, îngroșării excesive a fundurilor, la care dispar aproape cu desăvîrșire inelarea, din acest motiv fiind desprinse lesne de roată cu sfoara, care le-a imprimat cercuri concentrice specifice. Pasta vaselor suferă transformări însemnate, observîndu-se limpede o degenerare a compoziției, ilustrată prin înlocuirea nisipului fin ca degresant cu microprundișuri cu bobul mare. Acest amestec în pastă

9). Fibule și cătărămi asemănătoare celor de la Mănioala s-au descoperit la Tîrgșor-Ploiești și în Dobrogea; vezi P. Aurelian, Sledi kulturî Cerneahov Sîntana de Mureș maloi skifii, Dacia, VI, 1962, p. 239, fig. 4/2a-2b. Gh. Diaconu, *Tîrgșor. Necropola* din sce. III-IV, Biblioteca Arheologică, VIII, 1965, p. 56-57, 71, 91-94, planșe LXXXIV/3; CXXVII, 6, pl. CXXX, 1, 5a.

10). În legătură cu prezența acestor elemente în cadrul culturii Sîntana de Mureș am primit prețioase informații de la I. Ioniță, cercetător la Muzeul de Istorie a Moldovei, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a determinat apariţia unor suprafeţe sgrunţuroase, neuniforme, lipsite de eleganţa atît de caracteristică vaselor din etapa anterioară. Alături de fragmente ceramice lucrate cu roata rapidă apar şi unele lucrate la roata înceată. În cîteva cazuri, unele din aceste fragmente au în compoziţia pastei pe lîngă microprundişuri şi o cantitate redusă de cioburi

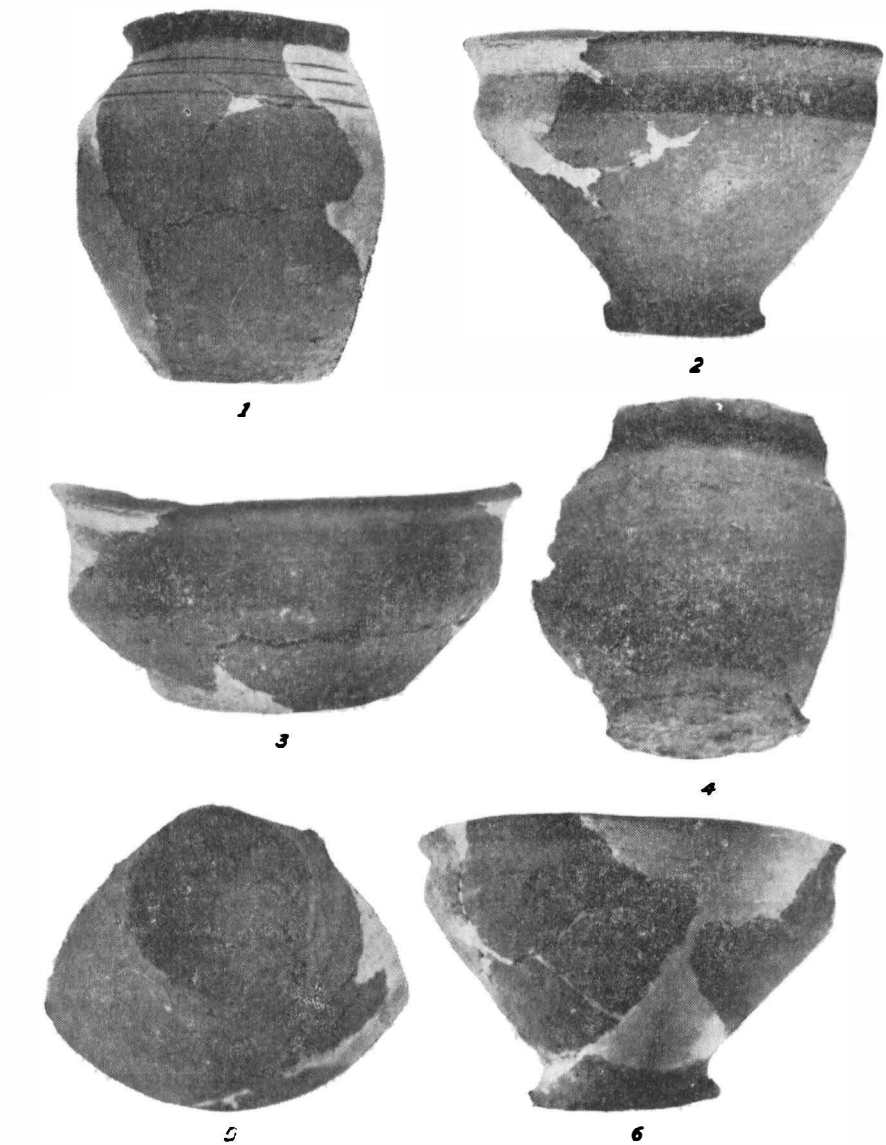

Fig. 4. — Borcane, străchini şi capace din sec. V, lucrate la roată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

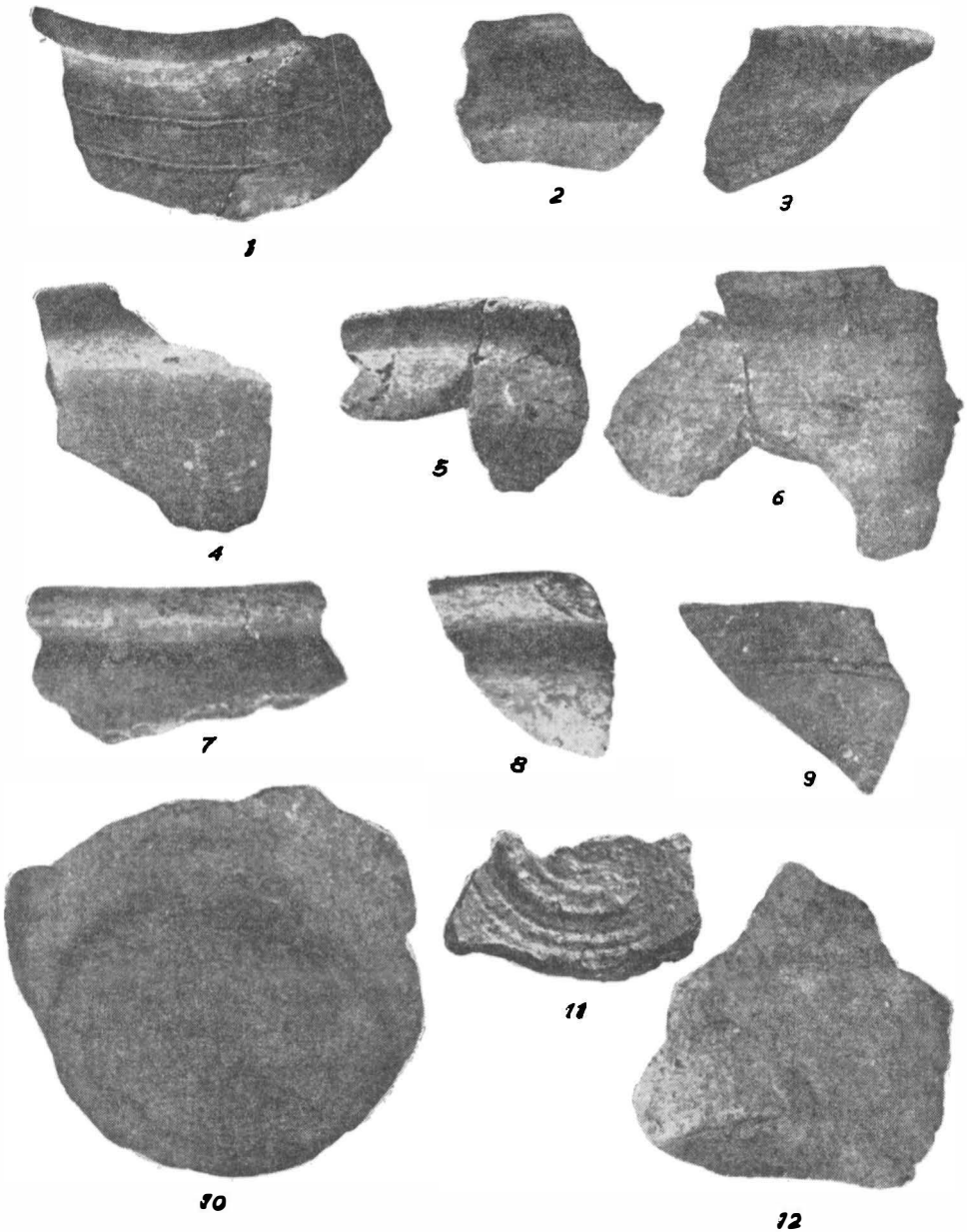

Fig. 5. – Fragmente ceramice din sec. V, lucrate la roată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pisate. În sfîrșit, tot aici trebuie menționată și existența unor fragmente lucrate cu mîna dintr-o pastă asemănătoare cu aceea a fragmentelor ceramice lucrate cu roata, cu precizarea că adesea, în aceste cazuri, se folosește o mai mare cantitate de cioburi pisate alături de liante cunoscute celorlalte categorii. Din speciile ceramice amintite au fost lucrate mai ales borcane cu buza răsfrîntă și rotunjită, cu umerii conturați și fundul mult îngroșat cu diametrul uneori mai mic ca al gurii (fig. 4/2,6), alteori cu diametrul mai mare ca al gurii (fig. 4/1,4). Suprafețele vaselor sînt netezite cu excepția acelora lucrate la roata rapidă care prezintă în interior coaste vizibile. Alături de borcane, mai rar se întîlnesc și străchinile (fig. 4/3 și fig. 5/4). Acestea au fost lucrate numai la roată păstrînd în general forma tipurilor cunoscute în cultura Sîntana de Mureș clasică, numai că dimensiunile sînt mai reduse, iar neglijența cu care au fost executate, determinînd desigur și în funcție de compoziția pastei, o simplificare a profilului buzelor.

Așadar, comparativ privind datele obținute prin cercetările de la Mănoaia-Cosaișa, constatăm cu față de ceramica specifică culturii Sîntana de Mureș se observă o vizibilă tendință spre barbarizare și simplificare, ilustrată, așa cum aminteam, printr-o degenerare a pastei, a formelor și a tehnicii de lucru în general. Este interesant de reținut faptul că elementele tradiționale dacice sînt menținute încă fără modificări esențiale. Ne referim aici la unele vase borcan de evidentă tradiție daco-carpică ca și la nelipsitele, dar nu mai puțin semnificativele cești dacice.

Desigur, nu poate fi vorba aici de o revenire totală la unele din formele inițiale, specifice teritoriilor din afara provinciei romane în cazul nostru, dar există limpede o încercare de a le menține într-o nouă manieră, determinată de existența unor condiții economice și politice deosebite. E posibil ca tocmai dominația hunilor asupra acestor regiuni să fi determinat în ultimă instanță (ca și în alte teritorii de altfel), asemenea situații.

Firește, materialul ceramic recoltat cu prilejul săpăturior de la Mănoaia este încă insuficient pentru a aborda deocamdată fie și ipotetic aceste probleme, dar nu ne scapă faptul că cel puțin în stadiul actual al cercetărilor există totuși unele indicații prețioase, obținute în urma

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sondajelor efectuate la Botoșana, Tîrpești [11] și la Nichiteni-Dorohoi [12], potrivit cărora se poate presupune că aspectul cultural Mănoaia-Costișa s-a dezvoltat în timp și spațiu din cultura Sîntana de Mureș, în condițiile unei stinjeneli a forțelor de producție, cauzate de pătrunderea și dominația hunilor.

În sfîrșit, urmărind succesiunea surprinsă la Mănoaia, am constatat că peste orizonturile culturale aparținînd sec. III—IV e.n. se suprapune un altul, datînd din sec. V și eventual începutul sec. VI. Acestui nivel îi corespunde un bordei de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avînd dispusă, într-unul din colțuri, o vatră construită din pietre (fig. 2-B. 1). Groapa acestui bordei taie parțial orizonturile amintite, antrenînd în umplutura ei unele materiale ceramice aparținînd nivelelor culturale anterioare.

Încercarea de a separa materialul arheologic recoltat în ultimul orizont (sfîrșitul sec. V — începutul sec. VI), ca și din umplutura bordeiului (aparținînd aceleiași vremi), ne-a prilejuit constatarea că anumite forme ceramice lucrate la roată se mențin, dar în proporție mult mai redusă decît în etapele precedente, alături de numeroase elemente ceramice lucrate cu mîna, care imită adesea prototipurile de tradiție mai veche, lucrate cu roata.

Vasele lucrate cu mîna au deobicei forma de borcan cu buza evazată, umerii conturați, pîntecele bombat, fundul îngust și îngroșat, tipuri înrudite în genere cu vasele borcan lucrate la roată, caracteristice culturii Sîntana de Mureș (fig. 6/1—8; 10—12). Alături de vasele borcan apar acum pentru prima oară, lucrate tot cu mîna și tipsiile circulare cu marginea scundă (fig. 6/9).

În ceea ce privește ceramica lucrată cu roata constatăm și pentru acesti nivel aceeași deformare a profilelor, o degradare a pastei și în general o vizibilă neglijență a execuției.

Descoperirea acestor specii ceramice pe podeaua bordeiului ca și printre dărămăturile pietrelor de la vatră atestă cu siguranță apartenența lor la acest nivel cultural. În sprijinul afirmației noastre vine în

11). La Tîrpești s-au descoperit în 1962 mai multe complexe prefeudale, în care ceramica lucrată la roată, de evidentă tradiție Sîntana de Mureș, este însoțită de o mare cantitate de fragmente ceramice lucrate cu mîna. Materialul poate fi încadrat cronologic, după părerea noastră, în sec. V-VI e.n. Informații Silvia Marinescu-Bîlcu căreia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

12). La Nichiteni în 1964 N. Zaharia și Em. Zaharia au dezvelit mai multe morminte de înhumație. Materialul ceramic al unora dintre ele, cu analogii apropiate la Mănoaia, credem că poate fi datat la sfîrșitul sec. IV și începutul sec. V. (săpături inedite).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

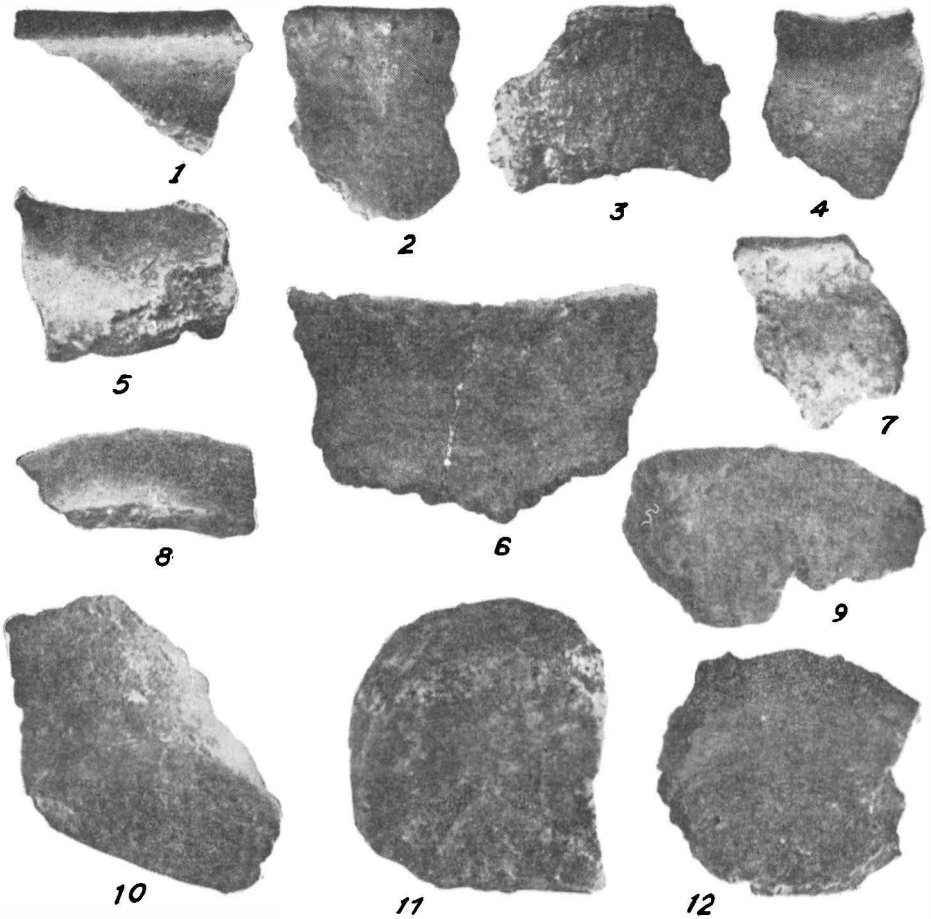

Fig. 6 – Ceramică din sec. VI descoperită în semibordeiul B 1

mod cert similitudinea ceramicei din bordei cu aceea recoltată din ultimul nivel de cultură, căruia îi aparţine cu siguranţă locuinţa.

Pentru încadrarea cronologică a acestui ultim orizont cultural am luat în consideraţie atît datele obţinute prin observaţiile stratigrafice amintite, cît şi acelea prilejuite de analiza comparativă fie cu materialul aparţinînd orizonturilor anterioare, fie cu materialul ceramic similar descoperit în alte locuri din Moldova.

Limita cronologică inferioară a ultimului nivel de locuire de la Mănoaia este asigurată stratiferic de orizontul aparţinînd culturii Sîntana de Mureş întîrziat (sec. IV—V) peste care el se şi suprapune.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În același timp, analiza comparativă a materialelor arheologce indică pe de o parte o evoluție tipologică mergînd continuu către o simplificare a formelor (fie că sînt lucrate cu roata mai ales, fie că sînt lucrate cu mîna), iar pe de altă parte printr-o disproporție cantitativă în ceea ce privește cele două categorii ceramice. Raritatea ceramicei lucrate la roată, față de frecvența aceleia lucrate cu mîna ne îndreptățește deocamdată să conchidem că ultimul orizont cultural de la Mănoaia poate fi limitat în timp către sfîrșitul sec. V și prima jumătate a sec. VI. În sprijinul acestei datări de un real folos ne-au fost și rezultatele obținute în urma cercetărilor amintite de la Tîrpești-Tg. Neamț și Botoșana-Gura Humorului. Similitudinea materialului arheologic descoperit la Tirpești și a aceluia încadrat în faza I de locuire de la Botoșana cu materialele ceramice din ultimul nivel de la Mănoaia pare să confirme deocamdată încadrarea noastră. Fără îndoială că verificările ulterioare întreprinse prin săpăturile care se vor mai efectua vor arăta în ce măsură limitele cronologice ale orizonturilor culturale datînd din sec. V și VI de la Mnoaia-Costișa, au fost sau nu fixate de către noi în mod just.

Evident, nu putem încheia aceste referiri asupra descoperirilor de la Mănoaia-Costișa și asupra importanței lor, fără a nu încerca să le încadrăm în contextul general al evoluției culturii materiale de pe teritoriul României în ansamblu și al Moldovei în special, din perioada cuprinsă între sfîrșitul sec. IV și prima jumătate a sec. VI.

Dacă pentru cultura Sîntana de Mureș se cunosc deja elementele esențiale pe baza cărora s-a și încercat a se schița o sinteză a genezei și evoluției sale în timp și spațiu [13], în schimb pentru perioada imediat următoare, corespunzătoare sec. V—VI, cu toate contribuțiile remarcabile aduse în ultima vreme [14], trebuie să recunoaștem că stadiul cunoștințelor noastre nu poate firește (pentru anumite regiuni ale României) să fie considerat pe deplin satisfăcător. În lumina acestei ultime constatări reese credem suficient de limpede importanța pe care descoperirile de la Mănoaia-Costișa și din alte locuri de pe teritoriul Moldovei o au pentru înțelegerea și precizarea caracteristicilor culturii materiale locale din această vreme.

După cum se știe, s-a discutat în ultimul timp tot mai stăruitor problema unor paralelisme observabile în dezvoltarea unor faciesuri culturale regionale din țara noastră, datînd din perioada posterioară

13). *Istoria României*, vol. I, 1960, pg. 687-694; Gh. Diaconu, op. cit., I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș — Cerneahov pe teritoriul R. S. România, Arheologia Moldovei*, IV, p. 189 și urm.

14). I. Nestor, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

invaziei hunice în aceste teritorii [15]. Unul din aceste faciesuri culturale poate fi fără îndoială, așa cum s-a și încercat, identificat la Mănoaia-Costișa și considerat pe drept cuvînt ca un important punct de plecare în înțelegerea evoluției etnice și culturale din perioada posterioară culturii Sîntana de Mureș de pe teritoriul Moldovei. Unele apropieri cu materialele arheologice descoperite în anumite așezări și cimitire din aceeași vreme cunoscute în Moldova, dar și cu anumite materiale de la Bratei-Mediaș în Transilvania [16] atestă o dezvoltare relativ uniformă pe o arie teritorială apreciabilă. Această constatare pare să fie confirmată dacă luăm în considerație că, așa cum s-a presupus, aceste faciesuri culturale reprezintă neîndoielnic un aspect timpuriu al culturii Ipotești-Cîndești [17], a cărei arii de răspîndire pare să depășească chiar regiunea limitată deocamdată numai între Carpații meridionali și Dunărea de jos.

Pe de altă parte, unele diferențieri sesizabile între aceste faciesuri regionale, cauzate în ultimă instanță de prezența unor elemente etnice diferite ca grad de romanizare, imprimă credem noi o amprentă proprie fiecăruia, specifică deci pentru un anumit teritoriu, în cadrul contextului general al dezvoltării societății din această vreme. Fără îndoială că, cu toate acestea, evoluția etnică și culturală de pe teritoriul României din perioada sec. III-VI e.n., trebuie privită totuși într-o anumită măsură ca unitară, indiferent de gradul de romanizare a uneia sau alteia din regiunile unde aceste faciesuri culturale sînt atestate arheologic. Trebuie totodată însă să observăm că procesul de romanizare a teritoriilor intrate efectiv în limitele provinciei a lăsat incontestabil mai multe urme în acele teritorii, dar pe de altă parte nu putem să nu reținem și constatarea că el a avut urmări cu mult mai mari decît s-a presupus și în regiunile extracarpatice ale României. Fenomenul este firesc și cauzele lui sînt multiple. Vom consemna numai faptul că elementele culturale de tradiție daco-romană pot fi întîlnite în cultura materială locală din Moldova, neîntrerupt pînă tîrziu și că ele nu sînt rezultatul unor influențe pătrunse aici ulterior. Tocmai în acest sens ni se par a avea o reală valoare descoperirile de la Mănoaia-Costișa, ca și acelea contemporane sau de mai tîrziu semnalate pe teritoriul Moldovei la Nichiteni, Tîrpești, Botoșana sau în alte locuri.

---

15). Ibidem.

16). Ibidem, p. 400-401.

17). *Cercetări arheologice în București*, I, 1963; V. Teodorescu, Despre cultura Ipotești-Cîndești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei, S.C.I.V., 15-4, 1964, p. 485 și urm.; I. Nestor, op. cit., p. 396-398.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În lumina acestor descoperiri sîntem încredințați că astăzi, se poate, incomparabil mai mult decît în trecut, susține cu argumente științifice precise, continuitatea elementului local și în această regiune a României, puternicele lui tradiții daco-romane, ca și faptul că evoluția sa etnică și culturală în timp și spațiu, nu s-a putut realiza decît prin multiple și neîntrerupte legături cu romanitatea transilvăneană și de la Dunărea de jos. Cultura Sîntana de Mureș în Moldova, la fel ca pe tot cuprinsul României, a continuat să se dezvolte necontenit (păstrîndu-se elementele esențiale specifice locale și ca o consecință firească a prezenței elementului romanic la nordul Dunării), către o sinteză culturală unitară corespunzătoare desăvîrșirii îndelungatului proces al formării limbii și poporului român, atestată pe tot întregul teritoriu românesc.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE MĂNOAIA–COSTIȘA ET LEUR CONTRIBUTION POUR UNE CONNAISSANCE DE LA CULTURE MATÉRIELLE LOCALE DÈS Ve–VIe SIÈCLES EN MOLDAVIE

Résumé

A la suite du sondage des années 1965-1967 à la station Mănoaia, on a constaté que sur un niveau appartenant au III-éme siècle qui contenait des fragments céramiques, daco-carpiques se superpose un autre, datant du IV-ème siècle qui corresopnd à la culture Sântana de Mureș. Sur ce dernier niveau s'est superposé un habitat du V-éme siècle ayant en deux phases d'habitation — une datant de la première moitié du V-ème siècle et la seconde de la fin du V-ème siècle et des premières décennies du VI-ème siècle.

Le faint que ce lieu fut habité sans discontniuité eut comme suite la possibilité de mieux définir les caractéristiques de la culture matérielle locale des V-ème et VI-ème siècles. On a constaté, du méme, qu'il existe une étroite liaison entre les phases finales de la culture Sântana de Mureș et le matériel céramique datant du V-ème et VI-ème siècles. Le analogies avec des découverts de Bratei (Transilvanie) et le phase plus ancienne de la culture Ipotești-Cîndești (Valachie) assurent ainsi que la présence des objets de parure d'ailleurs — la datation précise de ce niveau de culture, du V-ème siècle. De la seconde phase de ce siècle ou a découvert une chaumière avec un âtre construit en pierres dont l'inventaire céramique montre une analogie très étroite avec la chaumière découverte dans la première phase d'habitation de Botoșana (district Suceava), ou de celle de Tîrpești (district Neamț).

Les découvertes de Mănioaia présentent une importance exceptionnelle dans le sens qu'elles constituent une preuve évidente de l'évolution de la culture Sântana de Mureș, pendant la dominations des Huns et certifient, en méme temps, la continuation de la population autochtone dans la région est-carpatique de la Roumanie, avant la pénétration des Slaves.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan général des fouilles archéologiques de l'habitat Mănioaia — Costișa.
Fig. 2. — Plans des chaumières B 1 et B 2 et profil de la chaumière B 1.
Fig. 3. — Céramique du type Sîntana de Mureș — Cerneahov.
Fig. 4. — Vases-pot, écuelles et couvereles du V —e s. travaillés à la roue.
Fig. 5. — Fragments céramiques du V — e s, travaillés à la roue.
Fig. 6. — Céramiques du VI e s. découverte dans la chaumière B 1.
Fig. 7. — Objets découverts dans l'habitat Mănioaia — Costișa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI PREFEUDALE DIN REGIUNEA CENTRAL ESTICĂ A CARPAȚILOR ORIENTALI ȘI DIN ZONA DE CONTACT CU PODIȘUL MOLDOVEI

IOAN MITREA

Este cunoscut că cercetarea arheologică referitoare la epoca prefeudală a înregistrat succese considerabile în ultimii 10—15 ani. Cu toate rezultatele obținute — care au dus la cunoașterea principalelor probleme ale epocii în discuție — nu trebuie trecut cu vederea faptul că mai sînt o serie de aspecte ce urmează a fi rezolvate. Mai mult, se poate spune că pentru anumite regiuni ale României, cum este aceea la care ne referim, știrile privind populația autohtonă în perioada prefeudală sînt încă lacunare. Cum în cazul de față ne propunem să ne ocupăm doar de epoca cuprinsă între sec. V—X, pentru regiunea în discuție, pînă nu de mult nu se știa aproape nimic cu privire la cultura materială a populației sutohtone [1].

Urmărindu-se înlăturarea acestor lacune în cunoașterea culturii materiale locale din sec. V—X, în regiunea la care ne referim, în perioada 1959—1967 au fost identificate prin cercetări metodice și de suprafață, sau cu ocazia cercetării unor complexe aparținînd altor epoci istorice, un număr apreciabil de așezări aparținînd acestei perioade (cf. harta — fig. 1). Așezările identificate se află situate în marea lor majoritate în cadrul văilor unor mari rîuri ale Moldovei cum ar fi Siretul, Bistrița și Trotușul sau altele în apropierea lor, pe văile afluenților lor,

1). Primele așezări, atribuite sigur acestei perioade au fost identificate la Bîtca-Oituz în 1959, Lichitișeni—Pe Tablă în 1961, Tîrpești în 1962 și Mănoaia—Costișa în 1962. Pînă în prezent o cercetare metodică și o valorificare științifică a materialelor rezultate s-a întreprins doar pentru așezarea de la Mănoaia—Costișa. Cf. Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia—Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale în sec. V—VI e.n. din Moldova*, comunicare prezentată la a II-a Sesiune științifică a muzeelor, București, dec. 1965 (în prezentul volum p. 233 și urm.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cum ar fi cele din sudul şi nordul Colinelor Tutovei sau din depresiunea subcarpatică Cracău-Bistriţa.

Deşi nu vom face o prezentare în amănunt a fiecăreia din aşezările identificate — aceasta din cauză că nu s-au efectuat încă cercetări

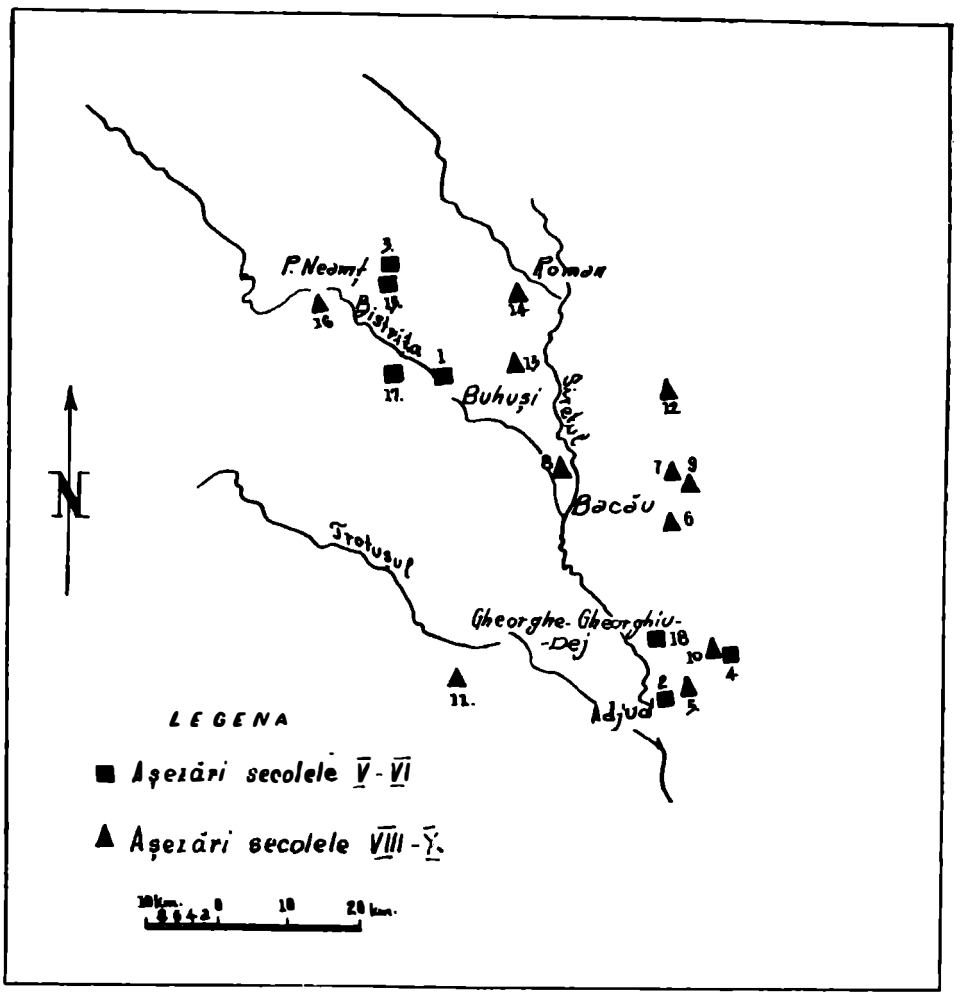

1. — Descoperiri prefeudale din regiunea central estică a Carpaţilor Orientali şi din zona de contact cu podişul Moldovei

metodice în fiecare dintre ele — o privire de ansamblu asupra materialelor descoperite îşi găseşte explicaţia şi necesitatea în schiţarea unui tablou asupra culturii materiale din sec. V—X şi înainte de toate în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

documentarea prezenței populației autohtone în această parte a României, în epoca la care ne referim.

Este știut că ceea ce ne indică cu mai multă certitudine prezența elementelor locale în perioada sec. V—X, este analiza tipului de așezare, locuințe, a inventarului descoperit, inventar în care, o pondere mare revine ceramicei și uneltelor.

Menționăm că așezările identificate sînt toate de tipul siliștilor, situație asemănătoare pentru aproape întreg teritoriul Moldovei, în perioada la care ne referim [2].

În ce privește locuințele, în perioada sec. V—X, ele sînt în general de tipul semibordeielor și mai rar locuințe de suprafață. Cercetările din ultimii ani au arătat că locuințele de suprafață, identificate prima dată pentru această epocă la Spinoasa [3], sînt foarte rare, în comparație cu locuințele de tipul semibordeielor cu pietrar întîlnite în aproape toate așezările din perioada sec. V—X. Astăzi tipul de locuință semibordei cu pietrar nu mai este pus în exclusivitate pe seama slavilor.

Posibilitatea ca tipul de locuință semibordei cu pietrar să fi fost folosit și de populația locală, după venirea slavilor, considerăm că a fost o realitate, cu atît mai mult cu cît tipuri asemănătoare de locuințe sînt cunoscute de autohtoni, înainte de venirea slavilor, în cadrul complexelor Bratei-Moreşti şi Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti [4].

Din așezările identificate în ultimii ani în regiunea central estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu podișul Moldovei șapte aparțin sec. V—VI. Așezării de la Mănoaia-Costișa [5], dată în sec. V—VI i se adaugă acum așezările de la Lespezi-Homocea, punctul Bobeică (jud. Vrancea) [6], Căciulești, punctul Dealul Găinăriei (jud.

2). Spre sfîrșitul acestei epoci în nordul Moldovei se pare că există și așezări ortificate (cum este cazul așezării de la Fundul Herții) Cf. M. Comșa, *Slavii de răsărit pe teritoriul R.P.R. și pătrunderea elementului romanic în Moldova pe baza datelor rheologice*. S.C.I.V., IX, 1, 1958, p. 77; Dan Gh. Teodor, *Le haut Moyen âge sur le territoire de la Moldavie à la Lumière des données archéologiques*, Dacia, N. S. IX, 1965, extras, pg. 326.

3). Anton Nițu și Dan Gh. Teodor, *Raport asupra sondajului din așezarea preistorică de la Spinoasa*, în Materiale, V, 1959, pg. 486; idem, VI, 1959, pg. 531; idem, VIII, 1962, pg. 35.

4). I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, Revue Roumaine d'histoire, 3/1964, pg. 396 și urm.; Gh. Ștefan, *Problema continuității în arheologia românească*, comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Institutului de Arheologie, București, dec. 1964; V. Teodorescu, *Despre cultura Ipoteşti-Cîndeşti în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei*, S.C.I.V., XV, 4, 1964, pg. 489.

5). Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, art. cit.

6). Așezarea a fost descoperită de V. Căpitanu în 1966.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Neamț) [7], Căbești, punctul Rîpa Bujorii (jud. Bacău) [8], Doina-Girov (jud. Neamț) [9], Gherdana-Florești (jud. Bacău) [10], și Podul Balan-Borlești (jud. Neamț) [11].

În așezarea de la Lespezi-Homocea punctul Bobeică, situată lîngă Rîpa Drăgăicii, s-au găsit materiale ce aparțin sec. IV și fragmente ceramice lucrate cu mîna și la roată ce prezintă asemănări importante cu ceramică atribuită sec. al V-lea din așezarea de la Mănoaia-Costișa.

Materialele recoltate din așezarea de la Căciulești-Găinărie, aparțin în parte sec. IV, respectiv culturii Sîntana de Mureș și sec. al V-lea.

Fragmentele ceramice din așezările de la Lespezi-Bobeică și Căciulești-Găinărie, atribuite sec. al V-lea, spre deosebire de materialele atribuite sec. al IV-lea, respectiv binecunoscutei culturi Sîntana de Mureș, prezintă următoarele caracteristici: profilele vaselor din care provin sînt mult simplificate, fundurile sînt îngroșate și desprinse de roată cu sfoara, care le-a imprimat cercuri concentrice (fig. 2/4). Față de ceramica din sec. IV, pasta vaselor din sec. V prezintă o degenerare evidentă a compoziției ei, cauzată în primul rînd de înlocuirea nisipului fin ca degresant cu microprundișuri cu bobul mare. Prezența microprundișurilor în pastă a determinat apariția unor suprafețe zgrunțuroase, neuniforme. Atît fragmentele lucrate la roată, cît și cele lucrate cu mîna, conțin ca degresant pe lîngă microprundișuri și cioburi pisate, cu observația că fragmentele lucrate cu mîna conțin o cantitate mai mare de cioburi pisate în pastă decît cele lucrate la roată. Fragmentele ceramice recoltate, provin mai ales de la borcane cu buza răsfrîntă și rotunjită (fig. 2/1, 2, 4, 6), cu umerii conturați și fundul îngroșat (fig. 2/3, 5).

Din cele arătate rezultă că ceramica atribuită sec. V [12], din așezările de la Lespezi-Bobeică și Căciulești-Găinărie, față de ceramica specifică culturii Sîntana de Mureș, prezintă o tendință spre simplificare, ilustrată în primul rînd printr-o degenerare a pastei, a formelor și în general a tehnicii de prelucrare. Ca și la Mănoaia-Costișa sau în alte

7). Așezarea de la Căciulești—Dealul Găinăriei a fost descoperită de noi, în vara anului 1966, cu ocazia efectuării unor cercetări de suprafață pe Valea Cracăului.

8). Marilena Florescu și V. Căpitanu, *Cercetări arheologice în regiunea Bacău*, Arheologia Moldovei VI (sub tipar).

9). Material inedit în colecțiile Muzeului județean Piatra Neamț. Informație Dan Gh. Teodor.

10). Radu Vulpe „Șantierul Poiana", S.C.I.V., an. III, 1952, pg. 216, și informații Dan Gh. Teodor.

11). Material inedit în colecțiile Muzeului județean Piatra Neamț. Informație Dan Gh. Teodor.

12). Datarea am făcut-o comparînd materialele de la Lespezi—Bobeică și Căciulești—Găinărie, cu materialele atribuite sec. al V-lea din așezarea de la Mănoaia—Costișa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

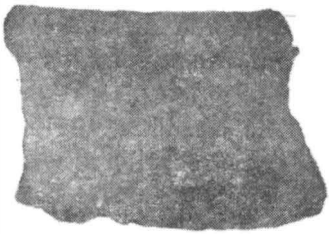

1

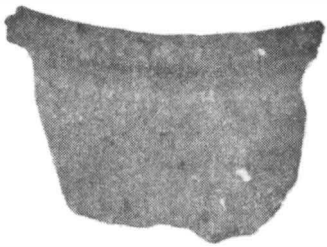

2

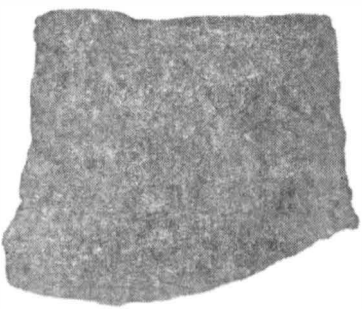

3

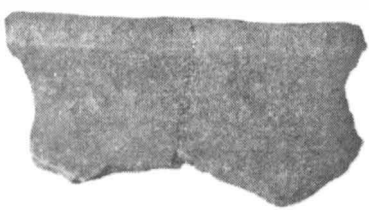

4

5

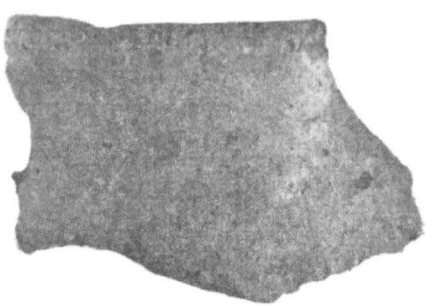

6

2. – Ceramică prefeudală sec. V–VI : 1, 5–6, Căciuleşti; 3–4 Lespezi–Homocea ; 2, Căbeşti–Bujora

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

așezări din Moldova, în așezările de la Lespezi-Bobeică și Căciulești-Găinărie, elementele culturale aparținînd sec. V s-au dezvoltat în aria și pe fondul culturii Sîntana de Mureș, în condițiile ce au fost consecința invaziei și dominației temporare a hunilor în aceste regiuni.

Tot privitor la aceste două așezări, am mai sublinia un lucru nu lipsit de importanță, asupra căruia vom mai reveni și anume că orizonturile culturaleaparținînd sec. al V-lea se suprapun în fiecare caz peste nivele aparținînd sec. al IV-lea.

Ținînd cont de trăsăturile caracteristice ale materialului ceramic de la Doina-Girov și Podul-Balan-Borlești, de asemănările acestui material cu cel provenit din așezările de la Mănoaia-Costișa și Căciulești-Găinărie, considerăm că și aceste așezări pot fi date în sec. al V-lea.

Tot acestei etape — sec. V—VI. îi atribuim și așezările de la Cățbești-Rîpa Bujorii și Gherdana-Florești. Fragmentele ceramice de aici provin de la vase lucrate cu mîna și de la vase lucrate cu roata. Fragmentele lucrate cu mîna provin de la vase de tip borcan cu buza evazată, pîntecele bombat, fundul îngust și îngroșat. Fragmentele lucrate la roată provin de la vase ce prezintă aceeași deformare a profilelor, o degrdare a pastei și în general o neglijență vizibilă, în ansamblu, a execuției. Fragmentele ceramice recoltate din aceste două așezări, prin tehnica de lucru, prin compoziția pastei sau forma vaselor din care fac parte prezintă analogii cu ceramica atribuită ultimului nivel de la Mănoaia-Costișa [13] și cu cea del la Botoșana [14] (faza I de locuire), fapt ce ne-a determinat să încadrăm așezările de la Cățbești-Rîpa Bujorii și Gherdana-Florești în sec. VI (poate mai exact la sfîrșitul sec. V și începutul sec. VI).

Se poate aprecia că materialele din așezările menționate ca aparținînd sec. al V-lea și din cele aparținînd sec. al VI-lea vin să întregească întrucîtva și să lărgească aria faciesului cultural identificat pentru prima dată prin descoperirile de la Mănoaia-Costișa [15]. În afara așezărilor prefeudale menționate mai sus, în regiunea la care ne referim au mai fost identificate și în parte cercetate în ultimii ani un număr de unsprezece așezări care pe baza caracteristicilor materialelor descoperite în așezările de la Lespezi-Homocea punctul Dealul Bisericii (jud. Vran-

13). Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, art. cit.

14). Dan Gh. Teodor și Gr. Foit, *Importanța descoperirilor arheologice de la Botoșana* pentru cunoașterea sec. V—VI în Moldova, comunicare prezentată la a II-a Sesiune a muzeelor, București, dec. 1965.

15). I. Nestor, art. cit. pg. 399—401 ; Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu, I. Mitrea, art. cit.

16). Așezarea de la Lespezi—Dealul Bisericii a fost descoperită în 1966 de V. Căpitanu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cea) [16], Lichitişeni-Pe Tablă (jud. Bacău) [17], Bărboasa-Socet (jud. Bacău) [18], Iteşti (jud. Bacău) [19], Lozinca (jud. Bacău) [20], Căbeşti-Sîghica (jud. Bacău) [21], Aldeşti II (jud. Bacău) [22], Poiana-Roman (jud. Neamţ) [23], Brăsăuţi-P. Neamţ [24], Bîtca-Oituz (jud. Bacău) [25] şi Rădeni-Părul Gane (jud. Vaslui.) [26], prezintă analogii cu materialele descoperite într-o serie de aşezări aparţinînd fazei mijlocii şi tîrzii a culturii Hlincea I sec. VIII—X) [27] precum şi culturii de tip Dridu [28].

Ceramica din aşezarea de la Lespezi-Dealul Bisericii este lucrată cu roata înceată, dintr-o pastă destul de densă ce conţine ca degresant microprundişuri şi mai puţin cioburi pisate. Fragmentele ceramice provin de la vase de tip borcan, decorate cu benzi de linii vălurite, alternînd cu altele din linii drepte (fig. 3'4). Aşezarea de la Lespezi-Dealul Bisericii, se poate data în sec. al IX-lea [29]. Bogată în materiale ceramice este aşezarea de la Lichitişeni-Pe Tablă, situată la cca. 300 m. vest de G.A.S. Lichitişeni, pe terasa inferioară a pîrîului Berheci. Ceramica din aşezarea prefeudală de la Lichitişeni-Pe Tablă, este lucrată cu roata înceată dintr-o pastă mai bună, mai densă, cu pietricele în pastă. Arderea vaselor uneori s-a făcut inegal. În general pasta este negricioasă. În majoritatea cazurilor, miezul are o culoare cenuşiu-închis, iar făţuiala pe ambele feţe este uneori cărămizie, alte ori cenuşie. Forma documentată mai mult este borcanul, nu prea înalt, cu fundul mai îngust decît gura (fig. 3/1). Buza este răsfrîntă, uneori avînd extremitatea teşită, puţin oblic. Decorul acoperă totdeauna jumătatea superioară a suprafeţei va-

17). Marilena Florescu şi V. Căpitanu, art. cit.
18). Ibidem.
19). Ibidem.
20). Aşezarea de la Lozinca a fost descoperită în primăvara lui 1966. În toamna lui 1967 am executat aici un mic sondaj.
21). Marilena Florescu şi V. Căpitanu, art. cit.
22). Săpături V. Ursache şi V. Căpitanu.
23). Săpături V. Ursache şi Gh. Bichir.
24). Material inedit în colecţiile Muzeului judeţean Piatra Neamţ. Infomraţie Dan Gh. Teodor.
25). În aşezarea de la Bîtca—Oituz (Grozeşti) distrusă cu ocazia lucrărilor de plantare a unei livezi, s-a efectuat un sondaj de salvare în vara anului 1964, la care au participat Dan Gh. Teodor, C. Buzdugan şi I. Mitrea.
26). Aşezarea de la Rădeni—Părul Gane a fost descoperită de noi în vara anului 1966 cu ocazia efectuării unor cercetări de suprafaţă pe teritoriul comunei Rădeni.
27). M. Petrescu-Dîmboviţa, *Considerations sur le problème des periodes de la culture materialle en Moldavie du VI-lea an X—e siécle*, în Revue Roumaine d'histoire tom. VI. 2, 1967, p. 193 şi urm.); idem, Şantierul Hlincea—Iaşi, S.C.I.V., 1—2, 1953, p. 312 şi urm.; idem S.C.I.V., V, 1—2, 1954, p. 233 şi urm.; idem, S.C.I.V., VI, 3—4, 1955, p. 687 şi urm.; Dan Gh. Teodor şi Em. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa şi Erbiceni*, Materiale, VIII, p. 36 şi urm.; M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, *Sondajul de la Dăneşti*, Materiale, VIII, p. 52 şi urm.
28). I. Nestor, *Contributions archeologiques au probleme des protoroumains. La civilisation de Dridu*. Note preliminare, în Dacia, N. S. II, 1958, p. 371 şi urm.
29). Vezi nota 27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

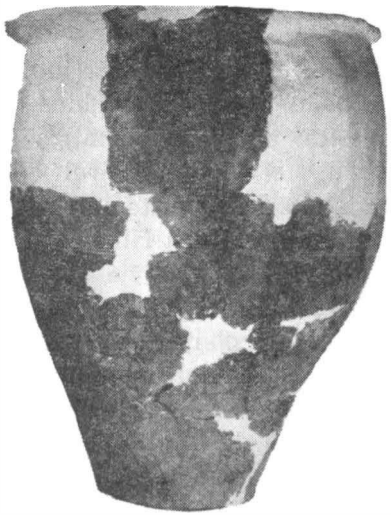

1

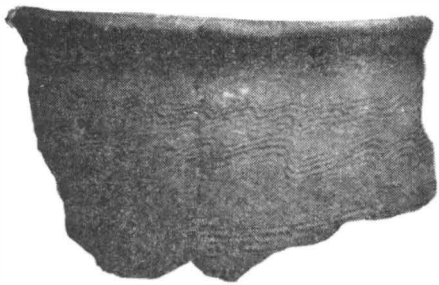

2

3

4

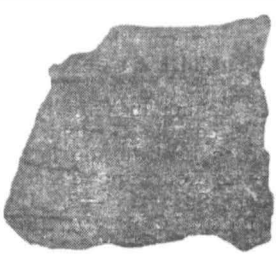

5

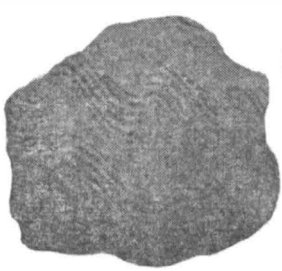

6

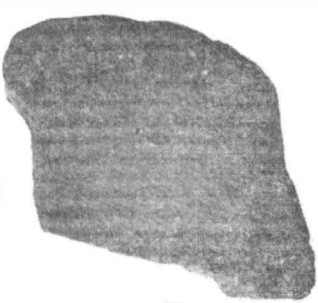

7

3. – Ceramică prefeudală sec. VIII–X ; 1–2 Lichitişeni ; 3, Lozinca ; 4, Lespezi – Homocea ; 5–6 Bitca–Oituz; 7 Rădeni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

selor (fig. 3/1). Ca forme ornamentale întîlnim benzi de linii vălurite, alternînd cu benzi de linii drepte, numărul liniilor din cele două tipuri de benzi fiind în majoritatea cazurilor inegal. Benzile din linii vălurite nu sînt întotdeauna uniforme, uneori schimbarea direcției e făcută brusc, formînd unghiuri ascuțite. Sub toate aspectele, ceramica din așezarea de la Lichitișeni-Pe Tablă se leagă tipologic de ceramica aparținînd culturii Hlincea I, faza mijlocie și tîrzie și poate fi datată în sec. VIII—IX [30].

În așezarea de la Lozinca (jud. Bacău) situată pe prima terasă de pe malul drept al rîului Berheci (unde s-a executat un mic sondaj în noiembrie 1967) au apărut numeroase fragmente ce aparțin nivelului prefeudal. Se remarcă în primul rînd fragmentele ce provin de la vasele tip borcan, cu buza răsfrîntă mai mult sau mai puțin în exterior, decorate în special cu benzi de linii drepte și mai puțin cu linii vălurite. Vasele din care provin aceste fragmente sînt lucrate la roată, dintr-o pastă mai bună, ce conține în compoziție pietricele. Ceramica prefeudală de la Lozinca sub toate aspectele își găsește analogii în materialele atribuite fazei mijlocii și tîrzii a culturii Hlincea I, fapt ce ne determină să încadrăm această așezare în sec. al IX-lea.

Caracteristicile menționate pentru ceramica de la Lichitișeni și Lozinca, le întîlnim și la ceramica din așezările de la Bărboasa-Socet, Itești, Căbești-Sîghica, Aldești II, Poiana-Roman, Brăsăuți-P. Neamț, Bîtca-Oituz, motiv pentru care atribuim și aceste așezări tot fazei mijlocii și tîrzii a culturii Hlincea I. Probabil că aceleiași etape va trebui să-i atribuim și așezarea de la Rădeni (din care materialele pe care le avem nu sînt încă destul de concludente).

Din cele prezentate, rezultă că așezările identificate în ultimii ani pe teritoriul regiunii discutate, datate în perioada sec. V—X se grupează astfel: șapte din aceste așezări aparțin sec. V—VI, iar unsprezece aparțin sec. VIII—X. Toate așezările prezentate, prin trăsăturile caracteristice ale ceramicii descoperite în cadrul lor pot fi atribuite populației autohtone.

Mai puțin cunoscute sînt deocamdată așezările aparținînd localnicilor din sec. VI—VII, adică tocmai din perioada de după pătrunderea slavilor în aceste regiuni și de începere a procesului de asimilare a lor de către autohtoni. În orice caz, în majoritatea așezărilor atribuite primei jumătăți a sec. VI, locuirea încetează în a doua jumătate a acestui secol, adică tocmai în momentul pătrunderii primelor grupuri de slavi în aceste regiuni. Probabil, că populația locală, în împrejurările determinate de pătrunderea slavilor, pentru moment și-a părăsit vechile-i

30. Idem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

așezări, retrăgîndu-se în regiuni mai ferite. Pe de altă parte nu trebuie trecut cu vederea faptul că cultura materială a localnicilor pentru secolele VI—VII este mai puțin cunoscută. Poate chiar în cadrul așezărilor atribuite slavilor trebuie să acceptăm și prezența unor elemente locale. Înfățișarea „slavă" a unor aspecte ale culturii materiale din epoca sec. VI—VII nu trebuie să ducă la excluderea contribuției factorului local. În genere se impune o mai atentă cercetare a acestei epoci, o înțelegere mai justă a momentului contactului dintre autohtoni și slavi.

Cu privire la așezările din sec. V—VI, am mai menționat că în majoritatea cazurilor, ele se află pe locul unor așezări din sec. IV (uneori III—IV), avînd deci o continuitate de viață în cadrul acelorași așezări în sec. IV—V—VI (sau chiar III—IV—V—VI). Observația este demnă de reținut în comparație cu regiunea de la sud de Carpați unde, uneori așezările din sec. V—VI suprapun așezări din sec. III de tipul Chilia-Militari [31].

Dacă întreruperea de continuitate în locuire de mai bine de un secol (sec. IV și începutul sec. V) din cadrul așezărilor de la sud de Carpați, de tip Chilia-Militari, se explică prin împrejurările istorice create de venirea și instalarea Goților pe acest teritoriu la o dată fixată în jurul anului 300 e.n. [32], explicație ce pare acceptabilă, atunci trebuie reținut că în anumite părți ale Moldovei, efectul pătrunderii goților este mai puțin observabil în privința așezărilor, în sensul că aici, noii veniți nu au cauzat în general o retragere a autohtonilor în regiuni mai ferite.

Dacă epoca sec. VI—VII este mai puțin cunoscută, alta este situația pentru perioada imediat următoare. Din cele prezentate a rezultat că așezările din sec. VIII—IX sînt mai numeroase în comparație cu epoca precedentă. Explicația credem că constă mai întîi în faptul că în această vreme și în regiunea la care ne referim, procesul de asimilare a slavilor de către autohtoni era destul de înaintat. Acum se conturează tot mai mult trăsăturile caracteristice ale unui facies cultural specific Moldovei, denumit protodridu [33]. În evoluția lui ulterioară acest facies capătă tot mai mult aspectul culturii Dridu propriu zise. Creșterea numărului de așezări spre sfîrșitul acestei perioade și începutul perioadei următoare (sec. IX—X) este poate și urmarea intensificării procesului de românizare [34].

31). Suzana Dolinescu—Ferche, Cîteva date referitoare la populația autohtonă la sud de Carpați în sec. VI e. n. (m. s.).

32). Idem.

33). Conceptul de cultură protodridu a fost introdus pentru prima dată în literatura de specialitate de Ion Nestor. Vezi și Ion Nestor, Les données archeologiques... pg. 104 și urm.

34). Gh. Ștefan, *Problema continuității în lumina ultimelor cercetări arheologice*, referat prezentat la Conferința națională de arheologie, Iași 18—21 dec. 1967.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Trăsăturile caracteristice ale materialelor din aşezările datate în sec. VIII—X de pe teritoriul regiunii la care ne-am referit, ce prezintă afinităţi cu materialele din aşezările contemporane de pe întreg teritoriul ţării noastre, susţin încă odată teza că în sec. IX—X avem de-a face pe întreg teritoriul ţării noastre cu o cultură materială unitară în liniile ei generale, denumită cultură de tip Dridu şi care corespunde tocmai etapei de încheiere a procesului de formare a poporului român. Desigur, pentru completarea datelor privind cultura materială a populaţiei autohtone din sec. V—X, se impune continuarea cercetărilor în aşezările menţionate, cît şi în altele ce vor fi identificate ,în felul acesta putîndu-se obţine o imagine cît mai clară asupra tuturor aspectelor privind populaţia locală din epoca la care ne referim, nu numai de pe teritoriul regiunii în discuţie, ci al României în general.

DÉCOUVERTES PRÉFÉODALES DE LA RÉGION EST–CENTRALE DES CARPATES ORIENTAUX ET DE LA ZONE DE CONTACT AVEC LE PLATEAU MOLDAVE

Résumé

Les recherches des dernierès années sur le territoire du district Neamţ ont eu une contribution importante pour la connaissance de la culture matérielle de la population autochtone pendant la période du V-ème siècle jusque au X-éme siècle.

Outre la station de Mănoaia—Costişa où l'on a effetcué et l'on continue d'efectuer des fouilles systématiques, l'on a encore identifié six habitats appartenant aux V-éme et VI-éeme siècles dont nous citons: Lespezi—Homocea, Căciuleşti, Căbeşti, Doina et Floreşti.

Un autre groupe de onze stations, se bassant sur les matériels issus des fouilles, et en premier lieu la céramique, peuvent étre attribuées aux cultures Hlincea-I (phase moyenne et tardive) et Dridu.

Tous les habitats présentés peuvent étre attribuées à la population locale, étant donné les traits caractéristiques des matériels découverts.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. – Découvertes préféodales dans la région centrale estique des Carpates Orientaux et de la zone de contact avec le plateau Moldave.

Fig. 2. – Céramique préféodale des V e – VIe s.: 1, 5–6, Căciuleşti; 3–4, Lespezi – Homocea; 2, Căbeşti – Bujora.

Fig. 3. – Céramique préféodale VIII e siècle – X – 1–2, Lichitişeni; 3, Lozinca; 4, Lespezi – Homocea; 5–6, Bîtca–Oituz; 7, Rădeni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IMPORTANȚA TOPONIMIEI ÎN CUNOAȘTEREA TRECUTULUI

C. MATASĂ

De vorbă cu veacurile

Multe sînt căile prin care se pot tălmăci tainele veacurilor în care s-a urzit viața străbună a celor ce osteneau pe pămîntul Daciei de odinioară. Una din acestea — nu fără importanță, dar mai puțin cercetată — e de bună seamă și **toponimia.** Spre a putea fi studiată mai temeinic și descifrată s-ar cere ca în fiecare despărțire administrativă mai restrînsă cum ar fi județul, să se găsească cineva din cărturarii locului care să întreprindă cu devotament culegeri din aceste comori ale trecutului nostru. Notez cîteva dintre acestea

Nedeia, cuvînt slav vechi, care înseamnă duminecă, sărbătoare (vezi Rumänich-deutsches wörter buch von d-r H. Tiktin. București, 1910). Nedeile la noi erau locuri alese cu pravăț bun pe locuri înalte — dealuri sau podișuri — din centrul unui grup de sate, unde se strîngeau obișnuit în dumineci, oameni de prin prejur. Bătrînii veneau pentru sfat în treburi de interes obștesc, tinerii grăbeau pentru joc, iar meșteșugarii spre a-și vinde produsele muncii lor. Veneau și fetele chiar cu zestrea lor, încheindu-se căsătorii pe loc. (Vezi Tiktin, pentru „nedeie"..

Dohotărie, locul unde se prepara odinioară dohotul, o grăsime vegetală scoasă cu meșteșug prin arderea înăbușită în pămînt a scoarței de mesteacăn. Cu dohot, în lipsă de păcură ce nu se găsea decît rar pe atunci, se ungeau osiile și roțile căruțelor, iar răzeșii își ungeau și ciubotele; ei nu umblau cu opinci.

Jidovina sau **Jidughina** se numea șănțuirea făcută în muchea teraselor prin șuvoaiele apelor de puhoaie, de sus de pe dealuri; oamenii locului lărgeau după nevoie aceste crestături spre a-și deschide drum de căruță. Foarte des aceste jidovine scot și astăzi la iveală urme din așezări străvechi, mai ales ceramică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În comuna Dragomirești aproape de Buhuși, pe drumul Borniș-Talpa ce duce spre Iași, se află **Dejugătoarea,** loc de popas odinioară pentru căruțe și rădvane.

Peste apa Bistriței, exact în **dreptul cetățuiei** dacice de pe Bîtca Doamnei și la același nivel se găsește punctul numit din străvechime „la Troian". Locuri cu acest nume nu se mai cunosc prin aceste părți și nici nu se găsea vreo explicație asupra originii lui. Cu prilejul săpăturilor de pe Bîtcă în 1962, s-au descoperit însă pe Troian urmele unui castru roman de scurtă durată, așezat aici cu menirea de a distruge fortăreață dacică din apropiere.

Păstrarea prin toponimie a unei amintiri atît de vechi și prețioase arată odată mai mult importanța deosebită ce o are toponimia în problema cunoașterii trecutului nostru.

Cîteva spicuiri din toponimia regiunii noastre:

COMUNA	SATUL	PUNCTUL TOPONIMIC
Bălănești jud. Neamț	Bălănești	Nedee
	"	Movilă
	"	trei Jidovini
	Hîrtop	Nedee
"	Gheläești	Siliște
"		Movila Uriașului
Bîrgăoani jud. Neamț	Homiceni	Siliște
"	Bîrgăoani	Siliște
"		Hîrburi
Bahna oraș Buhuși	Bahna	Jidughină
Borlești oraș Buhuși	Borlești	Cetățuie
	Mastacăn	Siliște
	"	Cacaina
"	Măstăcănoasa	Jidughină
Bozieni	Bozieni	Cetățuie
Calu	Calu	Movilă
"		Dohotărie
Căiuți	Căiuți	Dohotărie
Costișa	Costișa	Movilă
"		Cetățuie
Dochia jud. Neamț	Dochia	Movilă
"	"	Siliște
"	Bălușești	Siliște
Dragomirești jud. Neamț	Hlăpești	Siliște
"	Mastacăn	Siliște
"		Dejugătoare
"	Vad	Siliște

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Faraoani jud. Bacău	Faraoani	Hîrburi
Ghindăoani Neamț	Ghindăoani	Siliște
Dochia jud. Neamț	Jidești	Movilă
Grumăzești Neamț	Ocea	Movilă
Hangu Neamț	Audia	Movila Altan Cetățuie
Leca jud. Bacău	Leca	
Lucăcești oraș Moinești	Lucăcești	Cetățuie
Mărgineni jud. Neamț	Mărgineni	Jidughină
	Hoisești	Siliște
	Plopești	Siliște
		Movila Iucașul
	"	Movila Mică
	Itrinești	Cetățuie
		Grădiștea
" Negrești jud. Neamț	Negrești	Movilă
"		Dohotărie
"		Cetățuie
Pîngărați jud. Neamț	Vaduri	Hîrburi
"	Oanțu	Siliște
Parincea jud. Bacău	Parincea	Hîrburi
Păstrăveni Neamț	Păstrăveni	Movilă
Români oraș Buhuși	Lipoveni	Cetățuie
"	Bîrjoveni	Cetățuie
" "		Siliște
Războieni Neamț	Pîrîul Alb	Siliște
"	Poieni	Cetățuie
Roznov jud. Neamț	Slobozia	Siliște
Răucești Neamț	Cornilești	Movilă
Ștefan cel Mare jud. Neamț	Șerbești	Siliște
	Ghigoești	Siliște
	Bordea	Siliște
	Dușești	Dohotărie
Strugari oraș Moinești	Nadișa	Cetățuie
Tarcău jud. Neamț	Tarcău	Vîrful Hîrburi
"		Poiana Hîrburi
"		Pîrîul Cetății
Tazlău jud. Neamț	Tazlău	Cetățuie
Tețcani oraș Moinești	Tețcani	Movilă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Timişeşti		
Neamţ	Graşi	Jidovină
Ţibucani		
Neamţ	Ţibucanii de sus	Silişte
Davideni		
Neamţ	Davideni	Movilă
Tupilaţi		
	Tupilaţi	Movilă
Urecheni		
Neamţ	Urecheni	Cetăţuie
"		Movilă
Zăneşti		
Neamţ	Zăneşti	Movila Zlătari
"		Nedee

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA CONSIDERAŢII ASUPRA TEZAURULUI MONETAR DE LA CETATEA NEAMŢULUI (SEC. AL XVII-LEA) *

ALEX. ARTIMON

La Cetatea Neamţului au început în anul 1963, lucrări de consolidare şi restaurare parţială. Scopul principal al lucrărilor care s-au efectuat şi se efectuează este consolidarea acestui important monument, al cărui nucleu datează din sec. al XIV-lea, fiind opera voievodului moldovean Petru Muşat (1375—1391).

Prin lucrările ce se întreprind aici, prin degajările ce se fac, se scot şi se vor scoate la iveală interesante obiecte arheologice. In acest context se înscrie şi descoperirea unui tezaur monetar. Intr-adevăr, în vara anului 1965 s-au descoperit la Cetatea Neamţului, în dreptul celui de-al doilea bastion semicircular, din partea stîngă a porţii principale, în direcţia N., N—E., monede medievale de argint. In urma unei supravegheri atente, s-au recuperat 166 monede de argint. Ţinem să precizăm că nu s-a găsit nici un material ceramic, sau de altă natură, care să arate în ce condiţii au fost tezaurizate. Probabil că monedele au fost tezaurizate într-o pungă de piele, sau într-o bucată de pînză, care s-au distrus în pămînt.

Monedele care fac parte din acest tezaur aparţin sec. al XVII-lea şi sînt emise de regii Poloniei, Germaniei şi de ducatele germane. Dăm mai jos descrierea tezaurului pe ţări, monarhi, tipuri de monede şi ani de emisiune.

POLONIA
Sigismund al III-lea (1587—1632)

1—7. Piese de un gros şi jumătate.
Data emisiunilor: 1622, greut. 1 gr., diam. 19,2 mm. (Pl. I/1)

---

* Aducem pe această cale mulţumirile noastre tov. Octavian Iliescu, de la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., pentru identificarea unor monede de tezaur, cît şi tov. ing. Hasneş, responsabilul şantierului de la Cetatea Neamţului, pentru ajutorul dat în recuperarea acestor monede.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

H. Cz., I, p. 157, nr. 1430[1]
1623 (3), greut. medie 1 gr., diam. med. 19,5 mm.
H. Cz., I, p. 159, nr. 1460
1625, greut. 1 gr., diam. 19 mm.
H. Cz., I, p. 165, nr. 1512
1626, greut. 0,90 gr., diam. 19 mm.

Ioan Cazimir (1648—1668)

8-45. Piese de şase groşi
Data emisiunilor: 1660 (2), greut. med. 3,30 gr. diam. 24,7 mm.
Gumowski, p. 151[2]
1661 (2), greut. med. 3,20 gr., diam. med. 24 mm. (2)
Gumowski, tabel XLVII, nr. 1688
1662 (8), greut. med. 3,30 gr., diam. med. 24,9 mm
H. Cz., I, p. 299, nr. 2215
1663 (3), greut. med. 3,30 gr., diam. med. 24 mm.
1664 (6), greut. med. 3,10 gr., diam. med. 24 mm.
H. Cz., I, p. 305, nr. 2257 şi 2258
1665 (5), greut. med. 3,50 gr., diam. med. 25 mm.
H. Cz., I, p. 309, nr. 2296
1667 (6), greut. med. 3,30 gr., diam. med. 25 mm.

Piese de şase groşi
Data emisiunilor: 1667, greut. 3,20 gr., diam. 24 mm. (Pl. I/2)
Gumowski, tabel XLVII, nr. 1706
Neindentificată data.

46—47. Piese de un ort
Data emisiunilor: 1665, greut. 5,90 gr., diam. 29 mm. (Pl. I/3)
1668, greut. 5,90 gr., diam. 29,5 mm.

48—49. Piese de treizeci groşi
Data emisiunilor: 1664, greut. 6 gr., diam. 31,4 mm.
1666, greut. 5,50 gr., diam. 32 mm. (Pl. I'4)
Gumowski, tabel XLIX, nr. 1760

---

1. Hutten — Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, I-IV, 1871-1872. Citat: H Cz.
2. Dr. M. Gumowski, *Podrecznik numizmatyki Polskiej*, Krakovie, 1914, Citat: Gumowski.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ioan III Sobieski (1674—1696)

50—56. Piese de șase groși
Data emisiunilor: 1681 (2), greut. med. 3 gr., diam. med. 25 mm.
Gumowski, tabel LVII, nr. 1977
1682, greut. 3,50 gr., diam. 24 mm.
H. Cz., I, p. 342, nr. 2456
1683 (3), greut. 3,40 gr., diam. 24 mm. (Pl. I/5)
Gumowski, tabel LVII, nr. 1977
1684, greut. 3 gr., diam. 24,5 mm.
Gumowski, tabel LVII, nr. 1976

A U S T R I A

Leopold I (1657—1705)

57—71. Piese de trei creițari bătute pentru Ungaria la Kremnitz[3].
Data emisiunilor: 1662, greut. 1,50 gr., diam. 21,5 mm.
1665, greut. 1,70 gr., diam. 21,5 mm. (Pl. I/6)
1674, greut. 1,50 gr., diam. 22 mm.
1681, greut. 1,80, diam. 22 mm.
1684, greut. 1,80 gr., diam. 21 mm.
1694 (7), greut. med. 1,70 gr., diam. med. 21 mm.
1695, greut. 1,85 gr., diam. 21 mm.
„ 1696, greut. 1,80 gr., diam. 21,5 mm.
Data emisiunilor: 1696, greut. 1,65 gr., diam. 21,5 mm.
72—74. Piese de trei creițari, bătute pentru Ungaria la Baia Mare.
Data emisiunilor: 1695, greut. 1,60 gr., diam. 20 mm.
1696, greut. 1,50 gr., diam. 21 mm.
1697, greut. 1,70 gr., diam. 20 mm.
75—78. Piese de trei creițari, bătute pentru Ungaria la Kaschau și Pressburg.
Data emisiunilor: 1696 (2), greut. med. 1,50 gr., diam. 20 mm.
1697 (2), greut. med. 1,70 gr., diam. 20 mm.
79. Piese de șase creițari bătute pentru Ungaria la Baia Mare
Data emiterii: 1674, greut. 3,50 gr., diam. 27 mm. (Pl. I/7)
80—88. Piese de trei creițari, bătute în Boemia

3. Welzl Leopold von Wellenheim, *Verzeichnise der Münz und Medallen-Sammulung*, Viena, 1845, vol. II, (catalog folosit pentru identificarea monedelor germane și austriece.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Data emisiunilor : 1695 (3), greut. med. 1,65 gr., diam. med. 22 mm.
1696, greut. 1,80 gr., diam. 22 mm.
1697, greut. 1,50 gr., diam. 21 mm (Pl. I/8)
1697 (4), greut. med. 1,55 gr., diam. med. 21 mm.

89. Piese de trei creiţari, bătute în Caryntia.
Data emiterii : 1661, greut. 1,50 gr., diam. 20 mm. (Pl. II/1)

90. Piese de trei creiţari bătute în Tyrol
Data emiterii : 1695, greut. 1,60 gr., diam. 21 mm. (Pl. II/2)

91. Piese de 15 creiţari, bătute în Silezia
Data emiterii : 1675, greut. 6 gr., diam. 30 mm. (Pl. II/3)

92—141. Piese de trei creiţari, bătute în Silezia
Data emisiunilor : 1667, greut. 1,75 gr., diam. 21 mm.
1668, greut. 1,70 gr., diam. 21 mm. (Pl. II/4)
1670 (3), greut. med. 1,75 gr., diam. 21 mm.
1676, greut. 1,70 gr., diam. 20 mm.
1695 (6), greut. med. 1,65 gr., diam. 20 mm.
1696 (25), greut. med. 1,65 gr., diam. 20 mm.
1697 (10), greut. med. 1,68 gr., diam. 20 mm.
1698 (3), greut. med. 1,70 gr., diam. 20 mm.

Ferdinand Carol (1632—1665) Arhiduce de Austria

142. Piesă de trei creiţari, bătută în Tyrol
Data emiterii : 1659, greut. 1,50 gr., diam 20 mm. Pl. II/5)

S A L Z B U R G

143. Piesă de 15 creiţari, emisă pentru episcopatul de Salzburg de Maximilian Gandolphe de Kuenburg (1668—1687).
Data emiterii : 1686, greut. 5,70 gr., diam. 28 mm. Pl. II/6)

P R U S I A

Georg Wilhelm (1619—1640)

144—145 Piese de un groş şi jumătate
Data emisiunilor : 1625, greut. 1,45 gr., diam. 19,2 mm. (Pl. II/7)
1626, greut. 1,45 gr., diam. 19 mm.
H. Cz. IV, p. 256, nr. 8727/5449 a.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Friederich Wilhelm (1640—1688)

146—152. Piese de șase groși
Data emisiunilor 1682 (3), greut. med. 3,50 gr., diam. 24 mm.
1686, greut. 3,50 gr., diam. 24 mm. (Pl. II/8)
1686 (2), greut. med. 3,50 gr., diam. 25 mm.
1 buc. nedatată, greut. 3,50 gr., diam. 24 mm.

Friederich III (1688—1713)

153—155. Piese de trei groși
Data emisiunilor: 1695, greut. 1,75 gr., diam. 21,6 mm.
1696, greut. 1,85 gr.. diam. 21 mm. (Pl. III/1)
1696, greut. 1,80 gr., diam. 21 mm.

S U E D I A
Gustav Adolf al II-lea (1611—1632)

156. Piese de un groș și jumătate, bătută la Riga
Data emiterii : 1633, greut. 1,40 gr., diam. 19 mm. (Pl. III/2
H. Cz., II, p. 334, nr. 4271

Carol Gustavus (1654—1660)

157. Piese de un ort, emise pentru orașul Elbing
Data emiterii : 1657, greut. 6,50 gr., diam. 30,9 mm. (Pl. III/3)

O E L S

158—159. Piese de trei creițari, emise pentru ducatul Oels (Silezia) de **Silvius Fredericus de Würtenberg (1664—1676)**
Data emisiunilor : 1676, greut. 1,80 gr., diam. 22 mm. (Pl. III/4)
1677, greut. 1,50 gr., diam. 20,5 mm.

L I E G N I T Z

160—161. Piese de trei crițari, emise pentru ducatul Liengnitz (Silezia) de **Christianus (1658—1692) duce de Meklenburg**
Data emisiunilor : 1669, greut. 1,85 gr.. diam. 21 mm. (Pl. III 5)
1670, greut. 1,80 gr., diam. 21,2 mm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

OLMÜTZ

162—165. Piese de trei creițari, emise pentru episcopul Olmütz, de **Carol II de Liechtenștein (1664—1695)**

Data emisiunilor : 1669, greut. 1,60 gr., diam. 20 mm. (Pl. III/6)
1695, greut. 1,70 gr., diam. 21 mm. (Pl. III/7)
1695, greut. 1,70 gr., diam. 21 mm.
1 buc. nedatată, greut. 1,80 gr., diam. 21 mm.

BRUNSWICK

166. Piesă de 1/6 taler, emisă pentru ducatul Brunswick de **Iohan Friederich (1662—1686)**

Data emiterii : 1678, greut. 6,30 gr., diam. 31 mm. (Pl. III/8)

Din descrierea acestui tezaur se poate constata existența a 166 monede de argint cu valori diferite. Cea mai veche monedă datează de la începutul sec. al XVII-lea, o piesă cu valoarea nominală de 1 groș și jumătate și emisă la anul 1622 de Sigismund al III-lea (1587-1632), pentru Polonia. U timele monede din tezaur, cele mai recente, datează de la sfîrșitul sec. al XVII-lea : trei monede avînd valoare de trei creițari, emise în anul 1698 de Leopold I (1657-1705), pentru Austria. După cum se poate observa, acest tezaur se eșalonează pe o perioadă de 76 de ani, caracteristic de altfel tezaurelor monetare medievale care se întindeau pe o perioadă de timp și mai mare, deoarece moneda de argint constituie o valoare intrinsecă și își păstrează puterea de circulație.

Din analiza tezaurului nostru, deosebim mai multe categorii de monede care au circulat în Moldova în sec. al XVII-lea. Pe piața Moldovei, circulă intens în sec. al XVII-lea monede străine (poloneze, austriece, germane, suedeze, turcești etc.) datorită și faptului că ne aflăm într-o vreme cînd nu se mai bate monedă înlăuntrul țării. Încetarea emisiunilor regulate de monedă proprie a avut loc în prima jumătate a sec. al XVI-lea, în timpul domniei lui Ștefăniță (1517-1527), din cauza lipsei argintului și dominarea pieții de către monedele străine [4]. Acest lucru rezultă și din numeroasele descoperiri de tezaure monetare medievale străine, pe teritoriul Moldovei în sec. al XVII-lea : Suceava [5], Huși [6], Darabani [7].

4. *Istoria României*, Vol. III, p. 588.
5. Grigore Foit, *Un tezaur monetar din sec. al XVI—XVII, descoperit la Suceava*, în *S C N*, III, 1960, p. 511—516.
6. Octavian Iliescu, *Insemnări privitoare la descoperiri monetare*, în *S C N*, II, 1958, p. 469.
7. C. Moisil, *Monede și tezaure monetare descoperite în România Mare*, în *B S N R*, nr. 41—42, 1922, p. 58—62.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fîntîna Mare (Fălticeni), Sălișteni-Mileanca (Dorohoi) [8]), Ungureni (Săveni), Păun-Mihălășeni (Săveni) [9]) etc., ceea ce demonstrează masiva prezență a monedelor străine.

În tezaurul nostru predomină monedele austriece și poloneze. Monedele austriece, sînt emise de Leopold I, în număr de 85 bucăți. Din totalul monedelor emise de Leopold I, 23 de monede sînt bătute pentru Ungaria în localitățile : Kremnitz, Baia Mare, Pressburg și Kaschau. Dar, majoritatea monedelor austriece din tezaurul nostru, în număr de 51 de bucăți au fost bătute în Silezia în localitățile : Breslau, Brieg și Oppeln. De asemenea avem o monedă austriacă, cu valoarea de 3 creițari emisă la anul 1659 de Ferdinand Carol, arhiduce de Austria. Existența atît de numeroasă a monedelor austriece în tezaurul nostru se poate pune în legătură, probabil, fie în primul rînd cu schimburile comerciale sau cu războaiele austro-turce din secolul al XVII-lea.

O altă categorie importantă din tezaurul descoperit la Cetatea Neamtului, o constituie numeroasele monede poloneze. De altfel, pătrunderea monedelor poloneze în Moldova e semnalată încă din sec. al XV-lea, ajungînd ca în cursul sec. al XVII-lea aceste monede să aibă o putere de circulație foarte mare încît această epocă este cunoscută la noi sub denumirea de „preponderența polonă". Epoca este caracterizată printr-o adevărată anarhie monetară, cauzată, în mare măsură de falsificarea pe scară largă a monedelor poloneze și străine cu mare curs [10]), descoperindu-se și la Cetatea Neamțului falsificări de monede poloneze, suedeze, germane (în monetăria din cetate).

Cele mai vechi monede poloneze din tezaurul nostru sînt piesele de $^1/_2$ groși de la Sigismund al III-lea, în număr de 7 bucăți. Urmează masiva prezență a monedelor poloneze emise de Ioan Cazimir, în număr de 42. Piesele monetare emise de Ioan Cazimir, au valoarea de 6 groși (38 bucăți), de 30 groși (2 buc.) și de 1 ort (2 buc.). Ultimele monede poloneze, în număr de 7 bucăți cu valoarea de 6 groși sînt emise de Ioan Sobieschi.

Atît din tezaurul nostru, cît și din alte tezaure străine descoperite în Moldova, se poate observa o situație dominantă a monedei poloneze, de valoare mică și mijlocie. În acest sens, sînt prețioase informațiile pe care le dă călătorul englez Robert Bargave care a trecut prin Moldova în anul

8. Grigore Foit, *Noi tezaure monetare feudale descoperite în regiunea Suceava*, Suceava, 1967.
9. Eugenia Neamțu și Gr. Foit, *Tezaurul de obiecte și monede feudale descoperite în satul Păun, comuna Mihălășeni, raionul Săveni, regiunea Suceava*, (comunicare ținută la Sesiunea Științifică a muzeelor, București, 1966).
10. I. Tabrea, *Originea și activitatea monetarilor lui Dabija-Vodă din Suceava*, București, 1939, p. 75.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1652 și care spunea: „În Moldova monedele de 1, 2 și 3 groși circulau că și în Poloni" [11]. Într-adevăr, în sec. al XVII-lea monedele poloneze cu cel mai mare curs în țările române au fost piesele de 1, $^1/_2$ groși, considerate monede de valoare mică, piese de 3 groși, denumite, la noi „costandă" sau „potronic" [12], piese de 6 groși, denumite și „șuștaci" [13], ambele considerate monede de valoare mijlocie și piese de 1 ort ($^1/_4$ dintr-un taler), considerată o piesă care se apropie ceva mai mult de piesele cu valoare mare.

O prezență mai puțin numeroasă în tezaur, o constituie monedele prusiene, în număr de 12. Astfel, de la Georg Wilhelm avem două monede cu valoarea de 1 gros și jumătate. Se observă că monedele prusiene le imită pe cele poloneze, deoarece ducii Brandemburgului și Prusiei sînt vasali în această vreme regelui Poloniei. De la Friederich Wilhelm avem 7 monede, cu valoarea de 6 groși. În 1657, după tratatul de la Wehlau, Prusia încetează formal de a mai fi vasala Poloniei, iar prin tratatul de pace de la Oliva (1660) obține eliberarea definitivă de sub vasalitatea poloneză [14]. Monedele bătute începînd din această epocă dau lui Friederich Wilhelm titlul de prinț suprem al Prusiei. De la Friederich al III-lea avem 3 monede cu valoare de 3 groși. Acesta profitînd de situația grea a imperiului a obținut în anul 1701 titlul de rege al Prusiei [15].

În tezaurul nostru există și 2 monede suedeze. Monedele suedeze au o circulație mai restrînsă în țara noastră și pătrund împreună cu monedele poloneze prin emisiunile orașelor de la Marea Baltică (Riga și Elbing) unde s-au emis cantități foarte mari de monede cu valoare mică și mijlocie, în special în timpul lui Gustav Adolf al II-lea, de la care avem și în tezaurul nostru o monedă emisă în nul 16333. Deși Gustav Adolf moare în anul 1632, se bat în continuare monede cu numele lui. Cealaltă monedă suedeză din tezaurul nostru este de la Carol Gustav, emisă în anul 1657, pentru orașul Elbing și are valoare de 1 ort.

Ultima categorie de monede ce compun tezaurul nostru este reprezentată de emisiunile principilor și orașelor germane. Astfel, avem monede cu valori diferite: monede cu valoarea de 3 creițari emise pentru ducatele Oels și Liegnitz din Silezia, monedă cu valoarea 1/6 dintr-un taler, emisă pentru ducatul Brunșwich și monede cu valoare de 3 creițari.

---

11. C. Moisil, *O monedă curioasă, costanda*, în CNA, XIX, nr. 133—134, ianuarie-iunie, 1945, p. 56—59 și nr. 135—136, iulie-decembrie, 1945, p. 8—15.
12. Ibidem, p. 13; Fr. Babinger, *Robert Bargave, un voyageur dans les Pays Roumains*, în *Analele Acad. Române*, XVII—6, p. 167.
13. Octavian Iliescu, *Solidi Valachici vulgo dumnicze*, în *SCN*, III, 1960, p. 311-319.
14. Porșnev, *Istoria modernă*, vol. I, București, 1956, p. 348.
15. Porșnev, *Op. cit.*, p. 348.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

emise pentru ducatul Olmütz. Aceste monede ale principilor și orașelor germane, sînt reprezentate mai rar în descoperirile monetare din Moldova și probabil că în afara legăturilor comerciale, ele pătrund în Moldova prin filieră poloneză.

Pentru a înțelege prezența acestor monede în tezaurul nostru cît și în alte tezaure din Moldova, vom încerca să arătăm căile de pătrundere a monedelor străine pe teritoriul Moldovei și implicit a monedelor de la Cetatea Neamțului. Una din cauzele pătrunderii monedelor străine o constituie relațiile comerciale directe ale Moldovei cu Polonia, Imperiul Habsburgic și alte țări.

Relațiile comerciale ale Moldovei cu Polonia începute încă la sfîrșitul secolului al XIV-lea, continuă în secolul al XV-lea prin tratatele ce se încheie între cele două țări și care constituie obiectul unor clauze speciale. Sînt de specificat printre altele intensele legături ale Moldovei cu Polonia, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432) exprimate și de acordarea către negustorii lioveni, la 1408, a unui privilegiu comercial. Relațiile comerciale ale Moldovei cu Polonia se dezvoltă în timpul lui Ștefan cel Mare, acest lucru observîndu-se prin privilegiile comerciale din 1459 și 1460 care deschiseră iarăși drumul de negoț pentru negustorii poloni. În sec. al XVI-lea legăturile comerciale între cele două țări continuă să se dezvolte și în special cu orașele Liov și Kamenița, ele fiind reglementate prin tratatele ce se încheie între Moldova și Polonia în această epocă. Principala marfă de export continuă să fie vitele mari, și în special boii, documentele semnalînd masiva trimitere de boi mari, mai ales la Liov[16]. Un călător stăin,Grațiani, unul din biografii voievodului Despot, înseamnă marele număr de boi ce sînt în această vreme în Moldova și care sînt exportați în Polonia, Imperiul Habsburgic și alte țări, cu carnea cărora se hrănesc în mare parte, nu numai neamurile Ungariei și Rusiei, ci și Poloniei, Germaniei..." [17]. Alexandru Lăpușneanu avea legături intense comerciale cu Polonia.

Se dezvoltă legăturile comerciale ale Moldovei cu Imperiul Habsburgic, cu ducatele și orașele germane. Asupra legăturilor existente între Moldova și țările germane, o influență nu mică o are lupta pe care o duce poporul moldovean pentru eliberarea de sub dominația turcească. La 1542 Petru Rareș era în măsură să împrumute principelui Ioachim de Brandemburg, în vederea pregătirii unei campanii împotriva turcilor,

16. *Istoria României*, Vol. III, p. 845.
17. N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, 1925, p. 177.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

uriaşa sumă de 100.000 florini[18]. În timpul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu, se fac sforţări pentru dezvoltarea comerţului cu ducatele germane. În această vreme voievodul oferea boi, cai, ierburi în Prusia, şi în schimb dorea să aibă de acolo hamuri, coifuri, platoşe, halebarde şi chiar tunuri [19]).

Un factor principal în dezvoltarea legăturilor comerciale îl aveau drumurile comerciale, care serveau la desfăşurarea comerţului de tranzit. În Moldova drumul principal era acela care lega Cracovia şi Liovul de Cetatea Albă şi Chilia, trecînd prin Cernăuţi, Siret, Suceava, Iaşi etc. Un al doilea drum comercial de legătură cu Polonia, trece prin Kameniţa, Hotin, Dorohoi, Iaşi.

Deşi Moldova se afla sub suveranitatea turcească şi se căutau de către Poartă diverse forme pentru a împiedica legăturile comerciale ale Moldovei cu Polonia şi Imperiul Habsburgic, în sec. al XVII-lea, documentele ne semnalează extinderea acestor relaţii comerciale. Produse agricole şi naturale se exportau în Polonia, în Rusia, Imperiul German, la Veneţia. Astfel, Miron Costin spune : „Plină Ţara Leşească, oi dzice, de aur, la care pre acele vremi curea Moldova cu boi de negoţ, cu cai, cu miere şi aducea dintr-aceea ţară aurul şi argintu" [20]. iar Dimitrie Cantemir arăta în ce priveşte comerţul cu boi că sînt „trimişi în fiecare an peste 40.000 prin ţara leşească spre Dantzig, iar de acolo sînt vînduţi iarăşi în ţările învecinate ca boi leşeşti"[21]. Asupra mărfurilor care se exportau din Moldova, un geograf italian dă o listă la sfîrşitul sec. al XVI-lea, arătînd „grine, vinuri, care se duc în Rusia şi Polonia, piei de bou, schiavine, ceară, miere... carne uscată de vacă, legume, unt... care trec către Polonia şi Germania şi de la care domnul are un venit mare, iar locuitorii, folosul de căpetenie al cărăuşiei"[22]. Se exportă în Imperiul Habsburgic boi, miere, ceară, iar de acolo se aduceau arme, coifuri, vinuri etc. Din Moldova se trimiteau mari cantităţi de sare în Rusia, Polonia şi Ucraina. Bandini, călător străin, venit în sec. al XVII-lea în Moldova aminteşte de miile de care cu peşte ce se transportau anual de la Galaţi, pornind numai în Polonia mai bine de o mie de care[23]. Cel mai frecvent drum de tranzit în sec. al XVII-lea era acela, care prin Galaţi, Bîrlad, Iaşi, străbătea Moldova pentru a ajunge în Polonia.

E şi firesc ca aceste legături comerciale cu Polonia, Imperiul Habsburgic, Prusia, Rusia, Turcia, să ducă la o intensă circulaţie monetară şi

18. *Istoria României*, Vol. III, p. 587.
19. N. Iorga, *Op. cit.*, p. 174.
20. Miron Costin, *Opere*, p. 119—120.
21. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, 1956, p. 82.
22. N. Iorga, *Op. cit.*, p. 268.
23. *Istoria României*, Vol. III, p. 64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la prezența pe piața Moldovei a numeroaselor monede străine. Referitor la Moldova, Dimitrie Cantemir arăta că, în Moldova poți cumpăra o pereche de boi cu cinci sau, iarna chiar cu trei taleri nemțești, iar la Dantzig se vînd cu 40—50 taleri nemțești[24]. De altfel documentele din sec. al XVII-lea atestă prezența numeroasă a monedelor străine pe piața Moldovei.

Un alt mijloc de pătrundere a monedei străine a fost îndeosebi prezența numeroaselor trupe pe teritoriul Moldovei. Moldova, devenise în sec. al XVII-lea, un teatru de lupte între turci, poloni, tătari, germani și cazaci, și avea mult de suferit de pe urma încăierărilor de oști turco-poloneze. Numeroasele războaie purtate pe pămîntul Moldovei de către Turcia și Polonia, sînt legate de problema Ucrainei. Aceste războaie au avut urmări grele pentru Moldova. Căderea Kameniței și transformarea ei în cetate turcească (1672) aduc stăpînirea otomană și în nordul țării. De ocupațiile militare din această vreme, se leagă și cîteva ocupații străine ale Cetății Neamțului. Reamintim acest lucru, deoarece tezaurul monetar descoperit aici, e datat în marea majoritate în această perioadă de timp. Astfel, în anul 1674 oștile poloneze ocupă Cetatea Neamțului. Polonezii au lăsat în cetate o garnizoană formată din mercenari nemți, care au rămas aici mai bine de un an. Neculce povestește destul de semnificativ „iară nemții tot șade pen cetăți, în Neamțu și Suceava, și jăcuie ce putea prin pregiurul cetăților pentru mîncare"[25]. In anul 1675 garnizoana polonă a fost alungată din cetate, din porunca lui Dumitrașcu Cantacuzino (1674—1675)[26]. Cu ocazia campaniei lui Sobieski în Moldova din 1686, pătrund din nou în Cetatea Neamțului cete răzlețe din armata polonă, după pradă. In anul 1691 Cetatea Neamțului este asediată de regele polonez Ioan Sobieski. Dimitrie Cantemir relatează că cetatea a fost apărată de 19 moldoveni, care nu au deschis porțile decît după ce le-a fost adusă o scrisoare ca venind din partea domnului[27]. Ocupația poloneză a cetății durează pînă în anul 1699, cînd se încheie pacea de la Karlovitz. Incheierea păcii de la Karlovitz, care aduce cu sine retragerea garnizoanelor polone din cetățile și mănăstirile Moldovei, precum și a turcilor de la Kamenița, reprezintă pentru moldoveni o mare ușurare[28].

După cum s-a putut observa prezența numeroasă a trupelor străine și a mercenarilor pe teritoriul Moldovei își are importanța ei, bineînțeles

24. Dimitrie Cantemir, *Op. cit.*, p. 82.
25. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1959, p. 57
26. Radu Popa, *Cetatea Neamțului*, 1963, p. 26.
27. Radu Popa, *Op. cit.*, p. 27.
28. *Istoria Romîniei*, Vol. III, p. 211.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

într-o măsură mai mică, în ceea ce privește circulația monedelor străine pe teritoriul Moldovei.

Cît privește tezaurul nostru, aruncînd o privire asupra tabelului (anexa nr. 1) cu repartizarea monedelor pe ani și țări, vom observa următoarele : grosul tezaurului este alcătuit din emisiuni dintre anii 1681-1698 totalizînd 91 de piese. De asemenea, observăm că moneda poloneză pătrunde în trei etape, prima etapă din 1622-1626, a doua etapă 1660-1668 și ultima etapă de la 1681-1684. Intre ele se observă o întrerupere de la 1626-1660 și de la 1669-1681, ceea ce corespunde în Polonia cu domniile lui Vladislav al IV-lea (1633-1648) și a lui Michael Koribut Wisniewski (1669-1673), de altfel cu o slabă activitate monetară față de precedesori[29]. Spre deosebire de aceasta moneda austriacă pătrunde constant între anii 1659-1698, observîndu-se o puternică înviorare a monedei austriece la sfîrșitul sec. al XVII-lea, între anii 1694-1698. Dînd o privire de ansamblu asupra acestui tabel, vom observa că cele mai recente monede din tezaur sînt emise la anul 1698, data îngropării lui se poate fixa la sfîrșitul sec. al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea.

Monedele din acest tezaur, fiind de valoare mică și mijlocie, putem presupune că au fost tezaurizate într-o vreme cînd datorită numeroaselor războaie ce au avut loc pe teritoriul Moldovei, exista o fiscalitate deosebit de grea pentru popor, care-i hrănea atît pe stăpînii (turci), cît și armatele străine aflate în țară. Aceasta face ca valoarea monedelor să constituie un capital destul de prețios în epoca respectivă. De asemenea, expedițiile militare care au avut loc în vremea arătată și jafurile făcute de mercenarii străini, este posibil să fi determinat îngroparea acestui tezaur.

In legătură cu tezaurizarea acestor monede, se mai poate observa faptul că o parte din ele au fost folosite ca salbe, fiind perforate (anexa nr. 2). De altfel, numai monedele cu valoare mică au fost perforate, iar acest lucru demonstrează că înainte de tezaurizare o parte din monede își pierduseră valoarea lor de schimb, ceea ce făcuse ca ele să fie folosite ca salbe. S-au mai descoperit asemenea monede perforate și în tezaurul de la Suceava[30], dar într-o cantitate mult mai mare.

Tezaurul monetar descoperit la Cetatea Neamțului cît și numeroasele monede străine descoperite în Moldova, aduc importante contribuții la cunoașterea diferitelor aspecte ale vieții economice și sociale ale Moldovei în această epocă.

---

29. Gumowski, *Op. cit.*, p. 143—146, 159.
30. Grigore Foit, *Op. cit.*, *S C N*, III, 1960, p. 511—516.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Anexa nr. 2

MONEDE — CETATEA NEAMŢULUI — PERFORATE

P O L O N I A

Sigismund al III-lea (1587—1632)

a) Piese cu valoare de un gros şi jumătate şi anul emiterii :

1. 1622
2. 1623
3. 1625
4. 1626

Ioan Cazimir (1648—1668)

a) Piesă cu valoare de şase groşi

1. 1662

A U S T R I A

Leopold I (1657—1705)

a) Piese cu valoare de trei creiţari şi anul emiterii :

1. 1667
2. 1670
3. 1681
4. 1684
5. 1695
6. 1696
7. 1696
8. 1697

S U E D I A

Gustav Adolf al II-lea (1611—1632)

a) Piesă avînd valoarea de un gros şi jumătate şi anul emiterii :

1. 1633

O L M U I Z

Carol II de Liechtenstein (1664—1695)

a) Piesă avînd valoarea de trei creiţari şi anul emiterii

1. neindentificat anul (16...)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LE TRÉSOR MONETAIRE DE LA CITÉ DE NEAMȚ (LE XVII SIÈCLE)

Résumé

L'été de l'année 1965, on a découvert aux environs de la cité de Neamț un trésor monétaire du XVII-e siècle à émissions dues aux rois de Pologne, aux empereurs et princeps de l'Allemagne.

Le trésor se compose de 166 monnaies en argent, à différentes valeurs, dont la plus ancienne, à la valeur nominale d'un gros et demi, à emission datant du règne de Sigismond III (1587—1632). Quant aux dernières monnaies du trésor, elles datent de la fin du XVII-e siècle, ayant une valeur de trois kreutzers, émis en 1698 par Léopold I (1657—1705) pour l'Autriche.

Le trésor met en évidence les raports économiques et politiques existant entre la Moldavie d'un côte et l'Autriche, la Pologne et les duchés allemands de l'autre, rapports par la présence des tropupes étrangères sur le territoire de la Moldavie, à l'occasion des guerres entre les alliés allemands et polonais et les turcs au XIII-ème siècle.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Planche I

Monnaies du trésor.

1. Pièce de 1½ grosch, Sigismond III, 1622
2. Pièce de 6 grosch Jean – Cazimir, 1667
3. Pièce de 1 ort Jean – Cazimir, 1665
4. Pièce de 30 grosch, Jean – Cazimir, 1666
5. Pièce de 6 grosch, Jean III Sobieschi, 1683
6. Pièce de 3 Kreutzers, Léopold I 1665
7. Pièce de 6 Kreutzers, Léopold I 1674
8. Pièce de 3 Kreutzers, Léopold I 1697

Planche II

Monnaies du trésor.

1. Pièce de 3 Kreutzers, Léopold I 1661
2. Pièce de 3 Kreutzers Léopold I 1695
3. Pièce de 15 Kreutzers Léopold I 1675
4. Pièce de 3 Kreutzers Léopold I 1668
5. Pièce de 3 Kreutzers Ferdinand Carol, 1659
6. Pièce de 15 Kreutzers, Maximilian Gandolphe de Kuenburg 1686
7. Pièce de 1½ grosch, Georg Wilhelm, 1625
8. Pièce de 6 grosch, Friederich Wilhelm, 1686

Planche III

Monnales du trésor

1. Pièce de 3 grosch, Frederich III, 1696
2. Pièce de 1½ grosch Gustave Adolphe II, 1633
3. Pièce de 1 ort, Carol Gustavus, 1657
4. Pièce de 3 Kreutzers, Silvius Frédericus, 1676
5. Pièce de 3 Kreutzer, Christianus, 1669
6. Pièce de 3 Kreutzers, Carol II de Liechtenstein, 1669
7. Pièce de 3 Kreutzers, Carol II de Liechtenstein, 1695
8. Pièce de 1/6 thaller, Johan Friederich, 1678

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Anexa nr. 2

TABEL GENERAL CU MONEDE DESCOPERITE LA CETATEA NEAMŢ — PE ŢĂRI, ORAŞE ŞI ANI

Sec. XVII Anul	Polonia				Austria			Salzburg	Brandenburg Prusia			Suedia	Oraşul Elbing	Oels	Olmütz	Liegnitz	Brunswick	Total
	Ort	30 groşi	6 groşi	1½ groşi	15 creiţari	6 creiţari	3 creiţari	15 creiţari	1½ groşi	3 groşi	6 groşi	1½ groş	Ort	3 creiţari	3 creiţari	3 creiţari	1/6 taler	
1622				1														1
1623				3														3
1625				1					1									2
1626				1					1									2
1633												1						1
1657													1					1
1659							1											1
1660			2															2
1661			2				1											3
1662			8				1											9
1663			3															3
1664		1	6															7
1665	1		5				1											7
1666		1	2															3
1667			7				1											8
1668	1						1											2
1669															1	1		2
1670							3											4
1674						1	1									1		2
1675					1													1
1676							1							1				2
1677														1				1
1678																	1	1
1681			2				1				3							3
1682			1															1
1683			3															3
1684			1				1											2
1686								1			3							4
1694							7											7
1695							12			1								15
1696							31			2					2			33
1697							18											18
1698							3											3
			3	1							1							6
															1			
TOTAL	2	2	45	7	1	1	84	1	2	3	7	1	1	2	4	2	1	166

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN. CORESPONDENȚĂ INEDITĂ DIN VREMEA STUDIILOR 1904—1909

AL. ZUB

La o rememorare a biografiei lui V. Pârvan surprinde penuria știrilor privitoare la perioada sa de formație și interesul redus al comentatorilor pentru începuturile sale culturale și științifice. Cele cîteva lucrări existente, în genere omagiale, abia amintesc preocupările sale medievistice și de istorie culturală din vremea studiilor la Universitatea din București și — pasager — contactul cu mediul intelectual al universităților germane.

Explicația acestei carențe documentare stă în împrejurarea că Pârvan însuși a dispus distrugerea oricărei mărturii privitoare la viața sa. Executorul său testamentar urma să-i ardă actele, manuscrisele, fișele, notele, scrisorile, „tot, cu cea mai mare grijă", iar oricine ar poseda scrisori sau manuscrise de ale sale era conjurat „să nu le publice după moartea mea, ci să le ardă" [1]. Cel care fusese în viață de o discreție desăvîrșită impunea posterității aceeași atitudine față de propria lui existență.

Lăsînd la o parte speculațiile posibile pe marginea acestui straniu testament, trebuie spus că, în afară de 2 scrisori către I. Bogdan, publicate fragmentar sau în rezumat de I. Lupaș[2] și de puțina corespondență cu redactorii „Vieții românești" (1906—1907), editată recent de Gr. Botez și M. Bordeianu [2 bis], singur I. E. Torouțiu și-a îngăduit pioasa indiscreție de a-i publica scrisorile, pe cele încredințate lui de N. Iorga (1903—1913) [3]). Abia în ultimii ani Academia Republicii Socialiste România a intrat în posesia unui important lot de scrisori emise de V. Pârvan, toate de un interes excepțional pentru biografia lui și pentru fizionomia cultu-

1). „Analele Academiei Române". Desbateri, t. XLVIII, 1927, p. 39-40.

2). I. LUPAȘ: *Ioan Bogdan în lumina unor fragmente din corespondența sa.* Analele Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. S. III, t. XXVII, 1945, p. 169-171.

2 bis. „Viața românească", XVI (1963), nr. 6-7, p. 27-32.

3). I. T. TOROUȚIU: *Studii și documente literare*, t. XII, Buc., 1940, p. 2-23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rală a epocii. Destinatarii sînt contemporani de marcă I. Bianu, D. Onciul, G. Bogdan-Duică și Tr. Bratu, cu care Pârvan a întreținut strînse și durabile relații. Cele mai multe se referă la epoca studiilor sale în străinătate. Pe lîngă aceste scrisori, au intrat în fondurile Academiei o serie de fotografii din aceeași epocă, reprezentîndu-l pe Pârvan, singur sau anturat, la București, la Berlin sau în diverse localități din Italia, pe care le-a vizitat în ianuarie-martie 1914. Recent au fost comunicate alte cîteva fotografii din colecția Muzeului de istorie a orașului București, pe baza cărora s-a și încercat stabilirea itinerariului italian din 1914 [4]). La aceste mărturii biografice trebuiesc adăugate cele 6 scrisori din colecția Bibliotecii Centrale a Universității din Iași, adresate lui C. Stere și G. Ibrăileanu [5]), deja publicate.

După patru decenii de la moartea lui V. Pârvan, publicarea corespondenței sale, cîtă s-a păstrat, nu mai riscă reproșul de impietate. Dimpotrivă, ea stimulează cercetarea biografică și conduce la restituirea unor aspecte inedite ale activității sale. Studii recente ne-au înfățișat mai ales opera sa de arheolog și istoric, desigur cea mai reprezentativă, iar cîteva medalioane ocazionale au împrospătat amintirea profesorului, eruditului și creatorului de școală care a fost V. Pârvan [6]. Se înțelege, moștenirea lăsată de el trebuie valorificată cu pietate, cu grijă de a transmite noilor generații imaginea exemplară a unei energii consacrată în întregime înălțării poporului nostru în stima umanității. A izbutit ca puțini alții și este datoria noastră de a consemna riguros mărturiile acestei izbînzi.

Publicînd corespondența lui V. Pârvan din perioada studiilor sale în străinătate pînă la numirea sa ca profesor suplinitor la catedra de istorie veche și epigrafie de la Universitatea bucureșteană (1904—1909), ținem să relevăm în cele ce urmează cîteva date privitoare la activitatea

---

4). VALERIU LEAHU : *Fotografii de la Vasile Pârvan în colecțiile Muzeului de istorie a orașului București*, în „Materiale de istorie și muzeografie", t. IV, Buc., 1966 p. 301-308.

5). Fondul „G. Ibrăileanu". Scrisori, 62.

6). MARIN BUCUR : *Lecția lui Pârvan*, în „Luceafărul" Buc. IX (1966) nr. 2, p. 7 ; EMIL CONDURACHI, *Vasile Pârvan, opera și gîndirea sa istorică*, în vol. *Vasile Pârvan* (1882-1927) publicat de Bibl. Acad. R.S.R., seria Bio-bibliografii, 10. Buc. 1957, p. 6-52 ; Idem, *Vasile Pârvan*, în „Dacia", nouvelle série, I (1957) p. 9-40 ; Idem, *Vasile Pârvan*, în „Lupta de clasă", Buc. 1957, nr. 9, p. 48-61 ; Idem, *O figură luminoasă a științei noastre istorice*, în „Scînteia", Buc., 29 nov. 1957, p. 2 ; Idem, *Un grand archéologue et historien roumain de l'Antiquité : Vasile Pârvan (1882-1927)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", IV (1964) nr. 2, p. 183-205; Idem, *L'Archéologie Roumaine au XX e siècle*, Buc., 1963, p. 12-40; Idem, *Vasile Pârvan (1882-1927)*, în „Revista învățămîntului superior", Buc., VI (1964), nr. 11, p. 67 ; TUDOR VIANU, *Vasile Pârvan* în „Gazeta literară", Buc. 1957, nr. 49, p. 1 ; RADU VULPE, *Activitatea științifică a istoricului Vasile Pârvan*, în „Studii" Rev. de ist., Buc., X (1957) nr. 3, p. 7-39 ; Idem, *Prefața la :* V. Pârvan, *Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-dunărene*, Buc., 1957, p. 5-23 ; Idem, *Vasile Pârvan gînditorul, savantul, profesorul*, în „Luceafărul", Buc. IX (1966) nr. 2, p. 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sa din această etapă și la legăturile sale cu destinatarii, o cercetare amănunțită a epocii sale de formație, cu bibliografierea [7] și exegeza sistematică a lucrărilor sale rămînînd încă un deziderat.

In toamna lui 1904, Vasile Pârvan pleca la studii în Germania cu o bursă din „fondul Hillel" obținută prin concurs [8]. Era însoțit de diploma de licențiat în istorie la Universitatea din București, purtînd semnătura prestigioasă a lui C. Dimitrescu-Iași, ca rector și pe aceea a lui I. Bogdan, ca decan al Facultății de litere și filozofie [9]. Un certificat atesta, sub semnătura lui I. Kalinderu și a lui D. A. Sturdza, că Vasile Pârvan funcționase la Academia Română ca „scriitor la biblioteca ei" de la 1 iuile 1903. Se menționa că „în tot acest timp a avut o purtare bună, și-a îndeplinit îndatoririle serviciului cu cel mai mare zel și cu deplină pricepere", că se distinsese prin lucrări științifice concepute cu seriozitate și competență [10].

In adevăr, V. Pârvan s-a făcut remarcat foarte timpuriu ca personalitate distinctă. Debutase la „Noua revistă română [11] încă înainte de a-și începe studiile universitare. Răspunzînd unui chestionar lansat de revistă asupra însușirilor etno-psihologice ale poporului român, proaspătul absolvent al liceului clasic din Bîrlad dovedea de pe atunci o surprinzătoare maturitate și independență de gîndire. Adolescentul se situa astfel în centrul unor preocupări esențiale. La universitate, N. Iorga îl distinge ca pe „un tînăr extraordinar". In seminarul acestuia (istorie universală), V. Pârvan prezintă o serie de studii asupra lui Al. Papiu Ilarian, vizînd o cercetare monografică. N-a mai avut răgazul să revadă lucrarea în ansamblu, dar fragmente autonome au apărut în diverse publicații [12]. In seminarul lui I. Bogdan (filologie slavă), face cercetări asupra documentelor și manuscriselor slavo-române, însușindu-și metoda și rigoarea științifică a profesorului. Interesul său se îndreaptă, în acești ani, spre cunoașterea surselor evului mediu românesc [13]. Face progrese deosebite în această direcție sub îndrumarea lui D. Onciul, la îndemnul căruia și publică o serie de **Insemnări de pe manuscrise vechi** [14] și studiul **Alexan-**

---

7). Cea mai recentă și mai completă, bibliografia întocmită de G. Baiculescu ș.a. (Buc. 1957), omite totuși o mulțime de titluri. O parte din acestea au fost deja semnalate de Const. C. Angelescu, în recenzia consacrată lucrării („Studii și cerc. șt.", Iași, Istorie, IX (1958), fasc. 1-2, p. 191-194).

8). I. LUPAȘ *op. cit.*, p. 168-169.

9). Bibl. Acad. R. S. România, Doc. pers. V. Pârvan, 9.

10). *Ibidem*, 7.

11). Buc., vol. II, supl. 1, nr. 16 (15 aug. 1900), p. 51-52.

12). Buc., „Convorbiri literare" (1903), „Luceafărul" (1903), „Sămănătorul" (1903), *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea a șaptezeci de ani* (1903).

13). I. E. TOROUȚIU, *op. cit.*, p. 2-4.

14). „Conv. lit." XXXVII (1903), p. 1115-11 57 ; XXXVIII (1904), p. 740-759.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

drel Vodă și Bogdan Vodă. Șapte ani din istoria Moldovei, 1449—1455 [15]. Martori apropiați consemnează rîvna excepțională a tînărului cărturar. Oct. Tăslăuanu și-l amintește din seminariile de filologie clasică și modernă, „mărunțel și slab, cu fața palidă, modest și timid", cu o marcată tendință spre introvertire. Expunerile sale fixau numaidecît atenția colegilor și mai ales a profesorilor, pentru care Pârvan era o promisiune. Ceea ce spunea era „gîndit", original, substanțial și frumos" [16]. Apropierea de I. Bianu, împreună cu care alcătuiește **Catalogul manuscriptelor românești** [17], îi ușurează contactul cu diversele fonduri de publicații și manuscrise ale Academiei și-i procură rutina bibliografică necesară continuării cercetărilor pe cont propriu. In aceeași direcție de preocupări trebuie amintită colaborarea sa la „Revista bibliografică" (1903—1904), condusă de Nerva Hodoș. Citește mult, iar lecturile sale, așa cum rezultă din numeroasele dări de seamă și note bibliografice risipite în publicațiile de epocă, sînt mărturii ale unui spirit comprehensiv, deschis spre cele mai largi orizonturi ale culturii. Ele alcătuiesc un registru bogat, curiozitatea intelectuală a tînărului depășind cu mult marginile unei stricte specializări.

Cu bursa oferită de Universitatea bucureșteană merge să aprofundeze istoria antică în Germania. Sfătuit de I. Bogdan, optează pentru Jena unde cercul restrîns, aproape familiar, îl ajută să-și însușească repede limba germană. In scurtă vreme el se distinge în seminariile specialității sale ca și în disciplinele conexe. Indoielile de la început se risipesc repede. După un semestru, trecînd la Universitatea din Berlin, el putea scrie fostului său profesor I. Bogdan, încredințat de posibilitatea „clasicizării" sale [18].

Atent la tot ce se întîmplă în jurul său, V. Pârvan scrutează de la distanță evenimentele din țară. El își declară fără echivoc solidaritatea cu lupta pentru apărarea limbii și a culturii românești inițiată de N. Iorga, căruia se simțea îndemnat să-i scrie: „să știți că încă un soldat al cauzei celei drepte vă va fi totdeauna la îndemînă. Intr-un fel sau altul vă voi fi poate și eu de folos" [19].

Paralel cu studiile adîncite de istorie și epigrafie sub îndrumarea unor profesori eminenți (Kekule von Stradonitz, A. Harnack, P. M. Me-

15). Buc., „Minerva", 1904, 128 p.
16). O. TĂSLĂUANU, Amintiri de la „Luceafărul", Buc., Tip. „Bucovina", 1936, p. 165-166.
17). Vol. I, Buc. 1907, Contribuția lui Pârvan constă în redactarea indicelui Cf. corespondența cu I. Bianu.
18). Scrisoarea din 12/25 iunie 1905, cf. I. Lupaș, *op. cit.* p. 170-171.
19). Scrisoarea din 30 nov. 1905, în I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 5-9. Vezi, în această privință și scrisoarea din 19 mai 1906, ibidem, p. 11-12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

yer, O. Hirschfeld, Ulrich v. Willamowitz-Moellendorf), V. Pârvan continuă să trimită articole la diverse publicații periodice din țară. Scrie la „Luceafărul", „Tribuna", „Neamul românesc", „Voința națională", etc. și întreține o corespondență asiduă din care nu s-a păstrat, din nefericire, decît o mică parte. La 24 ianuarie 1906 el rostea la „Societatea Academică din Berlin" o conferință despre „Unire" căreia N. Iorga îi atribuia o deosebită valoare [20].

Din activitatea științifică a acestor ani, se cuvine notată publicarea cu concursul lui D. Onciul [21] a lucrării sale mai vechi, privitoare la **Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria** [22] și mai ales studiile **Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană cu prilejul unei cărți noi asupra acestei chestiuni** [23] și **Salsovia** [24], care reprezintă momentul ancorării sale definitive în cercetarea istoriei antice. E un întreg program de cercetare în care, alături de exploatarea urmelor romane, Pârvan preconiza studierea culturii autohtonilor, pentru a se putea lămuri geneza poporului român. Valoarea de bibliografie și de îndrumător sistematic în studiul chestiunii a celor **Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană...** era semnalată elogios încă de atunci [25].

Fiu al unui modest învățător de țară, care la bătrînețe aspira să devină institutor [26], V. Pârvan păstrează sentimente de stimă și de adîncă iubire pentru poporul său. „Articolele din „Neamul românesc" — îi scria el lui N. Iorga la 9 mai 1906 — m-au avizat mai mult decît v-ați putea închipui pentru atîta ticăloșie la cei de sus și atîta nenorocire la cei de jos ai poporului nostru. N-am crezut nici eu pînă acum că s-ar putea să mă doară așa de adînc durerile neamului mieu. Și totuși, Doamne! cît de trist răsună glasul celor buni și ce otravă de desnădejde îți picură în suflet nevredniciile celor răi" [27]. Pasajul reprodus e o mărturie tulburătoare pentru generația care a trăit tragicul contrast al jubileului dinastic (1906) și al teribilelor Jacquerii din martie 1907. V. Pârvan și-a manifestat întreaga lui simpatie pentru răsculați. In timp ce în țară N. Iorga și V. Kogălniceanu erau încriminați ca agitatori, el făcea chetă la Berlin,

20). „Luceafărul", Budapesta, V (1906), p. 52-58, 84-90 și extras Budapesta, 1906, 37 p. Tot aici, articolul *Începuturile poporului românesc*, p. 272-279 și *Istoria statelor românești pînă la 1526*, p. 287-301.

21). Cf. Scrisoarea către D. Onciul din 20 iunie 1905.

22). „Conv. lit.", XXXIX (1905), p. 869-927, 1009-1080; XL (1906), p. 96 și separat, Buc. 1905, 142 p.

23). *Ibidem*, XL (1906), p. 747-776, 893-904 și separat Buc. 1906, 64 p.

24). Fragment dintr-un studiu asupra *Străjii romane la gurile Dunării*, „Conv. lit.", XL (1906), p. 962-975, 1017-1040 și separat, Buc., 1906, 44 p.

25). C. Botez, în „Viața românească" I (1906) nr. 10, p. 642.

26). Cf. scrisoarea către G. Bogdan-Duică din 3 febr. 1908.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

printre studenţii români, pentru ajutorarea familiilor celor ucişi în timpul represiunii, condamnînd pasivitatea şi inerţia unora dintre confraţi. Cu altă ocazie, el se rosteşte vehement împotriva „scepticismului somnoros şi comod" în care se complăcea o parte din intelectualitate [28].

Nu stă, firește, în intenţia noastră să încercăm aici reconstituirea atmosferei în care Pârvan şi-a trăit anii formaţiei sale definitive, nici să schiţăm contururile laborioasei sale activităţi din acest răstimp. Din corespondenţa lui se cere subliniată însă, ca o notă caracteristică, stăruinţa cu care s-a opus tuturor obstacolelor pentru a izbuti. Inzestrat cu o sănătate care şovăie mereu, V. Pârvan e silit să părăsească clima aspră a Berlinului pentru a-şi căuta un remediu sub soarele Italiei (ianuarie-aprilie 1908) [29]. El foloseşte totuşi împrejurarea pentru a cerceta antichităţile peninsulei. Corespondenţa trimisă de aici, cu toată jubilarea în faţa frumuseţilor Italiei, atestă un spirit neliniştit şi grav, preocupat să realizeze o operă de seamă. Era decis să-şi susţină disertaţia în vară, la Berlin [30]. Cu toate acestea, întors în Germania la mijlocul lui aprilie 1908, un conflict pe care nu-l putea configura încă, pare să fi intervenit între Pârvan şi profesorul Hirschfeld, pe care-l suspecta de sentimente antiromâneşti, determinînd amînarea disertaţiei şi plecarea sa inopinantă la Breslau. La 7 decembrie 1908, el îşi anunţa triumful [31]. Trecuse doctoratul magna cum laude cu prof. Conrad Cichorius, care ţinea să menţioneze în raportul asupra dizertaţiei, ca o recomandare suplimentară, că autorul este „ein Schüler des bekanten Bukarester Professor Iorga" [32]. Faţă de succesul de care s-a bucurat lucrarea în cercurile specialiştilor, menţiunea apare şi ca un omagiu adus savantului Iorga.

Sprijinit cu căldură de unii dintre foştii săi profesori (îndeosebi de I. Bianu, N. Iorga şi D. Onciul), ca şi de preiteni (Tr. Bratu, M. Simionescu-Rîmniceanu ş.a.), izbuteşte să depăşească dificultăţile financiare şi să se instaleze, la 28 octombrie 1909 profesor suplinitor la catedra de istorie veche şi epigrafie de la Universitatea din Bucureşti, devenită vacantă prin moartea lui Gr. Tocilescu [33]. Unele scrisori reflectă neliniştea provocată de lipsurile în care se zbătea nu numai el, dar şi familia sa. Cei 50 de lei pe care-i primea lunar ca profesor de latină, mai întîi la Ba-

27). I. E. Torouţiu, *op. cit.*, p. 11.
28). *Ibidem*, p. 28.
29). Cf. scrisorile din acest interval adresate lui Tr. Bratu, I. Bianu, D. Onciul.
30). Cf. scrisoarea către I. Bianu din 31 ian. 1908.
31). Cf. scrisoarea către I. Bianu.
32). I. E. Torouţiu, *op. cit.* p. 20
33). Ministerul Instrucţiunii şi al Cultelor, „Anuarul oficial întocmit de serviciul statelor personale şi al statisticii", la 15 oct. 1910, Ploieşti 1910, p. 390. Pe viitor, citat: „Anuarul Of.".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cău [34], apoi la Iași [35], îi trimitea cu regularitate mamei sale [36]. Adesea e nevoit să se împrumute de la prieteni, sau — cu dobîndă considerabilă — de la Societatea de economie, ca să-și poată plăti taxele, sau ca să-și tipărească la vreme dizertația. Sensibilitatea lui suferă, firește, oridecîteori e nevoit să se adreseze Ministerului Instrucțiunii, ținta multora din atacurile sale epistolare. E totuși încrezător, munca îl absoarbe în întregime și e decis să rămînă la Berlin pînă în toamna lui 1909, cînd îi expira concediul, ca să profite de mijloacele documentare existente aici. „Măi, de-oi încăleca acum pe nevoe și-oi putea rămîne la Berlin pînă la octombrie viitor, o să trîntesc o carte de o să meargă vestea asupra bronzului nostru!" [37] scria Pârvan, cu o bucurie abia reținută. Intors în țară, întîia lui inițiativă remarcabilă pe tărîmul organizării cercetării științifice avea să fie înjghebarea unei biblioteci de specialitate în cadrul seminarului pe care îl conducea [38]. Incepea astfel una din cele mai fertile activități științifice, al cărei rezultat esențial a fost întîia explorare și studiere sistematică a antichităților carpato-dunărene în legătură cu spațiile de cultură învecinate.

ANEXE*

1

(1904, dec. 21) 1905, ian. 2 Jena — V. Pârvan către I. Bianu, despre sosirea la Jena și imatricularea la Universitate. Știri despre prof. Schräder.

Stimate domnule profesor,

Ajuns cu bine la Jena, pe ziua de 22 dec. (st. n.) am mers la Facultate să mă înscriu. Spre norocul meu secretariatul funcționa încă; cursurile fuseseră închise încă de mai înainte. Aducînd scuza că am suferit de boala numită aici Lehramtsprüfung [39] pînă în decembrie, și că deci din această pricină am întîrziat. am reușit ca pe ziua de 31 dec. să fiu înmatriculat — nepierzînd astfel semestrul.

---

*) Am indicat depozitul care păstrează coresp. lui V. Pîrvan cu abrevierile: Biblioteca Acad. R.S.R., Corespondență B. Acad. Coresp....

34). De la 1 sept. 1906, cf. „Anuarul of." p. 390.

35). 1907, cf. „Anuarul of.", p. 390.

36). Cf. scrisoarea din 23 sept. 1909, către Tr. Bratu.

37). Cf. scrisoarea din 5 ian. 1909, către Tr. Bratu.

38). Cf. Maria Vulcu, *Vasile Pârvan — organizator al Bibliotecii Seminarului de istorie antică*. Comunicare la sesiunea științifică a Asociației Bibliotecarilor din Republica Socialistă România, Buc. 10-18, mai 1966, în curs de apariție.

39). Examen pentru obținerea catedrei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prof. Schrader [40] e bine, sănătos. Am avut o scrisoare la el de la d. Bogdan[41]. Scrisoarea dv. către d. căpitan Sturza[42] n-am putut-o folosi, şi dacă vă voiu spune de ce, sînt dinainte sigur că-mi veţi da iertare. Duminică după amează, în ajunul plecărei trebuia ca la $4^1/_2$ să merg la d. Sturdza. Înainte de aceasta însă trecui pe la d. Evolceanu [43]) să-mi iau rămas bun. D. E. însă nu-mi dădu drumul, ci reţinîndu-mă şi la masă, mă opri pînă — închipuiţi-vă — aproape de 9 sara. Şi eu încă nu fusesem la d. Bogdan. Am alergat atunci să-mi iau rămas bun şi de la d-sa şi cu acest prilej îmi dădu şi un bilet către Schrader. Astfel nu mai amînai plecarea, căci ţineam să ajung cît mai repede spre a mă putea înscrie.

Cu aceasta, şi cu menţiunea că acum învăţ pe capete nemţeşte, cred că pot încheia primul raport pe care la plecare i-aţi poruncit să vi-l facă, cel puţin lunar, al Domniei Voastre mai mic,

VASILE PÂRVAN

Jena, Lutherstr, 24. I

B. Acad. Coresp. 58846

2

1905, febr. 21 (martie 5) Jena — V. Pârvan către I. Bianu, despre preocupările sale la Jena. Trimite „tablele alfabetice" la „Catalogul manuscriselor româneşti" şi cere confirmarea primirii.

Stimate domnule Bianu,

Precum vedeţi, al doilea **raport** al meu e cam întîrziat. Vina nu-i a mea. Nu voiam să vi-l trimit fără „anexe". Şi tocmai pentru că aceste anexe au luat o proporţie mai mare decît credeam, bietul raport a întîrziat.

De altfel, tare mi-i frică să nu am ce vă spune. Că am făcut excursii pe la Weimar şi Altenburg, că am vizitat Colecţii şi Muzee, că acum o rup binişor nemţeşte, că n-am neglijat de fel nici ocupaţiile cu anticăria — sînt lucruri cari mai mult sau mai puţin se pot şi subînţelege; noutăţi propriu-zise n-am a vă comunica.

Într-o vreme mă apucasem să scriu cîte ceva pentru „Voinţa" [44]). Primul articol a apărut; al doilea s-a prăpădit pe drum — că de, nu-i glumă de aici pînă la Bucureşti; al treilea şi următaorele aşteaptă să fie sau, mai exact, să nu mai fie scrise *).

---

*) Sub pseudonimul V. Andrei, publică aici o serie de *Schiţe din viaţa socială germană*, „Viaţa naţională", nr. 5903/22 dec. 1904, nr. 5904/23 dec. 1904, nr. 5959/4 martie 1905, nr. 5983/2 april. 1905, nr. 5984/3 aprilie 1905.

40). Otto Schrader (1855-1919), lingvist german, profesor la Universitatea din Jena (1890) şi Breslau (1909), autorul unor cunoscute studii de gramatică comparată şi de istorie culturală antică.

41). Ioan Bogdan.

42). Alex. Sturdza, fiul lui D. A. Sturdza.

43). D. Evolceanu (1865-1938), prof. de latină la Univ. din Bucureşti. Audiase cursuri la Collége de France şi la Ecole des Hautes Etudes din Paris, apoi la Universităţile din Bonn şi Brlin.

44). „Voinţa naţională", ziar naţional-liberal, apărea la Bucureşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Trecînd la anexele acestui raport, **Tablele alfabetice** adică la Catalog, țin să vă rog un lucru: după ce li-ți cerceta singur și-ți da afară din ele ce-ți crede că-i de prisos, dați corectura lui Lapedatu: ca la orice tablă de mărunțișuri istorice, un istoric e mai în măsură a controla diferitele chițibușuri, pe care eu, aici, fără nici cea mai mică cărticică de istorie românească, eram în neputință de a le controla. Vă rog de-aceasta, deoarece filologul Caracaș [45]) cred că nu s-ar putea înlocui cu succes și în această verificare.

Eu nu mai stau aici în Jena decît pînă pe la 8 martie. Așa dar, de la această dată înainte, trebuie să așteptați noua mea adresă din Berlin, dacă doriți a-mi comunica ceva. Trag nădejde să vă pot trimite chiar înainte de plecare și **Tablele cronologice la Catalog**: în orice caz, le veți avea și pe ele în cel mai scurt timp posibil.

Cum veți primi **indicele** pe care-l expediez acum, o dată cu această scrisoare, puneți, vă rog, pe cineva să răspundă de primire: nu de alta, dar îi duc grija pînă l-oi ști ajuns.

VASILE PÂRVAN
Al Domniei Voastre devotat,
Jena Lutherstrasse, 24. I

B. Acad. Coresp. 58.847

1905, april 4/16 Berlin — V. Pârvan către I. Bianu. Trimite indicele concluziei pt. catalogul manuscriselor, scuzîndu-ne pt. întîrziere: a fost bolnav.

3

Stimate Domnule Profesor,

În sfîrșit trimit și indicele cronologic la **Catalogul manuscriselor**: cîrpit, petecit, murdar, ca vai de capul lui. Desigur de cîte ori v-ați adus aminte de mine acum în timpul din urmă, un sentiment de groază amestecată cu rezignare v-a cuprins, față de cel mai leneș și mai nerecunoscător individ nu numai de pe suprafața Europei, dar chiar a globului terestru: suptiscălitul.

Și acuma, însă, cred că-mi veți ierta întîrzierea și anume pentru că eu nu sînt decît indirect vinovat de ea. Precum știți, în fiecare primăvară ochii mei se pun în grevă: fie că-i la modă, fie că în adevăr sînt nemulțumiți de stăpînul lor. Deși ceva mai tîrziu, totuși și în acest an n-au lipsit de la... datorie (așa-și înțeleg ei datoria), și iată-mă constrîns... etc. Căci ce să mai continui răpindu-vă vremea: știți de-acum ce vreau să spun.

Cu privire la însuși corpul delictului, am de observat următoarele. Indicele cronologic, așa cum se prezenta în fișe, era un monstru. Pentru

45). Remus M. Caracaș, fost paleograf la Arh. Statului București, apoi funcționar la Bibl. Acad. Colaborează cu I. Bianu la editarea vol. II din *Catalogul manuscriptelor românești*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

anume ani, din secolul al XIX-lea mai ales, sute de fişe, multe cu aceeaşi dată de lună şi zi şi care în fond spuneau cam acelaşi lucru. Atunci, cu toată durerea inerentă acestor operaţiuni, am asimilat şi fusionat cu cea mai mare „diligenţă" tot ce era fără folos pentru cercetători sau de prisos, şi am ajuns la proporţiile ceva mai modeste ale celui alăturat.

Dacă în opera de cîrpaciu cronologografic am fost şi pe placul D-voastră, să-mi scrieţi. În orice caz, sper că-mi veţi răspunde de primirea lui. Îi port grija, mare lucru, nu altceva. Un aşa odor mai rar. Mai ales cînd îl veţi deschide o să vă puneţi mîinile-n cap de frumos la faţă ce e.

Dar iarăşi, vă cer iertare şi pentru aceasta şi rămîn al Domniei Voastre devotat,

VASILE PÂRVAN
Berlin N., Invalidenstrasse 105, III, 1
Paşti fericite ! !
V. Pârvan

B. Acad. Coresp. 58848

4

1905, iunie 20 (iulie 2) Berlin — V. Pârvan către D. Onciul. Îl roagă să-l revadă manuscrisul despre *Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria*, pentru publicarea lui în „Convorbiri literare". Ştiri despre activitatea sa la Berlin.

Stimate Domnule Profesor,

D. profesor Bogdan îmi scrie că i-aţi comunicat intenţia de a-i da pentru „Convorbiri" lucrarea mea despre relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria, şi mă întreabă, eu ce zic ? Eu nu zic nimic alta decît că mi-ar părea foarte bine să se tipărească acea lucrare şi că nu vă pot fi decît recunoscător pentru interesul şi încrederea ce-mi arătaţi.

Dar, — eu îs la Berlin şi Biblioteca Academiei Române la Bucureşti. Revederea mai amănunţită a lucrării, prin mine însumi e deci exclusă. Aici n-am nicăieri cărţile apărute de-acum un an de zile, cînd v-am încredinţat lucrarea, şi chiar cărţile mai vechi, necesare la revederea citatelor nu se prea găsesc. Aşa dar singurul lucru ce mi-ar rămînea ar fi să-mi iau inima-n dinţi şi să vă rog pe Dv. să o citiţi pe îndelete înainte de a o da D-lui Bogdan [46], sau după : e tot aceea, — introducînd chiar Dv. (fie şi în croşete) modificările de detaliu asupra cărora îmi atrăgeaţi acum un an luarea aminte şi pe care chiar vă şi făgăduisem să le introduc — sau, să binevoiţi a-mi comunica mie acele modificări — notiţele mele au rămas toate în ţară, cu indicarea cărţilor necesare şi pe care credeţi că încă nu le-aş cunoaşte, pentru că să mi le pot procura aici

46). I. Bogdan, director — atunci — al „Convorbirilor literare".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prin Lepădatu [47]) sau Oprescu [48]), fie cumpărîndu-le, fie rugîndu-i pe ei să-mi extragă din ele cele de nevoie.

Cum mă proslăvesc pe — aici probabil că v-a comunicat d. Bogdan, căruia i-am „raportat" toate după rînduială. De altfel fără nici un raport, Dv. care ați stat în Berlin, știți că atunci cînd ai vreme de primblare, ți-e mai mare dragul să mergi fie în Thiergarten, fie prin împrejurimile Berlinului : la Tegel, la Wannsee, la Treptow, la Grunewald, ori mai știu și eu unde ; că însă acum, în toiul verei, e pretutindeni o căldură cel puțin tropicală, care nu-i deloc menită să dea imbold la învățătură — și de, eu doar ca să învăț carte am venit aici — ; că apoi sînt aici așa de multe lucruri **de văzut,** încît niciodată nu te-ai putea plînge că nu mai ai ce vedea, respectiv învăța pentru viață ; că în sfîrșit pentru un tînăr așa de mutra mea e nu se poate mai onorabil și mai profitabil ca să stea aici cîteva semestre, inițiindu-se în secretele științei nemțești care se ocupă cu vechiturile orientalo-greco-romane.

În august, dacă Domnii de la Minister îmi vor da și mie catedră, undeva [49]), va trebui să mă întorc pentru vreo lună în țară, așa că nădăjduiesc că, fie în august, fie în septembrie, să vă pot vedea spre a vă face o mai amănunțită dare de seamă despre felul cum trăiește pe aici.

Devotatul D-voastră fost elev,
VASILE PÂRVAN

B. Acad. S 56 (I)
XXI

5

1906, dec. 10 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu (Berlin, Banbergerstr. 5), despre corespondența cu O. Tăslăuanu pentru „Luceafărul".

Dragă Bratule,

Cu prilejul unei scrisori mai din urmă i-am comunicat lui Tăzlăuanu că nici tu n-ai primit **„Luceafărul"** jubiliar și numărul ce-a mai apărut după el. Azi primesc o c.p. de la administrația revistei, prin care mă vestesc că ți le-au trimes pe amîndouă pe vechea adresă (Goethestr) și că, dacă te-ai mutat și nu le-ai cătat, în urmă, să-i vestesc. Vestește-i tu, căci eu nu știu ce să le spun. Atita că le-am comunicat noua ta adresă.

Sărutări,
VASILE

47). Alex. Lapedatu, atunci funcționar la Acad. Română și secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice.
48). G. Oprescu.
49). A fost numit prof. provizoriu la Liceul din Bacău abia la 1 sept. 1908 cf. „Anuarul Of.", p. 390.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu Mihalache Dragomirescu ați avut voi dreptate; nu e de estetică ci de literatură numit: tocmai se caută acum un alt estetician de talia lui!

VASILE PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62265

6

1907, apr. 19 (mai 1) Berlin — către G. Bogdan-Duică. Acceptă colaborarea la „Gazeta Generală a învățământului". Va trimite deocamdată o serie de miscellanea classica, dări de seamă și notițe bibliografice.

Stimate domnule Bogdan,

Mulțumesc de cinstea ce mi-ați făcut chemîndu-mă la „R.G.I." [50] ați ales însă o vreme cînd nu o să vă dau mult: acum sînt de... „terorizat" de lucrarea mea de doctorat, încît, de cîte ori trec pe strada mea mă tentează să pun în teză și pe d. „Heinemann, Krebshandlung: En gros und en detail" — deși e oarecare deosebire între d-sa și colegii d-sale de-acum două mii de ani și de care mă ocup eu cu atîta zel în prezent...

Mi-a venit însă în cap o idee salvatoare: dacă articole mai mari nu-s în stare să scriu acum, apoi așa o serie de **miscellanea classica** v-aș putea da cu începere chiar de acum (Lesefrüchte!). Trecîndu-mi prin mîni atîtea monumente greco-romane, dau peste cîte comedii toate, care ar fi vrednice să fie cunoscute: așa inscripția unui pui de roman, de vreo 7 ani, care fiind pus să învețe numai grecește, a fost atît de patriot încît a învățat **singur** literele latine, etc.

Apoi dări de seamă și notițe bibliografice. Așa cînd vă scriu acestea, am înaintea mea cartea profesorului american Paul Monroe: **Source book of the history of Education for the Greck and Roman period**, New York, 1901 [51]. Cu toate că acum e cam „veche" ar merita să știe și ai noștri de ea, și cum nu-s acum puțini la noi care pot ceti și englezește (limba științifică mai ales!), ar putea chiar folosi. Monroe strînge în bune traduceri englezești toate știrile antice aflătoare în autorii greci și latini cu privire la istoria educației în vechime.

La două ceasuri după primirea scrisorii dv., a primit și Mihăileanu [52] poftirea ce-i faceți și „adăugirile" dv. optimiste. Vă va scrie.

---

50). „Revista generală a învățământului", întemeiată în 1905 de Spiru Haret. În 1907, fondatorul devenind ministru în Cabinetul lui D. A. Sturdza, direcția revistei e preluată de E. A. Pangrati, secretariatul de redacție revenind lui G. Bogdan-Duică, atunci profesor la Liceul „Mihai Viteazul" din Capitală și publicist.

51). Darea de seamă enunțată a apărut în nr. 2 (1 iulie) 1907, p. 151-152.

52). Petre Mihăileanu (1873-1917), prof. de latină la Univ. din Iași, mort în accidentul feroviar de la Ciurea (1 ian. 1917). În perioada la care se referă corespondența, își desăvîrșea studiile clasice la Berlin.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Săracul Papiu ! [53] A rămas și acum de căruță... Să sperăm că la anul s-o scula mai de dimineață.

La Matthias [54] mă voi duce cît de curînd.

Trebuie să mărturisesc că din „R.G.I." n-am avut în mînă decît puține numere. Pricina? N-am de unde plăti abonamentul și pentru ea. Acum cred că mi se va trimite gratis. Aș dori, dacă se poate, să am și eu cele cîteva numere apărute pînă acum din 1907, ca să am anul complet și... să mă inițiez oleacă în spiritul revistei.

Al dv. devotat
VASILE PÂRVAN
Berlin N., Elsacserstr 75 III

N. B. Traian Bratu [55] (W. Bambergerstr. 5 Hochp I) încă ar fi un bun colaborator la „R.G.I.". Răspundeți-mi pe cînd va trebui materialul, ca să știu cum să-mi împart ceasurile de lucru pentru „R.G.I.".

V. P.

B. Acad. Coresp. 107017

7

1907, mai 20 (iunie 1) Berlin — V. Pârvan către I. Bianu, îl roagă să prezinte ministrului, Sp. Haret, cererea privitoare la suplinirea cadetrei sale.

Stimate domnule profesor,

Vă rog, iertați-mi îndrăzneala de a vă fi trimes dv. această petiție pentru d. Haret [56]), în loc s-o trimit la Minister. Știți însă vorba că pînă la Dumnezeu te mănîncă sfinții : ea se potrivește și la ministerele noastre : pînă la ministru te așează, cum le place, domnii copiști, subșefi de birou, etc. Mai ales dacă au vreun prieten pe care trebuie să-l servească. Procedeul probabil că-l știți și dv. : opresc neînregistrată o bucată de vreme, ori chiar fac pierdută petiția „adversarului" și treaba e pe jumătate făcută, pentru client. Și eu personal am încercat acest tratament.

M-am gîndit dară că dacă v-oi ruga frumos (cum zic ardelenii) n-o să-mi luați în nume de rău îndrăzneala, și o să fiți așa de bun să faceți să ajungă petiția mea direct în mîinile d-lui Haret. Cît privește vreo vorbă bună de-a dv. ca Begleitschreiben a petiției mele, aceea va rămîne la

53). Aluzie la monografia în pregătire asupra lui Al. Papiu-Ilarian, din care publicase fragmente. A rămas neterminată.

54). Adolf Matthias, autorul lucrării *Pedagogia practică pentru școalele secundare* tradusă în românește de G. Bogdan-Duică, Buc. 1907, și reeditată în cîteva rînduri (1914-1919, 1922). O dată cu oferta de colaborare, Bogdan-Duică îl ruga pe Pârvan să treacă pe la Adolf Matthias, poate pentru a obține permisiunea de traducere. La data aceea (aprilie), traducerea trebuia să fi fost gata, fiindcă prefața e scrisă la 24 iunie 1907.

55). Tr. Bratu își pregătea atunci doctoratul la Berlin. În toamnă (20/X/1907) e numit conferențiar de limba germană la Universitatea din Iași.

56). Spiru Haret (1851-1912), atunci ministru al Instrucțiunii Publice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aprecierea dv. Lucrul însă stă așa : ceea ce cer eu e drept și formal și de fapt (anume ca să nu mi se dea orele mele altuia sub cuvînt că eu prin suplinitorul meu nu le îngrijesc bine)...

Totodată vă vestesc că o să vă mai supăr o dată cu o altă petiție către d. Ministru. Dacă vreți să scăpați de mine, puteți încă de pe acum să-mi exprimați supărarea dv. Și anume, trebuie să cer prelungirea concediului pe un an și aprobarea aceluiași suplinitor ca pînă acum ; punctul al doilea (colosal de important pentru mine) deși drept, poate fi neținut în seamă. Ca să fie deci ținut voi apela atunci iară la ajutorul dv.

Mulțumindu-vă dinainte pentru toate, rămîn al dv. devotat,

VASILE PÂRVAN
băiet de treabă
Berlin

B. Acad. Coresp. 58849

8

1907, mai 20 (iunie 2) Berlin — V. Pârvan către d. Onciul, despre activitatea sa la Berlin. Proiecte de cercetări viitoare.

Stimate domnule profesor,

Mai înainte de toate vă mulțumesc pentru bunăvoința cu care m-ați înștiințat numai decît despre rezultatul cererei mele. E păcat că n-a fost cu putință să mi se prelungească bursa pe mai mult de un an, căci aș fi putut, pe lîngă călătoriile de studii făcute în tihnă, să lucrez și eu o bună parte din studiul mare ce mi-am pus în gînd (în orice caz ! !) să fac despre viața romană la Dunărea de Jos [57]). E o lucrare pe care, dacă voi avea răgaz și mijloace s-o fac cum doresc, pun mare nădejde. E în țară la noi prejudecata că pe terenul istoriei antice un român nu poate să facă cine știe ce ispravă : și eu văd că, nu (numai) pentru Răsăritul traco-iliric — care de fapt e foarte puțin studiat —, dar chiar pentru Apus și pentru chestii de însemnătate ca aceea a negustorilor în imperiul roman, **poate veni** chiar un român, să facă **aproape totul** din nou.

E însă o altă pricină care împiedică pe un român să lucreze în direcția pe care am apucat-o eu : totală lipsă de mijloace bibliografice. Știți și dv. că în București, nici la Academie, nici la Fundație, nu există măcar colecția completă a scriitorilor clasici, a lui Teubner ! Ce să mai vorbesc de scrieri ajutătoare ?... Și de aceea, în adevăr, îmi e teamă să nu pierd vremea zadarnic după ce m-oi întoarce în țară, cerșind pe la biblioteci cutare colecție ori carte și neobținîndu-o. Fiindcă, vedeți, dacă n-aș fi așa un **pauvre diable** sărac, mi-aș face eu bibliotecă — măcar strictul necesar. D'apoi așa, ce să fac ?

57). *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Buc., Cultura Națională, 1923, 247, p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cît privește lucrarea prezentată la premiul Hillel, mi-ar părea bine dacă n-ar fi așa de proastă ca Dacia Traiană a lui Andronescu [58]), căci m-ar putea ajuta și pe mine, dacă nu cu altceva, măcar cu culegere de material. Altfel, păcat și de munca autorului și de premiul fără noroc. Eu acum mă necăjesc, precum știți, cu lucrarea de doctorat, iar la școală lucrez, între altele, în seminarul de Papyrologie al profesorului Paul Meyer [59]) : sînt o mulțime de lucruri frumoase și interesante din viața antică, cu care fac acum cunoștință **prin documente,** întocmai ca în istoria mai nouă, universală, ori a noastră.

Altfel sînt, slavă Domnului, bine și pot lucra în liniște.

Al. dv. devotat
VASILE PÂRVAN,

B. Acad. S56(2)
XXI

9

1907, iulie 10/22. Berlin — V. Pârvan către D. Onciul. Mulțumește pentru sprijin și sfaturi. Va cere Ministerului numirea sa la Iași.

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc din toată inima pentru bunătatea deosebită cu care v-ați îngrijit de soarta cererei mele. De asemenea și pentru sfaturile ce-mi dați. Măsurile luate de d. Haret în ce privește numirile de doi ani încoace în învățămîntul secundar mă ating și pe mine și va trebui să cer încă odată numirea : firește, acum în locul întîi la Iași. Grație intervenirei dv. sper și eu că mi se va ține în seamă cererea.

În ce mă privește personal — nu ca unitate oficială — din pricina vremei reci care a ținut aici toată vara, reumatismul m-a atăcat iară, așa că va trebui să merg în august pentru o cură la Lacul Sărat. Cu acest prilej voi purta chiar eu de grijă de cererile mele pentru mutarea la Iași [60].

Al. dv. devotat,
VASILE PÂRVAN,

56(3)
B. Acad. S.
XXI

10.

1907, iulie 12 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu (Berlin, Bembergerstr. 5). Despre excursia de a doua zi cu seminarul prof. Tangl.

---

58). Andronescu Virgil, *Organizația comunelor și provinciei Dacia Traiană. Studiu istorico-epigrafic,* Constanța, „Ovidiu", 1905, 232 p.

59). Cu prof. Paul Meyer studiase în 1905, „Zeitalter des Augustus" iar în 1907, „Erklärung ausgewählter griechischer Papyruskunden" (Cf. Bibl. Acad. Doc. pers. Pârvan, 12).

60). În toamna lui 1907 a fost mutat la Iași, ca profesor de latină la Gimnaziul „Ștefan cel Mare".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dragă Bratule,

Mîine după masă profesorul Tangl [61] a anunțat că va face o excursie cu seminarul lui afară din Berlin. Cum și eu sînt în seminarul lui, mă voi duce și eu, așa că mîine seară nu voi putea veni la tine (lucru de care-mi pare rău) și nu voi putea auzi nici pe Fedeleș [62] (lucru de care nu-mi pare rău).

S-ar putea însă ca din pricina vremii rele să se amîne excursia. Atunci, firește, voi veni la tine și... etc. Prin urmare pînă la 7 seara nu e exclusă posibilitatea să mă înființez la tine. După 7 însă, e exclusă.

Cu dragoste,
VASILE PÂRVAN,

Te rog spune-i lui Kindriș [63] să nu uite de **„Brad"** înainte de a pleca și vorbește și cu Dănăilă [64] în privința asta.

V. P.

B. Acad. Coresp. 62. 266.

11.

1907, iulie 19 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu, despre starea precară a sănătății sale, lecturi, etc. și despre vacanța catedrei de limba germană de la Universitatea din București.

Dragă Bratule,

Eu am fost bolnav toată săptămîna asta ; aceeași poveste ca și în primăvară, răceală straşnică cu dureri de cap, guturai, etc. Am stat acasă însă, așa că mîine sper să pot să m-apuc iar de treabă. De altfel și acasă am cetit cîte ceva. Intre altele, **Istoria Imperiului bizantin** pe englezește de Iorga [65] : e scrisă așa cum chiar Iorga rar scrie de bine. Desigur va fi foarte prețuită de străini și n-ar fi peste putință ca să i se dea, în urma acestei dovezi de pricepere, tot lui să scrie și istoria cea mare Imperiului

---

61). Prof. Tangl ținea atunci cursul „Quellenkunde zur Geschichte des Mittelalters". În semestrul anterior, „Geschichte des Papsttums bis zum 16 Jahrh".

62). Constantin Fedeleș, profesor de filozofie. A studiat în Germania, luîndu-și doctoratul în 1911, la München.

63). Vasile Kindriș. Avocat, după ce trecuse doctoratul în drept la Cluj și studiase filozofia la Berlin.

64). Probabil Negoiță Dănăilă din Bucești (Tecuci), care studia la Politehnica din Charlottenbourg, în timp ce Pârvan se afla la Berlin. A fost profesor de chimie tehnologică la Univ. din București.

65). *The Byzantin empire*, London 1907.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bizantin în Colecția Heeren-Uckert-Lamprecht [66]; istorie care i se dăduse lui Gelzer [67] de la Jena s-o facă și prin moartea lui a rămas nefăcută.

Alăturat ți-am tăiat din „Voința" publicația de vacanță a catedrei de nemțește din București. Precum vezi, Haret plănuiește ca pînă la începutul anului școlar universitar să isprăvească definitiv cu catedra aceasta.

Situația ta e cam plicticoasă acum! Liberalii vor ține sigur să-l aducă pe Mândrescu [68] — iar tu nu te poți opune din atîtea motive...

Eu mă voi duce mîine, la 12, pe la Simionescu [69], care pleacă în astă seară din Manheim încoace. Dacă poți vino și tu. Eu la Societate [70] nu voi merge, pentru că să nu răcesc sara din nou. Așa că dacă nu ne întîlnim mîine, ne întîlnim apoi luni, tot la 12, tot la Simionescu.

Al tău,
VASILE PÂRVAN,

B. Acad. Coresp. 62, 267

12

1907, aug. 21. București — V. Pârvan către Tr. Bratu (prof. com. Voineasa, jud. Vîlcea) comunică știri în legătură cu starea sănătății sale și proiectele imediate.

Dragă Bratule,

Imbolnăvindu-mă de stomach a trebuit să las neisprăvite băile la Lacul Sărat și să mă întorc aici unde am sosit de ieri dimineață într-o stare puțin cam deplorabilă. Acum încep a mă restabili. Voi sta pînă cel puțin la 30 aug. dacă nu și mai tîrziu, din pricina harababurei ce-i pe acolea cu noile numiri. E probabil că voi rămîne iarăși la Bacău: cauza o vom discuta amîndoi cînd vei veni aici. Dar și așa, măcar dacă aș fi liber pe ziua de 1, ca să pot pleca înapoi la Berlin!... Căci contrariul nu e exclus (voi încerca să lucrez ceva la Academie de se va putea, ceea ce însă nu prea cred)! De altminteri acum mi-e totul așa de egal, încît, avînd în vedere dass bloss die Dumköpfe etwas zu erreichen imstande sind, nu-mi mai face nici cald nici rece orice Zurücksetzung oder Vernachlässigung față cu alții.

Sărutări,
VASILE PÂRVAN
București, Izvor, 95

B. Acad. Coresp. 62. 268

66). *Allgemeine Staatengeschichte*", în care N. Iorga a publicat a sa *Genchichte des Osmanischen* Reiches, Bd. -1-5. Gotha, 1908-1913.
67). Gelzer Heinrich (1847-1906), prof. de bizantinologie la Univ. din Jena.
68). Simion Mîndrescu, prof. de limba germană la Univ. din București, 1908.
69). Marin Simionescu-Rîmniceanu.
70). Societatea Academică din Berlin, numele asociației studenților români din Berlin.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

13.

1907, sept. 13 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu, despre demersurile de mutare și suplinire a sa, ca profesor de liceu.

Dragă Bratule,

Imi pare foarte bine că tu intri la seminarul pedagogic, căci în chipul acesta prin tine s-ar putea începe intrarea și a celorlalți buni și tineri care treptat-treptat ar înlocui pe învechiți.

Nehotărîrea ta față de mine n-a avut, Gott sei dank, decît o ușoară încurcătură momentană, ca rezultat. Incolo totul a mers bine, și sper să pot reuși și cu cererea de mutare și cu cea de suplinire.

Tot azi i-am scris și lui Popea [71], care ar fi de dorit să nu știe despre oferirea ta ca suplinitor al meu, nimic.

Simionescu a plecat ieri dimineață înapoi. Er war in einer ziemlich katzenjämmeriger Stimmung bei seiner Abreise.

Eu voi sta aici încă pînă la 20, ca să știu sigur că sînt ori nu mutat. Pe la Iași nu voi trece decît dacă va fi absolut de nevoie.

Plecăciuni lui Russ*, al tău
PÂRVĂNEL

B. Acad. Coresp. 62. 269

14

1907, oct. 10/23 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu, despre cărțile pe care i le procură din Germania și despre suplinirea sa la catedră.

Dragă Bratule,

Pe Günther [72] l-am găsit de ocazie la un anticar și l-am cumpărat. E însă legat și e greu de trimes. Cred că, dacă n-ai nici o grabă, e mai bine să-l iai tu singur cînd vei veni la Crăciun pe-aici. Nu mă îndur să-l trimet prin poștă, ca să nu se strice. Firește, însă, dacă tocmai ai vrea să lucrezi acum cu el, voi fi ceva mai crud cu el și-l voi sacrifica.

Marin [73] îți va trimite și el pe Willamowitz [74].

Mîine mă duc pe la viitoarea ta [75].

Altfel, atît eu cît și Marin lucrăm teribil la teze... cîte 25 de ceasuri pe zi ! !...

Intreabă pe Popea dacă i s-a aprobat schimbarea de ore, ca să știu și eu să fiu liniștit — și scrie-mi.

Făgăduindu-ți altădată mai multe, te sărut.

PÂRVĂNEL,

*) Ernest A. Russ, doctor în filozofie (Berlin, 1907) și șt. naturale (Buc. 1907).

71). Neagoe Popea, distins prof. de geografie, la Focșani, Călărași, Tecuci, apoi la Iași (Gimnaziul „Ștefan cel Mare" și gimnaziul „Alexandru cel Bun".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

N. B. Ce mai e cu locul de conferențiar?... Uitasem de ăl cu Fouqué [76]) și mi-am însemnat chiar acum să ți-l trimitem.

B. Acad. Coresp. 62.271

15

1907, oct. 20 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu, despre neliniștile mutării și suplinirii sale la Iași. Noile numiri de la Universitatea din Iași. Informații bibliografice. Aprecieri asupra lui O. Tăslăuanu.

Dragă Bratule,

De abia acum, la 2(0) oct. s.v., întors de la Berlin, am posibilitatea să-ți răspund la scrisoarea ta din urmă. Cum știi, am fost foarte necăjit cu mutarea la Iași și cu suplinirea. Și nici pînă azi nu s-a sfîrșit încă complet plictiseala. Căci acum, cînd îți scriu astea, nu știu încă sigur, dacă Popea a fost numit în locul meu, dacă s-a apucat de treabă dacă nu cumva el e nemulțumit cu orele căpătate etc. Ieri i-am telegrafiat. Sînt tocmai 24 de ceasuri de la darea telegramei și tot n-am primit nimic. Să fi aflat el de înțelegerea noastră cu excluderea lui și să se fi supărat de asta?... Sau nu e la mijloc decît o oarecare neglijență orientală în faptul de a nu-mi răspunde de fel pînă acum. Eu te rog pe tine să vezi ce-i cu el și să-mi scrii cît mai repede.

Ich versuche mich jetzt in die Arbeit vieder einzuleben, was nicht grad leicht ist. Vremea pierdută în țară — 2 luni de zile!!. îmi stă pe inimă mereu, din toate punctele de vedere.

Tu ce-ai făcut cu seminarul Pedagogic? Deputatul e tot implacabil?[77]. Dar la petiția pentru universitate ai primit vreun răspuns? Dacă obții răspunsul dorit la aceasta din urmă, ai căpătat și pentru al doilea loc o autoritate mai presus de orice deputat. Cît privește partea materială, obținerea amîndoror locurilor ți-ar da posibilitatea ca să-ți faci o bibliotecă de specialitate cît mai bogată. În orice caz, cred că imediat ce vei fi aranjat la un fel te vei apuca cu toată stăruința de lucrarea începută aici, pentru ca, la eventuală declarare de vacanță a catedrei, tu să poți fi gata și științific.

De un lucru mi-e însă teamă. Că anume Ursu [78]) va veni înaintea ta

---

72). Johann Christian Günther, (1665-1723). Liric german din epoca tîrzie a barocului.

73). Marin Simionescu-Rîmniceanu.

74). Ulrich v. Wilamowitz noellendorf (1848-1931), distins clasicist german și profesor la Univ. din Berlin. În 1906 preda cursul: „Kulturgeschichte des Alterthuns vom Tode des Augustus ab".

75). Erica Schmidt, viitoarea soție a lui Tr. Bratu.

76). Friedrich de la Motte Foque (1777-1843), scriitor german de origine franceză. Asupra lui, Tr. Bratu a scris lucrarea: Fouqués Lyrik-Einleitung und cap. 1—3. Berlin, 1907, 70 p.

77). Probabil I. Botez, atunci profesor universitar și deputat liberal la Iași.

78). Ioan Ursu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la universitate. Pînă acum are toate șansele. Iorga nu e așa de strașnic în judecarea meritelor lui Ursu pentru a i se opune „arrivaviei" lui. Firește, păcat! Dar, ce să faci? Iorga e și el de multe ori tot așa de lăsător și indiferent ca orice moldovean. Și dacă ceilalți din comisia de judecată a lucrărilor (??) lui Ursu vor fi de părere că Ursu poate fi la Universitate, Iorga, probabil, nu numai că nu se va opune mai efectiv, dar nici măcar „opinie separată" nu va face.

Noi (Marin și cu mine) ne bălăbănim cu teza. Vai de capul ei! Das ist aber nicht das schlimste. Marin, cum știi, mai scrie și la „Luceafărul" și asta face că, de pildă, cînd scriu acestea el scrie lui Tăzlăuanu un răspuns la lecțiile de estetică, istorie de artă, gramatică etc., ce acesta i-a dat o dată cu trimiterea corecturilor la articolul lui Marin de introducere a viitoarelor studii de istore de artă, cerute de „Luceafărul". Nu știu dacă mai există pe tot pămîntul românesc (în afară de Scurtu!!) [79]) altcineva mai fanfaron ca Tăslăuanu in materie de direcție a unei reviste. Bietul Marin trebuie acum să aleagă între a pleca de la „Luceafărul" (ceea ce ar fi o izbîndă pentru Ibrăileanu și ai lui!) și între a se lăsa dădăcit de... genialul cap universal al directorului revistei.

Întrucît mă privește, eu nu mai scriu acum nimic din pricina tezei. De altfel (e) mai bine, pentru toată lumea. Nu fac pe mizantropul, nici pe le génie méconnu, dar nu mai simt nici-o dragoste de scris, atunci cînd, azi, numai palavra națională-țărănisto-moralisto-poporanistă e apreciată...

Scrie-mi și tu des și mult despre tot ce se petrece acolo; ți-om scrie și noi de-ale noastre. Scrie-ne de asemenea despre toate nevoile bibliografice sau de alt ordin ce-ai avea la scrierea lucrării tale de-acum. Știi că pentru tine vom găsi totdeauna timp, chiar de excerptat la o nevoie!...

Despre Fouqué-ul tău a apărut de curînd o carte de Otto Eduard Schmidt. **Fouque, Apel. Milwitz, Beiträge zur Geschichte der Deutschen Romantik.** Leipzig. Dürrsche Buchhandlung. (Prețul nu-l știm, dar e o broșură mică). Să ți-o trimitem?

Din pricina plecării tale grabnice, n-ai putut să-mi mai dai nici-o instrucție în privința eventualelor mele vizite la viitoarea ta soție. Aștept cu dragoste orice însărcinare din partea ta.

Salutări de la al tău,
Pârvănel
și de la Marin (Berlin, Elsasserstr. 75III)

B. Acad. Coresp. 62.276.

79). Ioan Scurtu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

16.

1907, dec. 3|16, Berlin—V. Pârvan și Marin Simionescu-Rîmniceanu către Tr. Bratu, despre pregătirea tezelor de doctorat și despre logodnica acestuia, Erica Schmidt.

Dragă Bratule,

Va să zică ne iai repede: să fi înaintat deja tezele, nici nu ți-am mai scrie ție de mîndrie (bagă de seamă die Veranlasung zum Dichten!).

Bre, dar ce te-ai pus în frac pentru tembelismul din cartea noastră poștală! Nu te privea deloc pe tine, ci pe cei care îi făceai tu tembeli în scrisoarea către Simionescu.

Pe la logodnica ta n-am fost deja de mai bine de două săptămîni, deoarece a plecat la Dresda și în lipsa ei am fost concediat, rămînînd ca să mă prezint iar la post cînd se va întoarce.

Ne spui să-ți scriem mai multe de pe-aici. Nu putem bre, ne-am tîmpit prin specializare (asta îți poate servi ție ca învățătură, spre a nu deveni ca noi prin prea multă ocupațiune cu Hermann und Dorothea) [80]).

Bonjour! Pârvan,

(La sfîrșitul scrisorii, acest adaos din partea lui Marin Simionescu-Rîmniceanu):

Îți trimit alăturata pecetie spre a o pune pe cărțile mele. (Nu crede că aici pluralul e tot din cusur de gramatică). Eingebildet was? auch in der Petschäthe" (după dicționarul lui Grimm) [81]. Sărutări sub nas de la Erica Schmidt[82]). Wir sind fidel heute Abend. Se și cade dacă am pus deja punct — la începutul tezei... Am speriat profesorii cu ce urmează după punct... un infinit alb!!!

Cu bine,

Marin

B. Acad. Coresp. 62.272

17.

(1908, ian.) Roma. — V. Pârvan către Tr. Bratu (Iași, str. Unirei 6) despre șederea la Roma timp de trei luni de zile.

Dragă Bratule,

Din Roma unde am venit pentu trei luni de zile, îți trimet peisajul de vis a vis [83]), ca să visezi și tu o leacă despre mărirea romană. Bre,

---

80). *Herman und Dorothea*, poemă idilică scrisă de Goethe (1796-7).

81). Petre Grimm, licențiat în filologie modernă (Buc. 1904). Dedesubtul scrisorii, ștampila: „Biblioteca Marin Simionescu-Rîmniceanu", la care textul se referă.

82). Erica Schmidt, logodnica lui Tr. Bratu.

83). C. p. ilustr. reprezentînd Via Appia Nouova. Avanzi dell'Acquedotto di

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Roma e mult mai frumoasă decît mi-am închipuit-o. Adresa mea e : Via Venti Settembre 98-B Pensione Wilma.

Sărutări,
Pârvan

B. Acad. Coresp. 62.274

18.

1908, ian. 31 (feb. 12) Roma — V. Pârvan către I. Bogdan. Bolnav de reumatism a trebuit să plece la Roma, unde continuă cercetările. Vrea să-și susțină teza în vară, la Berlin. Demersuri făcute în țară pentru prelungirea bursei. Ar face călătorii arheologice în Grecia și Occident [84]).

Stimate domnule profesor,

Anul acesta 1907/1908 n-am avut noroc. Am venit în vară în țară să mă îndrept de reumatism și mai rău m-am îmbolnăvit. Întors la Berlin, cînd îmi era lumea mai dragă și lucram mai cu spor, a venit o vreme strașnic de rea și reumatismul m-a atăcat din nou așa de violent, încît, în ultimul timp, la Berlin, nu mai vedeam aproape la fel cu ochiul stîng, care, cum știți, totdeauna a suferit mai mult din pricina boalei. A trebuit astfel să fug, nu să plec, în Italia. Aici îmi merge iară bine și am reîncepuț lucrul. Deși nu cu aceeași intensitate cu care l-aș fi făcut dacă aș fi fost deplin sănătos.

Aici va trebui să stau pînă se face iar cald la Berlin, adică pînă prin mai [85]). Sper ca să pot isprăvi pînă atunci cu lucrarea despre negustorii romani care nu-mi va servi ca teză decît cu un capitol al ei, rămînînd ca întreagă — e o lucrare mare — să apară apoi supt altă formă [86]). Dacă nu vor interveni complicații cred să dau și examenul de doctorat la Berlin, în vară. Cît privește călătoriile arheologice în Grecia și prin țările Apusului, cu colecții mari de antichități, aceea atîrnă de bunăvoința d-lui Ministru, căruia de-aici, la 1 martie s. nou îi voi înainta o petiție-memoriu, rugîndu-l să-mi acorde o subvenție științifică în felul celei avute de d. Murnu [87]. Ce să fac, dacă Universitatea din București a socotit că unui pierde-vară ca mine nu trebuie să i se prelungească bursa pe cît a cerut-o (și pe cît se dă chiar celor ce n-au și călătorii de făcut), adică pînă la 5 ani, și a crezut că mi-i prea de-ajuns patru ani (respectiv $3^1/_2$) și pentru studii și pentru călătorii ? Dacă d. Ministru îmi va da ajutorul, voi lucra cu toată sîrguința, ca să nu-i pară rău de banii

84). Scrisoarea poartă adnotarea lui I. Bianu : „Răsp. «uns» 10/23 feb. 1908".

85). N-a stat însă decît pînă la jumătatea lunii aprilie.

86. Este vorba de lucrarea *Negotiatores*, din care a publicat numai o parte, ca teză de doctorat : *Die Nationalität der Kaufleute im Römischen Kaiserreiche. Eine historische-epigraphische Untersuchung*, Breslau, 1909, 132 p.

87). G. Murnu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dați ; dacă nu, voi face și eu ce-mi va fi cu putință față de lipsa de mijloace, ca să nu fie zădarnici anii de studii trecuți aici în Apus.

Al dv. devotat,
VASILE PÂRVAN

Roma, Via Venti Settembre 98-B. Pensione Wilma (Adresa e stabilă ! !)

B. Acad. Coresp. 58850.

19.

1908, ian. 31—Roma, V. Pârvan către D. Onciul. Despre șederea sa în Italia. Lucrează, face excursii arheologice. Pentru continuarea acestora, în Grecia și în țările Apusului, va solicita sprijinul Ministerului.

Stimate domnule profesor,

Vremea rea din nord m-a silit să plec fără voia mea în Italia. Reumatismul m-a atacat iară foarte violent și în special la ochiul stîng, cu care în ultimul timp nu mai vedeam aproape de fel la Berlin. Clima de aici îmi priește. Ochiul, deși încă bolnav, s-a îndreptat destul ca să pot iarăși lucra. Firește, însă, mai puțin decît cum aș dori. In orice caz va trebui să stau în Italia pînă se va face iară cald, la Berlin, adică pînă prin mai. In afară de excursiile arheologice, sper să pot isprăvi pînă atunci cu lucrarea despre negustorii romani, care nu va fi numai de doctorat, ci, față de dimensiunile pe care le ia, va trebui să apară în întregime supt altă formă, servindu-mi astfel și ca lucrare de docență.

Aici cum am venit, m-am dus la Institutul Arheologic german, unde, în calitate de cand. phil. neamț, am obținut cu ușurință voia de a mă folosi de biblioteca institutului. Astfel voi avea și la Roma toate mijloacele științifice necesare ca să pot lucra în direcția începută la Berlin.

Dacă nu vor interveni complicații, sper să pot face în vară și examenul de doctorat la Berlin.

Pentru obținerea unui ajutor de la minister spre a-mi completa cultura istorică antică prin călătorii arheologice și în Grecia și în țările Apusului cu colecții bogate de antichități, voi înainta petiția domnului Ministru, de aici, la 1 martie stil nou, pentru că, dacă domnia sa ar crede de cuviință să-mi acorde o subvenție în felul cum a avut-o d. Murnu, să aibă vreme destulă pentru a o trece în buget.

Al dv. devotat,
VASILE PÂRVAN

Roma, Via Venti Settembre 98-B.
Pensione Wilma (adresa e stabilă ! !)
B. Acad. Coresp. 58850

20.

1908, febr. 3 — Roma V. Pârvan către G. Bogdan-Duică, despre tatăl său, Andrei, care se prezintă la examenul de institutor. Speră că-și va putea relua lucrul, după boala de care a suferit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Stimate domnule Bogdan,

Tată-meu [88] îmi scrie că se prezintă la examenul de înaintare pe loc de la „învățător" la „institutor" și că fiind și dv. în comisie, să vă scriu ceva despre el, ca să-l aveți în vedere. Sînt împotriva „recomandațiilor ceva despre el, ca să-l aveți în vedere. Sînt împotriva „recomandațiilor poate, nu teorie — e un bătrîn — ci practică — și cred că vă va face aceeași impresie ca mie că e în adevăr ein alterfahrener tüchtiger Lehrer, care măcar la sfîrșitul carierei ar putea fi răsplătit pentru o întreagă viață ce și-a trecut-o în slujba credincioasă a școlii.

Cum îmi închipui că vă interesează știrile noi despre mine, vă spun numai atît că nu de voie am venit în Italia. Iar boala m-a împiedicat de a vă mai trimite și cîte ceva pentru Revistă. Aici îmi merge mai bine și sper să pot iar lucra în același tempo ca mai înainte.

Cu respectoase sărutări de mînă pentru doamna, rămîn al dv. devotat.

VASILE PÂRVAN

Roma, Via Venti Settembre 98-B.
Pensione Wilma

B. Acad. Coresp. 107018

21.

1908, febr. 12/25 Roma — V. Pârvan către Tr. Bratu, despre noile sale preocupări de la Roma și despre corespondența sa cu C. Stere.

Dragă Bratule,

In adevăr am venit aici pentru că la Berlin nu mai puteam trăi din pricina climei: ochiul mă durea teribil și nu mai vedeam cu el. Deci nici nu puteam de fel lucra. Venind la Roma, am socotit să stau închis în casă și să isprăvesc teza... Ași ! de așa ceva nici vorbă ! Dar nu-mi pare rău de fel de timpul întrebuințat altfel decît cum mă gîndeam la plecare.

Pensionul în care stau e nemțesc, atît ca Werwaltung cît și ca Bevölkerung. N-am vorbit în viața mea așa de mult nemțește ca aici. Fac însă „exerciții" în toate graiurile posibile: franțuzește, italienește, englezește, ba chiar și rusește (e și aici o rusoaică, în pension, o foastă Opernsängerin, la pensie).

Aici am făcut cunoștință mai de aproape a doi români: unul doctorand în medicină, P. Robescu [89] (scrie la „Tribuna" foarte mult... și celălalt sculptor, G. Cireșescu — un lipsit de talent !

88). Andrei Pârvan.
89). Pompy Robescu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu Robescu am făcut deja mai mult excursii în împrejurimile Romei, care sînt splendite. In general noi n-avem o idee de frumusețea Italiei, pînă nu venim s-o vedem aevea.

Cînd vor apărea lecțiile tale în **„Convorbiri"**, trimite-mi te rog, cîte-un număr, deoarece eu nu le mai primesc și de asemenea nici Marin nu s-a mai abonat (pre cît știu !).

Stere trebuie să fie foc pe mine. M-a întrebat cum îmi place studiul despre **Social democratism și poporanism** [90] și i-am răspuns tot așa de freimütig și pipărat ca de obicei. La care răspuns, însoțit de un număr din die **Zukunft** cu un articol asupra social-democratismului tocmai cum vedem **noi**, n-am primit nimic de la Stere. Trebuie să mă fi înjurînd rău de tot acuma.

Cu dragoste, al tău
PÂRVAN

Roma, Via Venti Settembre 98-B. Pensione Wilma.

B. Acad. Coresp. 62273.

22.

1908, feb. 17 Roma — V. Pârvan către I. Bianu. Îl roagă să prezinte ministrului cererea sa (pentru subvenție științifică), împreună cu memoriul explicativ.

Stimate domnule profesor,

Mulțumindu-vă din toată inima pentru bunăvoința cu care și de data asta îmi oferiți ajutorul dv., îmi iau libertatea să vă trimet o dată cu aceasta și petiția pentru cerere de subvenție științifică adresată împreună cu un memoriu explicativ [91], alăturat domnului Ministru al Instrucției. Vă trimet dv. petiția atît pentru motivele pe care știți că în general le au cei ce au de cerut ceva la minister și li-e teamă să nu se piardă petiția, cît și pentru ca să citiți și dv. memoriul și să mă puteți ajuta pentru împlinirea cererii mele în deplină cunoștință de cauză.

In scrisoarea dv. mă întrebați că de ce vă scriu despre bursa mea de la Universitate, atunci cînd acolo mai sînt și domnii Bogdan și Onciul. In privința bursei eu vă dădeam numai o informație de ordin pur teoretic, deoarece, altfel, la Universitate, nu e nimic de făcut : bursa nu mi se mai prelungește în nici-un caz, căci **stă scrisă la reglement** cutare și cutare sfîntă hotărîre...

---

90). C. Stere, *Social-democratism sau poporanism*, „Viața rom." II (1907), nr. 8, p. 170-193.

91). Pe scrisoare, adnotarea lui I. Bianu : „Trimis ministrului Haret, 22 febr. 1908".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

In ce privește sfaturile ce-mi dați, mă voi sili să le urmez, întrucît studiile îmi vor da răgaz la aceasta — fără ca să sufere prea mult din pricina îngrijirei părții pămîntești a eului meu (!)...

Al dv. devotat,
VASILE PÂRVAN

Roma, Via Venti Settembre 98-B, Pensione Wilma.

B. Acad. Coresp. 58.851

23.

1908, martie 10 (feb. 26) — Roma — V. Pârvan către I. Bianu. Mulțumește pentru grija pe care i-o poartă. Se va sili să-și cruțe sănătatea ca să poată fi cît mai folositor țării sale. Momentan studiază literatura catacombelor.

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc din inimă pentru părinteasca scrisoare cu care îmi răspundeți la trimiterea petiției și memoriului către d. Ministru și pentru binevoitoarea intervenire. Cît privește sfaturile de îngrijire a sănătății mele șovăitoare, vă voi spune numai un lucru: formarea internă spre creație dezvoltă pînă la cea mai mare intensitate [92] viața pur sufletească, încurajarea silințelor de către acei cărora ele le fac plăcere ori chiar le folosesc deșteaptă și grija pentru o viață trupească mai îndelungată spre a răsplăti acele încurajări ori speranțe ale lumii pentru care trăim. Prin urmare, atîta vreme cît puținul pe care-l fac va găsi aprobare, voi căuta să mă țin în bună stare ca să fiu cît mai multă vreme folositor țării mele. Nu-i așa că sînteți mulțumit cu acest răspuns? Căci, slavă Domnului, dacă n-am o răsplată zgomotoasă a silințelor mele, am o alta mult mai trainică, a dragostei ce mi-o poartă cei cîțiva, foarte puțini, care au nădejde în mine.

Acum trăiesc intens și trupește — căci e clipa splendidă a Italiei care mă întărește — și sufletește, căci retrăiesc vremurile despre care odată voi avea să vorbesc tinerimii noastre studioase, cu atît mai mult foc și cunoaștere de-aproape cu cît voi învăța mai mult, chiar din cartea vremii și faptelor învecinicite ale oamenilor vechimei.

Cînd vă scriu acestea, am pe masa de lucru o întreagă literatură asupra catacombelor pe care zilele trecute am început a le vizita sistematic. Antichitățile pagîne din care pleacă cele creștine le-am văzut deja în linii mari de mai înainte.

Cu firești mulțumiri rămîn al dv. devotat,

VASILE PÂRVAN

Roma, Via Venti Settembre 98-B, Pensione Wilma.

B. Acad. Coresp. 58-852.

92). În text: intenzitate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

24.

1908 — martie — Pompei V. Pârvan către Tr. Bratu, despre ruinele de la Pompei.

Dragă Bratule,

Ieri și azi am vizitat Pompeii. Bre, nici nu-ți închipui ce bine s-au păstrat toate lucrurile pînă azi. Și apoi, gîndește-te, tot orașul s-a păstrat. Capeți, plimbîndu-te în el, impresia desăvîrșită a vieții romano-grece din provincie. Sînt încîntat de cele văzute.

Al tău,
PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.275.

(19) 08, martie 15 Capri — V. Pârvan către I. Bianu [93]). Salutări din Capri. Va pleca apoi la Paestum.

Stimate domnule profesor,

Din Capri, unde m-au dus antichitățile dimprejurul Neapolului (mîine plec la Paestum) vă trimit multă sănătate. Frumos tare pe aici!

Al dv.,
PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 58853

26.

(19) 08 apr. 9, Firenze — V. Pârvan către Tr. Bratu [94]., despre apropiata plecare la Berlin, după ce va sta o săptămînă la Florența.

Dragă Bratule,

Mă apropii iară de Germania. De Paștile cele catolicești [95] voi fi la Berlin. Acum sînt pentru o săptămînă în Florența care-mi place strașnic. Scrie-mi la Berlin (!) ce mai nou prin Iași. Conferința mea nu va mai apare, m-am supărat... Tu cînd ne trimeți prelegerile tale?

Al tău,
PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.276

93). C. p. ilustr.: Capri.
94). C. p. ilustr. Firenze—Piazza V. E.
95). 19 apr.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

27.

1908, sept. 24 Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu, în legătură cu suplinirea sa la Iași. Hotărît să rămînă în străinătate încă un an pentru a-și isprăvi studiile.

Dragă Bratule,

Am primit răspunsul de la Minister pentru subvenție: și de data asta e tot negativ. N-au parale și s-a isprăvit. Ți-am telegrafiat ieri, pentru ca dacă tu ori Popea ori ceilalți mai aveți pe cineva căruia să-i puteți scrie pentru aprobarea suplinitorilor s-o puteți face din vreme. Dacă mi s-ar aproba suplinirea, aș fi liniștit măcar pentru cei de acasă.

Oricum ar fi, mi-am luat inima în dinți și voi rămîne în străinătate pînă la 1 octombrie 1909. Ai mei și cu mine vom duce-o greu tot anul acesta, dar nu se poate, trebuie să-mi isprăvesc studiile și călătoriile ce mai am de făcut. Îți mulțumesc dară frățește că te-ai oferit să-mi ții locul la Pedagogic și numai atîta te rog să mă ții acum mereu în curent ce e cu suplinirea. In caz că mi-ar pune unul din oficiu, să știu cine e — ca să-i pot da adresa alor mei, să le trimită cei 50 de lei ce-mi rămîne din leafă.

Asupra hîrtiilor și formalităților de nevoie la căsătoria ta, îți va scrie Marin cît se poate de amănunțit, imediat ce va fi trecut și el prin Standesamt.

Dorindu-ți toate cele bune, te îmbrățișez frățește,

Al tău,
V. PÂRVAN

N. B. Asupra celor de făcut pentru suplinirea mea, vorbește te rog mai deaproape și cu Popea și vezi ce spune și el.

B. Acad. Coresp. 62.278

28.

(1908) Berlin — V. Pârvan către Tr. Bratu, despre dificultățile pricinuite de concediul său de studii și suplinirea sa la Iași. Cunoștința cu G. Ibrăileanu și M. Sadoveanu.

Dragă Bratule,

Nu ți-am scris, pentru c-am fost foarte necăjit. In București am stat o săptămînă și cu prilejul acela am înaintat și petițiile pentru concediu și subvenție. Personal în audiență n-a vrut să mă primească ministrul, zicînd că-i la Valea Călugărească, parcă eu acolo nu mă puteam duce... dar ce vrei?... boieri mari. Concediul mi l-a aprobat pe un an, dar la ce-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rerea de subvenție nu mi-a răspuns nimic, așa că, dacă nu-mi dau nimic, după Crăciun tot viu în țară. Prin urmare, ce gîndiseși tu să pui la cale cu Găvănescul [96], dacă nu te stinghерește prea tare, eu îți mulțumesc frățește. De asemenea, nu știu dacă mi-a aprobat suplinitorii ceruți (pe Sporea [97] și Mareze [98] — după vorba lui Popea). Iarăși o încurcătură. Atît despre mine.

Ai tăi, de aici, sînt toți wohl und munter.

Marin e în plină... alergare, pentru căsătorie. Știi că-i o adevărată harababură. Căsătoria nu o face ministrul nostru, ci se face la Standesamt-ul nemțesc. Formalitățile sînt destul de plicticoase pentru cine nu-i cunoscut cu careva de acolo. Acum, e bine și că trece întîi Marin prin foc. Noi îți vom scrie toate pe de-amănuntul... după ce le vom ști și noi apriat cum sînt.

Dacă te întîlnești cu Roiu [99] fă-i puțină morală că nu mi-a mai scris absolut nimic. Avusesem noi amîndoi o vorbă! A uitat-o? Paralele — 20 de lei ce mi-a dat la plecare, că ăi de la universitate mă lăsaseră lefter — le-a primit? I le-am trimis încă din București.

Multe (nu mute) plecăciuni d-lui Ionescu [100]. Confundă-te (sic!) te rog, în mulțumiri față de d. Bîrsan [101]. Sper că a primit pe Xenopol în starea... primitivă.

Știi că am făcut cunoștință și cu Ibrăileanu. Tot așa ca și cu Botezii [102]. Cu cea mai desăvîrșită Selbstverstendigkeit, i-am strîns mîna și ne-am pus la vorbă despre Tîrgul Cucului! Serios, nu glumesc). Era cu Sadoveanu și așa am făcut cunoștință: ei veneau dinspre mine pe str. Lăpușneanu. Văzînd pe Sadoveanu, ei: ei ce mai faci Mihai!... De ce nu mă cunoașteți... Nu! Și întrebîndu-mă Ibrăileanu că unde ești tu, de-am rămas singur, i-am răspuns c-ai plecat. Dar că înainte de a pleca m-ai dus în Tîrgul Cucului... Și apoi mi-ai zis... **adio!** Iar de aici a urmat o întreagă discuție (...).

Cu pupături, al tău,
PÂRVĂNEL,
N. Elsasserstr. 75III (asta-i adresa mea!!)

B. Acad. Coresp. 62.279.

---

96). I. Găvănescu prof. de pedagogie la univ. din Iași, director al Seminarului pedagogic universitar.

97). Const. N. Sporea, profesor, din 1904, la Gimnaziul „Ștefan cel Mare" și la Liceul Internat din Iași. După primul război mondial, director la Liceul „Decebal" din Deva.

98). Mazere Nicolae, prof. de geografie la Seminarul „Veniamin" din Iași.

99). Lucian Roiu, prof. de șt. nat. la Botoșani (1904) apoi la Iași Seminarul „Veniamin", 1905, Șc. normală — 1907, Liceul Național 1909.

100). Probabil Nicolae Ionescu, n. 1883. A absolvit dreptul (1905) și literele (1906). A făcut studii de arheologie la Berlin. Din 1908, asistent la Muzeul de etnografie și artă națională.

101). Gr. Bîrsan, directorul Lic. „Național" Iași.

102). I. Petrovici.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

29.

(1908) Breslau — V. Pârvan către Tr. Bratu (Iaşi str. Păcurari, 65) despre plecarea sa la Breslau şi despre dificultăţile sale materiale. La Bucureşti a vorbit cu I. Petrovici.

Lieber Bruder, erschrick nicht ! ich bin da und du weist warum. Aber Schweig still : niemand soll's wissen. Auf deine Postk. antworte ich kurz folgnedes (einen sehr, séer langen Brief wirst du binen kurzem vom mir bekommen-also): I⁰ habe ich anderthalb Monate zu zittern. So ich weiss ob ich... oder nicht; II⁰ vegwn der Formalitäten bei der Hochenzeit, wird dir Marin ganz genau Bericht erstatten. Er wird wohl diese wochen endlichfertig sein. Mit dem Minister B. ist nicht : auch Marin ihm geschrichen und hat Keine Antwort erhalten. Die Traung* muss auf dem deutschen Standesamt stattfinden; III⁰ wegen meiner heiklen materiellen Lage werde ich dir im nächsten Briefe näheres mitteilen ; IV⁰ was Bucarest betrifft, wage, ich nicht in diesen gefährlichen Augenblicken daranzudenken. Mit Petrovici [115] habe ich nur wenig auf der Universität B. verkehrt. Sagte er etwas von mir? Meine Adresse ist, wenn du entziffern kannst : Vorwerks, str. 61 III rDein.

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.280.

30.

1908, nov. 8 — Breslau — V. Pârvan către Tr .Bratu, despre temerile pricinuite de susţinerea tezei la Breslau şi despre dificultăţile financirae în care se află.

*) În ms., *Die Traven...*

Dragă Bratule,

Precum ţi-am scris şi pe cartea poştală nemţească, pe care sper că ai oprit-o, sînt acum în Breslau, unde m-am înscris deja de 10 zile la examen. Teza a primit-o profesorul Cichorius [103] (bine-cunoscut la noi), aşa în general după titlu, fără s-o citească în particular: prin urmare vezi tu cît de îngrijat trebuie să fiu : unde pui că e un neamţ de ăi stricţi şi cu metodă? Tot el mi-a pus în vedere să citesc pentru [104] examen cît se poate de mult, deoarece profesorii toţi vor fi misstrauisch cu un individ care vine aşa netam-nesam la ei numai pentru examen.

In scurt, e mare primejdie cu examenul meu. De aceea ţi-am şi scris să nu dai de veste despre plecarea mea din Berlin, ca să nu fie Klatsch pe urmă... Dacă voi reuşi, pe urmă e altceva.

Cu paralele stau mizerabil : n-am decît cît îmi trebuie pentru trai pînă la Crăciun. Aşa dar a doua rată a taxei, tipărirea tezei (singurăcel

103). Conrad Cichorius.
104). In mss., *de* examen.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

puțin 600 de mărci) trebuie să-mi cadă din cer... Și de la Minister, cum singur îmi scrii, e puțină speranță. De la Universitate nici măcar ăi 300 de lei de drum nu mi i-au trimis, pentru că în termenul prescris nu mi-am dat examenul. De la Casa noastră de economii nu pot împrumuta, fiindcă atunci le rămîne prea puțin celor de acasă. Marin nu poate să-mi dea (adică nu pot să-i cer), deoarece el însuși, din pricina arendașului, n-are pînă la Sf. Gheorghe nici o lescae și a trebuit chiar acum să facă un împrumut pentru ca să poată face nunta și să plece...

Nu-i așa că s-au potrivit toate de minune? Și eu cel care aveam atîta nădejde să pot rămîne tot anul în străinătate!...

Acum însă stau și aștept: pe la 15 decembrie, în orice caz înainte de Crăciun, profesorul referent va înainta (cel puțin așa a făgăduit) raportul și imediat mi se va face examenul. Deci înainte de Crăciun voi ști ce-i cu mine. Dac-oiu reuși, atunci pot să mă adresez la oricare făcînd pe victima (meritoasă!)... birocratismului... Dar dacă nu reușesc, atunci e povestea încurcată de tot. Căci, firește, atunci, trebuie să rămîn pînă în vară în Germania, spre a-mi încerca încă odată norocul... Firește, foarte puțin onorabil pentru un băiat așa de ...genial (!) ca mine, dar în împrejurările de față singura soluție omenească posibilă...

Cum îți spun, acum, pînă ce nu se hotărăște cu mine nici nu îndrăznesc să scriu nimănui pentru bani. Ba chiar, überhaupt, nu îndrăznesc să mai dau [105] semne de viață toată corespondența — mi vine tot la Berlin, ca și cum lucrurile ar merge ca de obicei și nimic nu s-ar fi schimbat în situația mea; noroc că nu-mi vin decît foarte puține scrisori... fiindcă nici eu nu scriu...

Cu docența ta, cum probabil (?) nici nu e nevoie de un volum special ca să te înscrii la examen, tocmai, nu trebuie să întîrzii nici un moment: examenul n-ar fi pentru ține decît o glumă.

In curînd îți voi mai scrie, după ce voi avea știri mai multe de la Marin, sau poate mă voi întîlni cu el, ducîndu-mă la Berlin pentru căsătoria lui.

Cu dragoste al tău,
V. PÂRVAN

Breslau, Vorwerks, Str. 61III r
B. Acad. Coresp. 62.281

31.

1908 Breslau. V. Pârvan către Tr. Bratu despre temeiurile mutării sale la Breslau. Mulțumește pentru „inimoasa apărare" pe care i-a luat-o în incidentul cu (Petrovici I).

105). În mss. *dau* e precedat de un *doi* inutil, scăpat în fuga condeiului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Was die Geldnot betrifft, wollen wir lieber abwarten bis nach dem Ereigniss [106]. Für die Uebersiedlung kann ich dir die Gründe nur mündlich näher auseinandersetzen. Für das Zittern habe ich besondere Gründe: ich bin aber fatalist. Hast du nicht bemerkt dass aich auch in meinem Brife ein Unglück ganz ruhig in Erwägung ziehen konnte? Wegen P.[107] bin ich dir doppelt dankbar: einmal für die Mitteilung der Tatsaachen an sich. unr dann für die herzliche Verteidigung. Daüber lässt, sich aber wieder nicht schreiben sondern nur reden. Was Marin betrifft. hat er ja schon selbst vorgestern von sich hören lassen. mehr als ich dir berichten könnte.

Mit brüderliche Grüssen, dein V.

(N. B)) Wegen des Akad. Vereins zu Berlin werde ich dir dennächst ganz ausführlich schreiben.

B. Acad. Coresp. 62.282.

32.

(19) 08. dec. 7 Breslau. V. Pârvan către I. Biaun. Îi vesteşte susţinerea cu succes a dizertaţiei la Universitatea din Breslau.

Stimate domnule profesor,

Cel mai vestit băiat de treabă din Dacia Traiană a luat **magna cum laude** doctoratul la universitatea din Breslau, nănaş fiindu-i profesorul Conrad Cichorius. Cu multă plecăciune şi închinăciune vă aduce dar la cunoştinţă fericitul eveniment. Al dvs. devotat.

VASILE PÂRVAN

De Crăciun soseşte şi teza, proaspătă de la teasc!

Breslau, Vorwerksstrassf. 61III r, sau Berlin, Elsasserstr. 75III,
B. Acad. Coresp. 58.854.

33.

1908, dec. 16/28 Berlin. V. Pârvan către I. Bianu. Mulţumeşte pentru urări şi îl roagă să-i înlesnească publicarea unui studiu în „Analele Academiei Române".

106). Aluzie la susţinerea dizertaţiei.

107). I. Petrovici. Vezi şi scrisoarea adresată de Pârvan către acelaşi, la 15 iunie 1910. B. Acad. Coresp. 22299.

108). După cît se pare, aluzia îl priveşte pe D. A. Sturdza.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc din inimă pentru caldele urări ce-mi trimiteți. Cum voi avea acum iară timp mai mult, ca să mă ocup și cu antichitățile noastre, pe care în ultimul an a trebuit să le mai las la o parte, aș vrea să știu de la dvs. dacă în cazul că aș vrea să trimit ceva la Academie pentru Anale, pot avea nădejdea de a scăpa cu bine printre și din ghiarele știutului balaur... [108].

Lucrul e pentru mine de cea mai mare însemnătate, căci ca să mai tipăresc pe cheltuiala mea, cum am făcut pînă acum, nu mai merge : deja acum trebuie să împrumut bani de la prieteni ca să pot tipări teza. Reviste, unde să tipăresc măcar în fragmente studiile mele nu avem. Așa că, în afară de Anale, nu văd alt loc unde, **dacă trebuie ca în adevăr să lucrez mai departe,** iar nu să mă pun la îngrășat, aș putea tipări ceva.

Îmi veți spune că de ce nu scriu în nemțește, să public aici : apoi fiecare țară își are și **în știință** interesele ei. Și ca dovadă e că nemții nu scriu mai nimic despre Răsărit, pe cînd englezii numai asta fac. Un articol despre antichități de-ale noastre ar aștepta cu anii pe la revistele de-aici și la urmă **n-ar fi citit de nimeni,** pe cînd la noi fiecare dorește să afle ceva mai lămurit asupra acestor lucruri...

Nu mai insist dară, căciu știu că sînteți de aceeași părere cu mine. Și totuși mă gîndesc la atîtea lucruri bune pe care ați mai vrea să le faceți pe lîngă cele ce vă e îngăduit să faceți și nu puteți din pricina celor răi. De aceea vă și întreb dacă credeți că e bine să trimet ceva la Academie ori nu : Dv. singur îmi puteți spune și sigur și sincer ce pot și ce nu pot să fac acum — poate nu numai ca știință — în țară. Cu dragoste, al dvs. devotat,

VASILE PÂRVAN

N. B. Concediu în străinătate am pînă la 1 octombrie 1909; bani nici pînă la 1 ianuarie 1909. Și totuși sînt destul de idealist să cred că nu va trebui să mă întorc în țară înainte de (a) *) se fi isprăvit concediul.

*) În ms., *ca să.*

V. P.

Berlin N., Elsasserstr. 75III

B. Acad. Coresp. 58.855

34.

1909, ian. 2, Berlin. V. Pârvan către Tr. Bratu, despre eșecul demersurilor făcute prin D. Onciul la Universitatea din București, pentru o suplimentare a bursei, în vederea tipăririi tezei sale. Nemulțumit de I. Bogdan.

Soebem bekomme ich Antwort von Onciul, dass die Universität Bucarest vorläufig nichts beschliessen kann — in Betreff einer Unterstüt-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zung zur Drucklegung der Arbeit--da den Ferien kein Senatssitzungen mehr abgehalten werden können... **Also,** ich muss die ganze. Summe nur durh Anleihen decken. Vorausgesetzt des die 400 frcs, sofort kommen, und ich noch die Hilfe der Berliner în Anspruch nehme, brauche ich noch ebenso dringent und sofort drei hundert Mark. Wenn die von Roiu kommen ist gut, wenn nicht-bin ich ein elender Kerl... Empörend ist das Verhalten von Ion Bogdan der nicht nur mir nichts geantwortet hat, sondern sogar die Senatssitzung die durch Onciul zusammen berufen wurde, vereitelt hat, indem er überhaupt nicht erschien. Und dabei pochte er immer auf die Brust: al d-tale binevoitor prieten. Nichtsnutzige *) Kerle ! ! Bitte dich also um rasche Antwort ! Dein

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.283

*) În ms., *Nix-nutzige.*

35.

1909, ian. 2 Berlin, V. Pârvan către D. Onciul. Mulţumeşte pentru felicitări. Dificultăţile financiare în tipărirea tezei şi onorarea taxelor.

Stimate domnule profesor,

Vă mulţumesc din toată inima pentru grija cu care şi de data asta aţi binevoit a vă ocupa de situaţia mea şi vă mulţumesc şi pentru felicitări, care îmi sînt cu atît mai preţioase cu cît vin de la domnia voastră, fostul meu profesor.

Ajutorul de la Universitate bine va fi de va veni măcar după Crăciun, dacă acum nu se poate. Ce-i dreptul, sînt foarte necăjit că tocmai acum sînt pus în priemjdie de a nu putea fi promovat, dacă nu am cu ce scoate teza de la tipografie. Sper că cel puţin prietenii nu mă vor părăsi. Promoţia e fixată pe sîmbăta viitoare, la 9 ian. s. n. Imediat după aceea voi pleca înapoi la Berlin, unde voi începe din nou a lucra la „Viaţa romană de la Dunărea de jos".

Concediu am anume pînă la 1 oct. 1909. Chiar dacă de nicăeiri n-aş căpăta nici un ajutor oficial, sper că prin frăţescul ajutor al celor cîţiva prieteni devotaţi ce-i am, să pot rămîne în străinătate pînă la terminarea concediului.

Tipărirea tezei, singură mă costă 500 de mărci. Dacă Universitatea nu-mi poate da decît atît, nu încerc a mai cere şi cele 300 de M., taxele pentru examen. In orice caz vă spun domniei voastre, ca să ştiţi că după 1 oct. 1908, cînd mi-a încetat bursa, am trăit aici şi am putut plăti pri-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mele taxe numai din economiile făcute înainte, deși în primăvară făcusem călătoria de trei luni în Italia. Asta pentru ca să fiu ferit de imputare că am făcut cumva lux pe aici...

Teza o veți primi încă înainte de anul nou ortodox, astfel că la viitoare(a) ședință a Senatului, domnii membri se vor putea convinge de visu despre „realitatea" cererilor mele. Cu respect al dvs. devotat,

VASILE PÂRVAN
Adresa : Berlin N., Elsasserstr. 75III

B. Acad. 56 (5)
XXI

36

1909, iar. 5, Berlin. V. Pârvan către Tr. Bratu, despre împrumutul făcut la „Casa de Economie" și despre dificultățile de tipărire a tezei de doctorat. Planuri de viitor.

Dragă Bratule,

Azi am primit atît cele 300 de M. ce mi-ai trimis cît și scrisoarea ta. Mii de mulțumiri. Eu firește că aprob tot ce vrei să faci cu privire la al doilea împrumut, deși nu prea înțeleg bine cum e treaba cu responsabilitățile. Ce Casă de economie e aceea de care-mi scrii ? Împrumutul e tot pe termen lung (și nu în rate), așa ca să nu te stinghereasc nici pe tine, întrucît îl faci, cum îmi scrii, pe numele tău ? Voi căutați să mai rupeți din dobîndă cît veți putea. Căci cea de la primul e în adevăr foarte respectabilă.

Banii nu mi-i trimite, ci mi-i adă tu : la Berlin. Căci : (ca la tine) (Dacă tipograful e băiat de treabă (acum, cînd îți scriu, mi-e toată masa plină de corecturi), sîmbătă promovez și duminică sînt la Berlin, deci so wie so n-ar mai avea sens să-mi trimeți banii prin mandat poștal. Eu voi ieși din încurcătură (knapp : știi ca să am cînd oiu ajunge la Berlin numai banii de trăsură) cu ce mi-ai trimes tu și cu ce mi-a trimes Dumitrescu [109], care poate să-mi mai facă rost de ceva, așa puțin : măcar cu ce plăti trenul pînă la Berlin (! !...)

Eu în orice caz voi avea grijă să nu mă înnec tocmai la mal și voi mai telegrafia la o adică pe ici pe colo.

Sper că ai primit c. mea poștală din urmă, ca să vezi ce multă grijă îmi poartă „binevoitorii" din București.

Măi, de-oi încăleca acum pe nevoie și oi putea rămîne la Berlin pînă

109). Dimitrescu Alexandru, coleg cu V. Pârvan la Fac. de litere din București. Și-a continuat studiile la Univ. din Berlin și Göttingen.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la oct. viitor, o să trîntesc o carte de o să meargă vestea asupra începuturilor bronzului nostru ! !...

Te aştept cu o nerăbdare de african flămînd, ca să punem ţara la cale... Te sărut, al tău

PÂRVĂNEL

Berlin, N., Elsasserstr. 75 III Verschreibe dichmnicht !

B. Acad. Coresp. 62.284

37

1909, martie 19, Berlin. V. Pârvan către Tr. Bratu despre preocupările sale, în aşteptarea unui angajament probabil, la Iaşi. Ştiri de la Berlin. Dificultăţi financiare.

Dragă Bratule,

Desigur că nu te miri că de la plecarea ta de aici nu ţi-am scris nimic : viaţa pe care o duc e lipsită de „evenimente", încît mi se pare că de la căsătoria voastră n-a trecut decît o singură zi : în care am făcut cîteva fişe (!) şi am citit cîteva cărţi.

Ce-i dreptul nici pe la voi nu par a se fi întîmplat evenimente mai importante, în afară de venirea lui Ursu ca profesor de istoria... universală ! Că nu mi-ai scris pînă acum nimic despre el, nu-ţi fac nici o imputare, deoarece ştiut că ai avut destul şi prea mult de lucru cu aşezarea ta ca familist. Acum însă sper că vei avea mai multă vreme, şi-mi vei scrie atît despre voi înşivă, cît şi despre cele mai nouă (relativ, firește !) prin Iaşi: în special despre impresia făcută, cum te întrebam, de noul tău coleg [110] Giurescu [111] mi-a scris anume din Bucureşti că Europa n-ar fi văzut... la facerea cunoştinţei cu noul Iorga, Iorga Iaşilor („colegul" de **istorie universală** de la Iaşi ! ! !)

Şi à propos de Universitate şi universitari, ce-ai mai aflat despre tatăl lui Ţulai [112] şi respectivul fecior al acestuia tată ? E, de fapt, întemeiat zvonu ce mi-l povestea [113] tu aici, ori s-a răsgîndit bătrînul că tot e mai bine să mă lase pe mine de urmaş, cerîndu-şi pe 1 aprilie regularea drepturilor la pensie ? Pune toate ţele în mişcare ca să afli ceva mai sigur în privinţa asta.

110). Aluzie la I. Ursu, numit prof. supl. de istorie univ. la Fac. de litere din Iaşi, (15 dec. 1908) cf. „Anuarul Of.", p. 567.

111). C. Giurescu (1875-1919).

112). Petre Rîşcanu (1846-1913), prof. de istorie univ. la Univ. din Iaşi.

113). În mss. *povestiai.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La București, precît am cetit în gazeta lui Motru (N. rev. Rom.) și mi-a scris Giurescu, Tocilescu n-are șanse să fie numit la arheologie și deci prețioasa mea persoană rămîne păstrată Iașilor — dacă, überhaupt, nu-mi face și acolo Țulai concurență. In cazul acesta mă bag însă asistent la Ursu, în seminarul — institutului istoric — universal !...

Propriu-zis eu fac acum voe de nevoie, căci pîrliții ăia din București, deși mi-au făgăduit, totuși nu mi-au trimis pînă acum nimic, așa că nivelul Wohlstandului meu stă la zero fix ! De aceea gelegentlich, uită-te prin prejur, poate zărești vreo nouă Pump-quelle...

Te vei fi necăjit pe mine că nu ți-am trimes, pînă acum teza : știi care-i cauza ? Că de cîte ori ies în oraș uit să cumpăr plicuri de alea mari pentru Drucksachen și entschprechende Wesen [114].

Sper însă că zilele acestea să nu uit a-mi înnoda batista pentru a nu uita să cumpăr obiectele pomenite...

Dacă ești curios să știi, proiectul „aniversar" al lui Dimitrescu a fost cu succes trecut la cele uitate.

Președinte al Societății de aici e acum în locul lui D., ghici cine ?... Costache Botez ! !... Simpatia tinerimei studioase române de aici ! „Om serios" și „respectabil"... Precum îți spuneam cînd erai aici, membrii actuali ai societății sînt încă toți uzi după urechi, afară de Dănăilă [115], care deși bătrîn, rămîne totdeauna tînăr, irigîndu-și artificial apendicele auriculare...

— Eu, firește, m-am pus de mult în pensie ! așadar scrie-mi cît se poate de mult. Cu sărutări de mînă soției tale, al tău,

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.285

38.

1909, aprilie 9, Berlin. V. Pârvan către Tr. Bratu, despre lichidarea unui împrumut și despre banii trimiși de Sp. Haret. Planuri de angajare în învățămînt și de continuare a cercetărilor.

Dragă Bratule,

Mai întîi de toate : „fröhliche Ostern" și „Cristos a înviat" euch beiden ! ! Deși-i cam frig, eu mă aflu de asemenea în Osternstimmung weil... ich das hasslich-nützliche Papier das du mir geschickt hast, heut'und nimmermehr zu gebrauchen habe, bzw. hoffe...

Polița voastră, pentru care vă mulțumesc la amîndoi — lui Popea transmite-i tu verbal mulțumirile — o pot acum trata numai ca un obiect

114). În mss. *Vesen.*

115). Negoiță Dănăilă. Vezi nota 64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de curiozitate, un „document istoric-cultural", und weiter nichts! Asta pentru că Haret a avut fericitul Einfall să-mi trimeată săptămîna trecută 600 (şase sute) de lei noi. Această „modestă" sumă, care nu obligă la recunoştinţă exagerată, mi-a prins, cum îţi poţi închipui, aşa de bine, încît überhaupt nu mai am nevoie să apelez la vreo bancă, pînă la toamnă, la întoarcere: banii ministeriali îmi vor ajunge pînă la 1 iulie nou. Pentru timpul ce-mi mai rămîne, am bună speranţă să capăt ajutorul promis de la universitate şi chiar de nu l-aş căpăta, nu-i nici o nenorocire. În iulie pot anpump-ui pe Marin fără prea mare primejdie pentru dînsul!...

Şi à propos de toamnă:

Răşcanu, Tocilescu Cie îmi sînt acum vorläufig, Wurst! Pe cel dintîi, să-l văd hotărît să mai stea încă zece ani la universitate şi nu-l voi ataca cu amabilităţi. Odată şi odată tot o să plece. Ca ce să mă erniedrig-uesc, fie măcar şi stînd de vorbă — cu Botez! — despre scopurile lui şi ale lui fecioru-seu!... M'en f.! De Bucureşti, idem! Dimpotirvă mi-i foarte wichtig următorul lucru pentru mijlocirea căruia ţie în special şi celorlalţi colegi şi prieteni (in wie sie sich daran beteiligen werden) în general, vă voi fi recunoscător:

O sumă de ore peste catedra mea, ca să am cu ce face faţă cheltuielilor extraordinare ce am cu ai mei de la Bucureşti, şi las not least(!), ein freundliches Heim! Ca pentru iarnă, wohlbemerkt, şi ca pentru un friguros reumatic ca mine (Vineri 6. cu uşa afară. e fireşte ungekignet pentru iarnă, deşi e destul de bună pentru vară). Sonst brauche ich nichts und auf die erhabenen Hocheiten und Hochwürden gestate ich mir ganz unverschännt zu pfeifen!

Ba mai mult, dacă nici în toamna lui 1910 n-ar fi pentru mine loc la universitate, le-aş fi recunoscător, căci mi-aş lua concediu pe un an, ca să viu iară într-acoace. Anul ce l-aş face acum la şcoală, m-ar îndreptăţi oarecum la un nou concediu!...

Teza sper că ai primit-o. Marin scrie mult, dar deocamdată nu publică nimic, deoarece ceea ce scrie e literatură, nu critică, ori istorie de artă.

O dată cu această scrisoare scriu şi la ai tăi de aici, anmelduindu-mă zu Besuch pentru Paşti. Fireşte, voi veţi forma obiectul de frunte al Plauderei-urilor noastre.

Cu sărutări de mînă soţiei tale, te îmbrăţişez,

V. PÂRVAN

N. B. Tu ai datat scrisoarea ta din Duminica Tomii (!): eine kleine Ungenauigkeit die wohl auf Professorenzerstreung zurückzuführen ist!!
B. Acad. Coresp. 62.295

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

39.

1909, iunie 14/26, Berlin. V. Pârvan către Tr. Bratu despre planurile sale de tipărire, la București, a lucrării sale asupra tinereții lui Marc Aureliu și despre proiectul venirii sale la Iași, la sfîrșitul lui septembrie.

Dragă Bratule,

Cu mare regret, cum ușor îți poți închipui, va trebui să petrec lunile de vară în anul acesta în Berlin N (!), cu singura excepție a unei mici excursii la Lipsca și Dresda : că mai departe nu-mi „dă mîna" să mă duc.

Actualmente meremetisesc un studiu încă de mai înainte cioplit din gros despre tinerețea lui Marc Aureliu y compris filosofia sa [116]. In septembrie voi merge la București și-l voi tipări : în chipul acesta îmi mai iau vreme pentru executarea pe îndelete a lucrării celeilalte „mai mari" despre „cultura romană" la copchiii lui Decebal, pe care so wie so tot n-aș fi putut-o isprăvi anul acesta.

Deci planurile mele sînt **definitiv** hotărîte precum urmează

La 1 sept. s. n. (deci 19 aug.) plec de aici, direct la București, unde ajung la 20 aug. Imediat dau acolo lucrarea la tipar. Intr-o lună fac să fiu gata cu tipăritul și la sfîlșitul lui septembrie mă înființez la Iași (concediul e anume pînă la 1 oct. s. v. ! !).

La plecarea de aici trimet ca Fracht (oder Eil —) gut (ich weiss jetzt nicht genau), în orice caz așa ca să meargă o lună cu trenul, la Iași, cărțile și boclucurile celelalte. printr-un expeditor.

Acum se nasc următoarele întrebări : îmi dai voie să mă folosesc de adresa ta, lăsînd să mi se adreseze bagajul și celelalte „coresp." V. P. Str. Lăpușneanu 6 ? Apoi, crezi să poți interveni la vamă în septembrie, în sensul [117] că dacă lucrurile sosesc la Iași (la finele lui sept. !) cu cîteva zile înaintea mea, ăia de la vamă să binevoiască a le reține acele cîteva zile ? Apoi, crezi. că e de nevoie să iau de aici de la Legație vreun certificat asupra cărților : mi se pare că și tu ai luat unul...

La toate aceste întrebări te rog să nu uiți a-mi răspunde din vreme !

La întrebările tale iată ce îți pot răspunde : Marin (chiar azi am primit vestea) pleacă deja peste dou săptămîni de la Paris la Focșani, așezîndu-se la moșie. unde-și face casă, spre a îngriji singur de pămînt. Căci arendașul a dat faliment, iar altul nu-i chip de găsit. Eu, dacă vor fi vara asta cursuri la Iași, și punînd cazul că m-ar chema, ceea ce nu cred, nu voi veni : ci voi scrie d-lui Haret un „memoriu" întreg asupra acelor cursuri, refuzînd de a lua parte ca docent la ele.

---

116). *M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus.* A. D. 138-161. *Studiu istoric.* Buc. „Minerva", 1909, 239, p.

117). În mss., *senzul.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din Bucureşti mi-a scris Mihăileanu, că concursul lui e în noiembrie (pentru latină la Iaşi) şi că pînă atunci va publica **singur** stuidul ce l-a făcut în anii din urmă asupra ?... (nu mi-a spus ce !)

Alte noutăţi, nimic (!) mai de seamă.

Cu sărutări de mînă soţiei tale, al tău

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.286

40.

1909, aug. 1, *Dresda*. V. Pârvan către Tr. Bratu (Voineasa, jud. Vîlcea), despre vizitarea galeriilor de artă din Dresda).

Dragă Bratule,

Precum vezi, înainte de a mă da afund în apele provinciale Iaşului, am venit la Dresda [118] să mai văd şi vechea viaţă nemţească artistică ; s-a întîmplat însă că-i foarte nou ce-ţi trimet, dar în Galerie... Cranach şi Dürer şi Holbein şi Memling !... Raffael, **nu** ! ! Cu toate cele bune la amîndoi,

V. P.

B. Acad. Coresp. 62.287.

41.

1909, sept. 16, Bucureştl. V. Pârvan către Tr .Bratu, despre formalităţile scoaterii de la vamă, fără taxă, a bagajelor sale.

Dragă Bratule,

Vestea că mi-au sosit deja lucrurile m-a surprins înainte de a fi trecut pe la minister, ca să cer oficial scutirea de vamă, de aceea îţi trimet alăturat adresa Legaţiei, **care e oficială şi adresată în general autorităţii vamale**, pentru a încerca să scoţi tu cărţile. Dacă nu se poate aşa, atunci mi-o trimeţi numai decît înapoi pentru a face aici la minister paşii necesari.

Sosirea repede a lucrurilor mă face să mă tem straşnic, dacă nu cumva au fost expediate ca Eilgut. In orice caz, dacă suma de plată (la expeditor) trece peste ce poţi tu momentan plăti în locul meu, **telegrafiază-mi,** ca să-ţi trimet numai decît bani.

118). În mss., *Drezda.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Hîrtia Legației n-o da din mînă, dacă ăia nu-ți liberează **în schimb** imediat lucrurile.

Tu insistă asupra inutilității trecerii prin ministerul de Finanțe, întrucît hîrtia Legației e tot oficială, și precît știu singură e de-ajuns pentru scutirea de taxă a **cărților vechi.**

Comedia aceasta mă embêtează strașnic, fiind colosal de ocupat acum cu corecturile și neavînd vreme să alerg prin tîrg.

Coletele venite sînt în număr de trei : două lăzi mari de scîndură și un cufăr.

Răspunde-mi te rog, la nevoie chiar telegrafic (pentru a nu plăti prea mult pentru Aufbewahrung), ce-ai putut face.

Cu sărutări de mînă soției tale, al tău

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.288

42.

(19) 09. sept. 18. București. V. Pârvan către Tr. Bratu, îl anunță că îi va restitui banii împrumutați. Curînd va apare cartea sa (asupra lui Marc Aureliu).

Dragă Bratule,

Mii de mulțumiri pentru toate cele făcute. Miine sau poimîine îți voi trimite prin mandat poștal suma plătită plus datoria de astă vară. Văzui prin gazete că e vorba ca școlile din Iași să nu se deschidă nici la 1, ci de abia la 15 oct. scrie-mi ce se aude pe acolo. Sîmbăta viitoare, la 26, sper să am cartea gata : vor ieși aproximativ 250 de pagini. Tiparul e destul de frumos, păcat însă de greșelile mari din note. Scrie-mi ce nădejdi mai ai privitoare la extra-orele mele. Cu sărutări de mînă soției tale, al tău

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62291.

43.

(19) 09, sept. 23, București. V. Pârvan către Tr. Bratu, despre incertitudinea poziției sale după moartea lui Gr. Tocilescu. Crede că va rămîne încă un an la Iași.

Dragă Bratule,

Pe ziua de azi am un car de rugăminți. Te previn ca să ți se pară pe urmă mai puține.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mai înainte de orice, moartea lui Tocilescu [119] nu schimbă deocamdată întru nimic situaţia mea: eu voi veni la Iaşi la data ştiută: voi pleca de aici în seara de 30 sept. Deci, te rog:

I. Să-mi spui ce-ai mai aflat ori isprăvit cu privire la orele suplimentare?

II. Ce e cu gazda?

III. Cînd ne vine leafa pe septembrie? Rog adică pe Sporea să trimeată, cînd va veni, ca de obicei, banii cuveniţi, nu mie, ci mamei.

IV. Pentru cazul extraordinar şi neaşteptat că aş fi numit deja pe ziua de 1 oct. ca suplinitor aici, întreabă pe Sporea dacă e dispus să mă suplinească mai departe în condiţiile de pînă acum, sau dacă îmi recomandă pe cineva tot aşa băet de treabă ca el, în aceleaşi condiţii (fireşte tot profesor titular).

Eu nu mă arăt acum de fel la lumină, în ce priveşte catedra lui Tocilescu, ci aştept să iasă Marcus (săptămîna ce vine), şi atunci... îl voi trimite pe dînsul să intervină!...

Părerea mea e însă că, cel puţin pînă la primăvară, eu voi rămîne cu voi la Iaşi: pentru examene etc., va fi adică aici delegat Iorga ori Onciul, iar cursurile vor fi suspendate pînă la hotărîrea prin concurs a soartei catedrei.

Aceasta (pus cazul că găsesc ore suplimentare) mi-ar conveni şi mie mai bine, scutindu-mă de surmenarea teribilă a scuturării din mînecă a unui întreg curs!

Scrie-mi, cum mergi cu lucrarea ta? Trebuie să te surmenezi şi tu puţin pentru a-ţi regula în toamna asta definitiv situaţia.

Cu sărutări de mînă soţiei tale, al tău

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.289.

44.

(19) 09, sept. 28, Bucureşti. V. Pârvan către Tr. Bratu, despre prelungirea concediului său şi despre suplinirea catedrei de la Iaşi pînă la clarificarea situaţiei de la Bucureşti.

Dragă Bratule,

Mai întîi multe mulţumiri ţie şi soţiei tale pentru urările ce-mi faceţi de ziua naşterii mele: scrisoarea ta a sosit la timp, deoarece 10 oct.

119). 18 sept., 1909.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1882=11 oct 1909 (cu o zi înainte, pe cînd 28 sept. 1882 rămîne tot 28 sept. și în 1909) : azi a fost deci aniversarea.

Știrile ce-mi dai despre Iași sînt foarte puțin roze : de aceea iată ce m-am hotărît :

Voi cere concediu pînă la 1 noiembre, așteptînd să se clarifice aici situația, iar ca suplinitori voi recomanda pe cei trecuți, (pentru simplicitatea lucrului și ușurința aprobărei). Adă te rog aceasta la cunoștință lui Sporea și lui Mazere!?) și spune-le să-mi telegrafieze pînă cel mai tîrziu miercuri dim. la 10, numai atît : „consimt (nu) : Sporea (Mazere)".

În ce privește lucrurile mele, cred c-ar fi bine să pui să le închidă bine cu cue și șini la loc, pentru a fi și bine păzite și oricînd gata de plecare...

La caz că n-aș putea obține concediul, ceea ce nu cred, atunci voi sosi pînă cel mai tîrziu la 3 oct. Fii bun dară și-i spune lui Nădejde [120]) despre aceasta.

Mă bucur că ești pe sfîrșite cu lucrarea și-s de părere s-o dai unui scolar s-o transcrie, pentru ca imediat să poți începe, coală de coală și tipărirea.

Din cartea mea mi-a promis tipografu cîteva exemplare pentru astă-seară. Dacă nu voi veni imediat la Iași, atunci ți-o trimit pe ea... imediat, prin poștă. Sînt foarte gespannt să văd cum ți-o plăcea portretul lui Marcus... cel făcut de mine, nu ăl al fotografului, care e în orice caz destul de bun... (am dat anume o planșă cu poza lui Marcus). Pînă la altele, cu sărutări de mînă soției tale, al tău

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.290.

45.

(19) 09, oct. 21, București. V. Pârvan către Tr. Bratu, îi comunică decizia Senatului Universității prin care e numit profesor suplinitor la catedra lui Gr. Tocilescu. Cere să-i trimită lăzile cu cărți și manuscrisul lucrării lui Bratu pentru tipărire, în vederea docentei

Dragă Bratule,

În sfîrșit, după o luptă crîncenă cu Burileanu [121]), și tachiștii lui, care voiau să-l facă pe el urmașul lui Tocilescu, aseară Facultatea m-a recomandat pe mine cu 9 voturi contra 3, ca („profesor") suplinitor : rămîne acum numai aprobarea ministerului, care, precum stau lucrurile, sper că nu va întîrzia. La reușita mea au contribuit mai ales istoricii, cu Iorga

120). Gh. Nădejde, director al Gimnaziului „Ștefan cel Mare" din Iași.
121). D. Burileanu, prof. de limba și literatura greacă la Univ. din Buc. (1898). Absolvent al Fac. de litere din Iași și-a continuat apoi studiile la Bruxelles.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în frunte, care m-au susținut cu așa energie, încît chiar rectorul și alții, „nehotărîți" au trecut de partea mea : de aici numărul voturilor.

Față cu acest rezultat te rog să-mi trimiți numai decît cărțile și lucrurile, ca să mă pot așeza și apuca de lucru. Le vei trimite cu viteza corespunzătoare celei cu care au venit din Germania : pe românește nu știu cum se cheamă, în orice caz, durata călătoriei Iași-București nefiind mai mare ca zece zile. Ceea ce te rog însă, e ca să pui mai întîi, **să închidă iară cu șine de fier lăzile de cărți,** pentru a nu se desface pe drum. Tot asemenea și cufărul. pe care sper că l-ai deschis cu cheie. te rog să vezi ca să fie bine încuiat.

Totodată te mai rog să vezi dacă Sporea și Mazere sînt dispuși să mă suplinească în felul de pînă acum și mai departe : dacă nu, fiind (liber) să-mi caut din timp alți suplinitori : firește cu ajutorul tău.

Termenul polițelor cade în decembre. Pentru cea cu dobînda mare aș dori o amînare de șase luni ; pentru cea cu dobînda mai mică — una de un an. Căci acum **imediat,** am de plătit pentru „Marcus" și altele Precum te-ai gîndit și tu. prefer regularea socotelilor din Iași... de la distanță ! !

În ce te privește : examenul tău de docență nu mai trebuie întîrziat sub nici un cuvînt, căci Ricter [122]) a spus lui Mîndrescu, că se va prezenta la Iași imediat ce se va declara catedra vacantă. Deci și tu, „imediat" ce vei scoate lucrarea [123]) trebuie să-ți aranjezi și în acea privință situația universitară. Despre tipar îți pot spune atît : eu am plătit 68 de lei coala pe hîrtia, formatul și tiparul ce l-ai văzut : la tine nefiind, probabil, multe note, ai putea obține o reducere din prețul de mai sus, care e socotit pe 500 de exemplare. Tiparul lucrării mele a plăcut la toată lumea : sînt deci de părere ca, dacă-ți convine prețul, să-mi trimiți imediat manuscriptul pentru a pune la cale cele de cuviință la „Minerva" Ceea ce-ți mai pot spune, e că litera e foarte economicoasă, intrînd **foarte multe cuvinte pe pagină.** Apoi, în ce privește repeziciuena, Filip *) ți-ar da cartea gata în două săptămîni ! În cazul că o tipărești la Iași,

---

*) Directorul editurii „Minerva".

122). Conrad Richter n. 1872. Doctor în filozofie și litere la Berlin (1895). Prof. supl. la Univ. din Buc. (1905).

123). *Creațiunea poetică cu deosebită privire asupra clasicilor germani, Studiu de* poetică, Iași, Grünberg, 1909, 154, p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

unde litera tipografiilor e mai urîtă, te sfătuiesc să iai hîrtie încă și mai bună decît la „Marcus" al meu, pentru a paraliza efectul neestetic al tiparului. Pînă la altele, cu sărutări de mînă soției tale, al tău

V. PÂRVAN

N. B. Cu polițele voi face la timpul său (ne vom mai scrie !) cum m-ai învățat : tu vorbește dinainte, dacă te întreabă, la băncile respective.
B. Acad. Coresp. 62.292.

46.

(19) 09, nov. 5, București. V. Pârvan către I. Bianu. Îl invită la prelegerea inaugurală a cursului său de istorie culturală antică. [124]).

Stimate domnule profesor,

Luni, 9 noiembrie c., ora 11 a.m., voi deschide, în calitate de profesor suplinitor, cursul de istoria veche, cu o prelegere despre „Istoria culturală antică : natura, izvoarele, metoda și problemele ei".

Permițîndu-mi a vă aduce aceasta la cunoștință, adaog că m-aș simți foarte onorat de prezența Domniei Voastre la lecția mea inaugurată. Cu deosebită stimă,

VASILE PÂRVAN

București, 5 nov. 09, Izvor 95

B. Acad. S 56 (6)

47.

(19) 09, nov. 14, București. V. Pârvan către Tr. Bratu, mulțumește pentru trimiterea lăzilor sale cu cărți. A început „cursul". Se interesează de Ch. Ch. Drouehet, D. Gusti, P. Mihăilescu, sugerînd crearea unei catedre de l. germană la Iași.

Dragă Bratule,

Deși cărțile au sosit încă de-o săptămînă, nu ți-am putut răspunde imediat, fiindcă am început cursul și, știi foarte bine ce înseanmă asta. Cărțile mi-au sosit nu numai **toate**, dar și perfect păstrate. Pentru dusul la gară și ridicatul, datul jos etc. nu mi-ai scris cît îți sînt dator : în bani ; cealaltă datorie o „achit" acum cu o mie de mulțumiri.

Lecția de deschidere n-o public, pentru că nu am acum nici înclinare nici răgaz s-o redactez definitiv.

Tu ai dat cartea la tipar ? Și apoi încă ceva : te-ai interesat să vezi dacă pe anul viitor bugetar se înființează și la Iași o profesură de ger-

124). O invitație identică trimite și lui D. Onciul (str. Arhivelor nr. 4). Diferă numai formula de încheiere : „Al Domniei Voastre devotat...". (B. Acad. S. 56 (6) și o alta lui M. Dragomirescu (B. Acad. S. 20)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mană? Poate c-ar fi bine să pui chiar tu ițele în mișcare în această direcție.

Drouhet [125]) a început cursul? Dar Gusti ce face? Despre Mihăilescu mi-au spus cei de aici, că nici de data asta nu s-a prezentat (!?). Și cu Ursu, cum a rămas, că cei de aici nici măcar ca docent n-au vrut să-l numească — se zice, în urma unor intervenții personale.

Marin al nostru e acum iară la Berlin, unde va sta toată luna asta. Pe urmă se duce în Italia. Și tocmai la mai se va întoarce iară încoace.

Deocamdată atît. A propos, trebuie să-mi echivalez doctoratul: tu ai plătit taxa, ori te-a scutit? Răspunde-mi pe o carte poștală (repede) ca s-o am ca document.

Cu sărutări de mînă soției și complimente sorei tale, al tău

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62.293

48.

1909, nov. 20, București, V. Pârvan către Tr. Bratu, îl roagă să obțină o chitanță de plată a contribuției pe trimestrul ultim, ca să poată ridica salariul.

Dragă Bratule,

O rugăminte de natură foarte grabnică și gravă:

Ca să pot lua leafa pe noemvrie, trebuie să prezint o chitanță de plata contribuției pe trimestrul curent; pentru a plăti însă acum, mi se cere chitanță pe trimestrul trecut, și așa la infinit.

Tu știi că Nădejde, cît am fost eu în străinătate, a luat de goană pe perceptor cînd a venit la gimnaziu să mă încaseze. Acum îl rog tot pe el. prin tine, să facă **tot posibilul** și să-mi obțină o chitanță pe trimestrul ultim, pentru că „acum" m-am întors în „țară". Eu nu știu cît e de plată, de aceea te rog pe tine să dai cît va fi nevoie și ți-i voi trimete imediat.

Trebuie luat seama la taxele militare: eu sînt „scutit" deci de plătit potrivit cu venitul meu ca profesor de liceu.

Fii dar bun și du-te numai decît la Nădejde rugîndu-l să-mi facă această îndatorire.

Eu aștept acum cu ordonanța de plată pînă la venirea răspunsului tău, pe care-l sper cît mai grabnic.

Cu mulțumiri anticipate, al tău

V. PÂRVAN

Sărutări de mînă soției tale și salutări sorei tale.

B. Acad. Coresp. 62.294

125). Ch. Drouhet (1879-1940), Prof. de limba franceză la Fac. de litere din Iași (1909), apoi la Univ. din Buc. (1913), Doctor în litere de la Sorbona (1909).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

49

1:909, dec. 19, București. V. Pârvan către Tr. Bratu, comunică satisfacția pe care i-a procurat-o lectura cărții sale. Cere adresele profesorioIr de la Universitatea din Iași ca să le trimită memoriul său de titluri și lucrări. Se informează despre D. Gusti și Ch. Drouhet etc.

Dragă Bratule,

Am citit cartea ta: mi-a plăcut mult; Zug-ul idealist, care o străbate și atmosfera înalt, suprem-poetică, în care se mișcă, mi-au procurat o vie plăcere, nu numai intelectuală, ci și estetică.

Un singur lucru aș fi dorit: ca anume pagini scrise în grabă, cu perioade prea lungi, să fi fost mai sever revăzute.

Îți mulțumesc pentru aranjarea afacerilor mele financiare și-ți trimet alăturat datoria de 2.40 în mărci poștale.

Eu am înaintat azi lucrările și memoriul pentru concursul la catedra pe care o suplinesc [126]). Zilele acestea voi trimete memoriul (pe care, după obicei, l-am tipărit) pe la toate fețele luminate de la aceste două universități. De aceea te-aș ruga să-mi trimeți cît de curînd o listă completă a tuturor **profesorilor** etc. de la Fac. de litere și a tuturor **membrilor senatului universitar** din Iași, cu adresele lor respective. Căci eu nici după nume nu-i știu cine și care sînt.

Cît privește „sentimentele amestecate" cu care te gîndești la examenul tău de docență, dă-mi voie să-ți amintesc încurajarea drastică, pe care mi-o trimiteai acum un an și ceva, într-o ocazie analoagă: „un băet deștept nu cade la examen: și noi nu sîntem numai deștepți, ci de-a dreptul geniali" ! !...

Precum văzui din gazete, luna aceasta și cea viitoare se va hotărî deodată și cu Gusti [127]) și cu Drouhet. Gusti e la Iași? Cine face curs la catedra respectivă? El, sau nimeni? Aici, ai cetit desigur, că s-au încurcat rău de tot lucrurile cu filosofia: e vorba de o schimbare generală a destinației catedrelor și ca atare a soartei candidaților de felul lui Rădulescu-Pogoneanu [128]), Antoniade [129]), Antonescu [130]) etc.

---

126). *Memoriu înaintat Onor. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, cu ocazia candidării la catedra de Istorie veche și epigrafie de la Fac. de litere și filozofie din Buc.*, 1909, 9 p.

127). D. Gusti.

128). I. Rădulescu-Pogoneanu, prof. de sociologie și estetică (1913), apoi de pedagogie și istoria pedagogiei (1920) la Univ. din Buc.

129). Const. Antoniade, scriitor și diplomat. Doctor în litere la Univ. din Buc. (1907), scria asupra filozofiei lui Carlyle (1909) și Bergson (1910) etc.

130). George Antonescu, prof. de pedagogie la Fac. de litere din Buc. A studiat filozofia la Berlin și Leipzig. Scrisese pînă la data menționată *Studii asupra filozofiei germane contemporane*, Buc. 1906; *Principiile pedagogice ale lui Kant și Schiller* 1907; *Pestalozzi și rolul moral al educației*, 1908, etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Eu am de lucru strașnic (resp. cursurile : istorie și epigrafie) și cu seminarul : n-am vreme să mai fac nimic altceva. Toată speranța pentru reluarea lucrărilor științifice proprii mi-am pus-o în vacanța mare, cînd gîndesc să lucrez iar în liniște la Berlin.

Cu urări calde de sărbători, al vostru

V. PÂRVAN

B. Acad. Coresp. 62296.

VASILE PÂRVAN. CORRESPONDANCE INÉDITE (1904–1909)

Résumé

La biographie de l'historien et de l'archéologue Vasile Pârvan présente encore, quarante ans après sa mort, des étranges discontinuités. De sa riche correspondance, à la connaissance publique il n'est parvenu que celle adressée à N. Jorga (1903-1913), quelques pièces envoyées à la rédaction de la revue „Viața românească" (1906-1907) et récemment les belles épitres adressées à la Princesse Marthe Bibescu (1922-1926). Pârvan lui-même a testé la destruction de ses archives. Une jéne explicable et le respect vers la dernière volonté du maître ont empéché ses élèves d'entreprendre la publication systématique des matériaux conservés.

Les acquisitions documentaires des dernières années (lettres et matériaux iconographiques) suscite une reprise des études parvaniènnes.

Les 55 lettres y publiées présentent un intéret particulier pour la biographie du savant et pour la physionomie culturelle de l'époque. Elles délimite d'une manière approximative l'époque de sa formation, en nous offrant des relations inédites sur ses études de Iéna, Berlin et Breslau et aussi sur ses premièrs contacts avec l'Italie. Les destinatairs sont des personnalités connues (I. Bianu, D. Onciul, Tr. Bratu, G. Bogdan-Duică) et les références contenues concernent ses préocupation de jeunesse, les projets d'organisation de la recherche systématique de notre histoire ancienne, la colaboration aux publications de l'époque : „Convorbiri litearre", „Viața românească", „Gazeta generală a învățămîntului" etc. On peut déchiffrer l'inquiétude du jeune *studiosus* concernant les perspectives de la récherche archéologique et préhistorique de la Roumanie dans les conditions d'une absence quasitotale de l'appareil bibliographique, mais à la fois, sa décision de faire, dans ce domaine, presque tout de nouveau".

C'est justement le grand mérit de Vasile Pârvan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN — PREOCUPĂRI BIBLIOGRAFICE ŞI DOCUMENTARISTICE

AL. ZUB

Bibliologia românească înscrie între reprezentanţii ei de prestigiu şi numele lui Vasile Pârvan, elev — în această direcţie — şi colaborator apropiat al lui Ioan Bianu. Născut în 1882 în Hurueştii Tecuciului, el se sfîrşea în plină forţă creatoare, la Bucureşti, acum patruzeci şi unu de ani, după o carieră ştiinţifică şi didactică excepţională. Studiile medii şi le-a făcut la Bîrlad, unde a absolvit, în 1900, liceul clasic iar studiile superioare la Universitatea din Bucureşti (1904), sub îndrumarea unor profesori de elită : D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga. Acolo trebuie să-l fi cunoscut şi preţuit pentru harurile sale eminente, slujitorul de aproape şase decenii al Bibliotecii Academiei, Ioan Bianu. Legătura dintre ucenic şi maestru, înfiripată în vremea studiilor, avea să se consolideze cu timpul, în lupta comună pentru propăşirea culturii naţionale. Cu mici întreruperi, ea poate fi urmărită pînă la moartea timpurie a ucenicului, survenită în 1927. Un sfert de veac, prin urmare, activitatea lui Vasile Pârvan se împleteşte strîns cu aceea a lui I. Bianu pe tărîmul cărţii, afectînd serios destinul Academiei şi al culturii româneşti. Ucenicul — devenit el însuşi, foarte curînd, maestru venerat — ajunsese în ultima parte a vieţii **stîlpul de beton al Academiei** [1]**,** aşa cum era de aproape jumătate de veac I. Bianu.

V. Pârvan s-a realizat îndeosebi ca istoric şi arheolog, dar sfera activităţii sale este mult mai largă. Filozofia, literele, documentologia îl revendică în egală măsură. Cercetările de pînă acum au pus în valoare mai ales contribuţiile sale în domeniul specialităţii, punctînd ocazional şi unele preocupări marginale, menite să-i întregească profilul de creator şi îndrumător.

---

1). EMANOIL BUCUTA, *Vasile Pârvan al amintirii.* „Gîndirea", Buc., VII, (1927), nr. 9, p. 209-212.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ceea ce trebuie relevat este amplitudinea uimitoare a proiectelor sale științifice și culturale, schițate de-a lungul unei activități de numai un pătrar de secol. A trebuit să renunțe la multe din ele, căci depășeau puterile unui om. În plus, avea convingerea că face operă de pionierat, în care creația științifică propriu-zisă e fatal diminuată de necesitățile de organizare a muncii, de dotare cu instituții și instrumente de lucru adecvate. O mărturisea singur, la mijlocul carierei sale academice, cu dureroasă luciditate: „...noi nu vom putea face nimic complet, ci de abia vom curăți drumul pentru alții". [2]).

Un precursor a fost V. Pârvan și în domeniul bibliologiei și al documentării.

Ucenicia bibliologică și-a făcut-o, ca funcționar al Academiei, în preajma lui I. Bianu și a lui Nerva Hodoș, dar seriozitatea timpurie a cărturarului putea fi descifrată încă înainte de venirea sa la București, cu ocazia răspunsului la chestionarul lansat de „Noua revistă română" pe tema însușirilor etno-psihologice ale poporului român [3]). Studiile universitare i-au adus nu numai bogate cunoștințe în domeniul disciplinelor umaniste, dar și o metodă riguroasă de cercetare. Iar în această direcție apropierea de I. Bianu a avut o înrîurire binefăcătoare.

I. Bianu ținea, se știe, la alcătuirea unui corp de **bibliotecari-cărturari,** cu ajutorul cărora să pună în valoare fondurile tot mai bogate ale Bibliotecii Academiei. Aceasta devenea astfel și un centru bibliografic și documentar care făcea importante studii bibliografice și elabora instrumente de lucru indispensabile cercetării. Meritul lui este, între altele, de a-și fi apropiat colaboratori de prestigiu de talia lui Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, Colescu-Vartic ș.a. [4]). Remarcat din vreme pentru serizoitatea lui („E un tînăr extraordinar" — observa N. Iorga), V. Pârvan era destinat să se adauge falangei de slujitori ai Academiei, nu în forma gîndită inițial de I. Bianu, ci pe un plan superior, ca membru, secretar general și vicepreședinte al ei. Scurta lui trecere pe la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei, în vrmea studenției, n-a rămas totuși fără urmări.

La 1 iulie 1903, V. Pârvan era numit „scriitor" la Biblioteca Academiei, urmînd a lucra sub îndrumarea lui I. Bianu. [5]). O fotografie îl înfă-

2). VASILE PÂRVAN, *Datoria vieții noastre,* în *Idei și forme istorice,* Buc., 11921, p. 22.

3). „Noua revistă română" Buc., vol. II (1900), nr. 16, supl. I, p. 51-52.

4). BARBU THEODORESCU, *Ioan Bianu (1856-1935).* „Studii și cercetări de documentare și bibliologie", VIII (1966) nr. 1, p. 38.

5). Biblioteca Academiei R. S. România, Documente personale Pârvan, 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţişează în corpul bibliotecarilor, alături de I. Tuducescu, Nerva Hodoş, I. Bianu, Al. Lepedatu ş.a. [6]). Contactul cu diversele fonduri de publicaţii şi manuscrise ale Bibliotecii Academiei îi lărgesc orizontul şi-i asigură rutina bibliografică necesară cercetărilor.

În afară de obligaţiile didactice, V. Pârvan cercetează diverse probleme de istorie medie şi istorie culturală românească. Studiile asupra lui Al. Papiu-Ilarian urmăreau chiar elaborarea unei monografii, din care au apărut doar cîteva fragmente de sine stătătoare. Interesul său se concentrează — în legătură şi cu preocupările sale de la Academie — asupra cunoaşterii surselor evului mediu românesc. Progresele deosebite înregistrează în această direcţie, sub îndrumarea lui D. Onciul, la îndemnul căruia şi publică o serie de **Însemnări de pe manuscrise vechi** [7]) şi comentează **Un vechi monument de limbă literară românească** [8]). La 22 octombrie 1903 dădea lămuriri, într-o scrisoare către N. Iorga, asupra unei însemnări slave de pe un minei manuscris. Textul slav nu-i prezenta dificultăţi. [9]). Altădată îi trimitea nişte copii profesorului de care se ataşase, sau verifica şi preciza textul unor inscripţii.

În aceeaşi direcţie de preocupări, trebuie amintită colaborarea sa la „Revista bibliografică", editată la Bucureşti, de Nerva Hodoş (1903-1904). Studentul lucrînd alături de I. Bianu vădea o disciplină cărturărească şi un spirit critic remarcabil. Recenziile publicate aici arătau nu numai întinse cunoştinţe, obişnuinţa unei minuţioase descrieri bibliografice, dar şi preocupări timpurii de organizare a cercetărilor. Opera de istoric e anevoioasă, conchidea Pârvan, în spiritul lui Fustel de Coulanges. Ea presupune căutări îndelungi şi o „grea şcoală de erudiţie şi de critică". Unui autor care scrisese un studiu asupra conflictului moldo-polon din 1497 îi reproşa că nu distinge prea sigur între izvoare şi comentariile ulterioare şi că nu cunoaşte publicaţiile recente. [10]). Observaţiile lui Pârvan, ca şi în alte împrejurări, dovedeau o bună informare asupra literaturii subiectului şi o orientare metodologică sigură. Studiul lui Al. Lapedatu asupra lui **Vlad-Vodă Călugărul** (1482-1496) îi oferea ocazia să sublinieze rostul monografiilor istorice, „farurile luminătoare ale cercetărilor filozofi, care în stabilirea concluziunilor lor generale au nevoie de premize speciale adevărate, fără de care judecăţile lor n-ar putea porni nici un pas mai departe în chip limpede şi neşovăitor". Din cercetarea monografică, teo-

6). Reprodusă de Ileana Băncilă, în „Studii şi cercetări de documentare şi bibiologie", VI (1964) nr. 1, p. 77.

7). „Convorbiri literare", Buc., 1903, p. 1115-1157.

8). *Ibidem*, 1904, p. 919-946 (şi extras).

9). *Studii şi documente literare*, vol. XII, Buc., „Bucovina", 1940, p. 2, 3-4.

10). „Revista bibliografică", Buc., nr. 6, 1903, p. 173-174.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

reticienii istoriei cîştigă în spirit critic şi în metodă. [11]). Ideea, trădînd şi aspiraţia secretă a tînărului spre largi desfăşurări monografice, care să-i dea posibilitatea să ancoreze în zona construcţiilor filozofice, e reluată curînd într-un articol special **Rolul monografiilor în studiile istorice.** [12]). Nu e o simplă întîmplare faptul că D. Gusti, cu care Pârvan colaborase foarte strîns, a întemeiat o întreagă şcoală sociologică pornind de la această idee. Îndeosebi după primul război mondial, mărturiseşte singur fondatorul şcolii monografice, apropierea de V. Pârvan a fost dintre cele mai fertile în sugestii. [13]). Iar O. Tăslăuanu, antrenat şi el o vreme în această mişcare, notează mai explicit : „Pârvan a fost şi unul dintre mentorii **Reformei sociale** din care a răsărit **Institutul social** de azi, care se distinge printr-un studiu ştiinţific al satelor noastre". [14]). În noiembrie 1919, el alcătuieşte chiar **Secţiunea pentru Ardeal** a **Asociaţiei pentru studiul şi reforma socială** propunînd totodată şi un plan de organizare şi de activitate, [15]) care ar necesita o cercetare specială, în perspectiva dezvoltării şcolii monografice, interesantă şi din punctul de vedere al orizontului său documentarist.

Scurta trecere pe la Biblioteca Academiei i-a prilejuit lui V. Pârvan nu numai contactul cu diversele fonduri de publicaţii şi manuscrise sau colaborarea deja amintită la revista lui Nerva Hodoş, ci şi o activitate bibliografică propriu-zisă. El a alcătuit, de pildă, indicele alfabetic şi cronologic al **Catalogului manuscriptelor româneşti,** vol. I (Bucureşti 1907, p. 655—746) — editat de I. Bianu — în care istoricul şi bibliograful erau solicitaţi deopotrivă. Glumind pe seama operei sale de „cîrpaci cronologografic", îi confia maestrului într-o scrisoare (4 aprilie 1905), scuzîndu-se pentru întîrziere, că a procedat la o sistematizare, fiindcă indicele în discuţie, „aşa cum se prezenta în fişe, era un monstru". A trebuit să renunţe, prin urmare, la „tot ce era fără folos pentru cercetători sau de prisos" pentru a face din ele un instrument eficace [16].

Relevantă sub raportul meticulozităţii bibliografice şi al exigenţelor sale metodologice este corespondenţa lui V. Pârvan cu C. Stere, şi G. Ibrăileanu din vremea colaborării sale la „Viaţa românească", (1906—

---

11). Ibidem, nr. 5, p. 138.

12). „Luceafărul". Budapesta 1904, nr. 6, p. 132-135.

13). D. GUSTI, *Personalitatea lui Vasile Pârvan. Un model academic.* „Arhiva pentru ştiinţă şi reforma socială", Buc., VII (1908), nr. 3/4, p. 337-343.

14). OCTAV TĂSLĂUANU, *Amintiri de la „Luceafărul"*, Buc., , „Bucovina", 1936, p. 169.

15). „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", Buc., I (1919), p. 612-618.

16). Biblioteca Academiei R. S. România, Corespondenţă inv. 58848.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1907)[17]. Scrupulos, preciza pînă la detaliu tot ce privea colaborarea sa la revistă. O eroare strecurată la imprimare e numaidecît corectată, iar publicarea unro notiţe bibliografice la rubrica recenziilor îi suscită proteste repetate. Lucrul i se părea neserios şi reclama rectificările de rigoare. **Cronicile istorice,** recenziile şi notiţele bibliografice publicate în scurtul interval al colaborării sale la revista grupării poporaniste, invederează seriozitatea cu care se preocupa de problemele cele mai grave ale culturii noastre, în unul din momentele ei decisive. Cercetarea istorică înregistrase izbînzi sigure pînă la această dată (Haşdeu, Xenopol, Tocilescu ş. a.), dar noua generaţie afirma deja, răspicat, necesitatea renovării studiilor de istorie naţională. Lui V. Pârvan, alături de profesorii săi (N. Iorga, I. Bogdan, D. Onciul) i se datorează unele din cele mai frumoase pagini în legătură cu formarea tinerii generaţii, bazată pe o amplă informare ştiinţifică.

In acest sens, Pârvan era un spirit **constructiv** prin excelenţă, iar soluţiile oferite şi le susţinea cu o deosebită fervoare. Colaborarea la „Viaţa românească" interesează şi din punctul de vedere al orizontului său documentarist. Cele cîteva **cronici istorice** publicate în cuprinsul revistei (decembrie 1906 — aprilie 1907) atestă preocupările sale timpurii de organizare a informaţiei şi documentării istorice în spiritul noii şcoli cu care se declara solidar. In una din aceste cronici pleda pentru întemeierea unei reviste istorice speciale, plecînd de la premisa justă că numai în cadrul unei publicaţii specializate, cu profil riguros ştiinţific, putea progresa acest domeniu[18]. Intr-o alta, punea problema diviziunii muncii de cercetare ştiinţifică şi corolarul ei firesc: cercetarea colectivă. Progresul disciplinei nu era de închipuit fără specializarea pe ramuri[19]. In afară de aceasta, o vastă operă de editare a izvoarelor narative şi a unui **corpus diplomatic** trebuia să înlesnească şi să dinamizeze cercetările. Pe calea unor **albume de istorie culturală,** concepute complex, ele trebuiau să ajungă apoi la cunoştinţa publică. Istoria scrisului şi manifestările de artă corespunzătoare („artele minore", în termenii lui N. Iorga) trebuiau să se oglindească în cadrul acestor colecţii. Avea în vedere şi chestiunea formării culturii istorice a poporului prin hărţi, planuri, diagrame, colecţii şi ilustrate etc. şi intenţiona să o trateze într-un articol special, cu sugestii din cartea lui Gardner Percy, **Classical archaeology in schools**... Oxford 1905. V. Pârvan ţinea, în perspectivă, la publicarea

17). GH. BOTEZ şi M. BORDEIANU. *Din fondul de scrisori adresate lui Garabet Ibrăileanu*, „Viaţa Românească"; XVI (1963), nr. 6/7 p. 27-32.

18). V. PÂRVAN. *E nevoie la noi de o revistă istorică?* „Viaţa românească", I (1906) dec. p. 590-595.

19). Idem, *Sudii de istorie bisericească*. „Viaţa românească, II (1907) apr. p. 140-144.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

întregului nostru tezaur artistic, pentru a impulsiona cercetări și dezbateri în legătură cu viața materială și spirituală a poporului [20]. Recomanda înființarea unui seminar de istorie care să orienteze metodologic pe cercetătorii fenomenului eclesiastic, schițînd în același timp un întreg program de perspectivă al cercetărilor istorice. Notăm, în treacăt, sugestia lui Pârvan de a se organiza un **institut istoric** care să grupeze toate forțele cercetării, reținînd totodată și străduința lui de a informa publicul românesc asupra mișcării istoriografice străine, îndeosebi asupra celei germane și engleze. Lucrările semnalate critic în „Viața românească", „Revista generală a învățămîntului" etc. vădesc în același timp erudiție și discernămînt critic, înlesnind apropierea biografului de atmosfera livrescă în care s-a format Pârvan, în anii studiilor sale de la Berlin. Aprecierile pe care le face denotă o informație amplă, **la zi** și o remarcabilă comprehensiune a evenimentelor curente. Un articol care i-a fost trimis ca să refere asupra lui, îl făcea să observe : „Nu numai că autorul e în urmă cu informația, dar însăși concepția, compoziția și stilul sînt greșite ori insuficiente..." Studiul **Salsova** (București 1906) și **Cîteva cuvinte privitoare la organizarea provinciei Dacia Traiană,** din același an, ofereau cea mai completă bibliografie a chestiunilor tratate, constituind un bun îndrumător pentru continuarea cercetărilor. Pârvan observa cu această ocazie dificultățile provenind din lipsa unui muzeu de antichități bine organizat și a unei biblioteci de specialitate și se gîndea la crearea unei școli arheologice naționale. Implinirii acestor goluri el îi va dedica o bună parte din activitate.

Era firesc deci ca în momentul în care a fost numit profesor suplinitor la catedra de istorie veche și epigrafie (1 noiembrie 1909), V. Pârvan să se ocupe de înjghebarea unei biblioteci de specialitate. La 15 noiembrie 1909 el depunea la Facultatea de litere și filozofie un referat în care cerea să se prevadă în buget bani pentru biblioteca seminarului pe care îl conducea. Avea în vedere cumpărarea bibliotecii lui Gr. Tocilescu — care îl precedase la catedră — a colecțiilor de inscripții latinești și grecești și a autorilor clasici [21].

Rezultatele acestei strădanii se cunosc. In scurt timp, V. Pârvan a creat un instrument de lucru indispensabil cercetărilor de preistorie și arheologie. Tot ce era inutil în vechea bibliotecă a seminarului, fondată la 1892, trebuia îndepărtat. Avea nevoie de o **bibliotecă științifică,** con-

20). Idem, *Albumuri de istorie culturală.* „Viața românească", II (1907) febr. p. 347-353.

21). MARIA VULCU, *Vasile Pârvan — organizator al bibliotecii seminarului de istoria antică din București.* Comunicare la sesiunea științifică a Asociației bibliotecarilor din Republica Socialistă România, București. 10-12 mai 1966 (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceptă ca un instrument fidel şi raţional de cercetare şi nu ca o colecţie compozită. Pârvan urmărea eficienţa bibliotecii ca suport al cercetării, alimentînd-o cu noi achiziţii, prin obţinerea unei indemnizaţii anuale. Teama pe care şi-o exprimase altădată în legătură cu perspectivele cercetărilor preistorice din ţară nu mai avea temei. Exista o bibliotecă de specialitate, nutrită sistematic cu noile publicaţii din lume, exista un muzeu de antichităţi reorganizat prin străduinţele sale şi o revistă de istorie pentru care depusese mari diligenţe: „Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale".

Stînjenită în timpul războiului, această activitate e reluată după încheierea păcii cu toată ardoarea. Planurile lui V. Pârvan sporesc, ţinînd la organizarea într-un sistem a întregii vieţi culturale şi ştiinţifice. Proiectează un institut arheologic la Bucureşti şi un altul de studii clasice la Cluj, iar **Universităţii Daciei Superioare** îi fixează drept ţintă structurarea activităţii ştiinţifice şi culturale din întreg spaţiul transilvan. Un institut poligrafic rămas în stadiu de proiect, urma să dirijeze activitatea editorială în toate domeniile *.

Să reamintim, în afară de aceasta, grija deosebită a lui Pârvan pentru achiziţionarea publicaţiilor străine interesînd ştiinţa şi cultura românească. Corespondenţa cu I. Bianu, îndeosebi cea din ultimii ani, cînd Pârvan era secretar general al Academiei, conţine numeroase mărturii de acest fel. Trimitea tipăriturile Academiei peste hotare ca să primească în schimb altele. Numele lui era o garanţie şi o recomandare. Reprezentînd Academia Română în cadrul **Uniunii** Academice Internaţionale, alături de N. Iorga, şi ales chiar secretar al înaltului organism interacademic (1923), V. Pârvan lăsa pretutindeni aceeaşi impresie de profunzime şi seriozitate [22]. Societatea pentru promovarea studiilor elenistice din Londra se înclina cu stimă în faţa savantului, dispărut prematur: „A fost cunoscut şi respectat aici ca un învăţat de întîiul rang, ca un munctor neobosit şi ca un prieten cu mult farmec personal" [23].

Lăsînd la o parte alte aspecte ale activităţii sale bibliologice şi documentariste, de o concepţie a cărei actualitate este surprinzătoare, vom încheia amintind că acum 41 de ani, la catafalcul lui V. Pârvan, acelaşi I. Bianu — care-i îndrumase primii paşi în această direcţie — exprima regretul întregului popor pentru pierderea marelui om de ştiinţă român, rostind „cuvîntul de durere al tovarăşilor săi de muncă, şi răspunderea academică" [24].

*) O. Tăslăuanu, *op. cit.*, p. 169.
22. „*Analele Academiei Române*. Dezbateri", Buc., Seria a II-a, XLVIII (1927/28), p. 9.
23). *Ibidem*, p. 14.
24). *Ibidem*, p. 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUR L'ACTIVITÉ BIBLIOLOGIQUE ET DOCUMENTAIRE DE VASILE PÂRVAN

Résumé

Historien et archéologue de génie, Vasile Pârvan (1882-1927) a été aussi un bibliologue dont l'activité ne fût pas encore étudié jusqu'à présent et un précurseur de la documentation moderne.

L'apprentisage bibliologique près de I. Bianu, " l"Académie Roumaine (1903-1904) mit le sceau sur l'activité entière du savant. La connaissance immédiate des fonds imprimés et manuscrits lui a donné une vaste perspective documentaliste. Dans quelques articles et surtout dans l'étude *Salsovie* et dans les *chroniques* publiées dans la revue „Viața românească" (1906-1907) il entamait la question d"une réorganisation de la recherche scientifique sur une base plus large. Son projet présumait la division du travail scientifique et la coopération. Des séminaires spéciaux auraient faciliter l'initition métodologique des historiens; un institut d'histoire aurait eu la tâche d"organiser tout le travail conformement à un plan bien établi. Quant aux fouilles archéologiques, il pensait à une école roumaine dont la création est son mérit le plus grand.

Après avoir fini ses études en Allemagne (1908), il réalisa pas à tous les instruments qu'il croyait nécessaires à la recherche : la Bibliothèque du Seminaire d'épigraphie et d'histoire ancienne, une revue speciale fondée avec N. Jorga et G. Murgoci etc. Comme professeur, membre de l'Académie Roumaine, directeur de l'Ecole Roumaine à Rome et delegué à l'Union Académique Internationale, il a obtenu des résultats exceptionnels dans ses efforts d'organiser la recherche scientifique. Fauché à 45 ans, son oeuvre fût continué par les cohortes successives des disciples qu'il a formé par son enseignement.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TONITZA ŞI PICTURA DE LA DURĂU

EUGENIA ANTONESCU

După ce vacuri de-a rîndul, oferise spiritului medieval românesc un vast şi original cîmp de creaţie plastică, şi adăpostise la sfîrşitul secolului XVIII, metamorfoza trecerii de la pictura sacră la cea profană, laică, pictura bisericească avea să trăiască, în condiţiile vieţii noastre moderne, un interesant proces. Este vorba de întoarcerea temporară, dar de profundă înţelegere şi intensă trăire, a procesului creator a unor strălucite peneluri româneşti către acest arhaic sector de activitate.

Tattarescu, Grigorescu şi Andreescu, Luchian şi Tonitza au fost mari zugrăvitori de biserici, înodînd, înoitor, de fiecare dată, firul sinuos al practicei contemporane la vechiul caier al unor tradiţii voevodale şi poporane de seculare inspiraţii.

Desigur, vor fi fost şi dureroase cauze materiale care-şi vor fi spus cuvîntul, determinînd acceptarea unor comenzi din partea bisericii, instituţie cu vaste posibilităţi pecuniare, dar, dincolo de aceste adevăruri, pare a se întrevede o anumită înclinaţie care duce spre valorificarea tezaurului trecutului, spre îmbogăţirea lui cu noi şi noi elemente preluate de la actualitate. De aceea, ori de cîte ori ne găsim în faţa intervenţiei unuia dintre marii noştri pictori în arta bisericească surprindem un proces care adaugă, odată analizat, noi elemente cunoaşterii şi încadrării pictorului respectiv, în procesul general al dezvoltării picturii româneşti.

După primul război mondial, România postbelică afirma, în noi condiţii de viaţă, valenţele sale culturale, cu vigoare. Tonitza umplînd cu marea-i personalitate arena creaţiei plastice din această perioadă, pictează pe pămînt dobrogean şi moldovenesc la scurt interval de timp, una după alta, bisericile Sf. Gheorghe din Constanţa şi mînăstirea Durău de la poalele Ceahlăului. Durăul îşi începuse viaţa sa monahală probabil încă din sec. XV, într-o suită de bisericuţe şi chilioare de lemn. Ultima dintre aceste construcţii modeste fusese ctitoria cneaghinei Mariana, nepoata lui Vasile Lupu, şi supravieţuise vremurilor pînă la 1802 cînd a

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pornit a fi durate zidurile de piatră, între 1832—1838, și la inițiativa neuitatului cărturar și iubitor al acestor meleaguri Gh. Panu, Durăul a devenit mînăstire.

Pe Tonitza de centrul Moldovei îl legase de altfel nu numai calitatea de moldovean ci și amintirile prilejuite de pictarea bisericii de la Scorțeni din 1912 unde a avut colaborator pe C. Bacalu.

Plin de spirit laic, novator, introducînd în locul vechilor canoane hieratice specificul românesc rustic, contemporan, Tonitza își va supăra desigur clienții săi, de vreme ce, pe motivul caracterului pronunțat profan, i se întrerupe lucrul temporar, la biserica Sf. Gheorghe din Constanța. Dar Tonitza nu va fi descurajat de piedicile întîlnite și nici îndepărtat de acest sector tradiționalist de afirmare a cugetului românesc. El revine, așa cum am mai spus, la Durău, de data aceasta în 1935, și ceva mai mult, își aduce aici elevii, dînd naștere unui adevărat șantier de creație plastică. Acest proces creator prinde în vîltoarea sa pentru totdeauna și oameni ce-și trăiseră viața pînă atunci in umbra mînăstirii (Varahil Moraru — frate pe atunci).

La Durău, așadar, Tonitza își va exercita nu numai geniul său plastic ci și cel didactic, cu rosturi bine cunoscute în dezvoltarea școlii românești de pictură. Vin aici, alături de magistrul lor, studenți și absolvenți de talia lui C. Baba, N. Popa, Petru Hîrtopeanu,, Alupi Călin, M. Cămăruț, Țolea, Serafim Botnariuc și se alipește lor, modest dar consecvent, fratele Varahil Moraru. Toți cei menționați vor fi, potrivit aptitudinilor, supuși unei adevărate specializări, pe sectoare, și-și vor contopi individualitatea într-o uriașă operă colectivă de sinteză, dominată precis, evident, de personalitatea tonitziană.

Inainte de a încheia considerațiile generale, pe marginea procesului creator, petrecut la Durău, se impune o remarcă, de ultim aspect.

Dacă Grigorescu, analitic și dominant de noutatea specificului moldovedesc, a folosit ca modele pentru sființiii de la Agapia oamenii meleagurilor nemțene, moldoveanul Tonitza, sintetic și înclinat spre generalizare, imortalizează pe zidurile Durăului o realitate românească de larg orizont, în care se contopesc particularități locale pentru a prinde noi conture.

Condițiile în care Tonitza, în campaniile anilor 1935—1937, a realizat pictura Durăului, sînt complexe atît pentru viața interioară a pictorului profesor cît și pentru înrîurirea exercitată cu căldură, pasiune și generozitate de acesta asupra discipolilor.

Intr-adevăr, intelectualul Tonitza completa sălbatica frumusețe a alpinelor meleaguri dacice, cu peisajul marin al litoralului, pentru a se

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

hrăni pe el mai întîi, din frumusețile pămîntului românesc, în timp ce pictorul Tonitza experimenta cu înfrigurarea căutării pictura monumentală pe pămînt moldovean și dobrogean. Că aici, la Durău, era trăit cu toată intensitatea procesul cimentării relațiilor creatoare profesor-elev, că acest proces se hrănea din substanța unui specific local de inedită frumusețe, lucrul este evident, explicit tradus, în paginile fostului student Petru Hîrtopeanu [1].

Aidoma marelui Pârvan, care cu douăzeci de ani mai înainte născuse școala de arheologie românească nu de la înălțimea catedrei, ci în sacră oficiere științifică pe șantiere arheologice, Tonitza concepuse un vast program de pribegie colectivă pe meleaguri moldovene, în care din păcate, Durăul a fost primul și ultimul capitol.

Incontestabil, și în creația picturii de la Durău, Tonitza pleca cu puternica convingere că ceea ce creiază, chiar în hieratica lume a picturii bisericești, trebuie să fie la nivelul gustului frămîntărilor și aspirațiilor omului contemporan. „Dacă astăzi s-ar mai face o Veneră de Millo, n-aș fi de loc mulțumit; Noi astăzi, orișicît ne-am sforța, nu mai putem face așa ceva, fiindcă nu sîntem așa cum au fost vechii sculptori greci" [2].

De aici, corolar firesc al acestui crez, există o idee generală a compoziției, potrivit căreia dincolo de canonica desfășurare a imaginilor biblice, Tonitza își subordonează pictura bisericească pentru a face artă monumentală, în ciuda greutăților decurgînd din asimetria arhitecturii.

Ori, pentru a-și atinge țelul, el recurge ca întotdeauna, așa cum o mărturisea și în notele sale despre pictură, la precizia desenului.

La Durău își specializează colaboratorii în adevărate grupuri de creație, desenatorii încadrînd în arhitectura interioară a locașului de rugăciune, întreaga desfășurare a compoziției. Desfășurarea procesului creator pe oameni și etape cronologice vădește în egală măsură și tactul didactic și înalta conștiinciozitate profesională dictată de marele interes manifestat de monumentele istorice ale Moldovei.

Ca un adevărat om de știință, Tonitza își va pune discipolii să răzuiască pereții pînă la vechea tencuială pentru a se convinge că nu se trece peste o pictură mai veche. Investigația aceasta odată sfîrșită, la începutul lunii septembrie 1935, s-a așternut primul strat de ceară fierbinte, operație primejdioasă pentru executori. Concomitent se concepeau și perfecționau schițele Panctocratorului și Maicii Domnului din Altar.

Etapa cronologică din 1936 este hotărîtoare pentru viziunea ansamblului execuției.

---

1). Petru Hîrtopeanu „N. N. Tonitza Note despre pictură".

2). Petru Hîrtopeanu „N. N. Tonitza Note despre pictură" p. 19.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu sprijinul prețios al pictorului de la Teatrul Național din Iași, Kiriacoff, au fost învinse dificultățile legate de asimetria planului mural, micșorarea spațiului pentru pictură din cauza lărgirii ferestrelor, distribuirea marilor grupe monumentale. Dacă în vara lui 1935 a lucrat cu opt studenți, în 1936 vin la Durău numai șase din ei.

In 1937 cu un singur student, Serafim Botnariuc, Tonitza execută ultima „clacă" cum îi plăcuse să numească aceste eforturi colective, maestru-discipol.

Fastul tîrnosirii bisericii de la 14 septembrie 1937, marca evenimentul și în ochii contemporaneității, prin participarea miilor de țărani și a ministrului departamentului Cultelor Iamandi Victor.

Publicul din județul Neamț trădase un nobil interes în tot timpul desfășurării. Comitetul de inițiativă organizase subscripții de bani, care veneau în contul Băncii Naționale sucursale Piatra Neamț pentru Durău, materiale pentru lucru și alimente, care au scutit statul de orice fel de contribuție. La rîndul lor, generoșii executanți nu ceruseră nici un fel de retribuție, înscriind la rubrica voluntariatului acest complex act de cultură. În presa vremii, stau mărturie laolaltă, listele de contribuție în care figurează nume de societăți și persoane particulare.

Durăul merita din plin aceste eforturi. Aidoma vechilor pictori bizantini, Tonitza este preocupat de realizarea monumentalului, conturîndu-și, în mari grupuri compoziționale, lucrarea ce trebuia executată în encaustică. Crochiurile și desenele proiect, care ne-au fost puse la dispoziție prin amabiliatea pictorului pietran Varahil Moraru, vădesc din plin această grijă.

O sumară trecere în revistă a economiei distributive însăși, care fuge de frîngerea unității în mici compoziții, poate fi edificatoare, spre deosebire de cazul bisericii Sf. Gheorghe de la Constanța, unde întîlnim compozițiile încadrate în arii mai mici și executate cu o mai mare grijă a detaliului.

Întreaga pictură murală este cuprinsă în opt scene distribuite astfel: În pronaos, deasupra ușii de intrare „Adormirea Maicii Domnului", pe peretele stîng „Botezul lui Isus", pe cel drept „Pogorîrea Sfîntului Duh" iar deasupra în cupa bolții „Sfînta Treime" în naos aceiași repartizare simetrică, absida stîngă adăpostește „Învierea lui Isus", cea dreaptă „Nașterea Domnului" iar cupola este dominată de „Isus Pantocratorul". În fine, în altar întîlnim, pe cupola absidei „Maica Domnului cu pruncul" iar pe peretele absidei „Liturghia cerească" oficiată de Isus arhiereu".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1. — Adormirea maicii Domnului (desen)

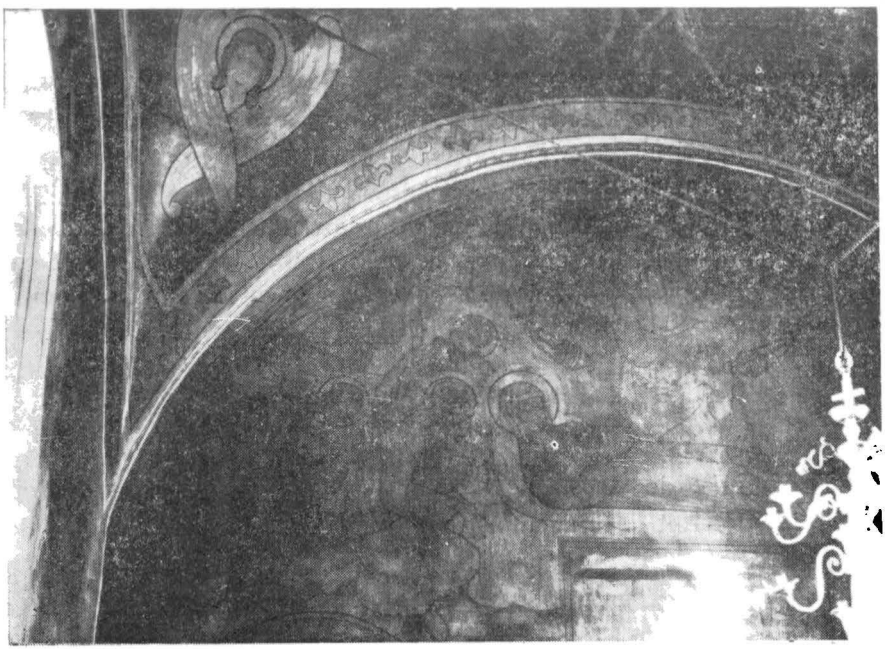

Fig. 2. — Adormirea maicii Domnului (detaliu)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3. — Liturghia cerească

Cadrul grafic odată executat Tonitza va trece, cu o paletă împrumutată frumoaselor meleaguri înconjurătoare, la execuţia picturală.

Cunoscutul critic Petre Comarnescu remarcă în studiul său asupra lui Tonitza [3] cracterul artificial al multora dintre portrete. Totuşi trăsătura dominantă, elementul care se degaja de la prima considerare a operei este spiritul laic, pregnat de caractr alpin, muntean. Acest spirit este răsfrînt din optica tonitziană asupra artei în general şi a specificului naţional.

Arta, afirma maestrul în notele sale de pictură, „este oglinda cea mai pură, în care se răsfrînge ireproşabil sufletul unei naţiuni".

Surprinzînd sintetic din lumea de piatră şi păstorit a Ceahlăului, caracterul românesc de străveche continuitate, Tonitza îşi ilustra propric său postulat potrivit căruia „nici o naţiune nu dispare din cîmpul istoriei, chiar dacă s-a trecut cu plugul peste bunul şi fiinţa materială a acestei naţiuni, dacă în timpul existenţei ei, a fost în stare să creeze

3). Petru Comarnescu „N. N. Tonitza".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 4. – Adoraţie păstorilor – detaliu din Naşterea lui Isus

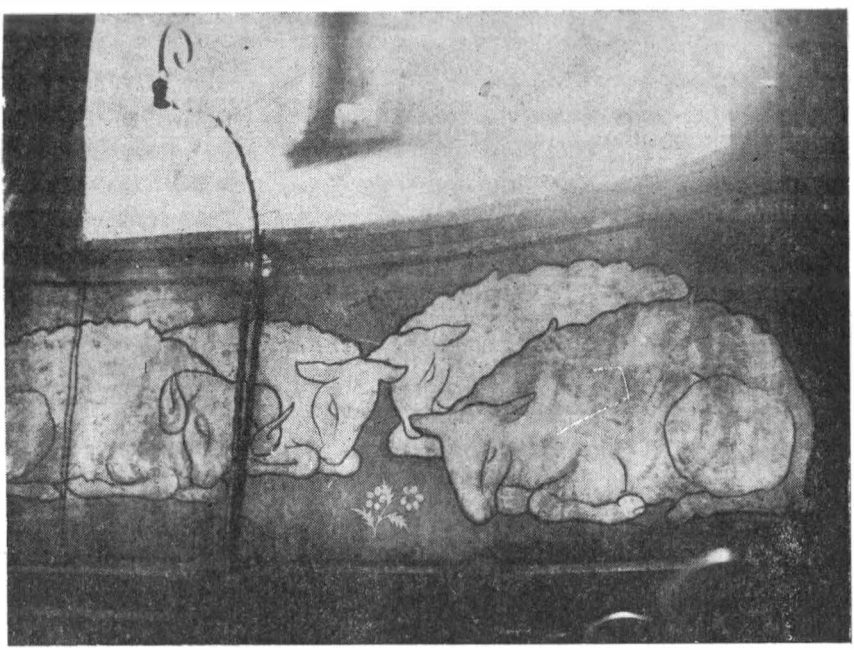

Fig. 5. – Naşterea lui Isus – detaliu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

două bogății, din care să se împărtășească, întreaga omenire ; o religie înălțătoare, și o artă superioară" [4].

Străduindu-se, și reușind totodată, să redea specificul național în întreaga sa complexitate, Tonitza este de trei ori laic în creația sa.

În primul rînd, pentrucă de la veșmintele personajelor, peisaj, și pînă la interesantele sale imagini zoomorfe florale, artistul își permite să dăruiască viziunii biblice îmbrăcăminte dacică, românească. Acest lucru este mai ales vădit, în scena Adorației păstorilor, îmbrăcați în portul național de pe valea muntelui, cu gesturi cumpănite de autentică simplitate țărănească. Ori, Tonitza face acest lucru cu îndrăzneala meșterilor flamanzi sau a unui Rafael, care dăruiesc scenelor din mitologia creștină plămadă flamandă sau italică.

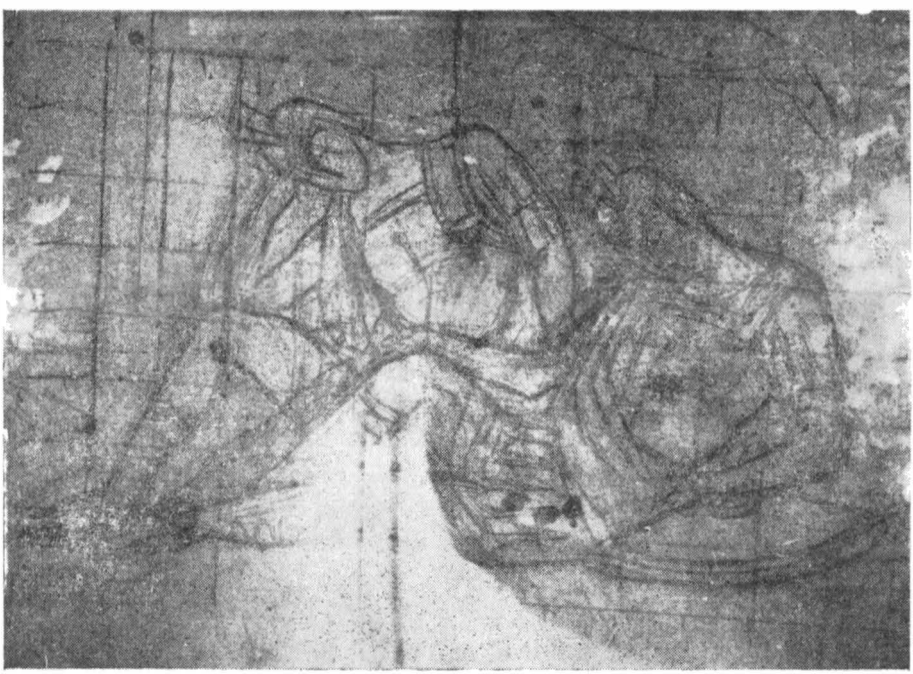

Fig. 6. — Invierea lui Isus — detaliu după schițe

În al doilea rînd, viziunea și execuția tonitziană sînt laice, în măsura în care resping vechiul principiu al evocării magice, în care se dispensează de tot ceea ce este mistic, stăpînit de fiorul credinței ; personajele divine nu plutesc în atmosferă de miracol, ci profund umanizate

4). Petru Hîrtopeanu „N. N. Tonitza Note despre pictură".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

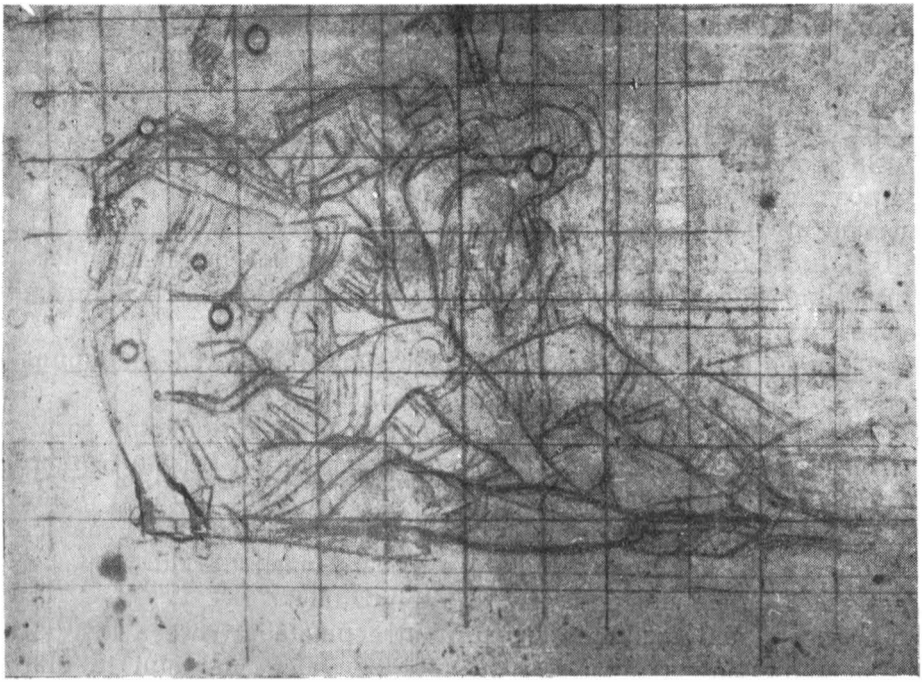

Fig. 7. — Invierea lui Isus — detaliu după schiţe

respiră din plin firescul, degajîndu-se de tot ceea ce ar sugera supranaturalul. Dacă trăsăturile de multe ori convenţionale ale acestor personaje exprimă severitate, (Isus Pantocratorul), această severitate este gravă, umană, sau bunătatea şi calmul (Fecioara cu Pruncul) par mai de grabă atribute firești ale maternităţii, decît dorinţa exteriorizării everghetismului divin.

Ceva mai interesant : două mii de ani de creştinism au dăruit sutelor de artişti ideia unor reprezentări cuvioase de animale mistice simboluri mitologice mai degrabă decît vieţuitoare. Asini, oi, diferite alte animale, din rîndul cărora nu lipsea nici leul Sfîntului Marcu, erau după formula celebrului teolog refugiat în Italia renascentistă, Bessarion, „la fel de sfinte ca sfinţii şi mucenicii domnului".

Tonitza dăruieşte însă acestor animale substanţa lor materială, le împrumută direct din mediul pastoral înconjurător şi deşi stilizate, oile îşi păstrează pe de-a întregul aliura şi specificul carpatin.

În al treilea rînd, Tonitza şi elevii săi sînt laici, prin însăşi organizarea compoziţională. Într-adevăr, Tonitza nu încearcă să facă discriminarea ierarhică în funcţie de poziţia ocupată de aceste personaje în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

panteonul creştin. Aşa de pildă, în scena naşterii, păstorii nu sînt dominaţi de pruncul divin, nu se pleacă cu sfială în faţa micului dumnezeu, ci pur şi simplu, sugerează atitudinea firească, degajată a unor oameni în faţa unui prunc.

În toate compoziţiile de altfel, Tonitza estompează ideia mesajului religios, de dragul realităţii umane, cu frumuseţea ei intrisecă. Deşi duşmani ai credinţei, soldaţi romani care străjuiau mormîntul, sînt redaţi în toată frumuseţea bărbăţiei şi forţei lor, iar în scena botezului, sfîntul Ion Botezătorul este energic şi domină, contrar canoanelor, pe Isus.

Pictînd în encaustică, grupul de la Durău încearcă să impună această tehnică încă puţin utilizată pînă atunci.

Paleta folosită este deschisă în tonuri optimiste, dominînd rozul, albastrul cleştar şi galbenul, conturele desenelor fiind trasate în maro.

Intensitatea croamtică este dozată cu subtilitate, dăruind o adevărată vibraţie întregului ansamblu coloristic. Şi aici, Tonitza ţinea seama de punerea în valoare particulară a fiecărei fâşii de zid în parte, în funcţie de înălţime, unghi de privire, luminozitate.

Se pot stabili anumite raporturi între paleta în care a fost lucrat Durăul şi crmoatica populară, întîlnită pe valea muntelui în diferite ţesături.

Este o problemă ce rămîne deschisă şi urmează a fi limpezită, de abia după ce spălarea întregului ansamblu pictural va înlătura fumul depus ca o supărătoare ceaţă.

Oricum, restaurarea acestui monument de artă se impune ca o punere în valoare complexă a roadelor geniului tonitzian, vibrînd de inspiraţie şi originalitate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SPECIFICUL MOLDOVENESC ÎN OPERA LUI AUREL BĂEŞU

EUGENIA ANTONESCU

În urma uriaşului material documentar pus la dispoziţie de complexa şi multilaterala cercetare ştiinţifică a secolului XX, teza lui Hypolite Taine cu privire la funcţia cadrului geografic în artă, dobîndeşte o nouă semnifcaţiie. Înlocuind în această ecuaţie vechiul termen prin altul nou, al specificului istorico-etnic, ajungem dincolo de simpla formulare, la constatări deosebit de preţioase.

Într-adevăr, la orizontul ştiinţific contemporan, cînd arheologia şi etnografia atestă din plină funcţia istorică a tradiţiei pe făgaşul continuităţii de viaţă a unui element băştinaş, complicatul mecanism al transmiterii culturii materiale şi spirituale, cu amplificările aduse de fiecare generaţie în parte, descoperă ochilor cercetătorului o pregnantă realitate în procesul creator : specificul local.

Acest specific îşi decupează aria de răspîndire teritorială pe conture mai restrînse sau mai ample, variind de la modesta arie a unei văi pînă la graniţele unei provincii istorice, ea însăşi dezvoltîndu-şi viaţa spirituală în contextul etnic şi geografic respectiv.

În spaţiul carpato-dunărean, puternic conturat etnic şi cultural, cu continuităţi de viaţă materială şi spirituală, avîndu-şi izvorul primordial încă din neolitic şi vehiculînd pînă în zilele noastre, ulterioarele contribuţii dacice-romane sau ale popoarelor migratoare, se profilează un specific moldovenesc, pretîndu-se la interesante studii şi ducînd obligatoriu la o valoroasă cunoaştere a realităţilor est-carpatine.

Specificul moldovenesc îşi oferă bogatele aspecte spre studiu sistematic şi interpretare creatoare, în măiestre exemplare de artă, care înscriu, în acelaşi patrimoniu cultural, ornamentul cucutenian, originalitatea stilului medieval arhitectonic, izbucnirea renascentistă din epoca lui Petru Rareş, proza grea de înţelepciune a cronicarilor moldoveni,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

născînd printr-un proces firesc al timpului, monumentala operă sadoveniană.

Mai mult decît atît, speciile artistice găsesc ingenioase soluții de interpătrundere, care crează un adevărat metabolism al influențelor reciproce.

Un caz tipic în această privință pare a constitui valoroasa creație plastică a pictorului fălticenean Aurel Băeșu, dăruită țării în scurta sa viață de febrilă creație plastică și influențată de uriașa personalitate a lui Mihail Sadoveanu.

Născut la Fălticeni în 1896 și trăindu-și viața ca artist și om în coordonatele zbuciumatului început de secol XX, Băeșu are o operă de înaltă ținută artistică, apreciată la cca. 500 de lucrări, uleiuri, acuarele, schițe în creion, guașe.

Debutul, nu lipsit de o notă de precocitate, și-l face în urbea natală, Fălticeni, așternînd pe pînze, influențat de academismul marilor pictori români din a doua jumătate a sec. XIX, portrete de intelectuali și peisaje.

Ori, Fălticeniul oferea lui Băeșu un cadru de creație și inspirație eminaemnte moldovenesc și provincial.

Viața patriahală de provincie, natura înconjurătoare invadînd îndrăzneață orașul pînă în tihnitele curți cu pajiști și pomi fructiferi, peisajul molcom al dealurilor înconjurătoare scoborînd lin spre vrăjita apă a Siretului, oferă dezvoltării spirituale a tînărului un anumit cadru, o anumită mentalitate în înțelegerea fenomenului natural și uman.

„Dacă vrei să-l înțelegi pe Alphonse Daudet, pe tartarinul său, vino la Tarascon și vei înțelege totul", spune marele poet provensal Frederic Mistral, continuînd „...acolo te așteaptă în prag întreaga Proveță".

Cine vrea să reconstituie procesul genezei creației băeșene, trebuie să-și înceapă pelerinajul de la Fălticeni, unde-l va întîmpina în prag întreaga Moldovă.

Au urmat anii de belle arte de la Iași, completați de tragica școală a primului război mondial, în timpul căruia este pictor pe lîngă Marele Stat Major.

Ca portretist, Băeșu se apropie de lumea tranșeelor cu o profundă înțelegere a durerii omenești, așternînd pe pînză, puternic interiorizate, trăsăturile ofițerilor și soldaților menite parcă să alcătuiască o impresionantă frească a suferinței umane (fig. 1.).

Omul este, individual privit, un prețios unicat, așa îl concepe Băeșu în opera sa. În spatele fiecăruia din personajele sale, simți că se ascunde o frămîntată lume de aspirații și îndoieli. Cu sensibilitatea sporită de tragica trăire a acestor evenimente, Băeșu își îndreaptă ochii spre lu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mea de zgomotoasă întoarcere la viaţă, în anii post belici. E o adevărată lume de convalescenţă, care redescoperă, rînd pe rînd micile şi marile bucurii ale vieţii. În aceste condiţii de înaltă receptivitate, Băeşu trăieşte un episod deosebit de grav în consecinţe: marea prietenie cu Mihail Sadoveanu.

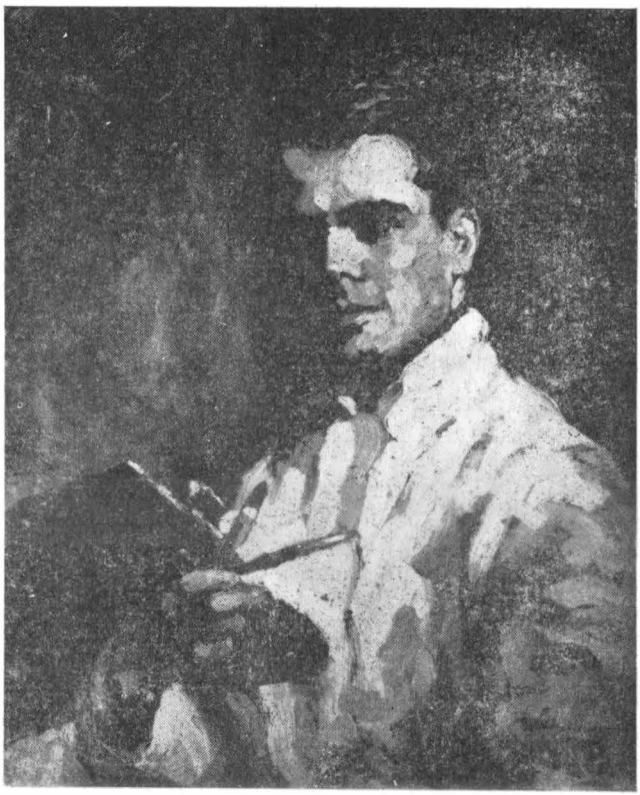

Autoportret

Comunitatea sufletească între aceşti oameni deosebiţi, cu afinităţi ce-şi au tîlcul dincolo de particularităţile psihice individuale, dăruieşte operei băeşene, suprema revelaţie: redescoperirea specificului moldovenesc în toată frumuseţea eroică şi profundă a sa.

În 1919-1920, Băeşu este un obişnuit îndrăgit al familiei Sadoveanu, în casa de la Fălticeni sau în vila de la Copou. Relatările Profirei Sadoveanu sînt deosebit de preţioase în această privinţă, descoperindu-ne un Băeşu în neostenită căutare a pitorescului peisaj moldovean. „Se hotăra dintr-o dată. Cu ochii ţintă la minunea pe care o vedea acolo, îna-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

inte-i, începea a pune lacom pensoane de culoare, pe carton ori pe pînză. Curînd, cerul prindea ființă sub mîna lui grăbită. Cartonașul se umplea de culoare, mai avea numai cîteva spărturi cenușii încă vreo două tușe cu cuțitul, apoi iar persoane mai mari și mai mici. Pictorul parcă nu mai vedea și nu mai auzea nimic. Era cu totul robit viziunii pe care o avea în ochi și suflet și pe care cerca să o aștearnă pe pînză... Pictura lui Băeșu era mai mai mult impresionistă și culoarea-i înnăscută se așternea pe pînză în mod natural, armonios" [1].

Fig. 1. — Portret de combatant

Alături de Sadoveanu, pribegește pe drumurile de evocare istorică și învață să prindă în tihna serii pierdutele ecouri ale veacurilor de demult („Ruinele Snagovului", „Clopotnima Mînăstirii Probota". (fig. 2).

1). Profira Sadoveanu — Evocare! Aurel Băeșu. Adevărul literar și artistic, 28 februarie 1937.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sadoveanu şi Băeşu se înfrăţeau în firească comunicare a aceluiaşi frumos izvorît din unica realitate a specificului moldovenesc. Sînt concludente în această privinţă rîndurile lui Sadoveanu, către Garabet

Fig. 2. — Mînăstirea Probota

Fig. 4. — Călugăr citind

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ibrăileanu : „De multe ori, în amurg, mă duc cu Aurel Băeşu, care pictează, într-o dumbrăvioară tainică şi liniştită, pe pîrîul Buciumenilor. Apa curge, tăcută prin flori, pe sub sălcii străvechi... Stăm în tăcere şi singurătate. Mişcarea ultimelor lumini ale zilei în sălcii şi în firul de apă al pîrîului par ultimele pulsaţii ale vieţii. Pe urmă, parcă ne găsim într-o

Fig. 5. — Maica Stareţă

împărăţie cu morţi a amintirilor trecutului. Tîrziu pornim spre casă. Deasupra asfinţitului se simte numai, aş putea zice o slabă lucire viorie; iar înspre Bistriţa munţii pierduţi pun o dungă violetă, posomorîtă, pe cerul curat".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Călătoria în Italia şi apoi întoarcerea în draga sa Moldovă şi stabilirea la Piatra Neamţ, unde va rămîne pînă la moarte, nu-l vor abate de la drumul sadovenian al căutărilor sale.

Privită istoric, opera lui Sadoveanu, şi implicit cea a lui Băeşu, exploatează filoanele specificului moldovenesc, de la frumuseţea naturală a meleagurilor, pînă la măreţia naturii umane printr-un profund proces al cunoaşterii satului şi tîrgului moldovenesc din prima iumătate a secolului XX.

Fig. 6. — Fratele Ghiţă

Oameni şi tărîmuri dobîndesc funcţie de permanenţă istorică şi, de la măiestrele peisaje pînă la bogata lume a personajelor sale, Sadoveanu este în redare artistică un gigant plastician al cuvîntului.

Înţelegerea durerilor trecute şi prezente se face la nivelul satului şi tîrgului moldovenesc cu tot ceea ce pot oferi ele privirii scrutătoare şi calde a unui artist.

Ori, la nivelul acestei lumi aparent patriarhale, durerea umană se lasă singură descoperită, mărturisindu-se tainic, fără ostentaţia zgomotoasă meridională.

Comunicînd cu bătrînele rosturi ale pămîntului, la ceas de seară, moldoveanul te întîmpină oficiind milenarul ritual al ospitalităţii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Surprins la pescuit sau vînătoare, dîndu-ţi lămuriri trebuincioase în călătorie, el manifestă o anumită gravitate în care simţi că ai de-a face cu un autentic copil al acestui pămînt.

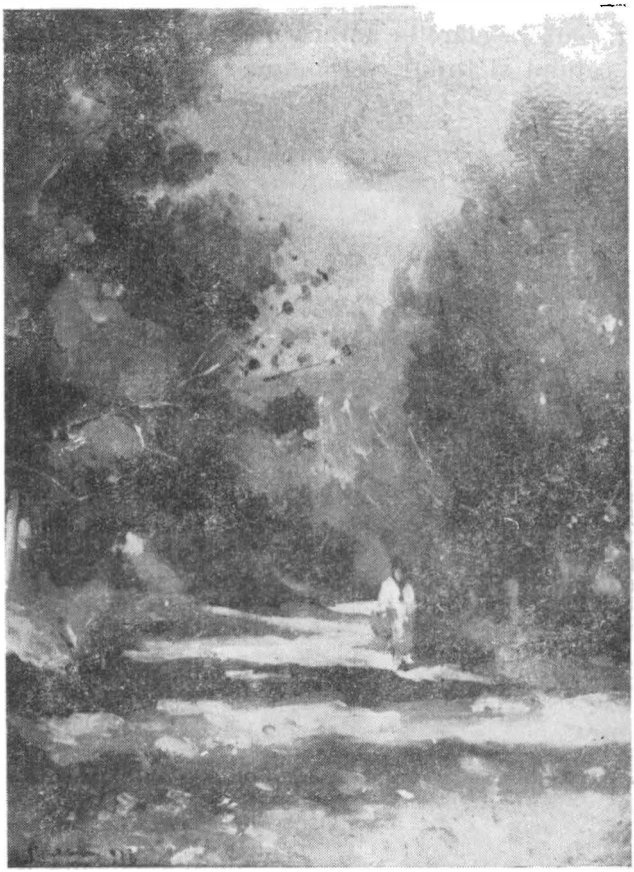

Fig. 7. — Peisaj. In sat toamna

Respectul faţă de om, ospitalitatea firească, dragostea pentru pămîntul natal, sînt trăsăturile specifice umanismului moldovean şi aceste trăsături sînt prezente din plin în galeria portretisticii băeşene, în aceasta operă a unui artist la care cultivarea portretului e la rîndul ei legată de un profund umanism.

În această febrilă căutare a omului, în salonaşele pietrene sau pe valea Bistriţei, pînă departe spre Dorna la popasuri de plutaşi sau în uitate lumi de mînăstiri şi sihăstrii, Băeşu aşterne de multe ori fără să-şi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dea seama, pe pînză, eroii sadovenieni, din dîrza lume a Baltagului: Savin din Dorna, Moș Grigore, Plutașul Simion Parfichi.

În interpretarea artistică a naturii umane, Băeșu, aidoma lui Sadoveanu, descoperă puternica elocință a tăcerii („Călugăr citind", „Femei din Moldova", „Moș Grigore") (fig. 2, 3, 4). În ultimii ani ai vieții, pictează țărănci în grup sau izolate, cu podul palmei pus strajă grea gurii, destăinuind, din priviri, marea dramă a existenței satului moldovean.

În lumea tîrgușoarelor moldovenești, descoperă o altă realitate umană, lumea celor învinși de capitalism, aristocrate scăpătate, negustori și meseriași sărmani, trăind de pe o zi pe alta, gata să izbucnească parcă în jalnice tînguiri.

Dacă în lumea satului Băeșu surprinde scăpărări de dîrzenie răzășească, aici orice urmă de voință umană se estompează în tragică resemnare.

Pe linia descoperirii specificului moldovenesc, există, în fine, cel de-al treilea mediu de surprindere a elementului uman: medievala lume a mînăstirilor.

În dialectica înțelegerii fenomenului mînăstiresc, alături de latura negativă a defetismului de la lupta vieții, există fără doar și poate și aspectul pozitiv, tezaurul de tradiție, pitorescul.

În Moldova, mînăstirile sînt nemijlocit legate de istoria trecutului, iar în sec. XIX și prima jumătate a secolului XX devin locul de viligiatură preferat al artiștilor români Vlahuță, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu, care smulg acestor popasuri nemuritoare pagini de antologie.

Băeșu a cunoscut și el fiorul creator al acestor popasuri și a știut să citească în sufletul omului, care se ascundea timid dincolo de paravanul mohorît al ranței. Portretizați, Maica Stareță — Asinefta Dumitriu de la Almaș. Fratele Ghiță de la Durău, Călugărul Vlahuță, Bătrîn citind, mărturisesc o viață interioară proprie (fig. 5, 6).

În această Moldovă, bogată în amintiri istorice, puterea evocării împinge spre romanul istoric, iar în opera lui Băeșu ridică culmi de creație, ca în splendidul portret al călugărului bătrîn citind, identificîndu-se parcă cu Daniil Sihastru.

Fiorul romantic și rigurozitatea interpretării realiste duc casă bună în operele artiștilor moldoveni și Băeșu nu face excepție.

În peisaj, puternicul lirism, ecoul evocării istorice, intensa comunicare sufletească a omului cu natura, sînt coordonatele firești ale interpretării creatoare ale aceluiași specific moldovenesc.

În primul rînd, Băeșu este liric, de un lirism profund, sincer, care transformă parcă întregul pămînt al Moldovei, într-un paradis al frumo-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sului. Şi acest frumos văzut cu ochi lacom de impresionist, se cere aşternut grabnic pe pînză prin creaţie spontană : drumeţia pe întinse dealuri, peisaje de munte, tihna înflorată a bătăturii, tainicele locuri de incîntare ale mînăstirilor Almaş, Horaiţa, Agapia, Durău şi mai ales valea Bistriţei de veacuri aceeaşi, veşnic alta.

Fig. 7. — Savin din Dorsna

De pe dealul Cernegura, prin luminiş şi hăţişuri, caravana plitelor se lasă surprinsă în încordată luptă cu apa, ori altă dată zdravene muntence spălînd rufe în cleştarul îngheţat al undelor (fig. 7).

Acest peisaj moldovenesc nu poate trăi fără om şi în afara existenţei umane.

De la Dimitrie Cantemir, pînă la Calistrat Hogaş, moldoveanul savurează drumeţia şi-şi găseşte desfătări sufleteşti nehărmurite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În peisajul lui Băeşu, omul e veşnic prezent, materializat uneori prin cîteva mici discrete pete de culoare, şi nu poate lipsi pentru că este parte integrantă a acestui peisaj.

Aidoma lui Calistrat Hogaş, Băeşu descoperă o adevărată geografie a frumosului, sîrguincios exploatată, vale după vale, din lumea de luminiş şi păduri a Runcului pînă către Horaiţa cu peisaj feeric, halucinant, de evocare eminesciană.

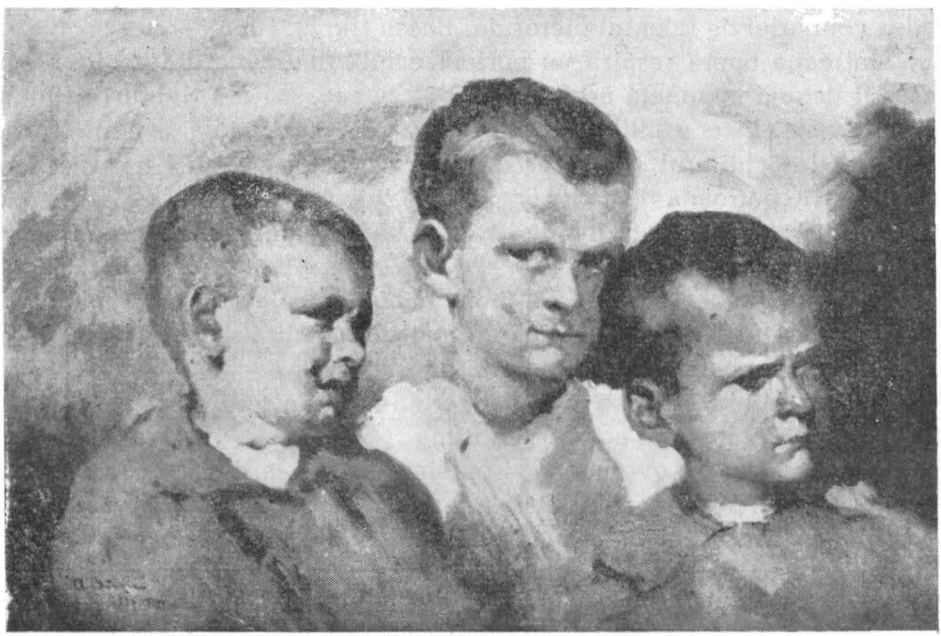

Fig. 8. — Mircea, Bogdan, Tincuţa

Păienjenişul acestor drumuri pornesc şi se întorc la Piatra. Hotărît lucru, e adevărat şi din considerente de sănătate, şi-a ales o reşedinţă strategică, dominînd pitorescul ţinut al Neamţului, oferind parcă cele mai esenţiale trăsături ale frumosului moldovenesc.

Renoir spunea pe bună dreptate că la jumătatea drumului dintre portret şi peisaj, se află suava redare a gingăşiei infantile. Este o adevărată trecere de la frăgezimea naturii peisagistice la frumuseţea gravă, chintesenţă a frumuseţii naturale de ultimă instanţă a trăsăturilor umane.

Şi în portretele de copii putem surprinde, după părerea noastră, elemente ale specificului moldovenesc.

Cu gravitate firească, copiii îţi par a lua rolul de om în serios. Proveniţi din diferite straturi sociale, copiii lui Băeşu au ceva din reţinerea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuminte a coconilor domnești din frescele mînăstirilor moldovene („Savin din Dorna") (fig. 8).

Băeșu a fost, după relatările celor care l-au cunoscut, un mare iubitor de copii și a înțeles pe deplin psihologia acestei vîrste.

Cei doi țărănuși dolofani ieșiți în lume de-adreptul din șăgalnicele amintiri ale lui Creangă, gînditorii copii ai familiei Sadoveanu purtînd pe frunte semnul geniului patern, cei doi frați din burghezia pietreană, scăldați în caldele culori ale pastelului, vorbesc îndeajuns de elogiul sincer adus copilăriei de talentul pictorului Băeșu (fig. 9, 10).

Întreaga operă respiră un perfect echilibru, ceva din echilibrul pe care îl degajă minunata arhitectură moldovenească din ținuturi nemțene și sucevene. Este echilibrul latin, cultivarea cumpătată a unui frumos în care dezechilibrul, exagerarea, șarja caricaturală nu-și găsesc locul.

Pentru perioada 1922-1928, penelul lui Aurel Băeșu aleargă neobosit prin culorile tradiționale artei românești populare, apropiindu-se prin aceasta de Ghiață.

Compoziția „La șezătoare", monumentalele sale țărănci tăcînd își încălzesc trăsăturile la o asemenea cromatică devenită vie, cu ecouri populare imprimate parcă de pe ștergare și țesături.

În opera lui Băeșu, se dă o adevărată luptă între întuneric și lumină, cu triumful hotărîtor al acestei din urmă.

Textura culorii evoluează și ea simțitor, de la densitate cu omogenitate clasică pînă la soluțiile pleneriste, ducînd în chip firesc la impresionism. Masată dens prin tușe pline de energie, culoarea dobîndește, după expresia lui Matisse, funcția marelui apel sensorial.

Există însă și aici o măsură, o frînă, impusă de lirismul romantic.

Opera lui Băeșu nu cunoaște beția de lumină; cu iradiații de căldură, parcă, a impresionisumlui italian sau francez; o reține și o absoarbe lumea de cetină și dealuri umbroase, în care zbuciumul luminii cere parcă odihna molcomă a umbrei.

Răpus prematur de boala nemiloasă, artistul întrerupe brusc o operă în care talentul, sensibilitatea și o firească sinceritate împingeau spre limanurile consacrării, o creație, închinată conștient și instructiv frumosului moldovean.

Întreaga operă concretizează însă transpunerea artistică plastică a unui specific de sorgintă milenară, înrudind creația băeșeană cu cele mai valoroase contribuții din patrimoniul culturii românești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LISTA PRESCURTĂRILOR

Acta Arch Bp	— Acta Archaeologica, Budapesta
Acta M N	— Acta Musei Napocensis, Cluj
A É	— Archaeologiai Értesitő, Budapest
AIGR	— Anuarul Institutului geologic al României, Bucureşti, 1938
AISC	— Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj, I-V 1928-1948
Arch Hung	— Archaeologia Hungarica, Budapest
Arch Hung	— Antiquitas Hungarica, Budapesta
AM	— Arheologia Moldovei
Arch P	— Archeologhicini Paniatki, Kiev
AR	— Archeologické Rozhledy, Praha
BCMI	— Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice I—XXXVIII, Bucureşti, 1908-1945
Ber Rgk	— Deutsches Archäologisches Institut. Bericht der Römisch Germanischen Kommision.
BSNR	— Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti, I-XLI, 1904-1947
CNA	— Cronica Numismatică şi arheologică, Bucureşti, I-XIX, 1920-1945
ED	— Ephemeris Dacoromana, Bucureşti-Roma, I—X, 1923-1945
KS	— Kpatkie Soobşcenia. Moskova.
MIA	— Materiali i issledovaniia po arheologhii SSSR. Moskva.
PZ	— Prähistorische Zeitschrift
Przeg. Arch	— Przeglad Archeologiczny
	— Max Ebert. Reallexikon der vorgeschichte
SA	— Sovetskaia arheologhia. Moskva
SCIV	— Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti
SCS	— Studii şi cercetări ştiinţifice, Cluj
SCN	— Studii şi cercetări de numismatică, Bucureşti
Slov. Arch	— Slovenska Archeologia
WPZ	— Wiener Prähistorische Zeitschrift, Wien.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

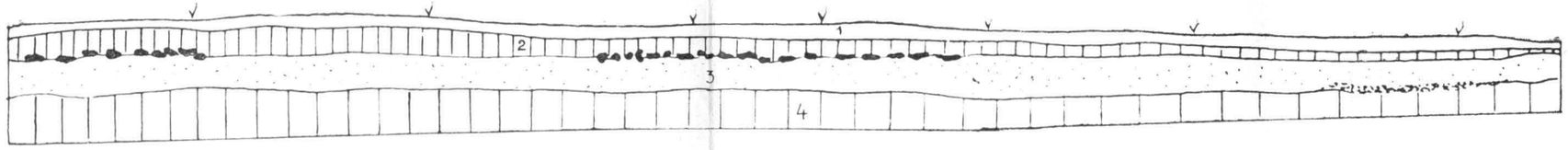

A

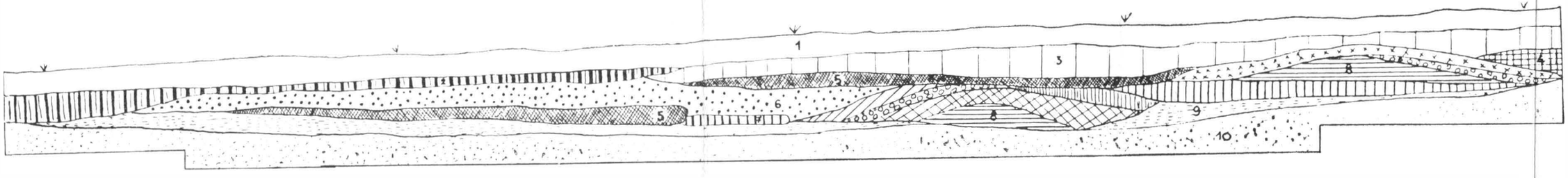

B

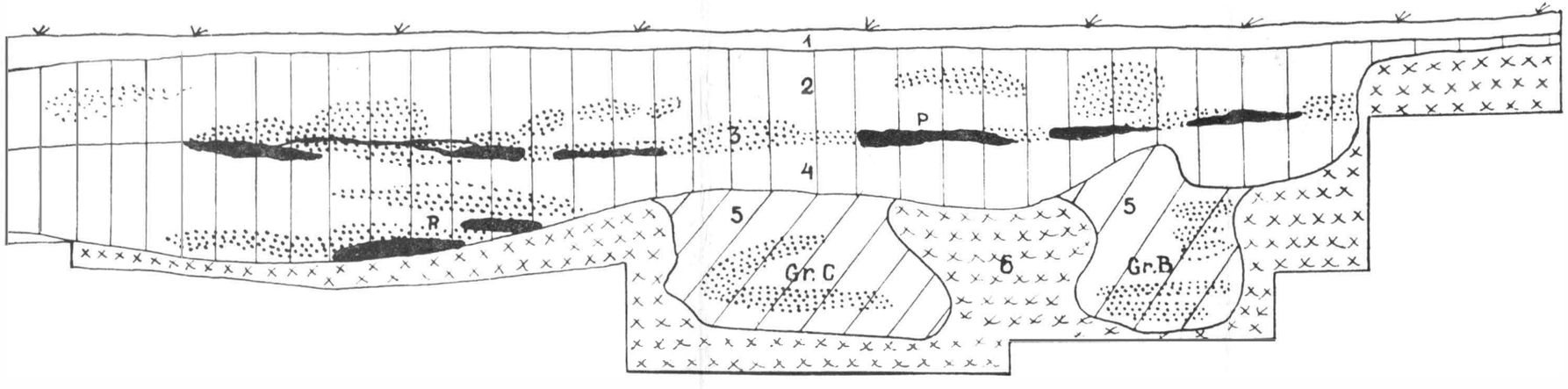

C

Fig. 1. — Profile stratigrafice : A, profilul peretelui de vest al şanţului L, din staţiunea **de la Banca : 1, sol arat şi cu humus ; 2, sol** brun-cafeniu **conţinînd urmele de locuire aparţinînd ultimei etape de dezvoltare ale culturii Noua ; 3, sol cenuşiu al aşezării** de tip cenuşar **avînd la bază resturile podinei din lut crud ; 4,** sol brun **gălbui, steril. B, profilul peretelui de est al şanţului 1 de la Bărboasa şi structura cenuşarului 1 : 1, sol arat şi** cu humus **; 2, sol brun-cafeniu conţinînd resturile aşezării** hallstattiene **; 3—9, strat cenuşiu conţinînd diferite depuneri de cenuşă ale cenuşarului ; 3, sol cenuşiu deschis ; 4, sol** brun-cenuşiu **cu urme de cărbune; 5, podine din lut crud ; 6,** sol cenuşiu **cu urme de arsură şi cărbune ; 7, cenuşă arsă la roşu; 8, movile de cenuşă cu resturi menajere formate din** depunerea consecutivă **a patru straturi de cărbune, arsură, oase,** fragmente **ceramice etc. 9, sol cenuşiu gălbui ; 10, sol galben steril. C : profilul peretelui de vest al şanţului L** de **la** Lichitişeni **: 1, sol arat şi cu humus ; 2-4 : straturi cu cenuşă** separate **între ele prin podina din lut crud (P); 3, lentile de cenuşă şi arsură ; 5, gropi cu resturi menajere aparţinînd** aşezării **neolitice Cucuteni A şi B ; 6, sol galben.**

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

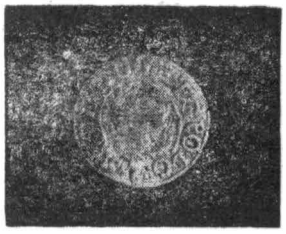

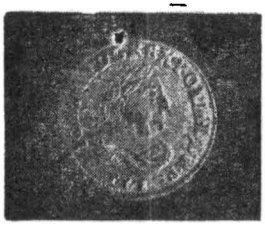

5

2

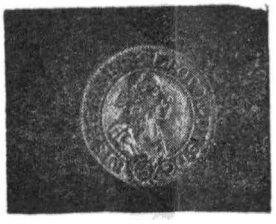

6

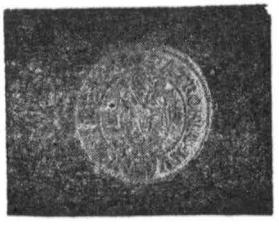

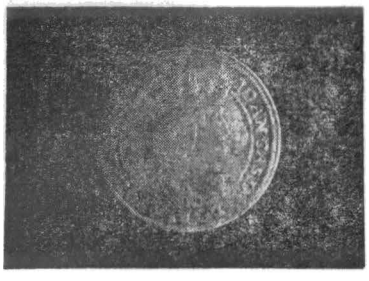

3

7

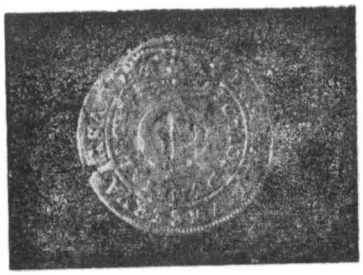

4

8

PLANŞA I — Monede din tezaur : 1. — Piesă de 1½ groşi, Sigismund III, 1622; 2. — Piesă de 6 groşi, Ioan Cazimir, 1667; 3. — Piesă de 1 ort, Ioan Cazimir, 1665; 4. — Piesă de 30 groşi, Ioan Cazimir, 1666 ; 5. — Piesă de 6 groşi, Ioan III Sobieschi, 1683; 6. — Piesă de 3 creiţari, Leopold I, 1665 ; 7. — Piesă de 6 creiţari, Leopold I, 1674 ; 8. — Piesă de 3 creiţari, Leopold I, 1697.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

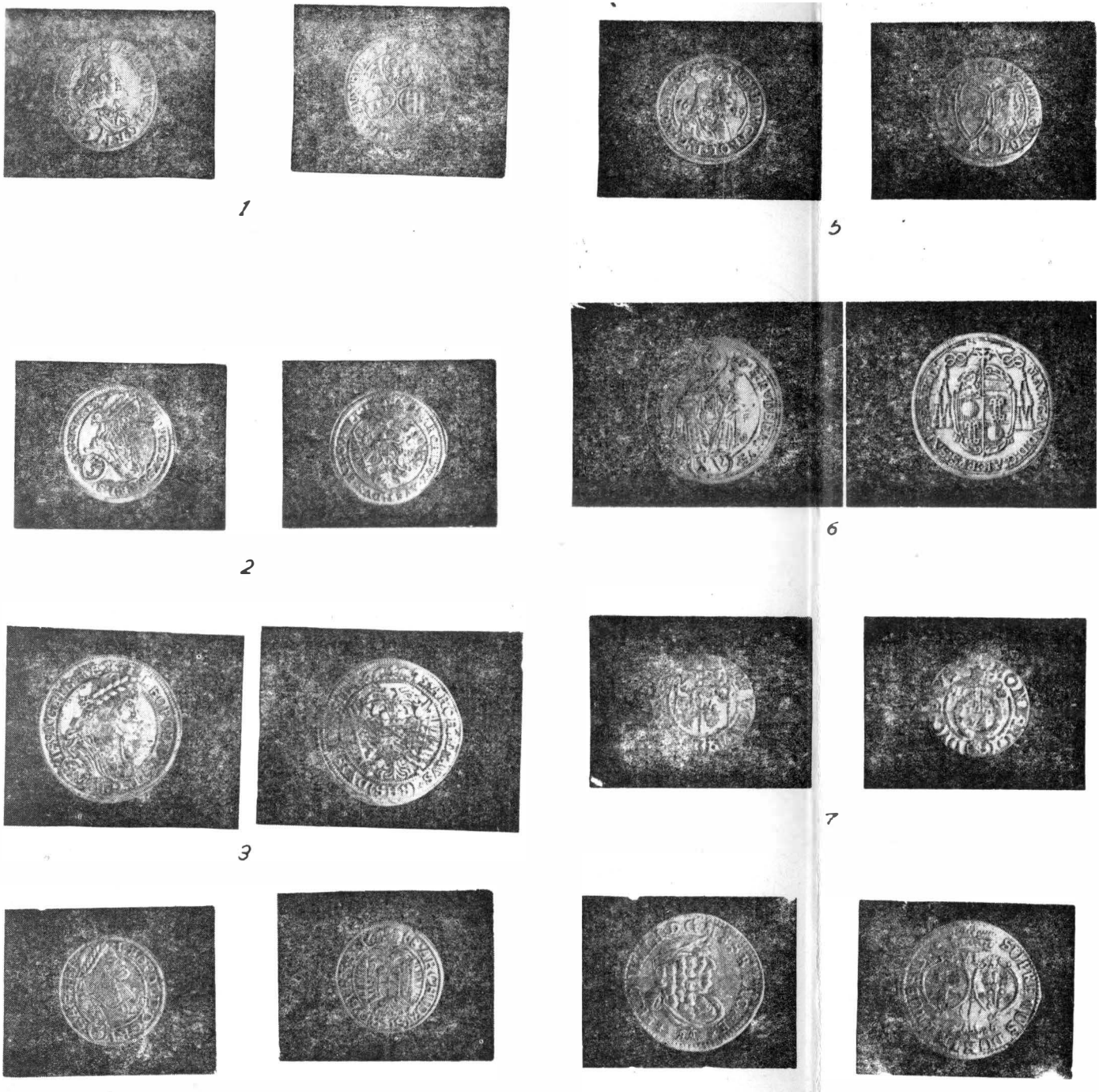

PLANȘA II — Monede din tezaur : 1. — Piesă de 3 creițari, Leopold I, 1661 ; 2. — Piesă de 3 creițari, Leopold I, 1695 ; 3. Piesă de 15 creițari, Leopold I, 1675 ; 4. — Piesă de 3 creițari, Leopold I, 1668 ; 5. — Piesă de 3 creițari, Ferdinand Carol, 1659 ; 6. — Piesă de 1½ groși, Georg Wilhelm, 1625 ; 8. — Piesă de 6 groși, Friedrich Wilhelm, 1684.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

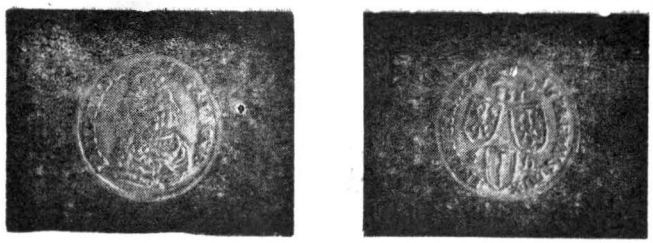

1

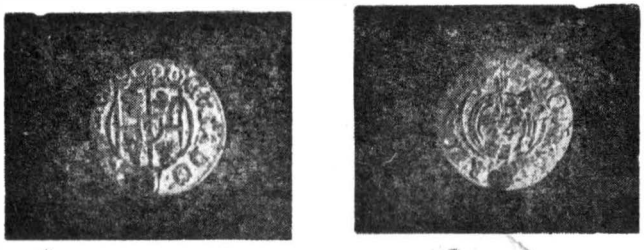

2

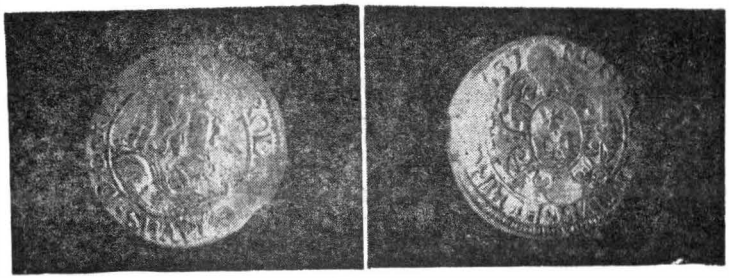

3

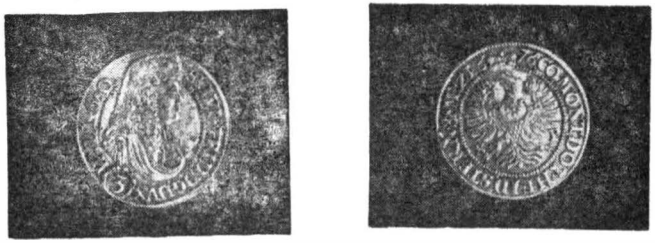

5

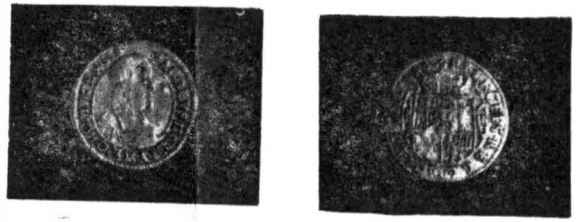

6

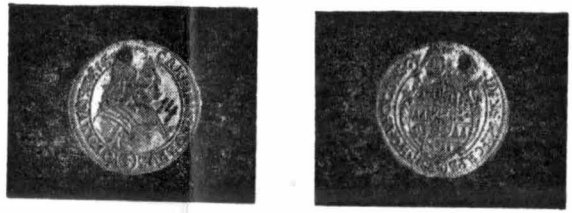

7

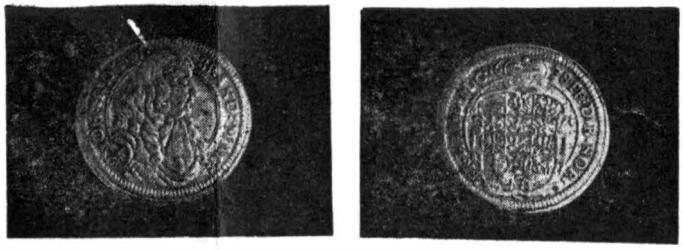

8

PLANŞA III — Monede din tezaur : 1. — Piesă de 3 groşi, Gustav Adolf al II-lea, 1633; 3. — Piesă de 1 ort, Carol Gustavus, 1657 ; 4. — Piesă de 3 creiţari, Silvius Fredericus, 1676 ; 5. — Piesă de 3 creiţarl, Christianus, 1669 ; 6. — Piesă de 3 creiţari, Carol II de Liechtenştein, 1669 ; 7. — Piesă de 3 creiţari, Carol II de Liechtenstein, 1695 ; 8. — Piesă de 1/6 taler, Iohan Friederich, 1678.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro